

ARCHIEF

VOOR DE

GESCHIEDENIS

VAN HET

Aartsbisdom Utrecht

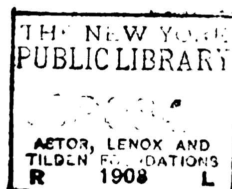
BIJDRAGEN,

VERZAMELD EN UITGEGEVEN OP LAST EN ONDER TOEZICHT
VAN Z. D. H. DEN AARTSBISSCHOP.

„Gratius ex ipso fonte bibuntur aquae."
Ovid. ex Pont. III. 5. 18.

ACHT EN TWINTIGSTE DEEL.

UTRECHT,
WED. J. R. VAN ROSSUM.
1902.

THE NEW YORK
PUBLIC LIBRARY
ASTOR, LENOX AND
TILDEN FOUNDATIONS
R 1908 L

BIOGRAPHIEËN
van beroemde mannen uit den Deventer-kring.

(Vervolg van dl. XXVII, Utr. 1901, blz. 423.)

II.

FLORENS RADEWIJNS.

123r. (fol. 123r). Dese punten sijn genamen uyten leven onses weerdigen vaders meyster here Florens.

Meyster heer Florens was geboren van Gorinchem [1]), ene stadt, gelegen ynt Sticht van Vyttricht onder herschappie des edelen jonckers ofte heren van Arcken [2]), van gueden eerbaeren luden na der werlt. Hij waert van sinen olders al vroe totter schoelen gesat, ende hij nam vlitelic toe in der leeringe, want hij was seer bequame van synne. Ende hij was seer gemynnet van sijnen vrenden om sijnre mynliker gesellicker eerbaerheit wille.

Doe dat geruchte van meyster Gerijt die Grote tot sinen oren quam, crech hij alte grote begerte sine woerde te hoeren. Ende uytter ordinancien Godes soe
123v. quam (fol. 123v) hij eens sine woerde te hoeren, uyt

---

1) Verg. Bibl. roy. M. S. no. 8849—'59, fol. 27v (*Ned. Arch. voor Kerkgesch.*, N. S. dl. I, afl. 3, s-Gravenh. 1901, blz. 324): domnus Florencius de Roorichem (*l.* Goorichem). Zie verder over 's mans geboorteplaats Gerretsen, *Florentius Radewijns*, Nijm. 1891, blz. 48.

2) H.S.: arckē.

welken hij noch meer ontsteken waert tot noch meerre begerten, als onse Here secht ynt heilige ewangelie: „Die my etet den sal noch hongeren, ende die my drinket [1]) den sal noch dorsten." [2])

Aldus ontsteken mit vuericher mynnen, soe opsatte meyster Florens, dat hij mit meyster Gerijt wolde spreken van salicheit sijnre zielen, alsoe vroe als hij daer bequame tijt toe crigen conde. Als hij dan tot meyster Gerijt quam, ontfenck hij hem seer mynlic, ende sij spreken toe samen van salicheit der zielen. Ende als meyster Gerijt marcte den gueden gront ende die guetwillicheit meyster Florens, soe verblijde hij hem seer in den Heiligen Geest. Ende hij hadde grote mynne tot meyster Florens, ende tot salicheit
124r sijnre zielen was hij hem (fol. 124[r]) seer treckende.

Meyster Florens was al wat in die werlt (doet) bestaen te wortelen [3]): hij was vrolic ende mynlic, toesprekelic ende gesellic, soedat hem alman [4]) lief ende wert hadde. Mer hij pynde hem allentelen [5]) of te breken van der werlt, ende hij sechde ondertijden uyt vuericheit des geestes tot sinen werliken vrenden:

---

[1]) H.S.: drinken.

[2]) Toespeling op Joh. VI : 35. De woorden zelve zijn ontleend aan Eccl. Jes. Sir. XXIV : 29: „Qui edunt me, adhuc esurient: et qui bibunt me, adhuc sitient." De Ned. tekst (Hoofdst. XXIV : 24) heeft: „Die mij eten, zullen niet hongeren: en die mij drinken, zullen niet dorsten."

[3]) Waarschijnlijk moet zóó gelezen worden; „doen bestaen' heeft in het Mnl. o. a. de beteekenis van „er toe brengen" (verg. *Rein.* — uitg. W. J. A. Jonckbloet, Gron. 1856 — reg. 553: „Die u . . . . desen berch lanc over te lopene dede bestaen."). De zin is: „M. Florens was alles wat in de wereld er toe brengt om wortel te schieten, om vasten voet te krijgen."

[4]) iedereen.

[5]) langzamerhand.

„Ic hape, dat ic noch in enen sympelen state sterven sal," alst oec geschiede uytten walbehagen Godes. Want cort hierna dede hij altemael uyt den oelden mensche ende kierde hem totten rechten wech der duechden. Ende hij gaf hem alinck [1]) onder meyster Gerijt ende anheenck hem mit sunderlinger mynnen ende onderdanicheit. Ende meyster Gerijt mynde hem weder mit sonderlinger lieften om sijnre duechden wille. Ende
124v. uyt rade meyster Gerijts soe waert hij (fol. 124v) prester gemaect, dat hij nochtan niement lichtlic en riet, omdat sij zwaerlic te vynden sijn, die des staets weerdich sijn. Ende hij plach na te seggen: „Ic hebt enen geraden, die ic meene dattes weerdich is." Als dan meyster Florens prester geworden was, soe beleyde hij sinen staet weerdelic, ende hij hadde toe Deuenter ene vyckerie, soedat hij toe choer plach te gaen. Ende in den choer stont hij soe reverenselic ende sanck, dattet selden of nummermeer gemarket en waert, dat hij een oge opsloech, soedat sine eersame zeeden ene dissepline was alder ander, die mit hem in den choer stonden. Ende alst gevel, dat hij in den choer quam
125r. ende daer dan ye- (fol. 125r) ment wat toe handen toech, dat niet rechtuyt en was, die waert begaen, ende sij plegen malkanderen toe wencken ende sechden: „Sus, sus, here Florens kumt!" Aldus was sijn heilige leven ene vermaninge hoere gebreke, mer hij en plach hem niet vele te seggen mitten monde. Hij en plach gene sloetschen [2]) te dragen als die ander presters,

---

[1]) geheel en al.

[2]) Met „sloetsche" of „scloetsche" — zie drie regels verder — zal wel bedoeld zijn het meer gewone „slodse", volgens Kil. de beteekenis hebbende van „crepida, sandalium".

mer daervoer hadde hij twie corte buetschoen 1); daer genck hij oetmoedelike mede, ende dat weren sine scloetschen.

Dese weerdige man was alsoe goddienstich overal in sinen zeeden: als hij over die strate genck, soe genck hij soe ingekiert, dat hij niet en merkede, wie dat hem grute. Die lude hadden hem lief ende bewesen hem weerdicheit opter straten; ende doe hijt
125v. (fol. 125v) mercte, dat hem die lude soe duechentlic ende toesspreclic worden, doe plach hijt te vermyden, dat hij soe vake niet opter straten en genc: alsoe seer was hij die eer vliende. Ende als hem yement breve sande, daer prys of weerdicheit in stont tot hemwerts, soe sechde hij: wisten sij anders niet te scriven, ist anders niet, dat mosten 2) sij wal gelaten hebben. Ende dan en wolde hij hem van oetmoedicheit niet wederscriven, opdat hij hem gene sake en geve, dat sij hem echter 3) bet loven of prysen solden.

Sonderlinge oetmoedich ende verworpen was hij van habijt, want hij mynde die inwendige cierheit, ende sine begerte was al opwert tot dat hogeste guet; daerom en achte hij niet op die uytwendige cierheit
126r. (fol. 126r) der cleder. Op ene tijt solde hij een cleet laten maken; doe vrachde hem die scroder 4), hoe hijt wolde gemaket hebben. Doe antwoerde hij: „Snydet daer vier stucken van ende nayt sij toe samen, opdat ic daer lichtlic in ende uyt mach comen." Doe sechde die scroder: „Wanne 5), lieve here Florens, hoe solde

1) bote, botenschoen = pero, calceus rusticus e crudo corio(Kil.).
2) mochten.
3) later, naderhand.
4) kleermaker.
5) wat nu, hoe nu?

dat laten?" [1]) Doe antwoerde hij weder: „Wat licht daeran, hoe dat ic late?" [2])

Hij stont eens in die kerke ende sach enen clarck bij hem staen, die schone wijde mouwen hadde an sinen tabbert; dese besach hij vake ende was daer seer onleedich mede. Dit myshagede desen gueden man, ende hij uytrecte sine arme ende sechde: „Siet, dese mouwen en becummeren mijn gemoede niet als u die uwe, want sij sijn enge ende niet curioes." Uut
126v. desen schamde (fol. 126v) hem die clarck ende waert in hem selven seer confuus.

Ende want dese lieve vader dus oetmoedelic ende sympelic wanderde, soe was daer een persoen, die dachte: hij wolde hem sine vyckerie ontnemen mit loesheit. Want hij meende: here Florens en solde hem selven niet vele connen weeren, ende daer en solde niement wesen, die voer hem spreke. Op desen hape sprack hij here Florens an van der vyckerie. Doe antwoerde hij hem oetmoedelick ende sechde: „Hebdi daer beter recht toe dan ic, soe hoelt sij in den name ons Heren." Als dit die ander guede manne hoerden, die daerbij stonden, verwonderden sij hem toe male seer, dat die guede vader here Florens dat soe suetlic
127r. heensatte; ende sij worden seer neeren- (fol. 127r) stich ende en wolden gheenssyns lijden, dat hij alsoe solde beroeft werden. Ende sij deden den persoen alsoe yn [3]), dat hij mit groter confuusien van daer genck.

Hij was oec sunderlinge verciert mitter duecht der barmherticheit ende der guedertierenheit ende der

---

1) er uit zien.

2) Verg. fol. 210v: „wat licht daer an hoe dattet latet."

3) En zij brachten den persoon zóó in het nauw.

onderscheidenheit [1]), soedat niement ongetroest van hem en genck. Het geveel op ene tijt, dat een persoen tot hem quam, die melaetsch was; dese begerde mit hem te spreken. Ende die guede vader voechde hem daer seer mynlic ende guetlic toe. Ende als sij hoer woerde te samen geeyndet hadden, soe genc die melaetsche walgetroest van hem. Ende al verwonderende sijnre wijsheit ende sijnre duechden, die hij in here Florens gemarket hadde, sechde hij tot sinen
127v. geselle: „Salich is die stadt, (fol. 127v) die alsulken man in hoer heeft."

Doe die weerdige vader meyster Gerijt die Grote sterven solde, doe was hij sorchvoldich, dat dat oetmoedige cleyne kudde [2]) Ihesu Christi yo enen gueden hierde weder solden hebben. Ende uytter ordinancien Godes soe satte hij hem here Florens, des hem allen wal genoechde. Als dese weerdige man here Florens dit of(f)ycium ontfangen hadde, soe was hij vlitich mit alre goddiensticheit die bruders te regieren. Ende seer plach hij sij te herden totten duechden, ende sonderlinge tot oetmoediger gehoersemheit ende tot sympelheit ende tot onderlinger mynnen. Oec plach hij den jongen clercskens vake te leeren, hoe dat sij hoere passien solden uytraden [3]) ende verwinnen. Op ene tijt sechde hij hem:

128r. „ „Een ygelic solde alle (fol. 128r) dage opsetten, dat hij sijn leven vuerichlike beteren wolde ende enen

---

1) oordeel des onderscheids, verstand.

2) „kudde" is in het Mnl. zoowel vrouw. als onz.; zie over het geslacht van dit woord: Van Helten, *Middeln. Spraakk.* Gron. 1887, blz. 332.

3) uitroeien.

nyen strijt annemen tegen sine becoringen ende gebreken ende die hem meest moylic weeren sterkeliker die te verwinnen ende hem gewelt te doen om Christus wil; want dat rijke der hemele lijt gewelt, ende die geweldigen grijpen dat. Het is oec nutte ondertijden te hebben enen bescheidenen mensche, die in den wege Godes bevonden is ende dien sine passien ende bangicheiden te apenbaeren ende niet te staen op sijns selves syn, mer liever enen anderen te geloven ende oetmoedelic eens anders raet te ontfangen ende te volgen ende yo sinen oversten gerne te volgen; want dat is ene grote verlichtenisse enen, die nyes bekiert is, ende een guet teyken des geestliken voert- (fol. 128v)
128v. ganckx. Die dan aldus opsettet altoes Gode te dienen ende al sijn leven neernstelic te beteren ende hem van allen sunden willen te hueden, die verdient daer meer mede — ende het is Gode ontfencliker — dan of hij hondert armen voedede ende soedanigen opseet niet en hadde; want die meeste gave, die een mensche Gode offeren mach, dat is een guet ende volcomen wille altos [1]) Gode te dienen in alle die tijt dat hij levet. Soedanigen mensche die en mach niet quelke sterven, alsoe lange als hij in soedanen opset staet. Ende ist dat hij stervet, hij sal in den staet der salicheit wesen ende sal barmherticheit bij Gode vercrigen, want hij een guet opsat gehadt heeft, ende die guede wille sal
129r. hem gerekent werden tot sine verdiens- (fol. 129r) te voer volbracht werck, als die heilige prophete Davidt betuycht, seggende: „Heer, als mit enen schilde dijns gueden willen hebstu ons gecroent." " [2])

---

1) Zoo staat er.
2) Ps. V : 13.

Dese woerde ende desergelic, die die weerdige vader was den jongen herten inprentende, ontfengen sij mit alre weerdicheit. Ende als sij toe huys quemen, soe weeren sij vlitich hoeren gesellen dit voert te leeren; ya, vele vlitiger weeren sij die leer here Florens ende sijnre bruders ende oec hoer guede vermaninge onderlinge te vercallen ende malkanderen daartoe te harden dan die werlike menschen hoer vlijt doen om vele tijtlix guets te vergaderen of hoer werlike fabelen toe vercallen.

Onder desen schoelres waert soe grote dissepline gehoelden, oftet reliose [1]) cloesterlude hadden geweest,
129v. ende dat overmides (fol. 129v) die goddienstige insettinge here Florens ende sijnre devoeter bruders.

Op ene tijt sat ene van desen schoelres in die schoele ende screef; doe gevelt, dat daer twie ander kynder toe samen worstelden ende treeden desen gueden kynde in sine scrijft ende schoerden hem sijn boeck. Hiervan en waert hij niet gestuert; mer oetmoedelic op sine knyen vallende, baet hij hem verghifnisse, omdat hij hem in den wege geseeten hadde. Het geveel eens, dat ene van hem sach sinen geselle eten een stucsken cruyts sonder noet; doe sechde hij: „Ic hadde vele liever, dat dat cruyt in den slijck leege dan dat ic alsoe mijnre gulsicheit solde volgen."

Op een ander tijt seeten hoere twie bij malkanderen in die schole, ende ene van hem, opsien- (fol. 130r)
130r. de uyten vynster, sechde [2]): „Het snijt." Doe berijspede [3]) hem die ander ende sechde: „Dat is een

1) Zie fol. 115r, en de noot aldaar bij het woord „relye".
2) H.S.: sechde hij.
3) H.S.: berijsppede.

ydel woert." Alsoe goddienstigen zwijgen waert onder desen schoelres gehoelden, dat als die kynder orlof hadden ende sij alte samen ynne weeren, men daer niet eens menschen stemme en hoerde. Mer sij seeten ende studierden of screven, ende weeren vlitich in der leeringe.

Here Florens, die weerdige vader, mit alle sinen bruders en weeren niet allene vlitich hem inwert te kieren mer sij ,weeren oec trouwe in hoer hantwerck. Ende here Florens want hij niet wal en konde scriven, soe plach hij te lynien ende te pomsen [1]), daer hij den bruders seer behulplic mede was.

Seelden was hij leedich. Op ene tijt was hij onleedich in die kocken, daer hij den gemeenen bruders in
130v. diende. (fol. 130v) Doe quam daer ene van sinen nabueren; ende als hij hem onleedich vant in die kocken, soe sechde hij: „Lieve here Florens, en kan dit werck anders niement doen? Het weer vele behoerliker, dat ghi u tot gebede geven ende lieten dit enen anderen doen." Doe antwoerde hij alte mynlike mit enen vroliken ansichte: „Indien dat ic alden bruders in desen werke diene, soe bidden sij alte samen voer my; ende hoer ghebeet is Gode vele genamer ende helpet my beet dan of ic allene bede."

Al dat dese weerdige vader here Florens mit al sinen bruders arbeyde ende leet om dat rijke der hemele, dat was hem al suete ende licht. Die genamc ende Gode gemynde vergaderinge der bruders des eerweerdigen vaders here Florens, vergadert (fol. 131r)
131r. totten love Godes, bloyde mit groten duechden ende was geciert mit werken hoger verdiensten. Daer waert

1) Thom. a Kempis, *Vita Florentii*, cap. XIV, § 1.

die oetmoedicheit, alre duechden voergancster, versoecht ende geoeffent van den meesten totten minnesten, makende van enen eerschen huyse een paradijs ende oversettende sterflike menschen in hemelschen margariten [1]), als levende steene, die in den tempel Godes solden glorificiert werden. Daer bloyde die gehoersemheit, die moder der duechden ende een licht der bescheidenheit, onder soe grote discipline, dattet die alremeeste wijsheit scheen te wesen sonder marren gehoersem te wesen, ende ontsichlic quaet scheent verbij te gaen of niet te doen des oelden raet of dat
131v. minneste woert. Daer brande (fol. 131v) alsoe die mynne tot Gode ende totten naesten bynnen ende buten, dat die harde herten der sunderen, wanneer sij hoerden die heilige woerde der bruders, vloyende worden tot tranen; ende die daer coelt quemen worden ontsteken mitten brande hoere woerden ende gengen met blijschappen van dan, opsettende hem voertan voer die sunden willen te waeren. Daer blenckede dat wapen des geestliken ridderschaps tegen alle gebreke, ende die olden mitten jongen leerden daer sterkelic te strijden tegen den duvel ende hoer eygen vleisch ende die bedriechnisse der werlt. Daer wederquam der older vader memorye ende die vuerige wanderinge der monnicke van Egipten ten leven, die halfdoet lach in
132r. der eerden, ende die staet (fol. 132r) der cleriken ende der priesteren is daer weder opgestaen totter regulen der overster volcomenheit na der irster manieren der heiliger kerken.

Daer waert gehoert die devote tohardinge of vermaninge der geestliker oefninge, ende onder die dage-

---

[1]) margarite = parel.

lixsche pensinge waert daer die overheilige ende drovige passie onses Gesontmakers Ihesu Christi stedelike mit groter begerten wederhaelt ende ederkaut [1]), uyt welker neernstiger gedachtenisse salicheit der zielen plecht te vloyen, die die doetlike beten des serpentes gesont mach maken ende den passionierden moet versachten ende den tragen moet van den eerschen dingen verheeffen totten hemelschen dingen, overmides volginge des Gecruysten.

132v. (fol. 132v) Als die weerdige vader here Florens marcte, dat die bruders aldus voertgengen in duechden, soe verblijde hij hem seer in den Heiligen Geest, ende mit desen woerden plach hij sij te leeren:

„Een igelic guet mensche sal hem sunderlinge daertoe pynen, dat hij in alle sinen werken, bewegingen ende seeden hem gelike der gemeente: hetsij in leesen, dat hij niet lansemer noch geringer [2]) en leese, ofte hetsij in eten, dat hij niet sunderlinge en sitte noch lansemer noch geringer en ete dan die anderen; ende alsoe voert in allen anderen dingen."

Vake sechde hij tot sinen discipulen:

„ „Hoe wal is u ende hoe seekerlic stae ghi, dat ghi aldus moget leven onder gehoersemheit! Die ynicheit wort verlaren uyt alte grote haesticheit ofte
133r. drijfticheit in den arbeit; daerom (fol. 133r) solde een mensche nouwe toesien, dat hi alle dinge dede mit ynicheit ende niet uyt gewonten.

---

1) ederkauwen = overdenken, bepeinzen.
2) geringe = spoedig, schielijk, vlug.

Een mensche solde sine meninge apenbaeren mit corten slichten [1]) woerden ende en solde niet vele woerde teffensche spreken; mer vake solde hij ophoelden, ende sien oftet oec nutte gespraken weer ende oftet oec dengenen diende, diet hoerde. Alsoe vake als een mensche spreket mitten luden, soe sal hij hem pynen, dat hij hem inprente oetmoedicheit.

Onder den arbeit soe mach een mensche denken van der sake des arbeits, ende vake suchten ende bidden, ende sunderlinge hem selven te oefnen tot goddiensticheit in stediger gehoechnisse Godes; ende hoe hij dat bet duet, hoe sijn werck Gode ontfancliker is, ende soe veel te trouweliker duet hij (fol. 133^{v})
133^{v}. sijn werck.

Een mensche solde hem billix veroetmoedigen onder alle bekierde menschen, hoe cortlic sij oec bekiert weeren. Want wat mach een mensche weten, hoe grote gracie hem dan God gevet als hij in sijn herte comet, of hoe groten casteel hij daer tymmert, of hoe vake dat hij mit hem werscapet, ofte hoedanich hij sij in den gelove, hape ende mynne, al schijnt hij van buten ontbonden te wesen! Wi sullen onsen naesten anmerken, niet dat hij suverlic of rijc is of diergelijc, mer als die verloest ende besprenget is mitten blode Christi, want onse Here sijn alrecoestelixte bloet niet uytgestort en heeft voer dat snode licham, mer sunderlinge voer die edele ziele.

Gheen dinck en maket den menschen alsoe vreedsem als dat, dat hij niet [2]) en doe uyt hem (fol. 134^{r})
134^{r}. selven, mer dat hij alle dinck doe mit rade ende guetduncken gueder menschen.

1) slicht = eenvoudig.
2) niet = niets.

Een mensche sal oetmoedelike clagen sine schult, niet ynt gemeen seggende: „Ic bijn hoverdich of gulsich of diergelyc." Mer bijsunderlinge sal hij seggen, waerin of in wat manieren dat hij hoverdich is. Ende dit sal hij doen in alsulker meninge, opdat ander lude weten sollen hoedanich dat hij is, opdat sij voer hem bidden ende hem niet guet en achten. Ende voelde een mensche in deser belijnge [1]) ydelheit als dat hij daermede den anderen begerde toe behagen, soe segge hij: „Sie, dit doe ic daeromme, opdat ic u behagen moge ende oetmoedich gerekent werde," ende die hoverdie sal oflaten.

134v. Alsoe vele alstu mogeste, (fol. 134v) oefene di in gueden gedachten, opdat du overmides der gracien Godes dij ene gewonte makes guede dinge te dencken, soealstu nu bereit biste te dencken ydele ende onnutte dinge. Want soeals die mynne mitter mynnen verwonnen wort, soe wort die gewonte verwonnen mitter gewonten. Ist sake dattu gevoelste beweginge der hoverdien, der ydelre glorien of ander passien, die daer comen uyt der verdorvenre natueren ende uyt becoringe des duvels, ist dattu daerby wakeste ende verwerpste die toe hants, soe en schaden sij di niet, hoe quaet dat sij oec sijn. Mer ist sake dattu denckende daerynne merreste, soe isset quaet; ist sake dat du mit genoechten daerynne merreste, soe ist noch quader.

In der byecht segge dine schult bijsunderlinge:
135r. „Aldus (fol. 135r) heb ic gedaen of dat heb ik gedaen," want alsoe schameste dij meer. Ende merke wal, waerynne dine schult staet, ende dat bedude mit slichten

[1]) bekentenis, belijdenis. Gewone schrijfwijze: beliinge.

woerden, seggende dine sunden mit scheemten ende mit droefheit ende mit enen sterken opsette die sunden te laten.

Pyne dijn herte of te kieren van den creatueren ende pyne seer vake mit groter macht dat op te richten tot Gode, denckende, dat hij dij ende alle dine gedachten ende werke bekent, ende den allene salstu pynen te behagen ende te ontsien. Des avents solde een mensche hem selven inwendelike, hertelike ende oetmoedelike ordelen voer den Heren, opdat hij alsoe ontvlien moge den thorne ende dat ordel Godes.

Soe wat een mensche duet, hoe guet dattet oec is, voelt hij hem daervan niet oetmoediger, hij sal wetten, dat hi niets niet gewonnen en hevet. Gheen suycte
135v. (fol. 135v) en is soe zwaer, daer die waere gehoerseme mensche niet gesont van en wort: waerachtige ghehoersemheit maket enen waeren oetmoedigen mensche.

Dese dinge maken een reyne herte, alse: diepe andenkinge des doets, vake cortelike ende andachtelike te beden, lesinge of overdenkinge der Heiliger Scriften, niet om wat willen te wetten of om ander onnutte saken. Wanneer yement berispet wort, soe sal hij hem seer hoeden, dat hij niet weder en berispe dengenen, die hem berispet, of oec dengenen, omme welkes wille hij berispet wort. Mer weet hij wat dat weerdich is der berispinge, daer sal hij mede wachten heent [1]) op een ander tijt, die daer bequame toe is, opdat die ander of hij selven niet ontsteken en werde
136r. mit toernicheit of mit (fol. 136r) enigen anderen passien. Een guet mensche sal hem seer hoeden voer vele sprekens. Ende al is die hoede overal noet, nochtan

1) tot.

is sij alremeest noet bij den werliken luden; want seelden spreket een mensche, ten rouwet hem namaels.

Du en salste eens anders gebreck niet vertellen, ten sij sake dattet vorderen mach dengenen, dien du dat seggeste, of den anderen, daer du dat van seggeste. Beschuldige enen anderen mit medeliden als mit dinen sieken bruder.

Doe dijn werck na der rechter conciencien of reden: tegen die rechte reden en wil niet volgen die dweelende conciencie. Dan is die conciencie guet ende dine reden recht, wanneer du niet en doeste dan na der Heiliger Scrift ende du sij verstaeste, alse die heiligen sij bedudet hebben; ende niet en geloefste dinen eygenen hoefde in allen werken, in welken wi anxt heb- (fol.
136v. 136v) ben Gode te vertoernen. Enter die reden gaet voer die genoechte, of [1]) die genoechte gaet voer die reden. Ist dat die genoechte gaet voer die reden, soe doe wi dat werck uyter genoechten mit quader consciencien ende selden uyter reden, al ist sake dat sij daerbij coemt; mer ist sake dat die reden voer die genoechte gaet, soe wort dat werck vakeste gedaen uytter reden ende mit goeder consciencien.

Het weer enen geestliken mensche nutte, dat hij sijn tijtlike uytwendige onlede dede in een seker tijt, daertoe geschicket of gepasset, ende hij weder genge tot die geestlike oefninge, alse vergeten dat hij yet gedaen hadde. Ic meyne, dat die bewegingen ende gedachten, die invallen in onsen herten, niet en sijn in onser macht; mer nochtan soe hoert ons toe wat guedes in onsen herten te planten, leesende, bee- (fol.
137r. 137r) dende, edercauwende, totdat die ander beweginge

---

1) Enter .... of = Of .... of.

van desen verwonnen nedervalle(n) ende overmides der gracien Godes oflaten. Vlie ongelike personen, waer du mogeste, tensij dat di daertoe dwinge grote noetsake. Gheenssyns en salstu sonderlinge geselschap hebben mit enigen ongeliken personen.

Dan soe hevet die passie des thoernes of der ydelre glorien of der gulsicheit heerschappie in di, wanneer du van buten werkeste na der selver passien in woerden of in werken of in teykenen. Ist sake dattu beschuldicht werdest van eniger sunde, tehants slae mede toe ende vestige dat, ende nederdrucke di in die selve sunde; ende alsoe werdestu twiegeslagen.

Niet heymelics en hoelde in dijnre consciencien, dattu niet en apenbaers. Die cranken en sullen niet
137v. ordelen die werke der oversten, (fol. 137v) want sij vake bedragen werden. En wil niet beniden, dat een ander heiliger is dan du of dat hij meer voertgaet of dat hij meerre geruchte hevet of dat men guet van hem secht ende niet van di.

Sie of marcke in al dinen werken, waeromme du dat doeste of wat di daertoe beweget. Altoes vlie die werke, daer eer anhanget of daer du ydele glorie van crigen mogeste, ist sake dat sie een ander soe wal doen mach als ghi.

Mynne ende verhoge dat werck, dat op een ander steede ende overmides enen anderen mensche walgedaen mach werden, meer dan of du dat selven gedaen haddeste. Mynne alle bekierde menschen allijke [1]) seer in Gode, alsoe wal die veer sijn alse die bij di sijn, die du geleert of ingeset hebste.

Wanneer du een oetmoedich ende snode werck

---

1) gelijkelijk.

doeste in tegenwoerdicheit der menschen, dan en wil
138r. niet lachen; want ist (fol. 138r) dattu lacheste, so verhoverdichste dij, recht of dat werck di niet toe en hoerde. En wil mitten jongen niet smekelic of vleischelic spreken; mer alst noet is, soe spreke mit hem nutlic ende rijplic.

En onderwinde di van genen dingen [1]), daer eer of ydel lof anhanget; mer angae sekerlic dat werck Godes, daer du gheen gemack van en haepste, mer smelicheit [2]) ende verwitinge. Leer verstaen dat salve dattu biddeste: alsoe sullen uytgedreven werden ydele gedachten." "

Mit aldusdaniger zueter leer plach die weerdige vader sine discipulen toe leeren ende in den rechten weech der duechden te wijsen. Als sij onderlinge toe samen colazie hadden in hoers paters camer, soe plegen die weerdige manne neder te sitten op die eerde, alsoftet kynder hadden geweest. Ende dan weeren
138v. sij soe rechte (fol. 138v) mynlic ondereen ende toehardende die ene den anderen tot een stervende leven. Och, die die devote callinge hadde moghen hoeren ende hoer eerbaer zeden gemarket, hem solde geducht hebben, dat hij ny alsulke menschen gesien en had: soe devoet ende vuerich weeren sij in der mynnen Godes.

Des margens als sij hoer getijde geleesen hadden, pleghen sij die kerke te vanden [3]), ende onder die mysse offerden sij die irste vrucht hoers mondes Gode

---

1) Bemoei u met geen dingen.
2) smaad.
3) bezoeken.

ende die inwendige suchttinge hoers herten. Die pure hande ende die oghen hoers herten mit nedergeslagenen lichame boerden sij op ten hemele, mit hoer gebedekens ende tranen God suekende hem te versuenen overmides die alreweerdichste offerhande des heiligen altaers. Ende die heilige gehoersemheit voer die hoechste regel hoeldende, pynden sij hem selven
139r. (fol. 139r) mit al hoeren crachten te verwinnen ende hoer passien weder te staen, ende die berueringen hoers selves wille te breken, biddende oec vuerichlike, dat sij eernstelike van hoeren gebreken ende versumenissen berispet worden.

Hierom was grote gracie ende waere devocie in hem, ende vele menschen stichtichden sij mit woerden ende mit exempele. Sij weeren levende onder die werlike menschen, mer van den werliken leven en hadden sij niet noch van werliken saken of dingen en schenen sij niet te achten. Want toe huys rustelic blivende, geven sij oren vlijt sorchvoldelic toe scriven die heilige buecke. Ende die heilige lexcen ende die devote pensingen stedeliken anstaende, plegen sij in der tijt des arbeits om solaes tot vuerigen corten gebedekens hoer toeloep te hebben.

Ende lijdsemlic verdragende die bespottinge wer-
139v. liker menschen, brachten (fol. 139v) sij vele menschen tot versmanissen der werlt. Ende die te voeren sij versmaden ende meenden hoer leven te wesen sonder eere ende alse sotheit, achterna tot Gode gekiert ende ondervindende die gracie hoerre ynicheit, hebben sij sie apelike belijt overmides dwange der consciencie waere knechten ende vrende Godes te wesen. Ende hieromme vele manne ende vrouwen, achterlatende werliken voerspoet, sijn bekiert totten Heren; ende

anhangende den raden des gemynden vaders here Florens, hebben sij gehoelden die gebode des Heren, ende hebben anden armen clarken mit Karsteliker devocien die werke der barmherticheit bewesen.

Deser groter ende heiliger vergaderinge irste insetter ende geestelike regierre is geweest die weerdige vader here Florens, een man, geciert mit deuchden, vervult mit godliker wijsheit ende verstant in die bekennisse
140r. (fol. 140r) Christi. In den gesichte ende in hoeren was hij rechtverdich ende alre menschen ogen was hij ontfenclic, als een waer dienre Godes ende der heiliger kerken alredevoetste eere, wees alrezuetste name ende geruchte tot die overste lande opgecomen was

Dese heilige man, oetmoedelike navolgende mit sinen priesters ende clarken die forme des heiligen apostoliken levens, éen herte ende éne ziele hebbende in Gode, weeren als lichten des hemels ynt middel der scharen, die dese veroelde [1]) werlt lichtende weeren. Ende als die guede vader here Florens marcte den voertganck sijnre brudere, soe verblijde hij hem seer in den Heren. Hem en gebrack oec niet die vaderlike rode; want van vele abstenencien waert hij geslagen in den licham, soedat sijn cranke licham
140v. niet en vermoechte te (fol. 140v) volgen die vuericheit sijns geestes. En de als hij vaste in siecten ende in quellingen was, soe plach hij dicwijle van den devoten bruderen ende susteren oetmoedelic te begeren, dat sij voer hem bidden solden, dat hem onse lieve Here lijdsemheid wolde geven ende oec noch ene wijle spaeren, wert hem behagelic. Mer dat en begerde hij niet soe seer voer hem als om enen anderen te

---

[1]) veroelt = verouderd, oud geworden.

vorderen, want hij voer hem meer begerde ontbunden te wesen ende te wesen mit Christo. Ende als sine siecte vaste wies, soe waert sij ten leesten soe groet, dattet anders niet en scheen dan dat hij sterven moste, waerom die devote bruders ende susteren seer bedruct weeren. Doe geveelt op enen Paschenacht, dat hem dochte, dat hij bij hem sach staen twie engelen. Ende die ene had een zweert in sijn hant, ende scheen of
141r. hij hem daermede slaen (fol. 141r) solde. Doe riep die ander engel: „En slae niet, want dese en sal noch niet sterven." Ende als hij ontwaecte, soe voelde hij hem beet dan hij gedaen had, ende hi sechde totten bruder, die hem diende: „Maket wy wat toe eten, want ic bijn daer beet an."

Hierna levede hij noch ene guede wijle, mer al sijn leven was ene quellinge. Ende hi was alsoe rechte lijdsem ende handelic [1]) in sijnre siecten, soedat hem seer genoechlic was te dienen. Ten leesten alst den eynde sijns levens nacte, liet hij die bruders tot hem comen, ende mit soe groter oetmoedicheit belide hij sijn ontbliven ende badt verghiffenisse, dat hij sij allegader seer dede screien.

Doe men hem dat heilige sacrament brachte, doe sechde hij mit gevoelden handen ende mit vele tranen: „Mijn Heer, mijn God, vergefdet my, dat ic u dicke alsoe onreverencelic gehandelt hebbe!" Hieruyt worden
141v. diegene seer bewecht, (fol. 141v) die daerbij stonden, ende sunderlinge een canonick; die waert alte seer screiende, ende sechde: „Wat sal ic, arme sunder, seggen, die mijnen God soe dicke onweerdelic gehandelt heb, nu hem dese heilige man aldus oetmoedelic beschuldiget?"

[1]) geduldig, tevreden.

Hierna voer hij salichlic totten Heren op onser Vrouwen avent, doe hoer die engel die baetschap brachte [1]). Ende hij is begraven mit groter weerdicheit in sante Lebuinus karke voer dat altaer sijnre vickerien sante Pauwels ynt jaer ons Heren M CCCC. 1400.

Doe men desen heiligen man te grave droech, soe was daer een guet eerbaer borgher, die sechde uyt devoecien ende reverencien, die hij tot hem hadde: „Of sante Lebuinus [2]) een heilige is, dat en weet ic niet" — mer hij gelovedes —; „mer waerlike weet ic, dat dese man een heilich confessoer Godes is."

[1]) 24 Maart.

[2]) Het woord „lebuinus" is met robrik ondersteept.

III.

JOHAN BRINCKERINCK.

142r. (fol. 142r) Van den leven ende wanderinge des eersamen vaders here Iohan Brinkerinck [1]).

Hij was gebaeren van Sutphen van riken eerbaeren olders na der werlt. Ende wal mit rechte waert sijn name Iohannes geheiten, want hij solde werden een bewaerre der jonferen. Als hij soeveer gecomen was dat hij leeren conde, soe waert hij van sinen olders ter schoelen gesat, ende hij was seer vlitich ende bequame totter leeringe; want hij was seer abel ende verstandel van synne.

Doe hij noch seer jonck was, plach hi die vrouwenpersonen te vlien, waer dat hi conde ende mochte. Op een tijt quemen hem sijn moder ende sijn suster toe gemoete: ende daer was ene gate, daer sij over moesten treden. Doe scheiden hem sijn moder ende
142v. sijn suster van malkan- (fol. 142v) deren, ende wolden sien of hij iet [2]) tusschen hem beiden daerover wolde treden. Mer hij genc an die muer ende daer traet hij over, ende en wolde niet tusschen hem beiden heengaen. Siet, aldus sorchvoldich was dese guede jonge, opdat hij dat edele blomken der kuyscheit onbesmyt solde bewaeren; ende hij heeftet bewaert totten eynde sijns levens toe.

---

[1]) In de „Inleiding" (zie boven, dl. XXVII, blz. 408) is reeds medegedeeld, dat dit „Leven" nauw verwant is met de meer uitvoerige „Vita Ven. Ioannis Brinckerinck", voorkomende fol. 27r—42r van M. S. no. 8849—'59 der „Bibl. roy." te Brussel.

[2]) misschien, soms.

In sinre gebuerten waert oec in hem beteykent die heilige armoede ende een penitencelic [1]) leven, dat hij namaels solde leiden. Want doe hij irst ter werlt quam, doe waert hij gewonden in enen zack, want sijn moder en hadde hoer op die tijt niet bereit tot sijnre tocoemst. Als dan dit guede kynt toe Sutphen niet meer en conde leeren, soe bestaden hem (fol. 143r)
143r. sijn olders toe Deuenter, daer doe een guede schole was. Ende als hij daer gecomen was, gaf hij hem seer vlitelic totter leeringe. Ende hij pynde sijn fondement te leggen in den anxt Godes, waeruyt sijn verstant verlicht waert tot leeringe gewaeriger [2]) wijsheit, soealster gescreven staet: „Dat beghyn der wijsheit is die vrese Godes." [3]) Hem waert eens gevraget, of hij appele eten wolde. Doe sechde hij uytten anxt Godes: „Ja, wert gene sunde." Siet, van soe cleynen vlecken plach hij sine ziele te waeren, opdat sij niet besmyt en wolde.

Ende vake plach hij te denken, hoe dat hij sijn leven totter eren Godes beleiden mochte; want hier te lande weeren in dier tijt seer weynich cloesteren,
143v. (fol. 143v) daer dissipline ende guede ordinancie gehoelden waert. Doe gaf hem onse lieve Here in sijn herte, dat hij hem geven solde onder den eerweerdigen doctor meyster Gerijt die Grote, die doe nylinge [4]) bekiert was [5]), ende gaf hem altemael tot versmanisse der werlt ende sijns selves, ende pynde onsen lieven Heren te dienen in enen sympelen staet sijns levens

[1]) H.S.: penitenselic. De „s" is blijkbaar later bijgeschreven.

[2]) gewaerich = waarachtig, echt.

[3]) Ps. CXI(CX) : 10.

[4]) kort te voren.

[5]) Volgens Acquoy, *a.w.*, dl. I, Utr. 1875, blz. 22, n. 5, is De Groote in 1374 bekeerd.

na wijse der heiliger apostelen. Meyster Gerijt die hadde ynt irste xij discipele, die onsen lieven Heren hoer reynicheid laveden ende alle vuerige manne woerden ende columpne der duechden, behalve ene; die viel weder of ende sterf quader doet. Onder desen xij was die eerweerdige jonge Iohannes Brinckerinck, ende hij was seer ghemynnet van sinen lieven vader
144r. meyster (fol. 144r) Gerijt die Grote; want het was een seer bevel(l)ich [1]) ende bequame jonge, rijp ende eersam van zeden ende seer devoet ende ingekiert tot onsen lieven Heren.

Uyt groter mynnen plach meyster Gerijt sijn hant op Iohannes hoeft te leggen ende te seggen: „Iohannesken, wat sal noch van di werden?" Dit seechde meyster Gerijt; want hij anmarkede die grote dinge, die God noch doer hem werken solde. Want meyster Gerijt had alte grote mynne onsen lieven Heren vele zielen te wynnen; ende daer en spaerde hij hem selven niet in. Mer vake toech hij predicken om die lande, opdat hij den volke den wech der waerheit solde leeren. Ende hierom had hij vele benyders (fol. 144v)
144v. ende vervolgers, dat eensdeels geruert is in meyster Gerijts leven voerscreven [2]).

Iohannes Brynckerinck die bleef bij sine(n) lieven vader meyster Gerijt tot in sijnre doet. Ende na sijnre doet doe gaf hij hem onder den eerweerdigen heiligen man meyster here Florens, den meyster Gerijt een overste gemaket had boven sine discipelen. Dese begonnen doe te samen te leven, na wijse der heiliger

---

[1]) Het woord „bevelich" komt in het *Middeln. Woordenb.* van Prof. Verdam niet voor, wel „bevallijc" of „bevellic" = bevallig, welgevallig.

[2]) Zie boven, dl. XXVII, blz. 410—423.

apostelen hebbende alle dinck ynt gemeen. Iohannes Brynckerinck gaf hem seer totten deuchden, ende wonderlike trouwe was hij in den gemenen arbeit. Doe men dat grote huys tymmerde tot Here-Florens-huys, doe arbeide hij soe rechte vuerichlic, of hijt
145r. (fol 145r) alte samen allene doen wolde. Hij halp oec tymmeren dat cloester toe Wyndesem ende toe Mariendael[1]), ende daer plach hij te kaken[2]). Ende hij was alte vuerich ende begerich in allen dingen, die onsen lieven Heren angengen, ende sunderlinge daer hij onsen lieven Heren zielen mede mochte winnen: dat had hij ontfangen ende gesaken uytter borste sijns alreliefsten heiligen vaders meyster Gerijt, ende hij arbeide daerin totten eynde sijns levens toe.

Als Iohannes Brinckerinck aldus vuerichlic voertgenc ende wanderde in der waerheit na den rechten deuchden, soe ordinierde hem here Florens daertoe dat hi priester solde werden. Ende als hij niet lange
145v. priester en had geweest, doe sterf (fol. 145v) die heilige eerweerdige vader here Iohan van den Gronde[3]), die vader was der susteren van Meyster-Gerijtshuys. Als dese guede vader in sinen lesten lach, soe quemen die schepene tot hem, die over Meyster-Gerijtshuys geset weeren, ende begerden van hem, dat hij hem solde seggen, of hij iement wiste, die in sine stede diende: dien wolden sij den susteren wedercrigen, soeveer als hij ynt Sticht van Wtricht weer. Doe seechde hij: here Iohan Brynckerinck solde daer wal toe dienen,

---

[1]) Zie over het Windesheimsche klooster Mariëndaal of Mariënborn (bij Arnhem), Acquoy, *a. w.*, dl. III, Utr. 1880, blz. 22—24.

[2]) kaken = koken, evenals in den volgenden volzin „gesaken" (van suken = zuigen) staat i. p. v. „gesoken".

[3]) Gest. in 1392 (Thom. a Kemp., *Vita Iohannis Gronde*, § 5).

weer hij niet te jonck. Als dat die schepene hoerden, scheiden sij walgetroest van dan; ende na sine doet waert here Iohan Brynckerinck in sine stede geset, dat hem alte seer zwaer was, ende hij seechde: hij
146r. wolde, dat hem beide sine bene (fol. 146r) daervoer of weeren. Ende hij en was daer niet lichtlic toe te brengen, dat hij consentieren wolde. Mer het waert hem alsoe angelecht, dat hij dengenen, diet hem voerleechden, noch God te voeren an [1]), diet doer den menschen wrachte, niet en mochte wederstaen. Ende dat hij van Gode daertoe vercaeren was, dat bewesen sine navolgende werke. Want hi was seer vlijtich in hoede sijns kuddes, ende als een guet hierde pynde hij sij te leiden in den rechten wech der duechden.

Ten was doe in die vergaderingen der susteren noch gene gewonte, dat sij énen pot hadden ende voert al dinck ynt gemeen. Dat began hij irst tot
146v. Meyster- (fol. 146v) Gerijtshuys ende doe voert in die ander vergaderingen, soedat sij nu al dinc hebben ynt gemeen. Onder die heilige susteren toe Meyster-Gerijtshuys was alsoe groten vuer des Heiligen Geestes ontsteken, dat al dat lant hieromtrijnt daer warm van waert, ende dat overmides der leer ende anwisinge hoers vaders here Iohan Brynckerinck; want hij had alte grote mynne onsen lieven Heren vele zielen te wynnen. Ende vake plach hi sommige van sinen vuerichsten susteren uyt te senden, ende oec ondertijden in veeren vremden lande, daer men nye vergaderingen began, omdat sij hem daar ene guede anwisinge solden doen eens geesteliken stervenden levens. Ende (fol. 147r)

---

[1]) te voeren = bovenal. Het daarop volgende „an" is onduidelijk.

147r. die heilige susteren leeden[1]) daer vake alte grote armoede ende menich ongemack, dat hem al zuete was om die mynne, die sij hadden tot zalicheid der *zielen* . Sij plegen vake nacht ende dach te arbeiden ende hem selven in genen dingen te spaeren, opdat sij diegene, daer sij toe gecomen weeren, helpen mochten, dat sijt staende mochten hoelden. Ende alsoe vuerich als sij weeren in den arbeit van buten, niet mijn mer vele meer weeren sij vuerich in den geeste van bynnen. Want sij weeren seer vlijtich den anderen in te prenten, hoe sij hem solden geven tot een stervende leven: hem selven te versmaen ende te begeren ongeacht te wesen. Alsoe waer dat men iement van desen heiligen susteren conde crigen in die (fol. 147v)
147v. nye vergaderingen, daer placht altoes wal voert te gaen, beide tijtlic ende geestlic. Op een tijt waert here Iohan Brynckerinck gevraecht, hoe datt wesen mochte, dat die huyse altoes soe gueden voertganc hadden, daer hij iement van sinen susteren sande. Doe antwoerde hij: „Wi en sueken ons selven niet; onse beste susteren sende wi uyt, ende daerom ghiedet soe wal voert."

Als dese weerdige vader here Iohan Brynckerinck die susteren bynnen Deuenter geregiert had omtrijnt ix iaer, soe sande hem onse lieve Heer in sijn herte, dat hij dat cloester te Diepenveen solde tymmeren; want hij had alte grote begerte onsen lieven Heren
148r. vele zielen te wynnen; ende (fol. 148r) der weeren doe soe vele guetwil(l)icher personen, dat hij sij in die vergaderingen bynnen Deuenter niet wal en conde

---

[1]) Dezelfde hand, die fol. 142v „penitencelic" veranderd heeft in „penitenscelic", heeft hier „leedē" veranderd in „leddē".

gelaten. Want sijn heilige vader meyster Gerijt was nu hierbaven bij onsen lieven Heren gecomen, ende na sijnre beloften zande hij hier vele bloemkens neder [1]). Onder desen weeren oec personen van hoger ghebuerten, als die Vrouwe van Ruunen [2]) ende die edele Vrouwen van Vreden [3]), Trude van Beueren [4]), Elzebe Hasenbroeck [5]), ende vele anderen. Elzebe Hasenbroeck gaf hem een seer groet vollest [6]) tot Diepenveen mede te tym(m)eren. Ende oeck vele ander gueder lude geven hem daer wat toe. Mer bavenal soe halp hem onse
148v. lieve Here, ende sine oetmoetige vuer- (fol. 148v) (ige) susteren, die vroe en(de) late hoer broet pynden te winnen mit hoeren arbeyt.

Int jaer ons Heren M CCCC ende j doe began hij te 1401.

---

1) Zie boven, fol. 116r.

2) Haar leven wordt volledig beschreven in het z.g. „Handschrift D" — zie hierover Moll, *Johannes Brugman*, Amst. 1854, dl. I, Voorrede, blz. VIIIv —, fol. 21r—31v, uitgeg. door W. R. E. H. Opzoomer in zijn „*Het Klooster van Diepenveen*, 1ste stuk, 's-Gravenh. 1886, bl. 35—50, en in M. S. no. 8849 –8859 der „Bibl. royale" te Brussel, fol. 185r—192r: *Vita et conuersacio venerabilis domne zwedere de Runen fundatricis domus domni florencij ex parte.* Populair- wetenschappelijk, en hoofdzakelijk uit eerstgenoemde bron — Handschr. D — geput, is de degelijke bijdrage *Zwedera van Rechteren, Vrouwe van Ruinen*, door Dr. J. S. van Veen (in den *Drentschen Volksalmanak*, jaarg. 1901, blz. 151—159).

3) Zie over haar: „Handschr. D", fol. 31v—45v, uitgeg. door Opzoomer, *a. w.*, 2de stuk, 's-Gravenh. 1887, blz. 1—21, en M. S. no. 8849—'59 der „Bibl. royale" te Brussel, fol. 226v—232r: *[De sorore Iutta de Ahuys].*

4) Voor Truide van Beveren raadplege men, behalve „Handschr. D", fol. 90v—107r: Dumbar, *Anal.*, tom. I, Dav. 1719, p. 18.

5) Zie over haar: „Handschr. D", fol. 107r—117v, en het meergemelde Brusselsche M. S., fol. 232r—234v: *[De sorore Elizabeth Hasenbroeck.]*

6) Lübben, *Mittelniederd. Handwb.*, Norden und Leipz. 1888, geeft op „vulleist, vullest" met de beteekenissen: Vervollständigung, Vollendung; Hülfe, Beistand.

tym(m)eren dat heilige Diepenveen op sante Marcellijn [1]) ende Peters [1]) dach, dat doe was des Vrydages na des heiligen Sacraments dach [2]). Dat arve ten Diepenveen dat hoerde den susteren van Meyster-Geertshuys toe: dat hadden sij gecoeft om hoer beesten daerop te gaen [3]). Het was ene seer bosschich ende waterige stede ende seer diepe, dat nu mit groten zwaeren arbeit der susteren ende ander gueder lude wal enen man hoge gehoeget is. Dat Diepenveen soeveer gecomen is, dat heeft onseggeliken arbeit gecoest, (fol.
149r. 149r) ende daer is vake groet cummer geleden om die mynne Godes, dies wal weerdich is, ende noch vele meer. Want daer en was niets niet anders dan dat daer van Meyster-Gerijtshuys quam. Ende die guede susteren van Meyster-Gerijtshuys die hebben ten Diepenveen vake mennigen zwaeren arbeyt gedaen, die hem al licht waert om die mynne Godes ende om die mynne der zielen. Oeck hebben sij daer vake gebreck om geleden in hoerre noetdrufte. Want dickwijl placht te gevallen: als die suster, die die kocken hadde te verwaeren, toe marcte had geweest, soe quam here Iohan Brynckerinc in die kocken, ende sechde: „Brenghet dit den werckluden ten Diepen-
149v. (fol. 149v) veen ende gevet den susteren soppen te eten."

Ende als dat heilige Diepenveen soeveer gecomen was, dat men daer woenen mochte, soe sande hij daer

---

1) Met robrik onderstreept.

2) De hier opgegeven tijdsbepaling stemt niet volkomen overeen met die in „Handschr. D", fol. 112v. Verg. Acquoy, *a. w.*, dl. III, Utr. 1880, blz. 197, n. 2.

3) Wschl. hebben wij hier aan een Latinisme te denken (ut... irent), evenals fol. 148r met betrekking tot de woorden: „tot Diepenveen mede te tym(m)eren".

ten irsten drie susteren van Meyster-Gerijtshuys [1]), diet daer mit groter vuericheit begunnen. Ende cort daerna soe quemen te Diepenveen die Vrouwe van Runen, die Vrouwe van Vreden, Elzebe Hasenbroeck ende Trude van Beveren: dese weeren alle seer vuerich ende sij geven hem totten rechten deuchden, alsoe dat sij wal mit rechte mogen heiten dat fondement van Diepenveen. Hierna zande onse lieve Here vele jonger spruten ten Diepenveen, alsoe dat daer in corten tijden vele personen vergaderden om onsen
150r. lieven Heren te (fol. 150r) dienen. Ende sij worden alle goddienstlike ingesat van den susteren van Meyster-Gerijtshuys na der formen, die sij hadden geleert van here Iohan Brynckerinck hoeren vader.

Al die susteren hadden hoeren vader here Iohan in alte groter weerdicheit ende sij hadden hem wonderlike lief; nochtan ontseegen sij hem alte seer, ende niet lichtelic en dorsten sij in synre tegenwoerdicheit comen. Op ene tijt vragede ene meystersche uyt eenre vergaderinge, die onder here Iohan Brynckerinck stont, meyster Iohan Lubberts, hoe dattet wesen mochte, dat die susteren here Iohan Brynckerinc hoeren vader soeseer ontseegen, daer sij hem doch soe liefhadden. Doe antwoerde hij: „Dat doen die rayen [2]) sijnre reynicheit, die van hem gaen: die sijn
150v. soe crach- (fol. 150v) tich, dat sij hem daerom soeseer ontseen [3]); dat is ene sunderlinge gave van Gode, die

---

[1]) De namen dezer zusters worden genoemd, zoowel fol. 31r van de *Vita ... Ioann. Brinck.* (in M. S. n. 8849—'59 der „Bibl. roy."), als in „Handschr. D", fol. 112v. Zij heeten Hille Sonderlants, Griete Daegens en Gese Boevincks.

[2]) stralen.

[3]) „ee" voor „ie" in Oostelijke dialecten komt in ons H. S. dikwijls voor; zie o. a. „wees" (fol. 140r) en „meede" (fol. 151v).

allen menschen niet gegeven en is." Seer rijplic ende eersomlic plach hij onder die susteren te wanderen; nochtant was hij seer duechentlic ende guedertieren in der bycht ende in alle dien, dat noet was tot zalicheit der zielen.

Hij was alsoe seer ontsteken in der mynnen Godes, oftet ene barnende vlamme had gewest. Ende als hij den susteren mysse dede, soe las hij soe vuerichlic, dat sij alle ontsteken worden mit nyer vuericheit, ende maecten een nye opset hem te beteren ende voert te gaen van duechden in duechden. Hij had soe grote mynne tot zalicheit der zielen: doe hij Diepen-
151r. veen tymmerde, doe seech- (fol. 151r) de hij, dat hij onsen lieven Heren een roefhuys tymmerde[1]).

Hem vraechde eens een suster — sij hadde twie nichte, die wat guedes willen hadden onsen lieven Heren te dienen —, of sy die wal voerttrecken moste. Doe antwoerde hij uyt enen vuerigen vollen herten: „Ya, wal tot tijnen[2]) toe; wistic personen, die bequaem weren onsen lieven Heren te dienen — ic hebbe noch gelt —, ic wolde sij kopen."

Hij quam op ene tijt bij een dienstjonfer uit Westualen, dat een seer bequame mensche scheen te wesen totten dienste Godes, geheiten Fye van Reeden; deser genc hij an, ende riet hoer seer, dat sij onsen lieven Heren dienen solde. Doe weerde sy hoer daermede,
151v. dat zij niet en hadde mede te (fol. 151v) brengen.

---

1) Ter verduidelijking verwijs ik naar de meergenoemde *Vita... Joann. Brinck.*, fol. 32r (*Ned. Arch. voor Kerkgesch.*, N. S., dl. I, afl. 3, 's-Graveuh. 1901, blz. 333): „Arcem predatoriam construo Deo, ut exinde a faucibus demonum animas eruere valeam..."

2) Oorspronkelijk stond hier „twintichen"; dit woord is met robrik doorgehaald, en „tijnen" werd met kleinere letter er boven geschreven.

Doe antwoerde hij: „Daer en licht niet an; comet mit ons ende besueket u[1]) een jaer lanck, ende isset dattet u dan niet en genoecht, soe wil ic u hondert gulden te lone geven.” Doe volgede sij sinen raet. Ende sij schicte hoer alsoe, dat sij te male een vuerich mensche waert. Ende als dat jaer om gecomen was, soe vraechde hij hoer, of hij hoer die hondert gulden geven solde. Doe antwoerde sij uyt groter vuericheit hoers herten: „Here, had ic twiehondert, ic geve sij u!” Hieruit mach men marken, dat hij bekande in den geeste, wat God in hoer werken wolde.

Op een ander tijt meede[2]) hij een dienstjonfer van Sutphen, geheiten Styne Rouers, die hij oec bekende
152r. bequaem te wesen totten dienste Go- (fol. 152r) des. Dese volgede oec sinen raet ende quam ten Diepenveen ende waert alte heiligen vuerigen suster.

Op ene tijt seechde hij: dat nu twie personen quemen om onsen lieven Heren te dienen ende die ene arm weer ende die ander rijke, „wie wolde wi dan nemen”? Hierop antwoerde hij hem selven ende seechde: „Ic neme die arme, die rijke solde wal anders waer comen.” Hij plach den susteren te seggen: sij solden soe oetmoedelic gaen mit hoeren clederen, recht of twie zijde specks toe samen gestolpet weren[3]).

Hij was een man na den herten Godes ende een myn(n)er alre duechden. Ende sunderlinge had hij een mylde uytvloyende herte totten armen ende totten behovigen, ende hij plach dien oec myldelic mede te deilen dat hem van Gode verleent was; ende dat gaf

---

1) hem besueken = beproeven.

2) mieden, meeden = huren, in dienst nemen.

3) Tot verklaring van deze vergelijking raadplege men Acquoy, *a. w.*, dl. II, Utr. 1876, blz. 287.

152v. hem onse lieve (fol. 152v) Here al dubbelt weder. Als hij een luttel gelts om Godes wil gaf, soe voechdet onse lieve Here, dat hem grote sommen wedergegeven worden.

Op ene tijt gaf hij enen armen priester wat silvers te volste [1]) tot enen kelic. Doe quam des anderen dages ene voer die poerte ten Diepenveen, ende brachte enen schonen vergulden kelic ende deden enen), ende seechde, dat men dien here Iohan Brinckerinck solde doen: hij weer hem gesant.

Op een ander tijt brachte hem ene vrouwe enen budel vol geldes, ende seechde: „Dit lien ic u Diepenveen mede te tymmeren." Doe antwoerde hij: »Lien ghijt my, wien sal ict dan weder betalen?" Sie seechde: „Als ment u toeeyschet [3]), soe suldi wal wetten, wien

153r. dat ghijt (fol. 153r) geven sult." Siet, aldus quam hem onse lieve Here te hulpen. Ende want hij een mylde gever was, soe gaf hem onse lieve Here myldelike weder.

Op ene tijt quemen die grawe [4]) vaders tot hem ten Diepenveen van Zwoel. Daer was geseecht in dat capittel: heer Iohan Brynckerinck moste yo enen gulden boem hebben, daer hij dat guet van schudde. Dit seechden sij hem voert. Doe antwoerde hij: „Ic hebbe vele guldenre bome: dat sijn mijne oetmoedige vuerige

---

1) Zie boven, blz. 28, n. 6.

2) De beteekenis is: en gaf hem aan iemand.

3) Als men het van u opvraagt.

4) Ons handschr. onderscheidt „grawe", gelijk hier ter plaatse zeer juist geschreven staat, en „graue", in de beteekenis van „grove". Men gelieve dus de uitdrukking „graue spyse nemende" — zie boven, dl. XXVII, blz. 419 en 423 — te verbeteren in: „grave spyse nemende". De zin is dáár: grove spijzen nemende.

susteren, die my dat vroe ende late ende tot allen tijden mit hoeren vlitigen zwaeren zweetigen arbeyt wynnen. Hij plach die susteren daer seer toe te harden, dat sij troulic solden arbeiden. Ende hij plach te seggen: „Dat werck der hande ende te wesen in den
153v. arbeyt, (fol 153v) dat is heilich ende zalich; die hem daer wal in regiert, hij coemt daermede tot groten guede, beide van bynnen ende van buten. Ende soe wie vlitich ende trouwe is van bynnen tot onsen lieven Heren, die duet oec troulic sijn werck van bute(n)."

Hij seechde oec: „Susteren, dat ic wiste dat u leedicheit onsen lieven Heren naerre solde brengen dan arbeyt, ic woldet mitter hulpe Godes daertoe brengen, dat ghi nummer hant an werck en druften steken. Mer ledicheit is ene verleidester der zielen ende des lives. Hierom is ons nutte ende noet dese corte tijt onses levens vlitich te wesen, beide van bynnen ende van buten: soe sal ons hierna ewelike
154r. wal wesen mit onsen lieven Heren, daert (fol. 154r) al om te doen is."

Hij plach oec te seggen, dat elck van den anderen vele guets solde pynen te marken. Ende weert dat iement wat markede van enen anderen, dat niet soe guet en schenne te wesen, dat solde hij pynen te ontschuldigen; ende weert dat hijt niet wal ontschuldigen en cunde, soe solde hij denken: „Lieve Here, helpet my, ic en verstaes my niet, het mach wal anders wesen dan ic bekenne of begrijpen kan." Die sine vuerige leer begert te wetten, daer hij sine geestelike kynder mede leerde, die lese die punten, die uyt sine collacien [1])

---

[1]) Gelijk bekend is, zijn Brinckerinck's collatiën uitgegeven door Moll (in Kist en Moll, *Kerkhistorisch archief*, dl. IV, Amst. 1866, blz. 97—167).

gescreven sijn; daer sal hij in der waerheit vinden
154v. leeringe der rechter (fol. 154v) duechden.

Doe hij dat heilige Diepenveen getymmert had, dat waerlike wal heilich heiten mach, omdat onse lieve Here daer soevele heiliger zielen uyt gecregen heeft, ende als Meyster-Gerijtshuys ende Diepenveen onverscheidelic toe samen geleeft hadden een deel jaeren, soe begerde hij van Diepenveen te maken een nonnencloester van sante Augustinus [1]) oerde. Ende hij vercreech orlof daertoe van den bisscop van Wtricht, genoemt Vrederick van Blanckenborch [2]), van den praefst, van den kanonnicken, van den kercheer ende van den schepenen van Deuenter. Alle dese geven hem seer vrendelic orlof, want sij hadden hem seer lief ende in groter weerdicheit om sijnre heiliger stichtiger wanderinge wille.

155r. Aldus dan soe waert dat cloester (fol. 155r) ten Diepenveen geslaten int jaer ons Heren M CCCC ende VIIJ. 1408.
Aldus waert doe Diepenveen ende Meyster-Gerijtshuys gescheiden in uytwendiger wanderinge, behoeldelic altoes onderlinger mynnen ende vrentschap in al dat sij vermogen tot allen tijden.

Dat cloester ten Diepenveen wies van dagen toe dagen seer groetlic, beide in geestliken ende tijtliken dingen; want dat mylde vuerige herte des eerweerdigen vaders here Iohan Brynckerinc was apen tot al dengenen, die hem God toesande: weer sij arm weeren dan rijke, hij ontfenc sij al mit groter begeren sonder uytneminge der personen. Ende hoe dat hij mylder was in inneminge der personen, hoe hem onse lieve
155v. Here bet ende vaderliker (fol. 155v) besorgede, beide

1) Met robrik onderstreept.
2) Zoo staat er; lees: Blanckenheym.

in geestliken ende tijtliken guede. Al sine geestlike kynder die hadden hem lief ende weert. Doe hij Diepenveen tymmerde, plach hij vake mitten bruders te gaen, ende wees hem wat hij gedaen wolde hebben; dan hadden hem die bruders soe reverencelic tegen hem ende volgeden hem alsoe mynlic na, als die discipelen ons lieven Heren hem volgeden. Hij leerde oeck den werckluden, dat sij des avents wat guedes toe samen solden callen, als sij hoer werck lieten, ende dat sij hem niet en solden geven tot onnutten fabelen; ende sij weeren hem gehoersem ende deden, als hem die heilige vader leerde.

Toe Paschen als die vaders te capittel quemen toe Wyndesem, soe plegen sij bij groten hopen ten (fol.
156r. 156r) Diepenveen te comen tot here Iohan Brynckerinck. Ende als sij dat grote begrijp van tymmer seegen, soe worden sij bewangen mit groten verwonderen. In alsulker mynnen ende weerdicheit hadden hem al die vaders, dat dient alsoe gheveel dat hij niet tot hem en mochte comen, dien dochte dat hij wat groets verlaeren had: alsoe seer mynden sie sinen geest. Want hij was een hulper ende een raetgever tot allen gueden ende geestliken dingen, ende hij was een hoeft ende toevlucht alre geestliker menschen.

Als dese heilige vader die vergaderingen bynnen Deuenter ende sunderlinge in Meyster-Gerijtshuys, daer hij wonachtich was, geregyert had omtrijnt XXVIJ jaer [1] in alre disciplinen ende gueder ordinancien ende
156v. dat cloester (fol. 156v) ten Diepenveen omtrijnt XVIIJ jaer gestaen had ende hij oelt geworden was omtrijnt LX jaer, soe wolde hem onse lieve Here lonen van

---

1) Sedert 1392; zie boven, fol. 145v.

sinen arbeyt. Ende als hij voelde, dattet den eynde sijns levens nakede, soe satte hij sine geestelike kinder, die hij den Heren gewonnen hadde, ende sunderlinge Diepenveen, in een ewich testament dien van Wyndesem [1].

Cort hierna sterf hij zalichlic in den Heren, des [2] irsten dages na onser liever Vrouwen baetschap [3], int jaer ons Heren M CCCC XIX. 1419.

Doe hij VIJ weken doet had geweest, soe apenbaerde hij hem eenre devoter suster van Meyster-Gerijtshuys, geheiten Gese Brants, in wonderliker claerheit, ende hij seechde hoer: „Ghi screyt omme my, ende ic vaer nu op in [4]) die glorie Godes." Hiervan waert sij seer verblijt ende alle diet hoerden.

(Wordt vervolgd.)

---

1) die van Wyndesem = de kloosterlingen van Windesheim, de Windesheimer congregatie.

2) H. S.: den.

3) 26 Maart.

4) Onleesbaar woord, tengevolge van het knagend insect, waarover in de „Inleiding" gesproken is. Er heeft gestaan „in" of „mit".

INDICE GENERALE.

F. (1665—1671.)

(Vervolg van Deel XXVII, blz. 329).

---

ottenere dal governo il permesso di condursi nel Malabar in soccorso di quei Cristiani travagliati dall' arcidiacono del Campo Soriano, 1666 46[a] : 7.

Malabar. Coccino. Notizie delle Missioni; pericolo di scisma; gli Olandesi, padroni di Coccino, lo favoriscono, 1667 53 : 21.

Malabar. Stato dei Cristiani nel Malabar dopo la conquista degli Olandesi; scisma dell' arcidiacono Soriano; progetto; instanza d'un Carmelitano, 1668 37 : 46.

Malabar. Coccino. Si tratta di ottener dagli Stati generali di Olanda il permesso ai Missionarii di dimorare nella terra, 1664 298 : 16.

Malabar. Si tratta di deputare un Vescovo Europeo alla terra del Malabar, e di alcune accuse contro il Vicario Apostolico d'Olanda, 1670 33 : 33.

Malabar. Stato della Regenza. Si chiede la mediazione del Re di Francia contro le molestie degli Olandesi, 1670 150 : 27.

Malabar. Angamola. Relazione della Religione nella terra del Malabar; il Vicario Apostolico chiede nuovi sussidi, la provisione anticipata; un Vescovo Europeo col consenso degli Olandesi; commendatizie ai commandanti a favore dei Cattolici, 1671 228 : 39.

Limosine. Si danno 10 scudi ad Enrico Olandese di Rotterdam, convertito, 1667 174 : 9.

Si danno 8 scudi ad un Olandese convertito, 1667 226 : 10.

Cristoforo Brigmano, Olandese convertito, chiede limosina, 1669 50 : 20.

Si danno 4 scudi ad un convertito della diocesi di Harlem, 1669 97 : 4 C.

Si danno 3 scudi ad un Olandese, 1670 143 : 13.

Si danno 4 scudi a due Olandesi, 1671 115 : 2.

Si danno 9 scudi ad un Olandese, 1671 276 : 2.

Si danno 3 scudi per ciascuno a tre Olandesi convertiti, 1671 305 : 2.

Missionari. I Carmelitani di Parigi, missionarii in Olanda, devono chieder l'approvazione della S. Congregazione, 1671 86 : 23,

Il missionario Vandermast è accusato di dottrine erronee, mal costume e di calunnia, 1671 127 : 20.

Moscovia. Il Vicario Apostolico d'Olanda chiede la facoltà di provvedere di due missionarii nazionali la capitale della Moscovia, 1669 157 : 31.

Olanda. Il Vicario Apostolico chiede la facoltà de suoi antecessori di poter dispensare in 3° e 4° (misto?) e di estendere le facoltà per i poveri ai ricchi e nobili, 1665 35 : 28.

Giovanni fr. Preyn e Giovanna Kuypiers chiedono la dispensa in 2° consanguinitatis, 1665 36 : 29.

Il Vicario Apostolico fa istanza di poter senza limite ordinar sacerdoti, 1665 38 : 33.

Tre Prefetti di Missione chiedono la proroga delle facoltà, 1665 76 : 15.

Alcuni missionarii chiedono le facoltà dei libri proibiti e dei casi riservati, 1660 71 : 16.

Il Parroco di Gorcoma chiede diverse Indulgenze, 1665 72 : 17.

I Gesuiti di Duaco danno relazione del loro prefetto spirituale, 1665 167 : 14.

Si scrive al Nunzio di Francia, che tenga parola col Re sulla persecuzione contro le persone e le cose degli Ecclesiastici nella diocesi di Anversa, 1665 169 : 18.

Si rimette alla S. C. dell' Indice un libello contro

il Vicario Apostolico d'Olanda ed il Parroco d'Utrecht, 1665 192 : 24.

Amsterdam. Si rimettono al S. Offizio alcune proposizioni scandalose stampate in Amsterdam, 1665, 241 : 22.

L'Internunzio di Fiandra referisce, che i Cattolici d'Olanda soffrono molestie dagli Eretici, 1665 242 : 24.

Zelanda. Il Vicario Apostolico da relazione dell' Isola di Zelanda e rappresenta il bisogno d'operaii, 1665 562 : 14.

Si scrive al Vicario Apostolico ed all' Internunzio per frenare e punire le mattezze di un Religioso Olandese, Giovanni della Croix, 1666 28 : 13.

Gesuiti. Relazione della Missione dei Gesuiti, cui si risponde con lode, 1666 38 : 25.

L'Internunzio riferisce la persecuzione contro i Cattolici, 1666 42 : 37.

Minori Osservanti. Il Vicario Apastolico insiste per il richiamo dei Minori Osservanti da alcune Provincie, 1666 54 : 53.

Gesuiti. Il superiore della Missione dei Gesuiti si crede gravato dal Vicario Apostolico e supplica per le antiche facoltà; ordini del Papa relativi a quelle Missioni, 1666 39[a] : 2.

Ruremonda. Bolduc. Il Vescovo di Ruremonda è confirmato nel Vicariato di Bolduc, e si scrive all' Internunzio a frenare le pretese del Vicario, 1666 56 : 16.

Il Padre Benedetto Brizio, contumace, chiede l'assoluzione delle censure, 1666 62 : 21.

S'inculca prudenza ai Cattolici perseguitati dal governo, 1666 69 : 9.

Il Vicario Apostolico chiede una dispensa in 2°

consanguinitatis per la diocesi di Utrecht, 1666, 77 : 21.

Il Vicario Apostolico da relazione della persecuzione e l'attribuisce all' imprudenza di un Gesuita, 1666 98 : 18.

Relazione dello stato della Religione, 1666 107 : 28.

Bolduc. Il Canonico Hubraken è deputato Vicario di Bolduc sotto la direzione dell' Internunzio, 1666 225 : 13.

Cleves. Si loda il Vicario Apostolico per la visita fatta nel Ducato di Cleves, e si sente l'Internunzio sull' asserta indipendenza delle monache nella terra Eltense. 1666 248 : 9.

Minori Osservanti. Si deputa una Congregazione particolare per la rinnuovazione delle facoltà ai Minori Osservanti, Missionari in Olanda, 1666 249 : 10.

Bruxelles. Minori Osservanti. Il Guardiano dei Minori Osservanti di Bruxelles chiede di esser esonerato dal sovvegliare Fr. Brizio ivi in penitenza, 1666 272 : 43.

Capuccini. Il Procuratore Generale dei Capuccini chiede la proroga delle facoltà pel Prefetto delle Missioni di Fiandra, 1666 277 : 4.

Agostiniani. Il Prefetto degli Agostiniani chiede la proroga delle facoltà, 1666 285 : 17.

Ruremonda. Bolduc. L'Internunzio avverte, che non ogni Prelato promosso al Vescovato di Ruremonda saprà amministrare il Vicariato di Bolduc, 1667 338 : 19.

Si rimette al S. O. l'esame di alcune proposizioni, 1667 10 : 24.

Bolduc. Si cerchi un asserto indulto, che esenta il Clero di Ravestein e del Contado Megano dalla

giurisdizione della Chiesa di Bolduc, 1667, 12 : 27.

Il Vicario Apostolico chiede schiarimenti sul numero dei missionarii e sulle facoltà di binare, 1667 12 : 28.

Vicario Apostolico. L'Ambasciatore di Spagna in Olanda referisce, che il Vicario Apostolico agisce con passione contro i Gesuiti, e che per favorire il Nipote si era rifiutato di confermare una sentenza matrimoniale del Vescovo di Vienna, 1667 32 : 14.

L'Internunzio riferisce di avere sospeso la commissione di visitare come Provinciale sette conventi a Fr. Lazaro non gradito, 1667 64 : 35.

Amersfort. Un Gesuita della Missione d'Amersfort, cacciato dalla medesima, vorrebbe tornarvi col pretesto di esser prete secolare, 1667 83 : 19.

Frisia. Al P. Patrizio Pollet da Lovanio si negano le facoltà per la Frisia, 1667 84 : 20.

Munster. Il Vescovo di Munster chiede la proroga delle facoltà, 1667 136 : 33.

Bolduc. La S. C. impone silenzio al Vicario Apostolico di Bolduc circa la giurisdizione pel clero di Ravesthein e del contado di Megano, esercitata dall' Elettore di Colonia come Vescovo di Liegi, 1667 142 : 42.

Domenicani. Si concede la Prefettura delle Missioni dei Domenicani al P. Gottifredo Nacquis, Maestro in theologia e Provinciale di Boemia, 1667 208 : 23.

Bolduc. Il Vicario Apostolico di Bolduc riferisce, che i Regolari pretendono le sostanze delle defonte Religiose, che non osservano il Decreto contro l'esportazione delle elemosine fuori di Provincia, e chiede la facoltà di dispensare nei matrimonii in 3^0 e 4^0 grado, 1667 251 : 14,

Si prorogano le facoltà del Vicario Apostolico, 1667 258 : 28.

Minori Osservanti, Il P. Guglielmo Herin è eletto Prefetto delle Missioni dei Minori Osservanti, 1668 26 : 11.

Bruges. Si chiede di transferire Fr. Brizio al suo convento di Bruges, detenuto nell' ospizio di S. Francesco in Bruxelles, 1668 51 : 6.

Si rimette alla Sacra Congregazione dell' Indice il giudizio sopra un libro intitolato *Scala Jacob* di un missionario Olandese circa le monache senza voti solenni, 1668 95 ; 43.

Discordie tra Lindeborno e Bellacurio, eccleciastici, agitate colle stampe, 1668 145 : 13.

Il Vicario di Olanda riferisce, che i missionarii facoltizzano i Cattolici ad intervenire alle cene degli eretici, ad osservare i loro riti, a far battezzare i loro figli da ministri eretici, 1668 147 : 15.

Bolduc. Si risponde al Vicario Apostolico di Bolduc, che rispetti onninamente la pia mente di una testatrice, 1668 149 : 19.

Si assolve dall' apostasia il P. Lazzaro. 1668 156 : 34.

Il Vicario Apostolico chiede, che si dichiarino due missionarii sotto la sua dipendenza per gl' Isolani d'Hostrant, soghetti all' Arcivescovo di Brema 2⁰) La facoltà di provvedere di due missionarii nazionali la capitale di Moscovia 3⁰) che la Dataria, Segreteria de Brevi e S. Offizio non permettino agli Olandesi di farsi ordinare che dal loro Vicario Apostolico, 1668 157 : 35.

Il Vicario Apostolico chiede la dispensa in 2⁰ affinitatis per due Olandesi, che avanti il Magistrato hanno da tre anni contratto il matrimonia, 1668 157 : 36.

Facoltà al Vicario Apostolico di ordinar 60 Sacerdoti titulo Missionis, 1668 à85 : 38.

Si nega la facoltà di missionario al P. Wolte, cappellano dell' Ambasciatore di Spagna in Olanda, 1668 186 : 42.

Il Vicario Apostolico informa sulla stampa della Bibbia in Armeno, chiede un sussidio per Mgr. Oscano, Vescovo Armeno, e la piazza per tre Armeni nel Collegio Urbano, 1768 207 : 30.

Munster. Il Vicario di Munster partecipa la conversione del Conte di Bentheim, 1668 255 : 7.

Relazione della Visita del Vicario Apostolico. Si loda la docilità dei missionarii Domenicani e Minori Osservanti; duole che i Minori Osservanti di Colonia e Sassonia esercitino l'ufficio di missionarii nelle Provincie Unite; si chiedono due Brevi, l'uno pei missionarii, l'altro pei Cattolici; si progetta di non conferire S. Ordini ai canonici d'Embrico, se non giurano d'incedere *habitu et tonsura*; si parla anche della disobbedienza delle monache e degli ecclesiastici; e si fa istanza per qualche provisione, non che per la facoltà di pubblicare l'Indulgenza in tempo di visita, 1668 276 : 14.

Il Vicario Apostolico chiede dispensare in 2º affinitatis et consiliis (?) e prepone di diminuire i privilegii dei Regolari circa l'Indulgenze o di essere con essi alla pari, 1668 284 : 17.

Il P. Duppero, Gesuita nel distretto di Bellois, è accusato di aver fatto carcerare un Curato secolare per gelosia di professione, 1668 205 : 29.

Il Vicario Apostolico rinnuova l'istanza per aver facoltà come i Regolari, 1669 4 : 6.

Si risolve di spedire in dono al Vicario Apostolico

scudi 20 in corone, medagli e qualche Indulgenza, 1669 6 : 9.

Il Vicario Apostolico chiede l'approvazione di alcune costituzioni pei preti missionarii delle Provincie Unite, e parla di un decreto, che vieta ai Gesuiti di..... 1669 69 : 40.

Munster. Il Vescovo di Munster chiede la giurisdizione sulla parte inferiore del Contado di Bentheim, 1669 86 : 59.

Un Religioso chiede la facoltà di usare dei denari, 1669 163 : 3.

Bolduc. L'Internunzio chiama a Bruxelles il Vicario Apostolico di Bolduc per conoscer lo stato di quella diocesi, 1669 196 : 33.

Si sente l'Internunzio sui delitti di Fr. Lazzaro Marquis, 1669 198 : 34.

Gesuiti. Storia delle controversie insorte per l'esercizio delle S. Funzioni, e dell' osservanza dei Concordati fra il Clero Olandese ed i Missionarii Gesuiti, lettera analoga approvata dalla Sacra Congregazione ad istanza dei Gesuiti, 1669 221 : 1 ≣ 200 : 35 = 246 : 1. 2ª

Gesuiti. Al Superiore dei Gesuiti si danno le facoltà secondo la formula riformata, 1669 248 : 8.

Liegi. Ruremonda. Si concede l'oratorio privato in varie diocesi al Supremo Commissario dell' Elettore di Colonia, 1669 272 : 7.

Gesuiti. I Gesuiti chiedono declaratoria sulle parole *scilicet sub omnimoda deinceps Vicarii Apostolici jurisdictione et directione subjiceat, et non alias*, 1669 332 : 53.

Gesuiti. Il Vicario Apostolico referisce, che i Gesuiti si facciano preti secolari per godere la libertà dei nazionali, 1669 371 : 30.

Il Vicario Apostolico chiede dispensare in 2° Affinitatis e la dispensa in 2° per una cattolica ed un eretico convertito, 1669 502 : 23.

Vicario Apostolico. Il Vicario Apostolico è accusato di scandaloso ed equivoco nelle sue prediche, 1670 8 : 15.

Domenicani. Il Prefetto dei Dominicani chiede le facoltà, 1670 5 : 2.

Vicario Apostolico. Si ordina al Vicario Apostolico di mandare un libro anonimo ed altre proposizioni sospette di eresia, 1670 11 : 18.

Munster. Si tratta di dare al Vescovo di Munster la giurisdizione sopra alcuni luoghi del conte di Bentheim da lui convertito, 1970 14 : 20.

Un sacerdote apostata chiede l'assoluzione, 1670 33 : 32.

Vicario Apostolico. Si tratta di accuse contro il Vicario Apostolico, 1670 33 : 33.

Agostiniani. Proroga di Prefettura e facoltà al Prefetto degli Agostiniani, 1670 33 : 21.

Carmelitani. Gesuiti. Si ordina al Nunzio di ripristinare i PP. Carmelitani nella Missione dei Centoni e rivocare un decreto del Vicario Apostolico che toglie l'esercizio delle funzioni pastorali ad un Gesuita, Missionario in Arnheim, 1670 54 : 23.

Si tratta di richiamare o tollerare dalla Missione un Padre sessagenario, preteso scommunicato per trasgressione di un decreto, 1670 71 : 40.

Si ordina la correzione d'un officio stampato in Amsterdam per gli Armeni, 1670 77 : 49.

Bois-le-Duc. Il Vicario Apostolico di Bois-le-Duc dubita 1°) se si possano cibar di grasso i poveri agricoltori e meccanici, che in casa aliena lovorano,

2⁰) se per miseria possino travagliare nei di festivi 3⁰) se ribattezzare *sub conditione* i battezzati dagli Eretici 4⁰) se assolvere i militari e impiegati, che frequentano le concioni degli eretici 5⁰) qual regola per i Parrochi coi conjugati convertiti 6⁰) se i Parrochi Cattolici possino assistere ai matrimonii misti per impedir la fornicazione, 1670 115 : 55.

Domenicani. Il Prefetto de Domenicani chiede l'estenzione delle Indulgenze nei di festivi, ai feriali, 1670 147 : 22.

Bentheim. Si rimette all' Internunzio concedere al Vescovo di Munster la giurisdizione spirituale di Bentheim, 1670 189 : 38.

Il Vicario Apostolico è disposito a dichiarare una sua opinione teologica male intesa, 1670.

Leida. Si è restituita la Missione di Leida ai Carmelitani Scalzi, e si obligano a chieder le facoltà, 1670 206 : 25.

Si tratta unir la diocesi di Munster è smembrar quella d'Utrecht, 1670 222 : 11.

Il Vicario Apostolico è accusato di poca divozione alla S. Sede ed ai Regolari, 1670 286 : 39.

Regolari. Si assignano 15 giorni ai Regolari per giustificarsi contro le accuse del Vicario Apostolico venuto in Roma, 1671 33 : 1.

Vicario Apostolico. Il Vicario Apostolico ottiene di crear 8 notarii, 1671 59 : 8.

Differenza tra il Vicario Apostolico, l'Internunzio, il Clero ed i Gesuiti, circa il numero dei missionarii in Amsterdam, 1671 62 : 23.

Carmelitani. I Carmelitani di Parigi, missionarii all' Aja, Leida ed Amsterdam, chieder devono l'approvazione dalla Sacra Congregazione, 1671 86 : 23.

Collegii. Si scrive al Vicario Apostolico non convenire di trasferire il collegio di Colonia in Lovanio, 1671, 120 : 14.

Il Missionario Vandermast è accusato di dottrine erronee, mal costume e di calunnia, 1671 127 : 20.

Bois-le-Duc. Si conferma stabilmente il Vicario Apostolico di Bois-le-Duc senza la clausola *Donec Ecclesia Ruremondensis de Episcopo fuerit provisa*, 1671 158 : 12.

Carmelitani. Il Generale dei Carmelitani chiede varie grazie e privilegi pei missionarii del suo Ordine, 1671 168 : 27.

Il Prefetto di PP. OO. è ammonito di chiedere a tempo debito la conferma delle facoltà, 1671 331 : 30.

Il Barone di Brederoede, Prevosto della collegiata di S. Servazio, nel mese che gli spetta, nomina Canonico un pronipote di 7 anni ed ottiene dispensa, 1671 314 : 32.

Relazione delle Missioni e remozione del P. Ghent, 1671 346 : 12.

Si confermano le facoltà di Prefetto delle Missioni dei Francescani al P. Definitore, 1671 398 : 13.

Stampa. Si ordina la correzione d'uno Ufficio stampato in Amsterdam per gli Armeni di Livorno, 1670 77 : 49.

INDICE GENERALE,

G. (1672—1688.)

---

non s' innovi per adesso cosa alcuna, ma che secondo i tempi si piglierà la risoluzione necessaria, 1673 392 : 35.

Pretenzione, che channo gli Agostiniani nella stazione di Brusenveldert, proveduta loro dal Clero secolare, e ragioni allate dall' Assistente di Germania. Informazione data sopra il fatto dell' Internunzio, al quale si communica la stazione dei frati, e poi si riproponga, 1674 87 : 7.

Il Vicario Apostolico non ha voluto approvare le facoltà del Prefetto degli Agostiniani, e gliene ha proibito l'uso. Se ne scriva al medesimo Vicario ed all' Internunzio, e in caso che sia della facoltà sospese, levi l'impedimento, 93 : 15.

Si ripropone la causa della Missione di Bruesenveldert con il Clero di Harlem. Ragioni delle parti. La S. C. risolve, che le scritture dell' Assistente di Germania si trasmettano al nuovo Internunzio, il quale communicatele al Clero ed alle parti, informi col suo voto, 1674 118 : 36.

L'Assistente di Germania supplica di nuovo della restituzione di detta Missione. Si aspetti la relazione dell' Internunzio, 170 : 11.

Si permetto l'uso libero delle facoltà al Prefetto delle Missioni degli Agostiniani, 1674 180 : 30

Nihil transeat non audito Provinciale degli Agostiniani nella causa della stazione di Brusenveldert, 1674 105 : 7.

L'Internunzio e Vicario Apostolico informano di fr. Francesco Barseno, Agostiniano, proposto superiore delle Missioni del suo ordine in Olanda dal Prefetto, 1677 25 : 6.

Fr. Pietro Permitter *(sic)* supplica, si dia la carica

al P. Christiano Lupi. Si scrive al Vicario Generale, che proponga più soggetti idonei, 1876 28.

Il P. Christiano Lupi supplica, si sostituisca al Prefetto delle Missioni essendo, hormai terminato il P. Giovanni Smidtz, 1678 106 : 2.

Il P. Giovanni Smidtz di S. Agostino lascia la Prefettura, e si elegge in suo luogo il P. Giovanni Willemaert, 1681 232 : 11.

Gli Agostiani, missionarii in Amsterdam, supplicano di havere il Compagno nelle stazioni. Latum, 1684 22 : 20.

Si da la Prefettura al P. Francesco Basseris, 1684 22 : 20.

Al medesimo prorogata per 3 anni, 1687 89 : 23.

Bolduch. Il Vicario Apostolico di Bolduch avvisa che gl' Olandesi hanno confiscati i beni dè missionarii e vogliono a spese del pubblico alimentare le monache. Travagli, che patiscono i Cattolici e i sacerdoti dalle milizie eretiche per impedire i divini officii. L'Internunzio s' interponga col Governatore di Fiandra e coll' Ambasciatore all' Haia, acciò oprino con i Stati, che non siano molestati i Cattolici, 1672 70 : 50.

Jodoco Oubraker, Vicario Apostolico pete le facoltà ne luoghi occupati dal Re di Francia in Olanda, se gli danno la diocesi di Bolduch, 1672 214 : 44.

Officii passati con premura dal Governatore di Fiandra appresso i Stati a favore dè Cattolici di Bolduch, 1772 149 : 7.

Supplica di essere raccomandato al Cardinale di Buglione, al quale si crede data la sopraintendenza degl' affari ecclesiastici della diocesi di Bolduch, affinchè non si conferiscano le Parrocchie senza sua

participazione. Che se gli stendano le facultà per tutti i paesi di questa diocesi, finchè si proveda di Vescovo, ma..... consedendo si scrive al Nunzio di Francia, che passi appresso Sua Eminenza, 1673, 128 : 36.

Domanda licenza di celebrare in Anversa, dov' è Canonico nell' oratorio privato durante la sua indispositione, e per viaggio coll' altare portatile, quando si potrà trasferire ai luoghi del suo Vicariato. Nihil, 1673 200 : 81.

Domanda di essere raccomandato al Re et al Nunzio per ottenere un' assegnamento per se dè frutti della Mensa Episcopale ritenuta dagli Olandesi. Havendo ottenuto da S. M. di risiedere a Bommel, diocesi di Bolduch. Si raccommandi solo la sua persona, 1673 349 : 20.

Bolduch. Provvedimenti da pigliarsi per il Vicariato di Bolduch, dove occorrono molti Regolari senza giurisditione e con diversi privilegii si esentano dalla giurisditione del Vicario et in particolare un monastero di monache et i Premostratensi. Motivo che si stendano a questa diocesi i Concordati Prov. d'Olanda. Per informatione all' Internunzio, 1674 213 : 24.

Diocesi di Bolduch, di diversa natura delle altre di Olanda, restando in questo l'esercitio publico della religione Cattolico, onde non possono stendervisi le facoltà al Vicario conforme le ha quello de Olanda; per non pregiudicare a i privilegii dè Regolari, 1674 351 : 22.

Si nega l'altare portatile al Vicario di Bolduch fuori del suo Vicariato, 1675 76 : 29.

Bisogna di tenere un Vescovo in Bolduch. Si offe-

risce il Barone della Margelle, prete Liegese; si sentino il Nuncio di Colonia e l'Internuncio di Fiandra, 1677 26:9.

A Judoco Houbraken, Vicario Apostolico di Colonia, facoltà, 1679 282:12.

Vicario Apostolico. Informazione del Nuncio di Colonia e dell' Internuncio di Fiandra sopra il Barone della Margella, prete Liegese, pretendente del Vicariato Apostolico, 1679 189:38.

Si da parte della visita, Ibid.

Pretensione del medesimo Barone d'essere eletto Vicario Apostolico, 1681 43:1.

Il medesimo s' elegge per modo di provisione, 1681 156:17.

Si sospende l'elettione, 1681 176:6.

L'Arcivescovo di Malines, metropolitano di Bolduch, supplica, che se li mantenghi il suo Jus, che dici havere sopra la elettione del Vicario Apostolico, 1681 176:74.

L'Internunzio di Fiandra avvisa altra elettione fatta dall' Arcivescovo medesimo in persona del Canonico Halmal, 1681 211:14.

Bolduch. Informatione di Monsignor Castoriensi sopra li concorrenti al Vicario Apostolico di Bolduch; si conferma l'elettione fatta dall' Internunzio in persona di Guglielmo Barserii, 1681 216:22.

Il medesimo Barserii ringratia la Sacra Congregazione del Vicariato, mando la visita; si deputa la Congregazione portare per esaminarla, 1642 p. 43 n. 4.

All' istesso si da il titolo di Protonotario, 1682 115. n. 5.

Ristretto della relatione della diocesi di Bolduch

mandata da Guglielmo Basserii, Vicario Apostolico, 1682 162 : 27.

Il Vicario Apostolico di Bolduch licenza di communicare la facoltà di leggere e ritenere libri proibiti a i Parochi della sua diocesi, 1683 126 : 4.

Il Vicario Apostolico ricorre per difficoltà circa i matrimonii, se gli danno i Decreti del S. Offizio, 1684 17 : 18.

Controversia di giurisdizione tra il Vicario Apostolico e l'Arcivescovo di Mallines per la sospensione di un Prete, 1684 : 23.

Risposte ai punti della visita del Vicario Apostolico, Ibid.

La diocesi di Bolduch bisognosa di Vescovo per fare la Cresima, si vorrebbe darne il titolo al Vicario Apostolico. Si soprasede per alcune difficoltà, 1685 70 : 28.

Decreto provvisionale del Vicario Apostolico sopra la controversia fra il Paroco di Bolduch e i Regolari per l'amministratione dei Sagramenti e funtioni Pastorali, 1687 6 : 11.

All' Internunzio, che faccia osservare il Decreto del 1633, se è possibile, altrimente informi la S. Congregazione, Ibid.

Carmelitani Scalzi. Hanno la Missione a Leida et in Amsterdam, e servono di Cappellani l'Ambasciatore di Francia all' Haia. I primi pigliano la patente dalla Sacra Congregazione, i secondi l'hanno ricusata come considerati Capellani. Differenti insorte fra il Vicario Apostolico et i frati per fare inserere ne' Concordati anco tutti i sudetti missionarii, e difficoltà che ha la S. C. di comprendervi quello dell' Haia che non è Fiamengo ma Francese, tanto più che

non è veramente missionario, et alla consideratione politica, di che se ne scrive per informatione all' Internunzio, 1672 13 : 33.

Per informatione all' Internunzio, se si debba concedere la Missione a Fr. Giovanni Pietro Zepeyo Olandese, Carmelitano nella Terra di Bredano, luogo del Principe d'Orenge, attesso la permissione havuta che non sarà con i compagni molestato, 1672 107 : 32.

Ad istanza del P. Generale si domanda un Decreto, che li Provinciali di Parigi e di Fiandra non habbino autorità di mutare i missionarii, 1678 90.

Il P. Generale supplica, si riforma il Decreto, che fu fatto circa le Missioni, conforme a quello dei Cappuccini, 1678 170 : 32.

Il P. Generale supplica, che la S. C. dichiari esser le missioni dei Carmelitani Scalzi tutte soggette a se stesso, 1679 327.

Mons. Bevilacqua, Plenipotentiario di N. S. al Congresso di Nimega, et il Maresciallo d'Estrades supplicano di due Missionarii Carmelitani Scalzi, per il Ministerio della Missione, essendo inabili quelli, che vi sono, per essere infermi. Serventur Decreta e Concordata, 1679.

Dal Vicario Apostolico si nega la conferma delle Patenti a fr. Angelo di S. Gioseppe e a fr. Hermanno di S. Norberto, missionarii a Leida et Amsterdam, 1682 216 : 30.

Le Patenti dei PP. spedite, 1682 44 n. 8.

Carmelitani Scalzi. Si richiama il P. Gioseppe Angelo, Carmelitano Scalzo dalla Missione d'Olanda. Si propone al P. Pirmino, 1683 234 : 2.

Si trovano deboli e mal fondate le accuse date

alli PP. Angelo di S. Gioseppe et Hermanno di S. Norberto, destinati in Leida, 1683 87 : 20.

Si richiama il P. Angelo di S. Gioseppi, e se gli sostituisce il P. Pirmino di S. Maria, 1684 111 : 17.

Che il P. Angelo non si muova dalla Missione, sino che venghino le risposte dell' Internunzio, 1684 131 : 18.

Il superiore dei Carmelitani supplica, che si rimova il P. Angelo di S. Gioseppe, si per essere finito il suo Decreto che per i danni che porta a quella Missione. Si deputa in suo luogo il P. Giovanni della Croce, 1685 233 : 14.

L'Ambasciatore di Francia all' Haya non vuol accettare nella Missione d'Amsterdam il P. Giovanni della Croce, per non essere nativo Francese. Risposta dell' Internunzio. Si uniscono le scritture, 1686 47.

Il P. Archangelo di Giesu, approvato missionario in Amsterdam, in luogo del P. Angelo di S. Gioseppe, Carmelitani Scalzi, 1686 122 : 5.

Informazione dè Provicarii d'Utrecht et Harlem intorno al dar il compagno al Missionario Carmelitano. S' aspetti il nuovo Vicario, 1686 211 : 24.

Instanza per l'approvatione del P. Vincenzo di S. Pietro in luogo del P. Hermanno di S. Norberto, Carmelitano Scalzo in Leida, 1686 235 : 8.

Si rinova istanza per il medesimo P., 1686 249 : 3.

Difficoltà nella surrogatione del P. Girolamo Gratiano, Carmelitano Scalzo, al P. Angelo di S. Gioseppe nella statione di Leida. Inhabilità del P. Archangelo di Gesu, e s'approva il P. Antonio Benedetto di S. Lodovico, 1687 40 : 21.

1680 Repliche dell' Internunzio di Fiandra e del Vicario Apostolico intorno alla suppositione fatta che esso vicario pretenda sostituire alli Carmelitani Scalzi nelle stationi d'Olanda, in caso di morte, i Preti secolari, e sue ragioni perchè si richiamino d'Olanda i detti Carmelitani. Si richiama il P. Melchior, e s'ordina che non s' ammettino compagni senza licenza della S. Congregazione, non si permetta a Regolari l'ingresso nelle Missioni senza lettere della medesima Congregazione. Cong Part. Tom II fol. 6.

Giesuiti. Concordati. Vicario Apostolico. Catologo delle Missioni, che tengono i Giesuiti in Olanda fuori dè Concordati, fol. 2, senza autorità per concessione dell' Arcivescovo di Efeso, Ibid.

Congregatione particolare fol. 1 tenutagli...., Luglio 1671 et fol. 3.

Si ordina, se questi (?) dell' Efesino non si rivochino senza causa.

L'Internunzio non s'ingerisca di esaminare le ragioni dè Giesuiti sopra le loro missioni, per le quali la S. Congregazione ha pigliate risolutioni, Ibid.

Scritture locali per il Vicario contro i Giesuiti per le Missioni dell' Efesino, fol. 4 et 11.

Risposte dei Giesuiti, fol. 7.

Concordati stampati, fol. 19 e 478.

Catalogo delle Missioni e dè Missionarii d'elleno e Regolari, che dimorano nelle Provincie Unite, fol. 28 es fol. 474.

Decreto della Congregazione delle 20 Gennaio 1671, con quale si dice, che i Giesuiti non hanno *verum Jus* nelle Missioni non nominate nelli concordati, ne per concessioni dell' Efesino, e quanto a

fargli lasciar tutte si veda la lettera scritta all' Internunzio, fol. 8 A.

Scrittura sopra le dette missioni, e come i Giesuiti le hanno occupate, fol. 10 A.

Decreti per l'osservanza dè Concordati, e per la rimotione de sopranumerarii. Congregazione Particolare 10 Marzo 1671 fol. 34 A. Rinovasi con modificatione, Ibid.

I Giesuiti e altri missionarii non possono senza leggitima causa lasciare le loro stationi acquistate e che acquisteranno, senza approvatione del Vicario, Ibid. ad 5.

Quei Regolari, che a titolo di compagni si sono introdotti nelle Missioni, non possono amministrare i sacramenti parochiali senza approvatione e licenza del Vicario.

Ibid. ad 6, V. in fine Congregationis.

Istrutione all' Arcivescovo d'Efeso sopra i Concordati, fol. 433.

Domenicani. Conferma della Prefettura delle Missioni dei Domenicani in Olandese al P. Gottefredo Marquis, 1673 312:7.

Il Generale informa di fr. Ermanno Coves, Olandese, che domanda la Missione in Olanda, 1675 725.

Si elegge prefetto delle Missioni il P. Martino Arni, 1678:56.

Il Generale dei Domenicani supplica, che si dichiari, che tutti i missionarii delli stati d'Olanda sianno soggetti al Prefetto del suo Ordine per far la visita quando bisogna, 1680 270.

Al P. Martino Harnei conferma della Prefettura delle Missioni in Olanda, 1680 289.

Al P. Mgr Alberto Kleinen la Prefettura della Missioni di Olanda a Bolduch, 1684 9 : 14.

Al Prefetto dei Domenicani in Olanda e Bolduch proroga della facoltà, 1681 206 : 10

Giesuiti Concordati. Il Vicario Apostolico revochi l'oprato da lui nella statione di Haistret (Haastrecht?) S'informi, se nel distretto di Bellois sia necessario o vi basti quello che vi assiste, et in caso negativo richerchi un' altro, se debbe essere della Compagnia o del Clero, 1672 27 : 3.

Prefettura delle Missioni d'Olanda al P. Filippo Giacomo, nuovo superiore di dette Missioni, 1672 270 : 19.

Buona speranza, che può sperarsi tra il Vicario et i Giesuiti di corrispondenza. Difficoltà insorta per la Missione d'Utrecht divisa dal Vicario con havervi introdotto un prete secolare, ancorchè vi fosse il Giesuita, 1673 168 : 16.

Prefettura al P. Lodovico da Caravazo, 1676 74 : 14.

I Giesuiti ed altri regolari missionarii in Olanda et i Prefetti nuovi possono essercitare la Missione senza approvatione in scritto del Vicario Apostolico, e l'istesso si osservi, quando passano da una Missione all' altra; e sono tenuti di essibire l'approvatione ai Parochi, Provicarii o ai Cattolici di luoghi, a quali sona destinati. Congregazione Particolare 10 Marzo 1671. Tom. 6, fol. 34 ad 2.

Gl' istessi non possono scorrere ed essercitare la loro Missione in luoghi separati dalle loro statione, e commettere altri sacerdoti senza loro consenso o del Vicario, o in caso di necessità urgente. Ibid. ad 3 soggiacciono al Vicario come delegato della Sede

Apostolica in cio che concerne la cura dell' anime e l'amministratione dè Sacramenti, Ibid ad 4,

Il generale..... che i suoi Religiosi si servano di raro delle facoltà di solennizzare i matrimonii in forma dè Concordati, e priva della Missione e dell' officio di missionarii i PP. Overbergh e Alckemade, Ibid ad 7.

Giesuiti sono obligati assieme cogli altri regolari di obedire al Vicario Apostolico nella cura delle anime, ne possono differire l'essecutione dè suoi ordini, con pretesto di non essergli stati intimati dai Generali, o che si siano da essi appellati con limitazione, pero che se l'Internunzio ordina che si sospenda l'effetto di...., l'ordine del Vicario resti sospeso. Ibid ad 8.

Un Giesuita nel Distretto di Belois non basta per informare all' Internunzio. Ibid ad 9.

Il. P. Ludovico dè Comago, Prefetto delle Missioni, si duole di Mons. Castoriense, perchè perseguita i missionarii del suo ordine e li leva privilegii, 1678 111 : 17.

Controversie tra Giesuiti ed il Vicario Apostolico d'Olanda circa i limiti delli luoghi delle Missioni, 1680 207.

Al P. Enrico van der Beest, superiore delle Missioni, facoltà, 5684 88 : 6.

Al P. Filippo Regans, superiore delle Missioni dè Giesuiti, facoltà, 1687 11.

Controversia tra il Vicario Apostolico d'Olanda, e i PP. Giesuiti intorno all' escursioni, che questi fanno nè vallagi di Vorburg, Wassener e Voorscoten, colle ragioni dell' uno e degli altri. Congregazione Particolare Tom. II, fol. 3 a tergo.

Altra controversia tra li medesimi per la preten-

tione, che ha il eletto Vicario, d'esiggere una nuova Missione in Flessinga colla riflessione e parere dell' Internunzio di Fiandra, Ibid. fol. 5.

Minori Osservanti. Conferma delle facoltà a fr. Guglielmo Herin, Prefetto della Missione dè Minori Osservanti, 1672 : 1 e 1676 72 : 2.

Fr. Leven, missionario nella città Campense, piglia per moglie una serva eretica in Ouderkerken vicino Amsterdam, e un Prete della Compagnia, sorpreso in Zutfania da mal caduco, conculca con piede l'Eucaristia, onde il Vicario stima necessario sia rimosso della Missione, 1672 55 : 9.

Il Provinciale dè Recolletti della Germania Inferiore s'impiega nè luoghi occupati ai Stati dall' armi del Re di Francia, ne havendo Conventi distruttigli dagli eserciti, supplica, se gli diano i Conventi delle monache del 3⁰ Ordine, non essendovi per la loro morte chi li possieda. Providebitur, 1673 849 : 21.

Il Prefetto di quelle Missioni manda relazione del frutto ottenuto dai suoi Padri in Olanda, 1674 116 : 19.

I Minori Osservanti procurano di assoggettare al loro governo le monache di Ossul (?), esentandole dalla jurisditione del Vicario Apostolico, controversia che sopracciò, pende nella Congregazione di Vescovi 1674 352 : 22.

Si richiamano tal Decreto della S. C., col quale si proibisce l'estrazione dell' elemosine dall' Olanda, la Congregazione ordina l'ossereanza del Decreto, 1675 11 : 19.

Il Generale faccia richiamare i Minori Osservanti di Sassonia da Deventria conforme alli Decreti della S. C., 1676 61 : 21.

Fr. Ignatio de Broeijer, eletto Prefetto delle Missioni, si surroga il P. Guglielmo Vansichen per causa di malattia, 1678 53.

Al P. Guglielmo Vansichen si proroga la Prefettura e facoltà, 1680 272.

Si da la Prefettura al P. Coenrado Graven, 1684 56 : 2.

Il medesimo supplica d'un Compagno nella Missione di Iringheria, e suoi motivi. Al Vicario Apostolico et all' Internuntio per informatione, 1686 25 : 12.

Al P. Coenrado Graven proroga della Prefettura delle Missioni dei Minori Osservanti Recolletti, 1687 84 : 9.

Persecuzione. Eretici. Gli eretici dè Paesi conquistati da i Francesi, tollerano con sdegno il publico esercitio della Religione Cattolica. Mutazione dello stato della Repubblica e necessità di mutare ancora le formole del Governo spirituale specialmente nei Matrimonii, accio non si contraggano che avanti i Parochi, mentre fino ad ora si contraevano davanti qualunque Missionario. S'informi l'Internuntio di Fiandra e si sappia, se nei Paesi Bassi sia stato publicato il Concilio di Trento, 1673 128 : 35.

Mutatione della stato della Republica nelle guerre de Francesi cogl' Olandesi. Bisogna pigliare altre determinationi di quelle che si praticavano quando i luoghi erano occupati dagl' eretici. Concilio di Trento publicato in Olanda, e quando la S. Congregazione piglia resolutione per farvi più attente consideratione, 1673 393 : 36.

Cattolici di Nerda travagliati per essere stata occupata dagli Olandesi senza riserva della libertà

s'introducono nei Conventi già loro, nelle Provincie Unite, 1674 187 : 45.

L'Internuntio procuri la concordia tra l'Abbate Postulano Premostratense et il Vicario per aver quello mandato ad esercitare la cura delle anime .....senza sua licenza, 1674 351 : 22.

Regolari, che ricusano di partire dai luoghi ricaduti agl' Olandesi, e procurano l'esclusione dei Parochi. Previsione, che non possano esercitare la missione senza l'approvazione in scritto del Vicario. Ottimo provvedimento, 1674 352 : 23.

Fr. Giovanni Battista Schriver dei Minimi domanda una Missione in Olanda, negatogli il consenso dal Vicario, 1675 14 : 23.

Il Colonnello delle truppe dell' Imperatore assume di propria autorità per capellano del Reggimento qualsivoglia Regolare o del Clero, che gli amministri i Sacramenti senz' altra dipendenza al S. Offizio, 1675 40 : 20.

Negata a fr. Giovanni Scriver dei Minimi, Fiammengo, la licenza di andare a predicare in Olanda, 1675 114 : 18.

Regolari. Privilegio di esentione conceduta dalla S. Sede alle Canonichesse Eltensi, e pregiuditii, che vi seguono alla giurisditione del Vicario Apostolico ed ai Cattolici mal serviti dalli Vicarii delle medesime. L'Internunzio senta le parti et informi, 1676 179 : 12.

Il Procuratore Generale dè Cappuccini supplica si elegga Prefetto delle missioni del suo Ordine il P. Giovanni Landense, 1678 202. Nihil.

Il Procuratore Generale dè Cappuccini supplica Prefetto per haver terminata la carica il P. Giovanni Landense, il P. Michele da Andeboxh, 1679 91. Nihil.

Controversie tra i Regolari et il Vicario Apostolico per l'erezione di nuove missioni in Middelburgo, 1681 222 : 20.

Si concedono le Patenti ai PP. fr. Ermanno di S. Norberto, sostituito in luogo del P. Carlo di S. Giovanni, superiore in Leida, e al P. Angelo di S. Giuseppe in luogo del P. Giuseppe dell' Assuntione in Amsterdam, 1682 44 : 8.

Abusi dè Regolari in Olanda, 1684 114 : 20.

Informativo del Vicario Apostolico, dell' Internuntio e del Vicario Apostolico di Bolduch et altri, intorno all' abuso, che i Missionarii si facciano servire all' altare dalle donne, e che si ritenghino appresso di loro con grave scandalo. Provvedimenti proposti, 1685 11 : 15.

Gualtero Van den Boom, paroco, supplica di rimedio agli abusi dè Regolari, che sono nella sua cura, 1685 171 : 18.

Si rimette al S. Offizio il dar licenza al P. Angelo d'Amsterdam, Capuccino, di deporre l'abito per affari e conversione dei suoi parenti, 1686 103 : 22,

Ai Cappuccini si proibisce l'abito da secolare e di far la missione nella città di Graven. Il Vescovo di Ruremonda faccia supplire da altri regolari, 1687 16 : 17.

Il Vescovo con altri motivi rinuova l'istanza, 1687 68 : 23.

Se gli nega, 1687 151 : 22.

Vicario Apostolico. V. Concordati. Ottime relazioni delle Missioni d'Olanda governate dal Vicario Apostolico, mandate dal Vescovo Ibernese di Vatterfordia, 1672 246 : 3.

Il Vicario Apostolico a Parigi per ottenere dal Re

sollievo a favore delle Provincie Unite, gravate d'impositioni in occasione dè progressi dell' armi di S. M., lo mandano i Deputati degli Ordini e delle città. Egli ne da parte alla Congregazione la quale lo loda e scrive in sua raccomandazione al Nuntio di Parigi, 1673 76 : 23.

Fa istanza della proroga delle facoltà, e se gli si dia un coadjutore, come si è praticato cogli antecessori, e propone i soggetti, per il qual affare si chiede informatione all' Internuntio, 1674 83 : 16.

Sopra la provista del coadjutore reflessioni del Vicario Apostolico approvate della Congregatione, la quale scrive all' Internuntio, che s'informi di soggetto grato al Clero di Harlem et Utrecht, e si veda come è stato altre volte praticato, 1674 185 : 38.

Vescovato di Deventria soggiocato da Francesi, e torna sotto gli Olandesi per accordo fatto, domanda il Vicario Apostolico, se ha da governarvi qui Cattolici come faceva prima, o rimandarli al Vescovo di Munster. I Regolari tornano ai loro Conventi coll' occasione delle conquiste fatte dai Francesi e dal Vescovo di Munster, e procurano di scacciare i parochi; il Vicario supplica di rimedio. Si osservino i Decreti dati 10 Marzo 1671 e all' Internuntio si scrive, e dal Vescovo di Munster, al quale sia in cura, che il Vicario continui ad aiutare tutti i Cattolici, quando esso Internuntio non abbia cosa rilevante in contrario, 1674 225 : 37.

Vicario Apostolico. Passa a Bruxelles per andare a Cleves a invitare il Clero, e per procurare presso l'Elettore di Brandenburgo di potersi trattenere in quella città finche ricuperi la residenza libera, 1674 389 : 31.

Ottiene dagli Stati d'Olanda salvacondotto amplissimo per dimorare nel loro Dominio, et in Amsterdam è stato veduto con dimostratione di affetto dal Magistrato e dal Prefetto della città, 1675 150 : 23.

Relazione della Missione delle Provincie Unite fatta dal Vicario Apostolico, alla prudenza del quale si rimette di permettere ai sacerdoti di celebrare a loro comodo pei nobili cattolici, e si scrive lettera di gradimento all' Ablegato Cesareo per la protettione che ha dei Cattolici, 1676 61 : 22.

Si pigli informationi severe dall' Internunzio di un soggetto, che chiede la coadjutoria del Vicariato d'Olanda, 1676 Ibid.

Si loda della sua applicazione nelle cose della Religione Cattolica, le quali si avanzano per le vittorie dell' armi di Francia in Olanda. Pretensioni in tal congiuntura dè regulari per la restitutione dei Conventi, e de parti colui per il Jus patronati delle parocchie. Quanto al primo si scrive al Vicario haver egli facoltà sufficienti di provedere, ed al secondo che avvisi della natura e conditione del Jus patronali. Congregazione Particolare, 7 I fol. 104.

Tutti i luoghi compresi nella Diocesi di Utrecht soggiacciono al Vicario Apostolico d'Olanda, e ciò si dice pei Canonici del Monastero Eltense nel Ducato di Cleves, i quali ricusano obedirli. Congregazione Particulare, 6 fl. 3 ad 3.

Il Vicario Apostolico può visitare gli oratorii dè Regolari, anco dè Gesuiti, quando vuole, anche per mezzo di suoi delegati farvi la Cresima ed esercitarvi i pontificali, Ibid. ad 4.

Vicario Apostolico. Facoltà ai missionarii del Clero, eguali a quelle dei Regolari, Ibid. ad X.

Si procuri la concordia tra il Vicario ed i Gesuiti; quando non segua, si eseguiscano li Decreti, Ibid. 300 scudi al Vicario Apostolico, Ibid. et S. Congregazione li 17 Marzo 1671, Ibid. fol. 259.

Memoriale mordace dato dal Generale di Giesuiti contro il Vicario, fol. 362. Ributtato dalla Congregazione, 17 Marzo 1671 in fine Congregationis Particularis, 284.

Approvati i Decreti di S. Santità, 16 Marzo 1671. Ibid.

Brevi spediti a favore dè Vicarii Apostolici d'Olanda con facoltà sopra i Regolari, fol 444 seguenti.

Facoltà, che hanno i Vescovi nelle loro diocesi sopra i Regolari in materia della cura dell' anime, 484 e 492.

Accuse fatte al Vicario d'esser Giansenista, e diligenze fatte sopra tali materie assieme colle relationi havute delle sue buone qualità, fol. 402 et seguenti.

Varie. Monsignor Vescovo Castoriense, Vicario Apostolico d'Olanda, supplica, che si dispensino Filippo Surmont e Maria di Surmont, congiunti in Cattolico grado di consanguinita, 1679 42.

Informatione del Nuntio di Colonia e dell' Internuntio di Fiandra sopra il Barone della Margella, che pretende essere Vicario Apostolico di Bolduck, e si da parte della visita, 1679 189 : 38.

Monsignore Vescovo Castoriense, Vicario Apostolico, supplica della renovatione delle facoltà, 1680 7.

Controversie tra li PP. Gesuiti et il Vicario Apostolico circa i limiti dè luoghi delle missioni. 1680 207.

Pretentione del Barone della Mergella d'essere eletto Vicario Apostolico di Bolduch, 1681 53 : 1.

Il medesimo s'elegge per modo di provisione, 1681 156 : 17.

Controversia tra il Vicario Apostolico ed i Gesuiti intorno all' esercizio d'una Missione in Flessinga, e con i Carmelitani sopra la sostitutione di soggetti e Compagni nelle loro stationi. V. Congregazione Particolare di 8 Ottobre 1680.

Vicario Apostolico. Si sospende l'elezione fatta per modo di provisione al Vicariato Apostolico di Bolduch nella persona del detto Barone della Mergella, 1681 176 : 6.

L'Internuntio di Fiandra avvisa altra elezione, fatta dall' Arcivescovo di Malines in persona del canonico Halmal al detto Vicariato, 1681 211 : 14.

Controversia tra Regolari e il Vicario Apostolico. Decreto che il medesimo possa erigere nuove missioni in Flessinga e Vallacria, non in Middelburgo, 1681 222 : 20.

Il Vicario Apostolico scrive, che mandarà l'esemplare della Bibbia Armena. Ricusa di confermare le patenti delli PP. Angelo di S. Giuseppe et Hermanno di S. Norberto, Carmelito Scalciato, per varie accuse, 1682 216 : 30.

Al medesimo licenza di ordinare 6 persone a titolo di patrimonio et missione, se bisogna maggior numero, ne avvisi la S. Congregazione, 1682 224 : 15.

Il Vicario Apostolico vorrebbe mettere un 3º missionario in Middelburgo. I PP. Gesuiti si oppongono. I Cattolici scrivono che è superfluo il 2º. Che il Vicario Apostolico e l'Internunzio informino della necessità del 3º missionario, 1683 51 : 12.

Il Vicario Apostolico è ricercato di non ammettere Regolari nelle stazioni. Il magistrato li tollerà con alcune conditioni, 1683 87 : 20.

Si rimettono alla Congregazione Particolare le controversie tra il Vicario Apostolico et i Gesuiti, per aggiungere il 3º missionario in Middelburgo, 1683 146 : 24.

Il Vicario Apostolico dubito di poter far profitto in domandare alli Direttori delle Indie li passaporti per i Teatini, 1683 158 : 14.

Il medesimo supplica di un Coadiutore, e nomina Ugone Francesco Van Heussen, 1683 Ibid.

Controversia tra il Provinciale della terra di ... et il Vicario Apostolico per l'elezione di un paroco e con Florenzio Bammio, che tiene il P. Sali Domenicano per cappellano et confessore di sua casa, 1684 65 : 22.

Il Bammio si lamenta perchè gli viene levato il Cappellano. Si mostra sdegnato col Vicario Apostolico et si fa relatione della controversia tra di loro il parocho in Rissvich, 1684 133 : 19.

Decreto fatto sopra di ciò, vide in Congregationis Generalis decretis, Maggio 1684 68.

Proposta di far la Congregazione particolare d'Olanda per l'elezione d'un nuovo Vicario Apostolico e s'aggiungono gli Eminenti Cardinali Ottobono e Norfolck, 1686 149 : 18.

Per l'elezione del Vicario Apostolico, vide la Congregazione particolare, 17 Septembr. 1686.

All' Internunzio d'Olanda facoltà per communicate ai Provicarii d'Harlem et Utrecht, e si ordina la Congregazione particolare per l'elezione del Vicario Apostolico, 1687 27 : 14.

Soggetti, che furono proposti, vide Congregazione Particolare 29 Septembr. 1687 Tom. 11.

I Provicarii fanno istanza per la facoltà di dispensare gli ordinandi dall' Jus Interstitii, attesa la necessità d'operai. Al S. Offizio, 1687 142 : 8.

Propositioni, che in materia di dottrina si proteggono dai Provicarii d'Olanda, rimesse al S. Offizio, 1687 206 : 26.

1686. Si propone dal clero d'Harlem e d'Utrecht per Vicario Apostolico d'Olanda D. Ugo Francesco van Heussen. Eccettioni dategli in materia di Dottrina rimesse al S. Offizio. Altri soggetti proposti dè Superiori delle Missioni dè Regolari, si propone di dividere il Vicariato in due Vescovati e se ne differisce l'elettione. Congregatione Particolare, Tom. 11, fol 403.

Premura della Santità di N. S. perchè si venga all' elettione del P. Vicario. Si ripropongono li medesimi soggetti, e si differisce per aspettare la relatione del libro delle Indulgenze del D. Van Heussen da farsi nel S. Offizio dal P. Van Eck, Ibid. fol. 415 e 421.

Facoltà per li Provicarii d'Harlem e d'Utrecht, se si habbiano da dare all' Internuntio per communicargliele, e se si habbia da dichiarar superiore della Missione d'Olanda.

Discrepanze tra li Missionarii Regolari e Secolari in materia di dottrina. Ibid.

Editto del Magistrato eretico, che le proibisce. Ibid.

Relatione delle differenze insorte tra il parroco Van Vich in materia di propositioni eretiche e del Signor de Bont, coll' intervento del Vicario Apostolico, di Giovanni Ross, di D. Ugo Francesco Van Heussen, e altri. Ibid.

Si viene alla demissione del Vicario Apostolico d'Olanda con darne una parte a Monsignor Basserii, Vicario Apostolico di Bolduck, e l'altra al Vandermye, o al Ravversvay, de quali si ricercano informazioni, Septembr. fol. 427.

Varie. Monsignor Vescovo Castoriense, Vicario Apostolico d'Olanda, supplica, che si dispensino Filippo Surmont e Maria di Surmont, congiunti in 2º grado di consanguinità, per contraere assieme matrimonio. Ad Datariam pro Commendare utriusque, 1679 42.

La medesima supplica fatta per Francesco ab Eminga e Beatrice Jaquilla ab Eminga. Ibid.

Giovanni Passer, alunno del Collegio Urbano, da conto della sua persona, stato e dimora in Amsterdam, 1680 *222* : *21*.

Si rimette al S. Offizio l'istanza di Lodovico van Winbergen e Maria Van Eyck, per essere dispensati in 3º grado di consanguinità, 1681 *229* : *2*.

Il Vicario Apostolico supplica della facoltà di poter dispensare in 2º grado di consanguinità Hermanno Engelberto, Domino di Hekeren, e Maria Walburga, Domina di Scheer. Al S. Offizio, 1681 309 : 8.

Il Vescovo d'Anversa supplica delle facoltà, che si concedono alli Vicarii Apostolici d'Olanda, per la sua diocesi. Motivi, che inducono a darle, 1682 10. Lectum.

L'istesso rinova l'istanza delle facoltà, si danno all' Internuntio acciò possa communicargliele 1682 78 : 7.

Tiene di riceverle dall' Internunzio come persona, che non ha se non gli ordini minori. Si rimette al S. Offizio, 1682 104 : 13.

La Dattaria non vuol dare gratis il Breve del

protonotariato di Guglielmo Basserii, Vicario Apostolico di Bolduck. La S. Congregazione ordina a Monsignor Segretario di parlarne a N. S., 1680 145 : 15.

Gualtero Van den Boom esiliato, restituito in libertà, supplica di rimedio agl' abusi dè Regolari circa le funzioni parochiali nella sua cura, 1685 171 : 18.

Giovanni Van Hoc, Olandese, supplica, che gli si faccia dare dal Vicario Apostolico o la prima tonsura o le dimissorie. Si rimette al Vicario, 1685 182 : 23.

Il Marchese d'Albiville, Inviato straordinario del Re d'Inghilterra, si duole dè Provicarii, che non vogliono permettere, che i suoi cappellani predichino, ne confessino, se non in lingua Inglese, 1687 155 : 1.

Ciò che proviene dall' avversione dè Preti secolari contro i regolari. Ibid.

Relatione dell' Inviato sudetto sopra un terribile attentato seguito in Frisia. Ibid.

Che l'Internuntio di Fiandra rinovi la prohibitione di binare facendosi in Utrecht da Sacerdoti secolari e Regolari, 1687 183 : 7.

Collegio Urbano. Un luogo a Francesco Ploch, Olandese, 1673 312 : 11.

Le guerre d'Olanda hanno apportato, che i Seminarii degli Olandesi hanno perdute l'entrate, gli alunni et i benefattori, onde il Vicario Apostolico supplica di farne ricevere qualcuno nel Collegio della S. Congregazione. Si abbia riguardo nelle vacanze dell' alunnato di Vi . . . (?), 1674 218 : 18.

Che si riceva qualche giovane Olandese in Collegio, stante la povertà dei Collegi nationali nelle guerre correnti, 1676 21.

A Giovanni Monart, Olandese, luogo in Collegio, 1679 93.

A Pietro van Beest ordinarsi in Sacris, 1674 283.

Si da luogo a quattro Olandesi, 1685 533.

All' Internuntio di Fiandra per informazione sopra la licenza domandata di tornare in Olanda da Giovanni Neercassel, alunno, 1673 248 : 7.

Venti scudi rimessi a Torino per Giovanni Neercassel, Olandese, 1674 37 : 14.

Giovanni Passer . . . . dispensa d'un anno per ordinarsi, 1679 44.

A Pietro van Beest si da licenza d'ordinarsi in Sacris, 1679 283.

A Pietro van Beest per defendere la Teologia licenza dispensa, a li si nega trattenersi per otto mesi a Parigi a studiare, 1680 100.

Francesco Ploch d'Olanda, alunno del Collegio, supplica d'esser promosso al sacerdozio, 1681 255 : 10.

A Francesco Ploch licenza, 1682 194 : 6.

Emmanuel a Costa, Frisione . . . . supplica licenza d'esser promosso agli ordini sacri, 1682 248 : 7.

A Giov. di Reeder, Olandese, dimissorie, 1686 69 : 7.

Ad Alardo Tiringh, Giovanni de Reeder, Alardo Guglielmo Reest, Ridolfo von Best, Teodoro Reeder, Cornelio . . . . dimissorie, 1686 95 : 16.

A . . . . Giovanni Reeder d'Utrecht, e Alardo Hoflandt, dimissorie, 1687 58 : 4.

Ad . . . . . . Alardo Hoflandt d'Amsterdam dispensa per farsi sacerdote, 1687 111 : 2.

Congo. Li Recoletti in numero di 4 parti d'Amsterdam prima dell' ordine della Congregazione. Piccoli pregiudizi che può recare questo numero ai

Cappuccini, alla missione dè quali potranno incorporarsi, 1673 4 : 23.

Elemosine. Il Colonnello Nicolo Muzzi al Vescovo di Brexia, al Vicario d'Ollanda e al Card. Ottobono, 1675 210:71 e 244:14.

Indie Orientali. Il P. Salvator Gallo, Prefetto delle missioni de Teatini, da relatione della missione, si loda se gl' estendono le facoltà al Regno d'Arroca, e si scrive al Nuntio e Vicario Apostolico d'Olanda, acciò dà quei Stati passaporto per mandar Regolari in Ceilan, 1683 7 : 14.

Il Vicario Apostolico d'Olanda dice, che dubita di non poter havere il passaporto per li Teatini, 1683 158 : 14.

Stampa. D. Tomaso Harabied avvisa intorno alla stampa da farsi in Marsiglia d'un Breviario, venuto d'Amsterdam colle sue correttioni in Lingua Armena, 198 9.

INDICE GENERALE,

H. (1688—1704.)

---

persona del Provinciale pro tempore; e quanto alla dichiarazione de dubbii, l'Internunzio procuri aggiustarli, 1689 39 : 16.

Relazione della visita fatta dal Vicario Apostolico Basserii nella sua diocesi di Bolduch. Disordini, rimedii e facoltà d'ordinare a titolo di missione, 1689 128 : 26.

Il Vicario Apostolico d'Olanda si dia la formola 8ª della facoltà concessa ai Prefetti, essendo questa più ampla di quelle che ha, 1689 163 : 25.

Lettera pastorale del Vicario Apostolico d'Olanda ai missionarii, 1689 201 : 26.

Gli assessori del Clero d'Olanda ringraziano la S. Congregazione dell' elezione del Vicario Apostolico in persona di Pietro Codde, 1689 27 : 8.

Muori il P. Basserii, Prefetto degli Agostiniani in Olanda, proposti li PP. Willemart e Poelman; si elegge il Giovanni Smidts, attuale Provinciale, in esecuzione del Decreto del 1662, 1689 231 : 23.

Il P. Aloisio della Purificazione sostituito missionario nella stazione di Leida al P. Vincenzo di S. Pietro, 1689 253 : 19.

Il generale de Domenicani considera incompatibile la Prefettura di quelle missioni al Provinciale pro tempore e propone per tal' officio li PP. Alberto Kleinen, Mart. Harnei, e Francesco Jansens, 1690 96 : 14.

Motivi del D. Generale e dell' Internunzio coll' informazione di questo, perchè si elegghino per Prefetto alcuni soggetti, essendo incompatibile l'officio di Provinciale, 1690 151 : 26.

Il Vicario Apostolico di Bolduch, Gulielmo Basserii, nominato al Vescovato di Bruges, si propone di

sostituire in detto Vicariato Enrico Francesco Buonhome. Se ne scriva all' Arcivescovo di Malines, al Vicario Apostolico di Olanda et all' Internunzio di Fiandra per informazione e che proponghino altri, 1690 113 : 12.

Gulielmo Basserii, passato al Vescovato di Bruges, supplica, che se li faccia godere vantaggi nelle spedizione delle sue bolle, 1690 187 : 15.

Proposta della deputazione d'altri Cardinali per venire all' elezione del Vicario Apostolico di Bolduch, e si scrive al detto Vescovo che proponza soggetti, 1690 Ibid.

Mon. Basserii manda l'informazione dè soggetti concorrenti al Vicariato Apostolico di Bolduch. Alla Congregazione Particolare, 1690 274 : 20,

Il Vicario Apostolico d'Olanda parla di D. Enrico Buonhomo, proposto per il Vicariato Apostolico di Bolduch, 1690 219 : 19.

Il Vescovo di Ruremonda rappresenta di nuovo la necessità di mandar nella città di Grave li Cappuccini colla permissione di deporre l'abito. Se ne scriva al Vicario Apostolico per informazione, 1691 82 : 28, vide anche Olanda.

Al Vescovo di Ruremonda si da la facoltà di deputare quei Cappuccini, che gli pajono più idonei a provvedere alli bisogni de Cattolici della città di Grave, colla facoltà di dimettere l'abito con condizione che non passi in esempio, 1692 37 : 21.

La communità dè Cattolici d'Hulst fanno istanza, che si confermi sua vita durante in quella Missione il P. Faustino Heyne, Recolletto di S. Francesco. L'Internunzio trova buone informazione di detto padre, ma si scuopre falsa l'istanza, e da suoi su-

periori se ne dice molto male, come pure del Padre Mariano Van Hoste. Si scriva al Vescovo d'Anversa, ed al più vicino per la loro remozione, 1692 42 : 25.

I Cappuccini del Convento di Mecral unitamente colla famiglia Wijsse domandano, che il guardiano pro tempore possa vestire l'abito secolare solamente al giorno per ajutare i Cattolici ivi. Al Vescovo d'Anversa per informazione e si veda, se gli ostano le loro Costituzioni particolari, 1692 129 : 19.

Si scrive al Signore Stejad, Vicario Apostolico di Bolduch, di portarsi in Roma, 1692 152 : 21 (vide etiam Olanda).

Il Vicario Apostolico di Bolduck supplico, che si rimetta alle S. Penitenzieria di dargli facoltà di dispensare alcuni matrimonii, contratti con impedimento occulti in primo e secondo grado di affinità ex copula illicita, 1693 3 : 8.

Il P. Giovanni Batta del Campo, Zoccolante di S. Francesco in Cambray, domanda la facoltà di assolvere da casi riservati al Papa per necessità, che ne ha per i Luterani e Calvinisti, 1693 80 : 9.

Il P. Ludovico Syuvam, Domenicano, fa istanza, che se gli faccia dare la competenza di paroco di Budel in Bolduch, negatagli dal Capitolo d'Aquisgrana. Progetti del Nunzio di Colonia, e si rimette la causa a quel Vicario Apostolico per concordare le parti, 1693 153 : 13.

Si deputa il Signor Cardinale Giudice Ponente nella causa delle differenze tra il paroco secolare di Bolduch e li Regolari in materia di giurisdizione, e circa l'osservanza del Decreto provisionale fatto dal Vicario Apostolico, 1698 172 : 23 (vide Olanda).

Causa di Gaspare Debye, Canonico Premostratense,

perseguitato dal pastore di Rossendal, escomunicato dall' Abbate Tongerlonense per non aver veluto acconsentire di revelare i complici peccati nelle confessioni e d'esser ricorso al Vescovo d'Anversa. Rimessa al Signor Cardinale Carpegna, 1694 7 : 19.

Il detto Signor Cardinale la riferisce e si rimette a Sua Eminenza, 1694 104 : 25.

Si differisce di dare la Prefettura degli Agostiniani al P. Maurizio Poelman, nuovo Provinciale, finchè si risolva la causa della sua elezione nella Congregazione dei Vescovi e Regolari, 1695 43 : 18.

Il P. Guglielmo Winante, Agostiniano, confermato per breve Provinciale di Fiandra, domanda la Prefettura delle missioni d'Olanda, che si pretende dal P. Giacomo Villemar, Provinciale attuale, tacciando di surrogazione il sudetto Breve. Si differisce ad aliam, 1695 211 : 6.

I Canonici Premostratensi ricorrono contro il Vicario Apostolico di Bolduch per aver posto per paroco e missionario in Heusden il P. Michele Dekers, Agostiniano, e d'aver negato a quei Cattolici uno dè detti Canonici. Si rimuova il P. Dekers dal Generale, ed il Vicario Apostolico provveda d'altro, 1695 210 : 4.

Al Vescovo di Gante facoltà, 1695 236 : 9.

Giovanni Van Kessel, pievano nella Cattedrale di Bolduch, ricorre per la conferma del decreto fatto da Mons. Basserii, in cui si riservano certe funzione alli parochi del Clero secolare privatione quoad Missionarios Regulares. Si proponga nella prima Congregazione, 1696 4 : 10.

Il Vicario Apostolico di Bolduch non trova chi voglia accettare la parochia di Heusden, da cui è

stato rimesso il P. Michele Dekers, Agostiniano. Che l'Internunzio provveda col rimuovere affatto il medesimo Padre, e col deputare un' altro anche Premostratense, se non trova miglior soggetto, 1696 40 : 15.

Il Clero secolare di Bolduch fa istanza d'esser provveduto di quelle parochie, la maggior parte occupate dai Regolari e particolarmente di S. Norberto, ancorchè non siano di loro Jus patronato. Opposizioni dè medesimi Padri per il pastorato di Someren, ora vacante, 1696 42 : 19.

All' Internunzio per informazione. Ragioni de dette mine inde (?) sopra il detto pastorato. Non è venuta l'informazione. S'aspetti, ed intanto il Vicario Apostolico di Bolduch provveda secondo la sua prudenza alli disordini causati per l'elezione di due parochi eletti al medesimo pastorato, 1696 186 : 20.

Controversia tra Giovanni Vassel, paroco di Bolduch, e li Cappuccini et altri Regolari, intorno al Decreto provvisionale fatto da Mons. Basserii, con cui si riservano ai pastori, oltre i battesimi e l'assistenza ai matrimonii, la Comunione Pasquale e la benedizione delle donne dopo il parto. *Si risolve Communionem Paschalem spettare privative ad Parochos sive Seculares sive Regulares.* E quanto al mantenere i Regolari nelle parochie, all' Internunzio per informazione, 1696 78 : 20.

Il P. Francesco Bredano, Cappuccino in Fiandra, supplica della facoltà d'assolvere dall' eresia gli eretici, che gli sono mandati dai missionarii d'Olanda. Ricorra dal Vicario Apostolico, 1696 133 : 14.

Il Procuratore del pievano e del Clero secolare di Bolduc fà istanza, che se gli communichino l'in-

formazioni dell' Internunzio di Fiandra sopra le controversie tra il domino pievano e clero, ed i missionarii Regolari e specialmente i Premostratensi. Non è solita, e se ne forma Decreto, 1696 238 : 21.

Al Vescovo Iprense in Fiandra, facoltà, 1697 16 : 15.

Al paroco della Chiesa Gelense nella diocesi di Bolduch ci da per Coadjutore cum futura successione D. Giovanni Ludovico da Carvajal, attese le informazioni del Vescovo di Ruremonda all' Internunzio di Fiandra ed altri, 1697 419 : 10.

A Mons. Vescovo di Bruges, facoltà, 1697 422 : 14. Vide anche Olanda.

Nel 1698 e 1699. Vide Olanda.

Al Vescovo Iprense, facoltà, 1700 125 : 11.

Il Vescovo d'Anversa supplica della facoltà di dispensare in 3⁰ et 4⁰ grado di consanguinità ed affinità. Al S. Officio 1700 229 : 1.

Cristiano Bles, Canonico Lateranense, intruso nella parochia d'Haghe, non ubbidisce agli ordini della Congregazione, fomentato dal P. Basc, Priore Generale dè Premostratensi residente in Roma, e dal P. Clingo Domenicano. Che l'Internunzio procuri in tutti i modi la remozione del Bles dalla sudetta parochia, 1700 245 : 16.

Nel 1701 e 1702. Nihil.

Li PP. Francesco da Breda e Carlo da Terremonda, Cappuccini, supplicano di esser deputati missionarii nella diocesi di Ruremonda. Si senta il P. Procuratore Generale, 1703 67 : 13.

Il Vescovo di Ruremonda non deputi missionarii Capuccini nella sua diocesi senza sentir i loro supe-

riori, e ricusando questi irragionevolmente di darli, ricorra a questa S. Congregazione, e quanto alla loro remozione dalle missioni, si diano i decreti di questa S. Congregazione, 1703 180 : 5.

Al P. Emanuele Bellero, Agostiniano, si da la Prefettura delle missioni del suo ordine in Olanda, 1704 59 : 1.

Collegio Urbano. Giovanni Reeder d'Utrecht per la dispensa di tredici mesi, 1688 25 : 4.

A Teodoro Brandenburgh da Nimega, Domenicano, licenza, libri, devozioni ed altro, 1688 63 : 2.

A ..... Giovanni Reeder, Olandese la laurea del dottorato, 1688 69 : 17.

Ad Alardo Hoflandt e Giovanni Reeder licenza, viatico ed altro, 1688 69 : 19.

Teodoro Brandenburgh di Nimega poco sano d'intelletto, che si accerti il modo di rimandarlo in patria, 1688 92 : 1.

A Cornelio Stenoven, Olandese, dimissorie, 1688 71 : 1.

A Cornelio Stoven *(sic)* licenza di tenere le conclusioni, 1689 52 : 5.

A Cornelio Stenoven, Olandese, dottorato, viatico ed altro, 1689 113 : 13.

A Guglielmo Ress, Olandese, licenza ed altre per causa d'infirmità, 1689 118 : 16.

A Teodoro di Reeder d'Utrecht, dimissorie, 1689 223 : 9.

A Cornelio Spitoven d'Utrecht, dimissorie, 1689 Ibid.

Ad Alardo Tizingh d'Amsterdam, dimissorie, 1689 Ibid.

Dimissorie a Ludovico Hansen e Giusto van Beest, 1690 4 : 11.

A Cornelio Spitoven, Teodoro di Reeder ed Alardo Tizingh d'Olanda dispensa di 10 mesi, 1690 255 : 9.

A Rudolfo von Beest, Olandese, alunno di questo Collegio, dispensa di 13 mesi per farsi sacerdote, 1691 72 : 17.

A Giovanni Loot d'Utrecht, dimissorie e licenza, 1691 92 : 10.

A Giovanni Hansen, Olandese, dimissorie, 1691 93.

A Giovanni Loot, Olandese, licenza e la grazia del dottorato, 1692 81 : 8.

A Giovanni Enrico Hansen, Olandese, licenza per sostenere conclusioni, dottorato, viatico etc., 1693.

A Stefano Gherardo Lent, Olandese, domanda luogo in questo Collegio. Si scriva al Vicario Apostolico per informazione, 1693 104 : 14.

D. Teodoro Kok con altri sacerdoti Olandesi danno conto dè luoghi, ove amministrano i sagramenti come parochi, 1693 242 : 5.

A Francesco Hugla d'Amsterdam, dimissorie, 1693 215 : 17.

A Giovanni Andrea Hugla d'Amsterdam, licenza, viatico etc., 1694 67 : 2.

A Stefano Gherardo di Lent di Cliviu dimissorie, 1694 99 : 17 e 149 : 5.

A Gisberto de Cock d'Utrecht si promette il primo luogo da vacare in questo Collegio, 1694 125 : 2.

A Giusto van Beest
a Cornelio Breughel. } dimissorie, 1694 Ibid.

Ad Ermando Ulam, Olandese, dimissorie, 1694 193 : 18.

Il Vicario Apostolico di Olanda supplica di luoghi in Collegio Urbano per Giovanni Spithoven, Olan-

dese. Se gli nega, perchè ve ne sono sei della medesima nazione, 1695 44 : 19.

A Giusto von Beest, Olandese, dispensa di 13 mesi e dimissorie, 1695 61 : 2.

A Giovanni Ludovico de Hoen d'Amsterdam, convertito, si nega luogo in questo Collegio, 1695 63 : 7. Si avverta, che questo fu poi ammesso.

A Giovanni Van Veen dell' Haya si promette il primo luogo da vacare in questo Collegio, purchè siano veri li requisiti, 1695 186 : 4.

Cornelio van Brugel, Olandese, supplica della dispensa di 13 mesi e dimissorie. Si esaminino le cause e poi si riferisca, 1695 235 : 4.

A Cornelio Van Brugel, Olandese, dimissorie, 1695 264.

A Giovanni Van Veenroy d'Amsterdam, alunno di questo Collegio, dimissorie, 1696 19 : 5.

Ludovico van Hoen d'Amsterdam, alunno di questo Collegio, supplica delle dimissorie e dispensa dalle irregolarità, che aspetti, 1696 Ibid.

A Stefano Gherardo d'Lent d'Huyssen, Cornelio van Brughel e Francesco Huegla, alunni di questo Collegio Urbano, supplicano del dottorato, sostenere conclusioni, viatico, divozioni ed altro, 1696 54 : 8.

Informazioni del Rettore date sopra i medesimi. Decreto contrario a chi non ha finito gli studii. Si da licenza e viatico a Stefano Gherardo, ed a Cornelio van Brughel si nega di sostenere le conclusioni, ed ad mentem (?) il dottorato. A Francesco Huegla, nihil, 1696 73 : 4.

Arnoldo Haselebergh d'Amsterdam.

Gherardo Tambrengh e Giovanni van Rinchenraet

della Provincia d'Utrech domandono luogo in Collegio Urbano. Si abbia riguardo, 1696 72 : 11.

A D. Francesco Huegla d'Amsterdam, stante le condizioni da lui promesse, si da licenza di partire dal Collegio e portarsi in Francia per una lite, ed il dottorato se gli dia previo examine, 1696, 94 : 9.

Stefano a Lent d'Huissen, già licenziato da questo Collegio Urbano, supplica di potersi trattenere per qualche tempo presso il Signor Cardinale Goez, che ha intenzione d'impiegarlo nel suo vescovato, 1696 p. 94 : 12.

A Teodoro Baldassar de Cock, della Diocesi d'Utrecht, dimissorie per gli ordini minori, 1696 162 : 31.

Ad Hermanno Giuseppe Ulaam d'Olanda, alunno di questo Collegio, licenza, viatico ed altro conforme al solito, 1697 306 : 25.

Teodoro de Cock, alunno in Collegio Urbano, si rimanda alla patria per infermità col viatico ed altro conforme al solito, 1697 325 : 1.

Bernard van Beusichen da Olanda supplica di luogo in questo Collegio. Habebitur ratio, 1697 414:4.

Gherardo van Romenburgh, per essere ammesso in Collegio, ne fa istanza il sacerdote Van Breugel, suo cugino, Olandese, 1698 85 : 2.

A Giovanni di Ruremonda, alunno di questo Collegio, dimissorie 1698 126 : 8.

A Gio. van Veen dall' Haya, alunno, dimissorie, 1699 285 : 16.

Ludovico de Hoen, Olandese, supplica della licenza, viatico, dottorato, ed altro, 1699 439 : 1.

Huberto van der Meet dell' Haja è ammesso

in questo Collegio nell' alunnato di Monsignore Vives, 1701 153 : 21.

A Giovanni van Veenroy d'Amsterdam, alunno questo Collegio Urbano, dimissorie, 1702 101 : 1.

A Gerardo Romenburgh d'Haya, alunno di questo Collegio, dimissorie per la prima tonsura ed ordini minori, 1702 221 : 2.

Giovanni van Veen, alunno, supplica dimissorie, 1702 246 : 6.

A Giovanni van Venroy d'Amsterdam dispensa di mesi d'età, 1703 127 : 2.

Geraro Top d'Amsterdam, nipote di Guglielino Fox, s'ammette in questo Collegio, 1703 132 : 12.

Giovanni Agostino a Klinkenberg e Wilhelmo Bouwmeester, Olandesi, supplicano luogo in questo Collegio, 1703 141 : 7.

Giovanni van Veen e Giovanni Cavel, Olandesi, supplicano s'ordini ai ministri dell' Eminente Vicario di non difficultargli il privilegio dell' ordinazione a favor degli alunni, 1703 147 : 18.

Giovanni Van Veenroy d'Amsterdam
Giovanni Cavel d'Anversa e } supplicano di
Giovanni Van Veen dell' Haya

sostenere conclusioni, dottorato, viatico ed altro, 1703 179 : 3.

Luogo richiesto in questo Collegio per Adolfo Smith da D. Teodoro Kok, Pro-Vicario d'Olanda, 1704 115 : 18.

A Bernardo van Beusichem da Utrecht
Ad Arnoldo Vauden d'Amsterdam
Ad Haselbergh d'Amsterdam } dimissorie, 1704 180 : 5.
A Gerardo Romenburgh dall' Haya ed
A Giovanni Vitz, alunni di questo Collegio,

Ad Uberto Van der Meet dell' Haya, dimissorie e dispensa dalle irregolarità, 1704 p. Ibid.

Collegii. Il P. Generalo dè Carmelitani Scalzi supplica che si confermi per un' altro triennio il P. Girolamo Graziani, missionario in Amsterdam, 1691 1 : 4.

Il P. Francesco d'Olanda, Minore Osservante Riformato, si approva per lettere di controversia in S. Pietro, ... 1695 253 : 13.

Danimarca. Al P. Nicolò Sutene, Benedettino, Cappellano del Duca di Mekelburgo, negato il decreto e facoltà di missionario in Germania, Olanda ed altre parti d'eresia, 1688 172 : 3.

Elemosine. Caterina, Contessa di Trist, Olandese, supplica di qualche elemosina, 1702 245 : 3.

Olanda. Istanza, che si prohibisca con breve di N. Signore sotto pena di scomunica in tutti i Regolari di non estraere denari ne effetti fuori delle Provincie Unite. Si riassumino le scritture, e si veda il Decreto del 1663, 1688 20 : 20.

Rimesso ai Signori Cardinali Colonna e Casanate il rinuovare il Decreto del 1663 ed aggiungervi, che i Regolari non possino sedurre i fanciulli ed altre persone ad entrare nelle loro religioni, collegii e scuole fuori del paese, che è causa dell' asportazione del denaro fuori delle Provincie, 1688 24 : 2.

Editto per l'espulzione dè Regolari dalle Provincie Unite non seguito a causa d'alcune clausole non convenienti alle prerogative dè deputati della città, 1688 Ibid.

Il P. Angelo di tutti i Sancti, Carmelitano Scalzo, non approvato nella stazione di Leida, 1688 93 : 16.

Il P. Girolamo Gaetani, approvato missionario in Amsterdam, in luogo del Benedetto di S. Ludovico, 1688 Ibid.

A Monsignore Codde, dichiarato Vicario Apostolico nella Congregazione Particolare del 20 Septembre 1688, facoltà, 1688 173: 7.

Nel 1689 Nihil.

Controversia tra i Gesuiti, ed il Vicario Apostolico per averli questo rimossi dalla missione d'Arnhemio, se ne scriva al Vicario Apostolico per informazione, 1690 120: 21.

Il Vicario Apostolico ha principiato la visita, sue operazioni, frutto che ha fatto ed abusi trovati particolarmente circa il binare, solennizare i matrimonii, il tenersi da missionarii serve giovani e non molto modeste, e propone la divisione dè luoghi in tante parochie. Provedimenti presi, 1690 128: 25.

Il decreto fatto per i Gesuiti di servirsi parcamente delle facoltà di solennizzare i matrimonii, si estenda a tutti li Regolari, 1690 Ibid.

Doglianze del P. Jumont, Gesuita, contro D. Alardo Blochoven per gl' insulti fatti a lui e ad altrii PP. in discredito della sua Compagnia e mali insegnamenti che a quei Cattolici. All' Internunzio per informazione, 1690 156 : 29.

Si riferiscono di nuovo le doglianze del P. Jumont contro il Blochoven, le proposizioni eretiche, la maldicenza contro lui e tutta la Compagnia, ed i rimedii trapostivi dal Vicario, 1690 216 : 21.

Li Cattolici della città e diocesi d'Harlem supplicano di poter eriggere la Confraternità di S. Barbara nella Cappella delle missioni dè Recolletti colle solite indulgenze, 1690 184 : 2.

Il P. Corrado Graven, Recolletto, confermato nella Prefettura del suo ordine in Olanda, 1690 186 : 9.

Il Residente di Spagna all' Haya avvisa, che la Religione Cattolica non riceve pregiudizio dagli eretici, ma per le questioni sospette di Giansenismo, che nascono tra gli ecclesiastici Regolari e Secolari ed il Vicario Apostolico, 1690 199 : 29.

I Cattolici in Inghilterra perseguitati per gelosia e non per religione, 1692 Ibid.

A Martino Scholer d'Amsterdam, studente in Anversa, si negano dal Vicario Apostolico d'Olanda le dimissorie per non avere alcuni requisiti. Al medesimo Vicario per informazione, 1690 185 : 4.

Doglianze del Vicario Apostolico contro i cappellani di Principi, e pretenzioni di questi intorno alle loro facoltà e privilegii. Si rinuova e conferma il decreto del 1645 contro i medesimi, 1690 209 : 19.

Parla di D. Enrico Francesco Buonhome, proposto per il Vicariati di Bolduch, 1690 Ibid.

Che il Vicario Apostolico informi, che pregiudizio possa apportare, che nelle capelle di Principi predichino i cappellani in altro idioma fuori del loro, e se sia espediente dargliene la facoltà, 1690 209 : 19.

Si decide a favor dè Gesuiti la controversia col Vicario Apostolico circa la missione d'Olanda, ragioni degli uni e dell' altro, e si communicano i decreti e cataloghi delle missioni alle parti ed all' Internunzio, 1690 Ibid.

Che il Vicario Apostolico specifichi i luoghi delle missioni abbandonati dai PP. Gesuiti, 1690 Ibid.

Che cosa s'intenda per la solennizazione dè matrimonii, 1690 Ibid.

Proposta di dividere le famiglie in parochie fra

il clero secolare e regolare. La S. Congregazione non risolve, 1690 Ibid.

Al P. Filippo, Provinciale delli Domenicani di Fiandra, la Prefettura delle missioni, e si domanda di poter instituire per suo successore come Prefetto Alberto Kleinen, 1690 269 : 5.

Il P. Generale dei Carmelitani Scalzi supplica che si confermi per un' altro triennio il P. Girolamo Graziani, missionario in Amsterdam, 1691 1 : 4.

Monsignor Basserii, Vescovo di Bruges, supplica la S. Congregazione, che li condoni i difetti commessi nel Vicariato di Bolduch, e che proveda del successore. S'ordina la Congregazione Part., 1691 3 : 14.

Il Generale dè Gesuiti supplica, che si dia la Prefettura delle missioni d'Olanda e le facoltà al P. Giacomo Clairens, eletto Superiore, e che si ordini al Vicario Apostolico di sottoscriverli le facoltà e, ricusandolo, se le possino far sottoscrivere dall' Internunzio, 1691 6 : 22.

Al P. Giacomo Villemart, Agostiniano, nuovo Provinciale di Fiandra, si da la Prefettura di quelle missioni, 1691 36 : 11.

Al P. Girolamo Graziani, Carmelitano Scalzo, missionario in Amsterdam, proroga della facoltà, 1691 27 : 18.

Vaca la stazione degli Agostiniani in Amsterdam per l'assunzione al Provincialato del P. Villemart. Il P. Ledru vi propone per successore il P. Fernando de Post, e dalle informazioni dell' Internunzio e del P. Angelo di Amsterdam, Cappucino, mostra la necessità di stabilirvi il P. Tommaso Debant, bramato da qui Cattolici, e vi si elegga, 1691 42 : 31.

I Carmelitani Scalzi mostrano la necessità di concedersegli il compagno nelle loro stazioni, e della facoltà di binare. Si scriva all' Internunzio, perchè informi, se tale concessione possa far nascere dissensioni fra i Regolari ed il Clero secolare, e se sia bene di divedere le stazioni dei Carmelitani Scalzi in due, 1691 56 : 27.

Controversia tra li PP. Gesuiti ed il Vicario Apostolico colle ragioni dell' uno e degli altri per averli il Vicario levato di amministrare i sagramenti ai Cattolici di Delfgau ed Asckerdich, e commessolo al paroco secolare di Pinacher coll' aver rinuovato il decreto del Vescovo Castoriense, 1691 135 : 22.

Gli Arcipreti di Delflandia e di Rhenolandia supplicano di rimedio alli mancamenti dè PP. Gesuiti ed alli scandali del P. Michelis, nati per la celebrazione di un matrimonio mediante la sudetta controversia, 1691 Ibid.

Pietro Geelhandt ed Alerda Bott d'Amsterdam supplicano, che si dia facoltà al Vicario Apostolico di dispensarli in 2°. grado d'affinità, 1692 5 : 10.

Il P. Andrea Rombert, superiore delle missioni dè Francescani in Horna, supplica d'indulgenza plenaria nella sua chiesa per tutte le domeniche del mese, 1692 31 : 9.

Attese l'informazioni e motivi dell' Internunzio di Fiandra, del Signor Mollo e del P. Dekers, Agostiniano, sopra il dar la facoltà di binare e concedere li compagni nelle stazioni d'Olanda ai Carmelitani Scalzi, segli dia la facoltà di binare, e segli danno i compagni, 1692 49 : 28.

Alli PP. Gesuiti in Utrecht si permetta dal Vicario Apostolico la binazione secondo il solito, 1692 59 : 4.

Al Vicario Apostolico d'Olanda si concede di creare quattro Protonotarii Apostolici, avendo data lista dei soggetti, 1692 85 : 23.

Al medesimo si fa la grazia del quinto Protonotario in persona di Teodoro Donker, suo segretario, 1692 179 : 20.

Il S. Officio rimette a questa S. Congregazione molte accuse d'incontinenza contro il P. Dekers, Agostiniano, mandate dal Vicario Apostolico con fedi di donne, ed il medesimo Padre, dolendosi del Vicario, supplica, che segli notifichino le accuse e gli accusatori, 1692 97 : 29.

Il P. Carlo Francesco d'Heur, Liegese, della Religione dè Mercenarii Scalzi, provisto dell' abbadia di S. Paolo dell' Ordine di S. Benedetto in Utrect, domanda facoltà e decreto di Missionario, 1692 132 : 11.

Si propone di deputarlo per scuoprire le commozioni nate tra quegli ecclesiastici per la varietà delle dottrine, come avvisa il P. Angelo d'Amsterdam, Cappuccino, 1692 Ibid.

Alli PP. Gesuiti in Utrect si permette di binare con obligo di mostrarne al Vicario Apostolico la necessità, non ostanti le repliche di questo, e si rimettono al S. Officio le queste circal 'amministrazione dè sacramenti pratticata da sacerdoti secolari, 1692 162 : 3.

Al P. Martino Harnei, Provinciale dè Domenicani, la Prefettura delle missioni in Olanda, 1692 183 : 23.

Il Vicario Apostolico risponde, che sono indubitabili le colpe d'impudicizia del P. Michele Dekers, Agostiniano, ed averlo esortato a lassiare la missione, e questo supplica d'essere sentito dal Signore Inter-

nunzio. Al Provinciale che lo rimuova, e poi si giustifichi appresso l'Internunzio, quale trasmetti quanto avrà dedotto a suo favore, 1692 183 : 24.

Il Sig. Enrico Van Dorth, padrone di Mediler, abitante nella villa nel contado di Zutfen, con molti Cattolici supplica, segli dia un missionario regolare, volendoglielo il Vicario Apostolico assegnare secolare, 1692 206 : 23.

Pietro Moens e Caterina de Volch, Cattolici d'Ults, supplicano si dia la facoltà al Vescovo di Gante di dispensarli per avere contratti i sponsali coll' impedimento della cognazione spirituale, 1692 227 : 13.

L'Internunzio di Fiandra avviso l'operato intorno al d^{o}. P. Dekers, Agostiniano, che si scusa di non essere uscito dalla stazione non ostante la sua rivocazione col pretesto di sua malattia ed arresto del ministro eretico, si suppone procurato da lui, 1692 233 : 20.

Il P. Giovanni Damasceno di S. Cirillo approvato per compagno del missionario Carmelitano in Leyda, ed in Amsterdam il P. Agabito dell' Assunta, 1692 253 : 23.

Controversia tra il P. Harts, Gesuita, ed il paroco Alardo van Haeften, perche il P. domino in Maslandia, Slusa e Lira, luoghi assegnati al domino parroco, vi aministra i pastorali, non ostante l'inibizione del Vicario Apostolico, 1693 7 : 19.

Proposizioni di poco sane dottrine insegnate nel Congresso introdotto in Rotterdam da Gherardo Sluigter in presenza del P. Ottavio d'Olanda, Gesuita, del P. Giacomo Boonen, Agostiniano, ed Adriano Van Wich, e da questo impugnate con una sua

lettera, quale non volendo ritrattarla. Si sospende dal Vicario Apostolico, ed egli adduca le sue ragioni per l'invalidità della sospensione. Che dal Vicario si sospende la sospensione, fintantochè si esamini la materia nel S. Officio, 1693 21 : 19.

Risoluzione del S. Officio sopra la detta lettera del Van Wich, e l'agente del Vicario Apostolico pretende, che sia caduto nella irregularità per non aver ubedito, si scrive all' Internunzio per l'esenzione, 1693 57 : 24.

Il P. Michele Dekers, Agostiniano, cerca di giustificarsi dalle imposture d'impunità dateli ad istigazione di D. Guglielmo Crater. Segli concede d'andare dall' Internunzio per giustificarsi, ed intanto si provveda la missione d'altro religioso. E si scrive al Vicario Apostolico, che avrà il P. Dekers mandato subito le di lui accuse all' Internunzio per riferirle a questa S. Congne unitamente con chiò, che dedurrà il detto padre, 1693 29 : 15.

Il medesimo padre arriva a Roma, e produce le sue giustificazioni, rimesse al Sig. Cardinale Carpegna, 1693 99 : 2.

Il medesimo Cardinale riferisce le causa, e si differisce ad mentem dell' Eminentissimo Prefetto, e se ne fa decreto, 1693 157 : 15.

La Contessa d'Atlone porta le doglianze della Baronessa di Visterholt et della Signore Aerst, perchè il Vicario Apostolico voglia obligarle a confessarsi dal pastore assegnatoli, 1693 75 : 16.

Proposta di rinuovare il decreto sopra l'estrazzione dell' elemosine, e considerazione di staccare la Prefettura delle missioni di Olanda dal Provinciale per i motivi dell' Internunzio di Fiandra, 1693 76 : 19.

Al Vicario Apostolico rinuovazione delle facoltà, 1693 83 : 18.

Li PP. Recoletti d'Olanda espongono il bisogno d'altri Religiosi per confessare il popolo, che concorre alla indulgenza della Porziuncola, ricusando il Vicario Apostolico di concederglili come hanno fatto i suoi antecessori, 1693 93 : 28.

Il P. Cornelio de Vroom, Recoletto, supplica della licenza di confessare e predicare in Amsterdam. Vada al Vicario Apostolico, 1693 100 : 4.

Motivi del Vicario Apostolico per non ordinare a titolo di patrimonio Aimone Ignazio Kievit di Rotterdam. Ed il Nunzio di Colonia lo considera degno della grazia. All' arbitrio del Vicario, 1693 155 : 14.

Il Vicario Apostolico fa istanza, che si riveda la causa del padre Dekers per moderarne il decreto, 1693 170.

Controversia fra li Gesuiti ed il Vicario Apospostolico intorno al 3^{0} missionario in Amsterdam. Si sentano il Vicario ed Internunzio, 1693 177 : 30.

Il Vescovo di Ruremonda pretenda, che il missionario Agostiniano in Nimega dispenda da lui o di poterlo mutare. Relazione degli esempii per l'indipendenza, e si scrive all' Internunzio per informazione sentito il Vescovo, ed intanto non si innovi cosa alcuna, 1693 199 : 15.

Carlo Vanspanghen e Filippa Vanspanghen di Leida, congiunti in 3^{0} grado di consanguinità, supplicano di essere dispensati. Al S. Officio, 1693 213 : 12.

Belgio.

L'Agente dè Recoletti di Fiandra supplica, che si dia la Prefettura di quelle missioni al P. Cornelio

Vroom in luogo del P. Conrado Graven. Si sentano i superiori dell' Ordine, 1694 1 : 3.

Giovanni Kievit supplica di essere dispensato dalla proibizione fatta dal Vicario d'Olanda di non ordinarsi alcuno, se non a titolo di missione, per aver ottenuto una prepositura, 1694 3 : 9.

Al Vicario Apostolico ed agli arcipreti d'Olanda per ragioni da loro addotte s'ordina di non promuovere a titolo di patrimonio quelli, che non hanno animo d'attendere missioni, 1694 32 : 5.

Ordine, che si scriva per informazione alli Nunzii di Vienna e Colonia, ed a D. Teodoro Cock sopra le doglianze dè missionarii d'Olanda in materia della dottrina di quel Vicario circa la Confessione ed altre, 1694 37 : 8.

I Carmelitani Scalzi in Amsterdam e Leida vorrebbero, che si dasse la facoltà d'amministrare li Sagramenti anche ai compagni, 1694 50 : 21.

Causa del P. Michele Dekers, Agostiniano, referita avanti Sua Santità, e si richiama dalla missione, 1694 90 : 9.

Informazione dè Nunzii di Colonia e Vienna, e di Teodoro Cok sopra l'accuse date al Vicario Apostolico da missionarii in materia di dottrina, e di mali portamenti del medesimo con gli alunni di questo collegio. Si esibisce di giustificarsi alla Congregatione Particulare, 1694 116 : 3.

Il P. Harnei, Prefetto dè Domenicani in Olanda supplica, che si faccia registrare in quaesto Archivio il catalogo di 16 stazioni del suo ordine, approvate da quel Vicario ed autenticate dall' Internunzio. Al signor Card. d'Adda, che la proponga nella prima Congregazione, 1694 131 : 14.

Si ripropone l'istanza dell' approvazioni e delle stazioni. Audiatur Vicarius, 1694 239 : 22.

Il P. Harnei, Prefetto dè Dominicani in Olanda, supplica, che si mantenghi l'uso di binare in Utrect, in Amsterdam e Schiedam almeno cinque volte l'anno in alcuni giorni determinati. Al Signor Cardinal d'Adda che proponga nella prima, 1694 131 : 15 e 239 : 21.

Capi di doglianze del Provinciale e Diffinitorio negli Agostiniani d'Olanda contro il loro Generale, perchè abbia eletto missionario in Neodam in luogo del P. Dekers il P. Francesco Paveno contro ogni dovere, 1694 134 : 23.

Il S. Officio resta sodisfatto dell' atto sottoscritto da Adriano Van Vich intorno alla proibizione delle sue lettere stampate e circa gli atti per soddisfare e sottomettersi al suo pastore. Si scriva juxta mentem, 1694 137 : 25.

Il Sig. di Medeler e la Baronessa di Vestherolt cogl' altri nobili fanno istanza, che s'ordini al Vicario di concedergli un pastore regolare nell' orario di detto Medeler dal medesimo negatoli, adducendo i motivi per i quali ricusano un secolare, nominandone alcuni inquieti e sospetti di dottrine. Se gli concede con alcune condizioni, 1694 38 : 26.

Controversia tra il Vicario Apostolico d'Olanda ed i Gesuiti per esser questi mantenuti nel possesso del 3⁰ missionario in Amsterdam, colle risposte alle pretese imputazioni date da medesimi PP. al Clero d'Olanda, 1694 167 : 26.

Il P. Maurizio Poelman, Provinciale degli Agostiniani in Olanda, supplica della Prefettura di quelle missioni. Opposizioni fatteli da quei missionarii ed

accuse date al medesimo ed al Padre Willemart intorno alla sportazione dè denari fuori d'Olanda e loro discolpe, 1694 194 : 20.

Il P. Guglielmo Ambrovest, Gesuita, eletto Prefetto delle missioni in Olanda, supplica delle facoltà, 1695 19 : 7.

I Cattolici di Neudamo sprovvisti di sacerdote per la rimissione del P. Michele Dekers, Agostiniano, ricorrono per averne un' altro, essendo morto prima di d'arrivarvi il P. Martino Vanouttre, sostituito dal Generale. Il pretore del luogo non vuol ammettere il P. Francesco Antonio, deputatovi dal Provinciale coll' approvazione del Vicario Apostolico. Al Sig. Card. Altieri, col Pretore Generale etc., provveda d'altro, 1695 22 : 12.

Il Vicario Apostolico di Bolduk supplica di rimedio all' abuso di binare in quelle chiese senza necessità, ed a quello di dichiarare i matrimonii avanti il magistrato o predicante, e di provvedere, che i sacerdoti inabili non ottenghino le parochie per via dè donativi agli offiziali eretici o di ricorsi a contadini, 1695 81 : 18.

Il medesimo Vicario Apostolico supplica, che si dia a lui o ad altro potestà straordinaria di conferire le cresima a tante migliaja dè Fedeli s'intanto che si provveda d'un Vicario col carattere episcopale, 1695 Ibid.

Al Prefetto dè missionari Recolletti in Olanda si da potestà di communicare le sue facoltà a religiosi del suo Ordine non soggetti alla giurisdizione del Vicario Apostolico d'Olanda, anche nelle diocesi d'Anversa, Ruremonda e Bolduk, con le medesime concessioni, che prattica col medesimo Vicario, 1695 43 : 17.

Il Vicario Apostolico d'Olanda supplica di luogo in questo Collegio Urbano per Giovanni Spithoven. Se gli nega, perchè ve ne sono sei, 1695 44 : 19.

I Cattolici di Vestlant in Olanda domandano per loro pastore Gherardo Formentaux per essere di sana dottrina. Al Vicario Apostolico d'Olanda, che provveda, 1695 49 : 29.

Informazioni dell' Internunzio di Fiandra sopra il bisogno d'estendere le facoltà al sacerdote conceduto per la sola famiglia del Barone di Medeler e Baronessa van Verstholt, anche per gli altri poveri Cattolici privi di sacerdote. Che il Vicario deputi un' altro a forma del decreto del 1695, 1695 49 : 30.

Il Vicario Apostolico reclama contro la suddetta concessione del sacerdote regolare fatta al Barone di Medeler, e la Congregazione ordina, che la concessione fattali sotto li 28 Febraro 1695 debba regolari conforme al decreto del 27 Luglio 1694, 1695 123 : 23.

Al P. Candido d'Anversa, Cappuccino, e suo compagno licenza di mutare abito solamente per transito, se non possino altrimente passare alle loro provincie, 1695 67 : 17.

Se il P. Fulgenzio Sterrio, Agostiniano, deputato dal Generale d'ordine di questa S. Congregazione, debbe essere ammesso alla missione di Neodam o pure il P. Arnoldo Antonii, deputato dal Provinciale, all' approvazione del Vicario Apostolico. S'ammette il P. Antonii, 1695 74 : 20.

I PP. Missionarii Recoletti in Olanda fanno istanza che s'ordini al Vicario, che nelle feste di Natale e Pasqua gli conceda un' altro religioso per stazione per il concorso dè Cattolici. Al Vicario, che provveda, 1695 90 : 10.

I medesimi vorrebbero, che il Vicario Apostolico ammettesse nelle loro stazioni un compagno, che possa esercitare le funzioni in caso di assenza o infermità d'alcuno, 1695 Ibid.

Pessime qualità del P. Gherardo Formentaux, Carmelitano, richiesto per pastore dai Cattolici di Westland. L'agente di Fiandra ed altri superiori ne dicono bene. Al Vicario, che non gli permetta d'ingerirsi nelle missioni e cura d'anime, 1695 129 : 19.

Alcuni Cattolici di Neodam ricorrono di nuovo per aver per loro pastore il P. Fulgentio Sterrius, Agostiniano, e la Congregazione ordina, che il Vicario vi faccia restare il P. Arnoldo Antonii, non ostante la dichiarazione del pretore ed altri principali Cattolici di non poterlo ammettere, 1695 132 : 20.

L'Agente del Vicario Apostolico d'Olanda fa istanza, che gli si communichi la traduzione di un Catechismo Fiamengo, e delle proposizioni di un altro Catechismo, che adoprano molti pastori e missionarii di quella missione. Al S. Officio, 1695 86 : 3.

Al P. Harneii, Prefetto dei Domenicani d'Olanda, si confermano le facoltà e la Prefettura finchè sia terminato il tempo del suo provincialato, 1695 190 : 11.

Il Vicario Apostolico d'Olanda supplica della licenza di potersi servire nelle missioni de PP. Francesco Bediano e di F. Cipriano di Bruxelles, con condizione che non si possa acquistar Jus alcuno dal suo ordine. Lectum, 1695 190 : 13.

Il P. Guglielmo Winants, Agostiniano, confermato Provinciale per breve, domanda la Prefettura delle missioni del suo Ordine in Olanda. Questa si pre-

tende dal P. Giacomo Willemart, Provinciale attuale, tacciando di surrezzione il sudetto breve. Si differisce ad aliam, 1695 211 : 6.

Al P. Matteo da Visetto, Minore Osservante Recolletto, si nega di vestire l'abito secolare per trattenersi qualche giorni appresso la Contessa d'Arbergh, di villaganza nel castello dell' Elmondo, dominio d'eretici, 1695 213 : 13.

Si recede dal decreto fatto a favore dei PP. Recolletti per la concessione di un 3^{0} religioso per stazione in supplemento nelle solennità di Pasqua e Natale alle confessioni dei Cattolici per i motivi addotti dal Vicario, a cui si ordina, che non lasci mancare gli ajuti necessarii ai Cattolici, 1695 244 : 19.

La Congregazione vuol approvare un catalogo di stazioni dè Domenicani in Olanda, concordato tra quel prefetto ed il Vicario Apostolico, che fanno istanza, che si registri in questo Archivio, 1695 51 : 31.

Il P. Guilielmo Winants, Provinciale degli Agostiniani in Olanda, domanda la Prefettura, s'oppone il Definitorio di quella Provincia. Se ne tratti col segretario dè Vescovi e Regolari, 1690 5 : 12.

Il Vicario Apostolico di Bolduck scrive, che non si trova che voglia accettare la parochia di Husdam, da cui e stato rimosso il P. Michele Dekers. Che l'Internunzio provveda col rimuovere affatto il suddetto padre col deputarvene un' altro, anche Premostratense, se non trova migliore, 1696 40 : 15.

Al suddetto P. Guglielmo Winants, Agostiniano, si dà la Prefettura delle missioni del suo Ordine in Olanda per essere stata riconosciuta valida dalla Congregazione dè Vescovi e Regolari la di lui deputazione al provincialato, 1696 98 : 23.

Non s'approva la concordia seguita tra il Vicario Apostolico d'Olanda ed i PP. Gesuiti intorno alla 3ª Stazione d'Amsterdam con alcuni altri luoghi, ma si rimette alla Congregazione Particolare, 1696 102:30.

Il. P. Wernero Rost, Provinciale dè Minori Osservanti Rifetti di Colonia, supplica, che s'approvi il P. Michele Denzero, mandato missionario in Harlem in luogo d'un padre assai vecchio. Si senta il Vicario Apostolico, 1696 153 : 9.

Il Vicario Apostolico d'Olanda fà istanza della spedizione di un decreto sospesa per un Catechismo, nel qual decreto dice essere stato dichiarato innocente dalle accuse dateli, 1696 236 : 17.

Al P. Cornelio de Vroom, missionare Osservante Recoletto, si conferma la prefettura delle missioni del suo Ordine in Olanda, 1696 250 : 9.

Il Vicario Apostolico d'Olanda ed i PP. Gesuiti rinuovano l'istanza per l'approvazione della concordia seguita tra loro intorno alla 3ª stazione in Amsterdam. Alla Congregazione Particolare, 1697 31 : 10.

Repliche del Vicario Apostolico d'Olanda all' istanza dè PP. Minori Osservanti Rifetti per dare Coadjutore nella missione d'Harlem il P. Michele Denzero ad un missionario vecchio, per le quali viene rigettata, 1697 75 : 10.

Al P. Girolamo Graziano della Concezzione, Carmelitano Scalzo, conferma del decreto di missionario in Amsterdam, 1697 123 : 10.

Il Vicario Apostolico d'Olanda fa istanza del decreto, con cui suppone venir dichiarato innocente dalle accuse dateli. Non extare pretensum decretum. V. in Cong. particulari habita de anno 1694, quia ibi reperitur, 1697 179 : 18.

Controversia tra D. Giovanni Kessel, paroco della Cattedrale di Bolduk, e suo Clero ed i PP. Domenicani per l'amministrazione della parochia di S. Giacomo di detta città, risoluta a favore dei medesimi padri, 1697 192 : 17.

Si risolve, che la Benedizione delle donne, dopo il parto, spetti ai parochi, o secolari o regolari, 1697. Ibid.

Controversia tra il Clero secolare ed i PP. Premostratensi di Bolduk intorno al Jus patronato di alcune parocchie, e specialmente di quella di Someren. Ragioni e motivi addotti hinc inde.

Informazioni dell' Internunzio di Bruxelles, e decreti fatti dalla Congregazione e dall' Auditore di N. S., al medesimo Auditore di rimettere la causa a questa S. Congregazione, 1697 342 : 18.

Il P. Le Tellier de Bellefons, dell' Ordine Cluniacense, domanda missione in Olanda ed Inghilterra. Relata, 1697 364 : 7.

Mons. Segretario parla all' Auditore di N. S., perchè si rimetta a questa Congregazione la causa tra il Clero secolare di Bolduk e li Premostratensi di Postella, vorrebbe commettere la rimissione a se stessa simpliciter, 1697 395 : 21.

Al paroco della chiesa Gelense nella diocesi di Bolduk si dà per coadjutore cum futura successione D. Giovanni Ludovico di Ruremonda, dell' Internunzio di Fiandra e d'altri, 1697 419 : 10.

Il Procuratore del Clero secolare di Bolduk supplica, che si termini la causa tra detto Clero ed i PP. Premostratensi di Postel sopra alcune parocchie e specialmente quella di Someren, rimessa dall' l'Auditore del Papa colla revocazione dè suoi decreti a questa S. Congregazione, 1698 9 : 17.

Al P. Filippo Regans, superiore delle missioni dè Gesuiti in Olanda, facoltà, 1698 31 : 1.

Dichiarazione dè decreti, che riservano la Communione Pasquale e la Benedizione delle donne ai parochi di Bolduk, quali siano i parochi, a quali si riserva l'amministrazione di tali sagramenti e s'ordina l'esecuzione dè medesimi decreti, 1698 59 : 7.

Libro stampato e distribuito dai missionarii in Olanda contro alcuni sacerdoti secolari, tacciandoli di Giansenismo, dè quali missionarii ed dell' Arcivescovo d'Ancira si duole il Vicario Apostolico, 1698 109 : 15.

S'ordina una Congregazione Part. composta dè Cardinali del S. Officio e di Propaganda per il provvedimento intorno al Vicario Apostolico e missioni d'Olanda, 1698 Ibid.

Causa tra il Clero secolare di Bolduk, ed i PP. Premostratensi di Postel intorno alla nomina del paroco di Sommeren, rimessa all' Internunzio di Bruxelles, 1698 128 : 13.

Il Procuratore dei medesimi PP. fa istanza della spedizione del decreto della rimissione di detta causa all' Internunzio; e quello del Clero domanda nuova audienza. All' Eminentissimo Ponente, 1698 142 : 2.

Il Procuratore di detto Clero supplica, che si decide la sudetta causa da questa S. Congregazione. Ad primam omnino, quatenus non possit haberi concordia, pro qua ad Eminentissimum Ponentem, 1698 217 : 14.

Ragioni hinc inde addotte da detti Procuratori sopra la predetta causa, di cui si fa istanza per la spedizione. Il Ponente li forzi alla concordia, 1698 255 : 12.

Al Vicario Apostolico d'Olanda conferma delle facoltà, 1698 245 : 1.

Al P. Angelo d'Amsterdam, Capuccino, si nega di stare nella diocesi di Wratislavia fuori del Convento col carattere e facoltà di missionario sotto la direzzione del Nunzio di Vienna, e con obligo di portarsi al detto Convento la Settimana Santa e le feste di Natale e Pasqua, 1698 254 : 11.

Al P. Provinciale dè Recolletti di Colonia se nega di dar compagni a suoi missionarii in Olanda e Frisia, e specialmente il Padre Denzero, col pretesto di vecchiaia o infermità per essere contro i concordati d'Urbano VIII, 1698 284 : 8.

In Hesinga si propone di fare una chiesa privata per i Cattolici. Al Vicario Apostolico per informazione, 1698 334 : 10.

Concordia proposta dalla Congregazione per la nomina del paroco di Sommeren, l'Abbate dè Premostratensi non vi acconsente, ed il Procuratore del Clero di Bolduk supplica d'ordini più rigorosi ed uffizii da passarsi dall' Internunzio. Dilata, 1699 61 : 12.

Giovanni Everardo Canisio, de Heydem della terra di Dottecom nella Gueldria, supplica di poter ammettere indifferentemente nel suo oratorio tutti i Cattolici e sacerdoti, che vi andaranno, con la facoltà a medesimi sacerdoti d'ammistrarvi i Sacramenti, 1699 74 : 9.

Al medesimo Giovanni Everardo Canisio si nega la licenza richiesta, e s'ordina al Vicario di provvedere al bisogno, 1699 266 : 18.

I Stati d'Olanda pensano di scacciare i regolari, perchè trasportano fuori di quelle provincie grosse

somme di denaro. Decreto, che lo proibisce, e si manda per lettere circolari, 1699 106 : 11.

Il P. Giacomo di S. Trudone, Cappuccino, arciprete di Bolduk, con altri missionarii si duole di D. Giovanni van Kessel, pievano de la chiesa di S. Giovanni, perchè sparla dè missionarii regolari, che non vogliono osservare il decreto sopra la Communione Pasquale e Benedizione delle puerpere riservata ai parochi, ed inconvenienti che ne possono nascere. Si scriva all' Internunzio, ed al Vicario Apostolico si possano tenersi tali inconvenienti, 1699 117 : 13.

Si publichi il decreto rispetto solo alla Communione Pasquale, e se n'ordina l'obbedienza ai regolari, 1699 400 : 19.

Il Vicario Apostolico d'Olanda conferma il bisogno di provvedere di missionario stabile la terra di Flessinga con farlo abitare con quello di Middelburgo. L'assistente di Germania domanda dilazione per sentire sopra di ciò, di quella parti. Dilata, 1699 124 : 14.

Relazione della diocesi di Bolduk data da quel Vicario Apostolico, che supplica d'esserne sgravato, e rappresenta la necessità di deputarvelo col carat-terre episcopale, 1699 127 : 15.

Differenze giudizionali fra il medesimo Vicario, il Vescovo di Liegi e l'Abbate di Tongerloo, rimesse per informazione al Nunzio di Colonia, 1699 Ibid.

Il chierico Menardo Van Tyll, Olandese, supplica, che se gli autorizzino le dimissorie ottenute dal Vicario Apostolico per ordinarsi ad titulum missioni. Il Vicario non ha richiesta la facoltà per darle, si ricerchi con che autorità le dia, 1699 224 : 3.

Il P. Pietro Griten, Minore Osservante Recoletto,

supplica che si dispensi il nuovo paroco di Geldrop diocesi di Bolduc, acciò possa servir la chiesa della Madonna, ed egli continuare ad esservi paroco in detto luogo, 1699 226 : 5.

Se gli concede la grazia ad annum con obligo di erogare 200 fiorini in beneficio della chiesa e parochiani poveri, 1699 435 : 22.

D. Cristiano Blees, canonico Lateranense, intruso nella parocchia di Haghe e presentato dall' abbadessa di Thorn, non ha adempito le condizioni delle Bolle Pontificie. Pretensioni del Vescovo d'Anversa sopra la medesima parocchia, e trattati fatti in questo affare, 1699 236 : 16.

Il Clero secolare di Bolduk rinuova l'istanza per indurre i PP. Premostratensi all' aggiustamento della stazione di Sommeren, e che s'ordini al Vicario Apostolico di conferire la stazione vacante di Essel ed altre tenute da medesimi PP., che il medesimo non possa più darle a regolari senza licenza di questa S. Congregazione, 1699 281 : 18.

Mennardo Van Tyll per ordinarsi colle dimissorie del Vicario Apostolico d'Olanda, aspetti e s'ammonisca il Vicario a chiedere in avenire la facoltà di darle, e quanto alle ordinazioni passate alle Congregazione del Concilio, 1699 336 : 14.

Il P. Guglielmo Winants, Provinciale degli Agostiani in Fiandra e Prefetto delle missioni del suo ordine in Olanda, supplica della proroga delle facolta. S'osservi il solito, 1699 351 : 11.

Menardo Van Tyll ricorre di nuovo per la validazione delle dimissorie ottenute nullamente dal Vicario Apostolico d'Olanda. All' arbitro dell' Internunzio di Fiandra colle facoltà, ad titulum missionis, 1699 383 : 19.

Il Vicario Apostolico si scusa, che non sapeva di missione, avendolo pratticato bona fide, e ne domanda la facoltà, 1699 390 : 8.

Il pievano di Bolduk supplica, che si sospenda l'esecuzione del decreto sopra la Communione Pasquale, e che si dia egualmente esecuzione all' altro della Benedizione delle puerpere, 1699 411 : 1.

Editto dè Stati d'Olanda per il discacciamento di tutti i sacerdoti regolari dalle ville e Magiorato di Bolduk a riserva però dè nativi nelle città, 1699 442 : 7.

Il P. Assistente dè Gesuiti di Germania dice, che in termine di 14 giorni devano esiliarsi dal Territorio di Bolduk, e ciò procedere dal decreto della Communione Pasquale, del quale si differisce l'esecuzione, 1699 442 : 7.

I'Internunzio di Fiandra avvisa, che il discacciamento dè regolari dal Maggiorato di Bolduk sià stato ordinato per editto dè Stati Generali d'Olanda ad istigazione del Clero secolare di Bolduk, 1700 4 : 6.

L'Internunzio proseguisce le diligenze per la concordia del Clero secolare e regolare ed insiste per l'esecuzione del decreto, che proibisce ai regolari il trasporto dè denari altrove, 1700 Ibid.

Il pievano di Bolduk supplica, che sia dia esecuzione al decreto sopra la Communione Pasquale. L'Internunzio lo pubblichi, se giudica che possa seguir con quiete, 1700 51 : 4.

Il P. Cornelio de Vroom, Minore Osservante Recolletto, si conferma nella Prefettura delle missioni d'Olanda, 17 52 : 6.

Eccessi e scandali commessi da D. Cristiano Blees, Canonico Lateranense della Congregazione Veridissi-

mense, intruso nella parochia d'Haghe con la presentazione della Badessa di Thorn, ordine ai superiori, sotto pena della sospensione dall' officio, di commandargli sotto pena di scomunica di farlo ritornare al suo monasterio, 1700 66 : 15.

Maynardo Van Tyll supplica di potersi ordinare in Roma con nuove dimissorie del Vicario Apostolico. Ad mentem, 1700 124 : 6.

Il P. Girolamo Graziano, Carmelitano Scalzo, si conferma missioni in Amsterdam, 1700 155 : 2.

Al P. Filippo Tau, Provinciale degli Agostiniani in Fiandra, la Prefettura delle missioni soggette a quella provincia, 1700 197 : 2.

Maynardo Van Tyll, Olandese, per ordinarsi in Roma. Ad arbitrio del Sig. Cardinali Vicario, 1700 202 : 6,

D. Guglielmo Fox, già alunno di questo Collegio Urbano, dando conto di se, avvisa aver ottenuto dal Sig. Vicq, borgomastro, di poter comprare un luogo per fabricare una chiesa in Amsterdam stante le cortesie usate dal Sig. Cardinale Barberini ad un figlio del medesimo Sig., 1700 356 : 10.

L'Arcivescovo de Sebaste, Vicario Apostolico in Olanda, fa istanza per la facoltà di ordinare 30 soggetti a titolo di missione, 1701 2 : 3.

Il P. Pietro Cachoir fa istanza d'essere dichiarato missionario nella città di Nimega in Geldria. Si risolve, che ricorra al suo Vescovo, 1701 77 : 2.

Il P. Giovanni de Bruijn, della Compagnia di Gesù, supplica essere approvato superiore della missione d'Olanda, per essere stato eletto a tal posto dal suo Generale, 1701 100 : 9.

L'Arcivescovo di Sebaste, Vicario in Olanda, fa

istanza di poter ordinare maggior numero di persone a titolo di missione, 1701 267 : 14 e 283 : 3.

Sopra le differenze tra il Vicario Apostolico d'Olanda e i Carmelitani Scalzi per la missione di Amisfurth in Olanda, non compresa nè concordati ed interno la concessione fatta dall' Efesino in persona del P. Everardo, si ordina, che l'Internunzio faccia il deputato da lui, ed intanto informi della necessità della quarta stazione per li Carmelitani, 1701 274 : 20

Si conferma la concordia seguita tra il Clero secolare di Bolduk ed i Canonici Premostratensi sopra le pretenzioni della parocchia di Sommeren, 1702 12 : 10.

Il Vicario Apostolico d'Olanda supplica di nuove facoltà per ordinare maggior numero di soggetti ad titulum missionis. Ad Congregazione Particolare, 1702 24 : 15.

D. Pietro Govarts ringrazia della carica di Vicario Apostolica di Bolduk, e dice lasciare ogni impiego per risedere ed adempire attentamente detto vicariato, 1 Tom., 38 : 13.

Li PP. Minori Recoletti, missionarii in Olanda ed in Frisia, supplicano di facoltà di poter amministrare in dette provincie li Sagramenti del Viatico e dell' Estrema Unzione, 1702 186 : 5.

Il P. Cornelio de Vroom, Minore Osservante Recolletto, si conferma Prefetto delle missioni del suo Ordine, 1703 16 : 10.

Il Vicario Apostolico delle missioni settentrionali domanda la dispensa richiestali da un paroco del contado Lingense, soggetto al Vicario Apostolico d'Olanda, per due Cattolici nel 4° grado di consan-

guinità. Ricorra al Nunzio di Colonia, 1703 *220 : 21.*

Chi governi il Vicariato Apostolico d'Olanda, 1703 Ibid.

Lettera dell' Arcivescovo Sebasteno, con cui rimostra a tutto il Clero d'Olanda d'esser stato sospeso dal Vicariato senza causa ma ad istigazione dè suoi nemici, ed altre notizie di ciò, che è succeduto in quelle missioni, e rimedii frapostivi, e specialmente intorno all' editto del magistrato, espulsione e carcerazione di D. Teodoro de Kok, Pro-vicario di dette missioni, 1704 146 : 14.

Terra del Malabar.

Il Vescovo Adrumeti avvisa il discacciamento dè Carmelitani Scalzi ed Gesuiti da quelle parti, procurato dagli Olandesi per esservi entrato il Vescovo di Terapoli, ancorchè gli avessero negata la licenza, e chiede le provisioni, 1692 *245 : 2.*

Il detto Vicario Apostolico (P. Angelo di S. Teresa, Carmelitano Scalzo, Vicario Apostolico nella Terra del Malabar) stà per cominciare la visita di quelle chiese. Domanda che si procuri un Breve per autorizzare il Vescovo che l'ha consacrato, che il Vescovo di Coccino è giunto in quelle vicinanze, e gli Olandesi hanno proibito a tutti di riconoscerlo, e desidera sapere come debba egli in ciò contenersi, 1703 107 : 15.

Stampa. Il P. Francesco d' Olanda, lettore di controverzie in S. Pietro Montorio, supplica di un libretto e carte geografiche per istruire i studenti. Ad Arbitrio del Sig. Cardinali Sagripante, 1697 *223 : 5.*

(Wordt vervolgd.)

BISSCHOP ADELBOLD'S DOM.

Zonder bedenking is het niet, klakkeloos te onderstellen, dat alle menschen verstandig zijn en altijd verstandig en consequent handelen. Maar voor een historicus heeft zulk eene onderstelling een bijzonder gevaar. Dit bleek mij onlangs; want de 13^{e} eeuwsche provisoren der vijf Utrechtsche kapittelen hebben mij een poets gespeeld, die hunne nagedachtenis voortaan bij mij wel in aandenken zal houden, maar geenszins in gezegend aandenken.

In mijn stukje over den Dom van bisschop Adelbold deelde ik onlangs mede, dat het geschondene zegel van de provisoren, dat ik daarbij afbeeldde, het eenige bewaard gebleven exemplaar was. Ik had tot deze conclusie, naar ik meen, volle recht. Immers het fragment was bevestigd aan eene oorkonde van 1263; en ik bevond, dat het college in 1287 eene oorkonde bezegeld had met een ander zegel, dat van den officiaal van Utrecht. Conclusie: het zegel van 1263 was om de eene of andere reden buiten gebruik gesteld; ik verbeeldde mij zelfs, die reden nog wel te kunnen gissen.

Toen ik dus last gaf, onder de oorkonden der kapittelen een onderzoek in te stellen naar een tweede, beter bewaard exemplaar van het zegel der provisoren,

meende ik natuurlijk, dit onderzoek te kunnen beperken tot uiterlijk 1287. Geen zegel werd gevonden. Conclusie: het exemplaar van 1263 was het eenig bewaarde. Daar komt evenwel onlangs mijn Rotterdamsche collega Unger mij met groote vriendelijkheid het belangrijke bericht brengen, dat hij in een register van Arnoldus Buchelius bij het afschrift eener oorkonde van 7 Februari 1292 eene afbeelding had gevonden van een ander, vrijwel ongeschonden exemplaar van het zegel der provisoren. Hoogst verrast stel ik een onderzoek in, en inderdaad in het archief van het kapittel van Oudmunster vind ik op den aangegeven datum eene oorkonde der provisoren, waaraan het betere, ongeschondene exemplaar van het oude zegel nog aanwezig is.

In hunne onnoozelheid hebben dus de heeren provisoren mij snood verschalkt; het belangrijke zegel van 1263, in 1287 door hen verworpen, blijkt in 1292 weder in eere hersteld te zijn. Wie zou ooit verwacht hebben, dat een zoo voornaam college met zoo gewichtige bevoegdheden dus onredelijk zou hebben gehandeld?

Doch hoe men daarover ook moge oordeelen, het feit is daar; en nu het posthume zegel is teruggevonden, kan ik het zuurzoete geluk smaken, om eene afbeelding van dit volledige zegel aan de lezers van mijn stukje voor te leggen.

Zuurzoet noem ik mijn geluk, nu ik gevonden heb wat ik een jaar geleden zoo vurig heb begeerd. Niet zonder reden. Want de heeren provisoren, niet tevreden dat zij mij er eenmaal zoo oolijk hebben laten inloopen, blijken mij nog erger gecompromitteerd te hebben door eene tweede handeling, die schijnt te

strijden met wat men van een welberaden college mocht verwachten. Toen ik het fragment van hun zegel bestudeerde, aan welks rechterhelft een groot stuk ontbrak, heb ik den binnensten cirkel van het zegel met zorg gerestitueerd, en daarna zorgvuldig gepast en gemeten, of binnen dien cirkel nog plaats was voor een westtoren der kerk. Dit bleek niet het geval, noch in de breedte, noch in de hoogte. Conclusie: de toren was er nooit geweest. Redelijk, niet waar? Toch staat de toren er! Doch wat blijken de guitige provisoren nu gedaan te hebben, met de blijkbare bedoeling om zelfs de historici der 20e eeuw nog te verschalken? Op ongerijmde wijze hebben zij de oostelijke helft van hun toren verstopt achter den gevel van het westelijke transept; en bovendien hebben zij zich niet ontzien, de punt en het kruis van dien toren zeer ongegeneerd door den cirkel te boren tot midden in het randschrift! Ik vraag u: wat is er te beginnen met een college, dat zichzelf en zijne kathedraal zóó weinig toont te respecteeren?

Doch dit zij hoe het zij. Ik heb te veel vertrouwd op het welstandigheidsgevoel der Utrechtsche provisoren; ik ben erin geloopen, en de Dom van het zegel heeft werkelijk twee compleete torens.

Maar nog is de reeks der teleurstellingen, mij door het inconsequente gedrag der provisoren gebaard, niet ten einde. Ik zeide, dat zij zonder twijfel Adelbold's Dom op hun zegel hadden afgebeeld. Ik geloof dit nog; maar ik sta in dat geloof vrij wat minder vast dan vroeger. Immers mijn hoofdargument was, dat de provisoren, eene kerk afbeeldende met eene koepeltoren, doch zonder westtoren, zonder twijfel een bestaand (geschonden) monument hadden willen reproduceeren.

Die grond ontvalt mij, nu het blijkt, dat zij eene volkomen normale romaansche kerk hebben afgebeeld; men kan mij zelfs voorwerpen, dat het zegel thans blijkt *tegen* mijne gissing te pleiten, daar Adelbold's Dom, zooals mijn betoog leerde, in 1263 in het gunstigste geval slechts 1$^1/_2$ westtoren kan bezeten hebben. Het is dus mogelijk, ik erken het, dat de provisoren eenvoudig eene gephantaseerde kerk hebben willen aanduiden, embleem der Utrechtsche kerk. En als ik volhoud, dat zij, zooals in de reden lag, hunnen Dom (met het herstelde torenpaar) hebben willen aanduiden, dan kan ik dit niet meer afdoend bewijzen. Wanneer ik dus rekening blijf houden met het zegel, kan ik den lezer de vergunning niet weigeren, het als bron voor de kennis van Adelbold's Dom te verwerpen.

Ik neem de gelegenheid waar, om nog enkele opmerkingen over dezen Dom te maken, gedeeltelijk ontleend aan het zegel, gedeeltelijk aan andere bronnen; de voorstelling, die ik van het gebouw gaf, wordt daardoor gedeeltelijk aangevuld, gedeeltelijk gewijzigd.

1^0. De Dom had, zooals ik betoogde, twee westtorens; maar de zware koepeltoren, dien ik mij op het kruis dacht, vervalt door de kennis van het volledige zegel. De bij den brand van 1253 vermelde »major turris« moet dus nu geacht worden te slaan op den eenen ongeschonden westtoren, wiens medgezel in 1208 zijn bovenstuk verloren had.

2^0. De kerk vormde volgens het zegel werkelijk een Latijnsch kruis, evenals dit het geval was bij de St. Mariakerk; maar dat kruis was hier meer volledig,

daar ook het westelijke transept eene deur blijkt gehad te hebben.

3⁰. De herhaalde zware beschadigingen der kerk door brand leiden mij tot de conclusie, dat zij waarschijnlijk ongewelfd geweest is.

4⁰. Nog drie nieuwe altaren in den ouden Dom, die van het H. Kruis, St. Maria en St. Dionysius, alle in 1173 nieuw gewijd, worden vermeld in het verhaal van de wijdingen van den ouden Dom [1]).

5⁰. In een charter van 1241 in het archief van den Dom vond ik vermeld een »altare b. Marie, quod est in ecclesia (Traiectensi) *superius* ad occidentem«. Ik meen daaruit met zekerheid te mogen afleiden, dat de kerk, evenals zoovele romaansche kathedralen, een verhoogd westkoor bezat, waarvoor de ons bekende tweede lichtbalk eene plaats zal gevonden hebben. De derde deur, die wij vermeld vonden, zal dan in den zuidertoren geplaatst geweest zijn, terwijl de noordertoren (vlak bij den uitgang in het westertransept) tot doopkapel ingericht kan geweest zijn.

6⁰. De aanwezigheid van de graven der keizers op het hooge koor van den tegenwoordigen Dom schijnt mij van veel belang. Zeer waarschijnlijk heeft men die graven bij de vernieuwing van den Dom niet verplaatst [2]); daar het zeker is, dat het gothische koor op de plaats van het oude gebouwd is [3]), zullen dus die graven ook voor op het oude koor gelegen heb-

---

1) Oudste cartularium v. h. sticht Utrecht. p. 179.

2) Het hoogaltaar van den Dom bleef na de twee branden, en zelfs bij de herstelling van het gebouw door bisschop Godfried van Renen, die 25 jaren duurde, op zijne plaats. (Zie het verhaal in Het oudste cartularium van het sticht Utrecht, p. 178/9.)

3) Dit blijkt uit het gebruiken van den romaanschen afbraak voor de steunbeeren van den nieuwen Dom.

ben. Is dit juist [1]), dan kan dat koor ook geene krypt gehad hebben, daar men op een koor met krypt niet begraven kan.

7⁰. De inrichting der kerk (met eene eenvoudige koornis zonder zijkoren) schijnt volkomen dezelfde geweest te zijn als die van de kathedraal van Straatsburg, die tot in de 17ᵉ eeuw ook overeenkwam met de inrichting der Utrechtsche St. Pieterskerk. Het middenvak van het transept was in beide kerken getrokken bij het koor, zoodat de beide armen van het transept dienstdeden als koorkapellen. Het is waar, dat beide kerken krypten bezitten, die te Straatsburg zelfs in het transept vooruitspringt; maar het ontbreken eener krypt in Adelbold's Dom behoeft den aanleg van een verhoogd koor ook in het transept, evenmin als in den St. Pieter, verhinderd te hebben.

8⁰. Dat Adelbold's Dom zoo ingericht was, schijnt te blijken niet alleen uit het zegel der provisoren (dat éene eenvoudige koornis vertoont), maar ook uit de geschiedenis der vervanging van den ouden door den nieuwen Dom. Men brak de koornis af en verving die door het gothische koor met den kapellenkrans. Later werd het verlengde koor aangebouwd, dat dus het

---

[1]) De mogelijkheid bestaat, dat het niet juist is. Immers Dr. E. van Engelen verhaalt, dat hij, nadat het plaveisel van het koor omstreeks 1720 vernieuwd was, de steentjes, die de keizersgraven aanduidden en die van hunne plaatsen geraakt waren, op verzoek der Domheeren opzocht en in orde legde. (Aant. uit Schoemaker, Beschr. v. Utrecht. HS. Kon. Bibl. I p. 336, — in Van der Monde's Aant. ov. d. Utr. kerken. HS. Stads-arch. Utrecht.) Naar mijn oordeel is echter bij deze gelegenheid de plaats der steenen stellig niet veranderd; immers anders zou de door de Domheeren ingeroepene tusschenkomst van den geleerden oudheidkundige geheel onnoodig geweest zijn.

romaansche transept moet vervangen hebben. Welnu, de kanunnikenstallen vonden eene plaats in dit verlengde koor; zij zullen dus gewis ook geplaatst geweest zijn in het transept, dat door het verlengde koor vervangen werd. En dit schijnt alleen gemotiveerd, als het oude koor alleen bestaan heeft uit eene groote nis (zonder gewelfvak), waarbinnen voor de kanunnikenstallen natuurlijk geene plaats was.

S. MULLER Fz.

PAUS ADRIAAN VI.
Ter voltooiing van zijn levensbeeld.

Onnoodig, dit beeld van Adriaan Florisz. opnieuw te beitelen. Wat Dr E. A. J. Reusens ons gaf in zijn *Syntagma Doctrinae* (1862), de hoogleeraar Wensing in zijn *Leven van Adriaan VI* (1870), C. Ritter von Höfler in zijn *Papst Adrian VI* (1880), blijft nog immer in zijne waarde, ofschoon de trekken hier en daar bijgewerkt kunnen worden.

Eenige gegevens daartoe komen we hier leveren uit echte bescheiden, ons bewaard door de nijvere zorg van den kloeken oudheidvorscher Mr Gijsbert Lap van Waveren, die onder anderen een *Fasciculus epistolarum.... Adriani VI papae, Ultrajectini* [1]) heeft aangelegd, vermoedelijk met het plan, dien straks in druk te geven.

Laat ik, als ter proef, even met u een blik werpen op n⁰. 1 van deze.

De schrijvers zijn niet eenstemmig in hun antwoord, als het de vraag geldt: of Adriaan Florisz. van huis uit tot den behoeftigen stand behoorde, al dan niet. De hoogleeraar I. H. Wensing, die zoo klaar uit de oogen placht te zien, houdt van: ja, en rept van een onbekenden weldoener, die in de kosten voorzag. Deze onbekende nu is vermoedelijk eene vicarie te Utrecht, welke op 20 Nov. 1489 door hem werd verwisseld tegen eene kapellanie in Sint Pieterskerk

---

[1]) Zie Tiele, *Catalogus codicum manuscriptorum* der rijksboekerij te Utrecht, no. 741.

derzelfde stad. — 't Is bekend genoeg, hoe vele vicariën destijds werden benut ter opleiding van begaafde jonge mannen. Ook bij de nieuw verleende kapellanie werd aanstonds weer verlof voor de studie tot drie jaar toe verleend.

Aldus zijn ook de verdere stukken op hun plaats in het gelid te voegen, om het levensbeeld van paus Adriaan VI te helpen voltooien.

1.

Adriaan Florisz. van Utrecht erlangt bij wisseling eene kapellanie in Sint Pieters-kerk te Utrecht: 20 Novemb. 1489. Vier dagen later erlangt hij voor drie jaren verlof ter afwezigheid, om in Leuven te studeeren.

Admissio magistri Adriani filii Florentii ad capellaniam sanctorum Petri et Pauli apostolorum, Antonii et Sebastiani martyrum etc.

Anno Domini MCCCCLXXXIX°, indictione VII^a^, die vero Veneris XX^a^ Novembris, venerabiles domini et magistri Fredericus de Mera vicedecanus Joannes de Witte, Judocus de Wynssen, Theodericus Byndop, Wynandus de Dornick, Joannes Bye, Joannes Modd, Joannes Roberti, Nicolaus Lamberti et Joannes Knijff, canonici capitulares ecclesiae S^ti^ Petri Trajectensis, capitulum ecclesiae ejusdem representantes etc., capitulo desuper indicto etc., iidem venerabiles domini vicedecanus et capitulum eundem dominum et magistrum Adrianum in vim litterarum permutationis domini nostri, domini episcopi Trajectensis ad eandem capellaniam receperunt et admiserunt, recepto prius ab eodem fidelitatis et obedientiae solito juramento; ipsumque per prefatum magistrum Fredericum de Mera in superiori stallo in dextra parte chori ejusdem, in signum

possesionis adeptae admiserunt etc. Actum praesentibus dominis Joanne Maes et Allardo Cornelii ejusdem ecclesiae perpetuis vicariis etc.

(get.) G. DE MERLO.

Anno etc. (:prout (1) supra:) die vero XXIIII ejusdem Novembris, venerabiles domini vicedecanus et capitulum venerabili viro domino et magistro Adriano filio Florentii, instanti et petenti, licentiam abessendi causa studii in Lovanio ad triennium dederunt et omnes fructus sui beneficii percipiendi etc., salvo quod eidem vicariae suae faciet per alium in divinis laudabiliter deserviri etc., praesentibus Ghysberto Thomae et Jacobo Ghysberti artium magistro testibus etc.

(get.) G. DE MERLO.

Fol. CXXVII protocolli ecclesiae Sti Petri Ultrajectinae, quod, post mutila aliquot folia, acta annorum MCCCCLVII et sequent. repraesentat - - - -

Afschrift van Mr Gysbert. Lap van Waveren op bl. 3 van zijn Fasciculus epistolarum - - - Adriani papae VI, in de boekerij der Hoogeschool te Utrecht, no. 741 van den Catalogus der H. S.

2.

Deken en kapittel van St Jan te Utrecht roepen ten gunste des »persoons« van Naarden de hulp in van Adriaan Florisz. deken van Leuven, proost van Oudmunster te Utrecht en raad ten Hove. 14 Januar. 1515.

Reverendo Patri domino Adriano de Trajecto etc., domino ac praeceptori nostro observando.

Reverende Pater, magnifice domine Praeposite.

Post ommimodam commendationem. — Quantis favoribus quantaque diligentia R. P. dominus Joannes Jngenwinckel, S. Sedis Apostolicae prothonotarius et

(1) In 't H. S. stond: praeterito.

nostrae ecclesiae praepositus negotia ecclesiae nostrae in Romana Curia semper prosequitur, non facile dicimus. Hinc est ut quadam vicissitudine, cogente etiam aequitate, illius praepositurae, praesertim eo absente in iis partibus, jura et bona tueamur et eo ferventius quo nostrae ecclesiae aut illius membris aliqua molestia inferri poterit.

Cum igitur, R. Pater, personatus de Neerden, partium Goylandiae alternatis vicibus ad collationem dicti nostri pro tempore praepositi Sti Johannis et dominae Abbatissae de Elten aut eorum ordinariis et ad Romanum Pontificem in Sanctitatis suae turnis semper spectaverit et spectet de praesenti, estque verum, R. Pater, quod dilectus nobis D. Petrus Henrici presbyter, vicarius dictae nostrae ecclesiae, bonae indolis et nobis ob sua servitia vehementer acceptus, concivis noster, post gravissimos suos labores in sequendo Romanam Curiam ad plures annos, obtinuit quandam gratiam Apostolicam, cujus vigore, sibi fortuna modicum arridente, acceptavit possessionem dicti personatus, vacantis in turno Apostolico per mortem d^{ni} Hermanni Tulman, et vigore praefatarum litterarum Apostolicarum fuit et est in vera possessione dicti personatus ante annum; ita ut merito desuper non debeat molestari praesertim a praetendente se habere jus patronatus dicti personatus, cum si quod jus illi competisset, dudum ob lapsum temporis evanuisset. Nichilominus, forsan ex mala informatione aliquorum, materiam non recte sapientium, illi in curia saeculari datus est sibi *(sic)* novus adversarius, dictus d^{nus} Henricus Ben; et licet dictus d^{nus} Petrus potuisset contra dictum suum adversarium acrius per censuras processisse, id tamen distulit ea de causa et P. V. prius desuper voluit infor-

mari: fecit namque dictus d^nus^ Petrus praefatum adversarium suum conveniri coram officiali P. V. Trajecti ut ibidem ostenderet titulum et institutionem suam; sed idem adversarius omnia spernendo dictum d^num^ Petrum, legitimum possessorem hujusmodi, citari procuravit coram judicio vetito ad curiam Hollandiae, cum tamen eadem curia merito plus in possessorio tueretur dictum D. Petrum Henrici in possessione sua, in grave praejudicium juris P. V., ordinarii, et etiam dicti domini praepositi nostri. Quare ne sit opus dictum D. nostrum praepositum, singularem fautorem P. V., desuper avisare, petimus humiliter, ut Paternitas Vestra dignetur scribere dicte Curiae Hollandiae, ut pro conservatione juris praeposituræ utriusque dignetur dictum D. Petrum absolvere et processum suum inchoatum coram officiali P. V. continuare, ut juris est. Et ut Patern. Vestram eo facilius informare valeamus, pro confirmatione juris ecclesiae nostrae de dicto personatu, mittimus copiam dictae collationis; et ne turbetur P. V. in audiendo dictam copiam, quod praefatio habet »ecclesiam« de Neerdingelant, quia ecclesiam .|. personatum, ut clarius patet in corpore litterae, ubi habetur super institutione »personae« in ecclesia de Neerdingelant. Et licet firmum credimus, P. V. haec omnia bene diligenterque curaturam, etiam intuitu dicti praepositi nostri, petimus tamen desuper responsum et mentem dictae Paternitatis Vestrae, quam Deus servet felicem.

Raptim Trajecti anno XV^c^XV, XIIII Januarii.

(sign.) Deditissimi Decanus et Capitulum ecclesiae
St. Joannis Trajectensis.

De collatione personatus in Neerden.

In nomine Sanctae et individuae Trinitatis. Amen.

Antiquae et approbatae consuetudinis est decisiones litium mandare custodiae litterarum, ne lites decisae apud praesentes, illis decedentibus apud posteros renascantur. Jnde est quod nos praepositus et capitulum beati Joannis in Trajecto et nos Ecclesia de Eltene ad posteriorum notitiam praesenti scripto transmittere curavimus, quaestionem, quae, super institutione personae in ecclesia de Nardingelant, diu inter nos vertebatur, tali transactione sopitam esse:

Decedente videlicet persona, quam nunc temporis ipsa ecclesia de Eltene instituit, aliam instituet praepositus beati Johannis, itemque post decessum illius aliam instituere personam ad ecclesiam de Eltene pertinebit, et deinceps sic, nunc ista, nunc ille successive personam instituet in praefata ecclesia.

Ut autem haec transactio rata et inconcussa maneat, praesentem super hoc paginam utraque Ecclesia conscribi et proprii utriusque sigilli fecit auctoritate corroborari. Testes vero hujus sunt Albertus praepositus sancti Johannis, Theodericus decanus S^ti^ Martini, Gerardus decanus S^ti^ Johannis, Helmuygus, Henricus canonici ejusdem ecclesiae, mgr Wibertus in ecclesia S. Martini, mgr Daniel in ecclesia Sti Petri cononici - - - -

Zonder jaartal, doch blijkens de aangevoerde getuigen moet het stuk zijn van omstreeks het jaar 1185. — Afschrift in bovengemelden Fasciculus van G. Lap v. Waveren, bl. 4.

3.

Twee kanunniken van Ste Marie te Utrecht, naar Leuven gereisd om in rechtsmoeilijkheden de hulp van Dr Adriaan Florisz. voornoemd in te roepen, berichten aan deken en kapittel van Ste Marie den stand hunner zaak en hoe Dr Adriaan Florisz hen ijverig helpt. 8 Febr. 1515.

Egregiis, ac venerabilibus viris, Decano ac Capitulo

ecclesiae divae Mariae Trajectensis, dominis ac praeceptoribus suis semper observandis.

Obsequiosam debitamque fidelis servitii promptitudinem.

Cum pridem ex impositi oneris suscepta sarcina, itinere consueto quo eundum fuerit, Lovaniense oppidum, die ipso ingressus illustrissimi principis ipsius Caroli, scilicet IX Calendas Februarias, pertigimus; et in momento actus illius et mox, nec data requie, praestantissimum dominum praepositum ecclesiae S. Salvatoris ac nostrae Beatae Mariae thesaurarium, satis curiali importunitate accessimus et ab illius gratia et benignitate sincerissime recepti et in honorem ecclesiae, ad coenam soli admissi, facti ejusdem ecclesiae seriem aperuimus, quod sua eximia Dominatio non minus quam nos ipsi praesciebat ac statim, quo potuit celerius, apud d[num] de Culenborch de facto ac de nostro adventu et allata commissione relationem habuit perdiligentem. Sed utcumque dilationes negotiorum curialiter differri assolent, dominus de Montigny et Culemborch familiaris sui domestici gubernatoris Jacob. de Koen, uti asseruit intra tempus triduum aut circa, praestolabatur (adventum), de certo ut asseruit. Quo factum et de consilio domini praepositi actum est, ut minori impendio Lovanii tardaremus, adeo ut princeps transitum suum per Bruccellam ageret... partes nostras Mechliniae exspectaremus. Quod ita fuit impletum. Et nos circa triduum ante ingressum principis ejusdem in Mechliniam contulimus et penes magistrum Gerardum de Gronsfelt, pro nostra parte assumptum arbitrum, comparuimus, de spe, statu et opinione meritorum causae seu negotii communicantes cum eodem. Et invenimus de illis fuisse cogitatum, prout tam in

prandioli refectione apud eundem ac demum litteris et caracteribus aliasque luculenter intelleximus. Timebamus nonnullis respectibus rem nostram, cujus navigii portum appetendum duximus, mirabilibus procellarum conflictibus committendam, ita ut certe de initio litis potius quam de portu salutis esset praesumendum. Accesseruntque apud eundem Magistrum G. de Gonsvelt praefatus Mr Jac. Koen una cum magistro Andrea de Harghen ad communicandum forte de facto. Sed ut praesentis scripti seriem claudamus, praestantissimus dominus noster praepositus et thesaurarius supratactus, sarcinam ipsius rei ad honorem ecclesiae nostrae humiliter deprecatus, benigne solus suscepit et in re ipsa, non ut communi, sed prout jure proprio ac singulari disertissime militavit (: laus Deo et suae dignitati :). Speramus igitur nos reportaturos responsum conclusivum, ejusdem ipsius domini memorati praesidio obtentum. Quod si tale fuerit ut non voluissemus, sustinendum erit pro possibili patientia, quam habemus in ampla copia, quia marsubium nostrum de sursum jam versum fuit et non erat quod excideret, et adhuc veremur longiorem moram, quia princeps hodie ingressum fecisset Antwerpiae, sed propter tempestatem proragatum est ad diem seu dies, et dominus praepositus ac etiam dominus de Montigny in personis apud Majestatem Suam manent dietim prope et extra oppidum praefatum in castello Berchem. Haec succincte perstringenda duximus, ne praestantiae vestrae longiori mora offenderentur. His optate, feliciter et bene veleant eaedem praestantiae vestrae, orationes debitas pro domino praeposito etc. ac nostri reditus salute Altissimo commendantes. Applicuit etiam apud nos confrater noster dominus Henricus ten Busch, ex cujus relatu intellexi-

mus prosperam valetudinem vestrarum dominationum et ex adverso pestem latrunculorum qui devorarunt viscera nostra juxta consuetum in Lopick et alibi. Salvet nos Deus et restauret secundum misericordiam suam et confundat illos in tempore sui judicii oportuni, quia hic in ludis describitur illud prophetae: Deus judicium tuum Regi da et filio etc.

Ex Antwerpia, VI Idus Februarii anni XV^c^XV.

E. V. D. servulus et confrater:

Martinus Grundick et

Johannes Deel consimiliter.

Afschrift in denzelfden Fasciculus, bl. 6.

4.

Mr Adriaan Florisz van Utrecht bericht zelf aan gemeld kapittel van Ste Marie den goeden uitslag der rechtszaak, waarin hij hun hulp had verleend. 14 Febr. 1515.

Post omnimodam commendationem, spectabilis domine decane et caeteri confratres praedilecti.

Nacti sumus tandem finem in negotio arreragiorum et curtium cum domino de Montigny; Deus scit quanto labore et molestia, uti confratres nostri, praesentium exhibitores, planius exponent. Videbitur fortasse V. D. exilis summa compositionis et termini solutionis longi nimis comparatione ad petitionem ecclesiae; sed respectu habito ad naturam bonorum, in quibus jus non quaeritur successori nisi ab ecclesia inter annum et diem relevaverit sub forma in litteris comprehensa, ac quod non constat a memoria hominum, curtes ipsas realiter fuisse traditas, cum aliis multis, nichil dubito satis perpendent eaedem dominationes vestrae, utiliter actam esse rem ecclesie. Quoad causam decimarum non satis

maturum michi videtur ulcus, ut sine dolore magno aperiri possit vel praecidi. Adero semper ecclesiae in tempore oportuno.

Cum hys me commendo vestris dominationibus, quas Deus optimus maximus prosperet faciatque aeterne felices. Ex Antwerpia, XIIII Februarii a^{0} XV.

(get.) E. D. V. servitor:
Adrianus de Trajecto.

Afschrift uit denzelfden Fasciculus, blz. 8.

5.

Stuk van een brief door Mr Adriaan, nu bisschop van Tortosa, geschreven aan een Nederlander. Hij wenscht uit Spanje herwaarts te keeren. 16 April 1517.

De gravamine cleri et ecclesiae oppressione multiplici causa ad tristitiam moveor, quod illa semper principibus obesse solent et illis parere exterminium, vitae quoque brevitatem; item quod quidam prosiluerint ad eam insolentiam ut mentirentur, meo consilio haec agi et eis licita dici; et tertio, quod consimili casu punitio, quam Deus infert malis, nonnunquam innocentes involvere solet. Det Deus, ut culpa haec suos tantum teneat autores.

Accepimus hodie litteras Regis, quibus dat suam fidem oppidis Hispaniae et promittit in verbo regio se venturum in haec regna hac aestate. Scribunt amici, decretum esse, quod circa medium mensis Maji veniet. Si ita fuerit, redimar, spero, ab hoc ergastulo carceris. Ego enim Hipanis non satis convenio et multo minus mihi convenit Hispania. Orate Deum pro me, ut hinc ereptus ad propria restituar cito.

Ex Madrid XVI Aprilis a^{0} XVII.

(signat.) Adrianus Ep^{us} Dertusensis.

Afschrift uit denzelfden Fasciculus, bl. 10.

6.

Paus Leo X dringt bij den koning van Spanje Karel V er op aan, dat de bisschop van Tortosa, nu tot kardinaal verheven, rijkelijk met inkomsten, als voegt aan zijn staat, worde begiftigd. 25 Januari 1518.

Adrianum episcopum Dertusensen in Cardinalium collegium libenter coöptavimus, cum propter ipsius singularem sacrarum litterarum doctrinam probatissimosque mores et virtutum plurimarum praestantiam, tum ut tibi morem gereremus remque omnium gratissimam faceremus, cum probum virum et doctum ac prudentem hominem, magistrum etiam et praeceptorem tuum, in amplissimum hujus reipublicae dignitatis gradum adsisceremus.

Qua quidem de re magis magisque in dies laetor. Spero enim fore ut ea hominis dignitas et tibi et mihi et reipublicae usui et voluptati sit futura. Sed cum ego jam, quae meae erant partes in ornando illo, eas amantissime expleverim, tuum erit deinceps dare operam, ut homo optime de te meritus, magnus nunc vir et in magistratu eminenti positus, fortunarum suarum tenuitati, vel potius, ut jam id quod est dicatur, paupertati, quae tot annos ejus vitae socia, nec bella, nec placabilis fuit, possit nuntium remittere, atque aliquando tandem, perinde ut illa dignitas postulat quam tueri debet, laxe ac liberaliter vivere.

Qua in re sic tibi illum commendo, quasi res mea, non ipsius agatur. Nam quas tu in eum commoditates liberalitatesque contuleris, de iis ego tibi me spondeo libentissime debiturum. Sed velim id, quemadmodum te quidem facere tantum regem tamque fortunatum decet, et celeriter et liberalissime facias.

Octavo Cal., Febr., anno quinto, Roma.

Afschrift uit denzelfden Fasciculus, keerzijde van bl. 13.

7.

A. Kardinaal bisschop van Tortosa schrijft aan Gerard Beyer domheer te Utrecht o. a. over den aankoop des huizes van wijlen Adriaan Ram, proost van Leiden enz enz. 14 Octob. 1518.

Spectabili ac prudentissimo viro domino Gerardo Beyer, vicario et canonico Trajectensi etc. amico tanquam fratri.

Venerabilis Domine Beyer.

Litteras vestras, ipso die Lamberti Trajecti datas, 7 hujus accepi. Ago imprimis gratias de diligentia, de labore pro me assumptis in comparanda domo amici nostri Ram piae memoriae [1]). Cum oportunum fuerit sollicitate ut in personam meam transferri possit et redditus ipsi dequitari: et ne forte dilatio (: uti solet :) animorum mutationem inducat, conficite negotium quam primum domini consenserint, cum vestris pecuniis ut pollicemini; decanus Mechliniensis illico restituet, quantum de vestris expenderitis. De II^c florenis auri per decanum Endoviensem vobis traditis comparate utensilia vel erogate in opus aedificii, si vobis necessarium videbitur vel in opus dequitationis. Quidquid arbitratu vestro actum erit, mihi displicere non poterit.

Quod decanus Endoviensis [2]) se retrahat ad residentiam in Endovia, consultum mihi videtur, ne dispendium sibi pariat absentia a decanatu, cum parum utilitatis

---

[1]) **Over Adriaan Ram kanunnik van den Dom te Utr., proost van Leiden, officiaal van den bisschop enz. enz. Zie Drakenborch, *Aanhangsel*, bl. 411. Hij was overleden 22 Juni 1518.**

[2]) **Over Nicol. a Porta deken van Eindhoven, zie Schutjes, *Bisdom v. den Bosch*, III bl. 566, ook *Kerkel. Nederl.*. 1848 bl. 184, nog *Studiën* d. 22, bl. 222 n.**

habiturus esset ex praebenda hoc triennio. Cum ad residendum venerit, cuperem ut ipse domum Ram inhabitaret; quod fieri posse opinatus sum etiamsi officialatus fungeretur ministerio propter exemplum Knijff, cujus memini, et vos nunc meam sententiam confirmatis; suo tempore etiam poterimus de hoc reddi certiores.

Excessit limites suae prudentiae bonus Ram, tam dure tractans pauperes sacerdotes ut utilitatem afferret episcopo temporalem et moderemini animum ejus qui in locum defuncti est surrogatus, ut mitius agat. Extorsiones illae solent praelatis parum prodesse ne dicam multum nocere.

Causam precariam nostri magistri Johannis pro cura de Oostvoorn habete, quaeso, commendatam, et quantum poteritis sine offensione, illi gratiam impetrate.

Noster Deel prius requisivit domus custodiam sibi committi [1].......

Scripsi ei illam conditionem, si vellet pro sua praebenda Sti Salvatoris habere meam Trajectensem. Ipse, ne strictius eum vincularem, me inscio permutationem confecit, sed conditioni (: ut audio :) minime paruit. De quo ex ea parte plurimum doleo, quod ejus salutem, ut veri amici, quam caeterorum intimius amo. Oro Deum, ut ei det resipiscere. Tempus est, ut positis juvenilibus affectibus, contempletur, quae post hanc vitam ei futura sunt.

Scribo capitulo Trajectensi, ut domum Ram a Deel in me transferri permittant, sed reditus, qui inde debentur, dequitari sinant; quarum litterarum copiam his

---

[1]) Hier zijn drie regels van het schrift zoo verbeterd, dat ze voor ons onleesbaar werden.

introclusi, ut si videatur expediens, offerri faciatis capitulo: sin minus, supprimatis.

Cum his valeat D. V. felix et incolumis ac me commendet ex animo praelatis Trajectensibus praesertim ecclesiae Trajectensis et decanis aliarum ecclesiarum et vestris confratribus, avunculo ac fratri et caeteris.

Caesaraugustae, 14 Octobris 1518.

(Signat.) E. D. V. amicus integerrimus:

A. Card. Dertusen.

Afschrift uit denzelfden Fasciculus, bl. 50.

8.

Voor het kapittel van den Dom te Utrecht draagt de domheer Joannes d Edel (of Deel) het vorengemelde huis van wijlen Adriaan Ram over op Mr Adriaan, kardinaal bisschop van Tortosa, 19 Novemb. 1518.

In nomine Domini. Amen.

Anno a nativitate domini millesimo quingentesimo decimo octavo, indictione sexta, die vero decima nona mensis Novembris, pontificatus sanctissimi in Christo patris et domini nostri domini Leonis papae decimi anno sexto, coram venerabilibus dominis Jacobo de Appeltern decano, Gerardo Zoudenbalch, Bernardo de Hairlem, Joanne de Uuterwijck, Joanne de Solmis, Alberto de Leeuwenberch, Amelio de Nyevelt, Henrico Zoudenbalch, Frederico de Coninck, Marco de Weze, Henrico Ben, Joanne Reael et Gerardo Beyer canonicis capitularibus in domo capitulari minori ecclesiae Trajectensis, de mane hora tertiarum et capitulari consueto, capitulariter congregatis et capitulum facientibus, capitulo desuper indicto, in mei notarii et testium infrascriptorum praesentia personaliter constitutus Mr Johannes d'Eedel, majoris et beatae Mariae ecclesiarum

Trajectensium canonicus, principalis, transtulit capitulariter, de consensu dicti capituli prius ibidem ad hoc petito et ex gratia speciali obtento, in reverendissimum in Christo patrem et dominum mag^{rum} Adrianum Cardinalem Derthusensem domum et aream claustrales, quas idem mag^{r} Johannes nuper a domino Adriano Ram filio Michaelis, canonico Trajectensi, nepote quondam magistri Adriani Ram officialis nuper defuncti emerat; et hujusmodi translationem dicti domini capitulariter approbarunt et ratam habuerunt, salvo quod dictus dominus Cardinalis hujusmodi domum habebit et intertenebit usque ad vitam suam secundum statuta et consuetudines ecclesiae Trajectensis, et non plus juris in illa vindicabit quam si esset canonicus Trajectensis. Insuper consenserunt iidem domini capitulariter, quod dominus Cardinalis dictam domum inhabitare facere poterit et quod pensiones ejusdem domus poterit redimere ab ecclesia secundum ecclesiae consuetudinem, et eandem domum in testamento suo aut alias iterum cum simili pensione aut pensionibus gravare et onerare, dummodo pensiones easdem in ipsa majori ecclesia Trajectensi praedicta pro memoria sua aut alias ad pium usum reliquerit. Nec debet dictus dominus Cardinalis praedictam domum vendere aut in quemcunque alienare, nisi id faciat de consensu et licentia capituli speciali desuper obtentis. Super quibus etc.

Acta fuerunt haec Trajecti, loco et tempore praescriptis, praesentibus ibidem magistro Theoderico de Malsen et dom. Gijsberto de Montfoirt testibus et me:

(get.) Jo. de Goch
notario capituli.

Afschrift uit denzelfden Fasciculus, bl. 14.

9.

Brief door den kardinaal van Tortosa en den aartsbisschop van Montery geschreven aan de Duitsche keurvorsten ter aanbeveling van Karel V voor de rijkskroon. 15 Maart 1519. — Met het antwoord der keurvorsten.

Reverendissimis in Christo patribus et illustrissimis dominis, Sacri Romani Imperii principibus electoribus, amicis nostris colendissimis.

Reverendissimis in Christo patribus et illustrissimis dominis, Sacri Romani Imperii electoribus etc. Nos inferius nominati et subscripti, cardinalis, archiepiscopi, episcopi, praelati ac duces, marchiones comites et magnates regnorum Hispaniae, nunc in curia serenissimi et catholici regis, domini nostri clementissimi personaliter existentes, nostris et aliorum absentium nominibus, quos haec rata habituros non ambigimus, prout per oratores nostros propediem destinandos audire licebit, salutem et debitam commendationem.

Etsi nonnihil novum et insolitum reverendissimis et illustrissimis dominationibus vestris futurum putamus, quod nos, qui tanto isthinc locorum intervallo distamus, ad easdem litteras dandas duximus; cum tamen Deo optimo maximo, a quo cuncta procedere certum est, placuerit, eundem serenissimum ac potentissimum principem dominum Carolum dominum nostrum clementissimum regem nobis dare, qui et sanguine et natione Germanus esset, videmur hoc quasi firmissimo vinculo necessitudinis et voluntatis reverendissimis et illustrissimis dominationibus vestris perpetuo adstricti, et in animis nostris ita statuimus ut quicquid uni nationi gloriae sive detrimenti accesserit, id uno eodemque tempore alteri quoque evenire putemus. Sed cum intelligamus, regem dominum nostrum non ambitione

seu quovis privato commodo ductum, verum pro communi bono reipublicae Christianae et Sacri Romani Imperii et Germanicae et nostrae Hispanicae nationis exaltatione et laude perpetua cupere electionem Regis Romanorum de se fieri, de ea re mirifice gavisi et laetati sumus; nam quid nationi Hispanicae jocundius et gloriosius esse debet quam regem suum fortuna et aetate florentem ac magnitudine animi, justitia, aequitate, clementia et liberalitate insignem et tot opibus faustisque regnis praepotentem, imperiali quoque diademate et Romanorum imperio, quo nihil unquam majus aut excellentius fuit, decoratum et ad summum regale solium evectum conspicere. Et quamvis non dubitemus, reverendissimas et illustrissimas dominationes vestras pro summa sua prudentia facile animadversuras, quam reipublicae et Sacro Romano Imperio utile et decorum futurum sit, eum Romanorum Regem eligere qui et natione Germanus sit et cujus majores tamdiu hoc imperium summa cum aequitate administraverint, et qui regnis et dominiis suis ab occidente orientem ipsum contingere videatur; volumus tamen easdem pro nostra observantia et amore quo Sacrum Romanum imperium et nationem Germanicam complectimur, etiam atque etiam rogare et hortari, ut in re electionis Catholici Regis domini nostri rationem habere dignentur. Nam si reverendissimae et illustrissimae dominationes vestrae regem nostrum et sui sanguinis florentissimum et optimum principem elegerint, continuo illum nos magnifico et splendido procerum nostrorum comitatu in Germaniam associabimus et omnes vires atque opes nostras pro dignitate Sacri Romani Imperii et Germanicae nationis impendere non dubitabimus, speramusque aliquando ea tempora futura, ut victrices aquilas

et Hispanica signa concordibus animis et auspiciis fidei nostrae hostibus inferamus, Christianum orbem propagemus et opima spolia reportemus. Quae quidem reverendissimis ac illustrissimis dominationibus vestris significare voluimus, ut exploratum haberent, si hoc honore et Romana corona regem nostrum donaverint, cunctam Hispanicam nationem et nos adeo conjunctos fore ut nulla unquam temporis vetustate dissolvi aut dirimi poterimus. Quibus nos maxima offerimus et commendamus.

Datum in civitate Barchinonae, die 15 mensis Martii anno Domini MDXIX.

(get.) A. Cardinalis episcopus Dertusien.
Petrus Antonius princeps Bistiniani.
Henricus de Cordena archiep[us] Montis Regis et plurimi alii.

(Responsum Principum Electorum.)

Reverendissimis ac illustrissimis praelatis et principibus Hispaniarum etc.

Quia dubium esse reverendissimis ac illustrissimis dominationibus vestris, qua animorum gratitudine complecti soleant Germani eos qui sibi bene aut fecerint aut voluerint, nullum scimus [1]), solemnem aliquam aut curiose adhibitam nostrae erga reverendissimas ac illustrissimas dominationes vestras voluntatis testificationem, ob eam quam nobis optatis fortunam quamque pollicemini opem vestram et quod offertis consilium, opus esse minime putamus. At si se occasio dederit ut animorum vicissim nostrorum benevolentiam ostendere liceat, non obscure nostri specimen dabimus. Nam vel idcirco bene de vobis opinamur speramusque optime, quod moderatorem optatis imperio huic, qui

1) Het H.S. las hier: solemni aut aliqua aut curiose adhibita.

cum animi virtutibus fortunae splendorem conjunctum habeat, qui non ambitiose dignitatem hanc affectet, sed quo de spes sit, quod feliciter tenere possit, cui eae sint opes ut unus haec sustineat, ea animi magnitudo ut fortunam hanc ferat, ea prudentia ut tanti consilii capax sit, deinde talis ut non aliunde accersitus sed a nationis hujus corpore delectus videatur. Quo posset enim argumento dilucidius aliquis ostendere benevolentiam erga nos suam? Nostra igitur cura erit, ut, quod velle Reverendissimas ac illustrissimas dominationes vestras videmus, in re summa et quae publicam Christiani orbis dignitatem pariter ac salutem concernit, suggerente nobis divina providentia, nihil temere, nihil praeter morem geramus, rationemque et nostrae famae et publicae in nos exspectationis habeamus. Nam illud quod optatis, ut victrices aliquando Germanorum aquilae cum adjunctis Hispanorum signis optimo terrarum orbem successu pervagentur, utque ita conjunctis sint duae hae nationes consiliis pariter ac viribus, et quod utrique aut accesserit aut decreverit id utriusque lucro aut damno aestimetur, sicut momenti putamus haud parvi, ita solatii loco et praesidii ponimus ingentis, reverendissimisque ac illustrissimis dominationibus vestris gratias agimus, quantum licet maximas, quod sic erga nos affecti sint sicque nobis precentur non segniter. Interim cum occasio emerserit aut si qua fortuna postulaverit factum, ne quem poeniteat benignitate cum Germanis certasse priorem, reverendissimis vere et illustrissimis dominationibus vestris in praesentia optamus felicitatem omnem. Quae bene valeant et diu supersint. Datum etc.

Sacri Romani imperii principes electores etc.

Afschrift uit denzelfden Fasciculus.

10.

Joannes Pels, kanunnik te Bonn, bericht uit Brussel aan het stads-bestuur van Utrecht, dat op 17 Januari 's ochtends om 9 uur de keizer aldaar stellig bericht ontving van de pauskeuze, op den kardinaal van Tortosa gevallen. 18 Januari 1522. (Asch v. Wijck, Archief, III bl. 36).

Magnificis et spectabilibus Burgimagistris et Magistratui civitatis Trajectensis, dominis et praeceptoribus praecipuis — — t'Utrecht.

Spectabiles et magnifici domini, praeceptores honorandi, post debitam et obsequiosam commendationem.

Hodie circa horam nonam ante prandium serenissimus dominus imperator habuit postam ex Urbe, nuntiantem per litteras, quibus indubia venit fides adhibenda, R^mum^ D. Cardinalem Dertusensem concorditer electum esse in summum Pontificem; quod, prout firmiter sperandum est, cedet ad gloriam Dei, tranquillitatem universae reipublicae Christianitatis et in magnum honorem civitatis Trajectensis, ex qua originem duxit. Et quia factum hoc praecipuum et singulare est, volui hoc Dominationibus Vestris per proprium hominem praesentium latorem significare. R^dus^ Pater dominus meus prepositus Trajectensis jam convenit super dimissione praepositurae Trajectensis pro episcopatu cum R^mo^ D^no^ Cardinali Leodiensi. Instrumenta et alia propter quae sua paternitas me hic detinuit, sunt quasi facta; quare infra paucos dies me Deo volente hinc absolvam et de statu causae contra Graesselt eximias dignitates vestras certiores reddam. Quibus me unicum commendo.

Ex Bruxellis altera Sancti Anthonii XVIII Januarii 1522.

E. D. V. deditissimus servitor:

Jo: Pels canonicus Bonnensis, curatus etc.

Afschrift uit denzelfden Fasciculus, bl. 18.

11.

Het testament van paus Adriaan (gedrukt in Kerkelijk Nederland 1848 bl. 170) wordt door paus Clemens VII goedgekeurd en de uitvoerders ervan worden onder 's pausen hoede genomen. 19 Mei 1524.

Clemens episcopus, servus servorum Dei, dilecto filio Wilhelmo, tituli sanctorum Johannis et Pauli presbytero-cardinali, salutem et apostolicam benedictionem.

Devotorum ultimas fidelium pie testantium, presertim Romanorum Pontificum, voluntates, per quas salus animarum eorumdem procuratur ac facultas studendi in sacra Theologia dilatatur, adimpleri cupientes, ut cum scholares in Theologica facultate edocti fuerint, in ecclesia [laudabiliter Deo servire valeant] [1]) et ex illis pos[tea doctores] possint haberi......, qui tamquam stelle, i[n perpet]uas eternitates mansure, ad fidem Christianam plurimos erudire ac divini nominis et fidei catholice cultum protendere valeant, apostolicos pro ultimarum hujusmodi voluntatum implemento adjicimus favores et oportune provisionis auxilia libenter impertimur.

Dudum siquidem felicis recordationis Adrianus papa VI predecessor noster, provide considerans, quanta commoda tam publica quam privata, spiritualia et temporalia ex sacrarum litterarum studiis, quibus idem predecessor ab ineunte etate semper inheserat, provenirent et propterea cupiens, ut ex ejus ordinatione

---

[1]) Menig blad van dit handschrift is aan den rand erg gehavend, zoodat tal van woorden geheel of gedeeltelijk ontbreken. Gissing, die lette op den samenhang van het stuk, heeft getracht het ontbrekende aan te vullen, dit plaatsend tusschen vierkante haakjes [ ].

nonnulli Christifideles, ad divivi nominis laudem, orthodoxe fidei propagationem et reipublice utilitatem, bone doctrine famam suscipere et ex illis plurima in agro Dominico saluberrima germina producere ac in (h)orto Sancte Matris militantis ecclesie uberes plante, que pro tempore fructus Altissimo redderent, pullulare possent, de rebus et bonis suis omnibus, que in partibus Germanie Inferioris et presertim in ducatu Brabantie ac locis circumvicinis, nec non in civitate et diocesi Trajectensi ante ejus ad apicem summi apostolatus assumptionem habebat, condidit testamentum; in quo, factis per eum diversis legatis, voluit et ordinavit, quod domus sua quam in opido Lovaniensi, Leodiensis diocesis, dum in minoribus constitutus erat, suis expensis fabricari fecerat et personaliter inhabitare consueverat, pro usu et habitatione quorumdam pauperum scholarium seu bursariorum, in universitate studii generalis dicti opidi in facultate theologie studere et proficere cupientium, in unum perpetuum collegium erigeretur [1]) et institueretur, ac omnia et singula, libri utensilia et alia mobilia sua bona in dicta domo existentia, nec non omnis ejus hereditas seu fundus tam ipsi domui proxime adherens quam ea, que circa plateam *Cattorum* nuncapatam in dicto opido situata existebat, cum hortis, pomeriis, transitu, domibus, lignis, adjacentiis et commoditatibus quibuscunque, ipsi collegio, pro usu, commoditate ac decenti sustentatione scholarium seu bursariorum hujusmodi perpetuo applicarentur et appropriarentur; ac voluit ut aliquis [ex ejusdem theologice facultatis doctoribus] licentiatis aut ba[chalariis] formatis ejusdem co[llegii] . . . et ejus

[1]) In 't HS. stond: erigentur.

scolarium seu bursariorum pro tempere r[egens preficer]etur, qui una cum eis[dem scholaribus] seu bursariis d[ictam dom]um inhabitaret ac necessaria victus sui in eo recipere(t); expressionem vero ac determinationem qualitatum et numeri preficiendi regentis et assumendorum scholarium seu bursariorum hujusmodi, nec non etiam locorum, ex quibus ipsorum singuli originem duxisse ac universitates, in quibus promoti esse, necnon constitutiones, ordinationes et statuta juxta que vivere, ac quantum singulis predictorum, videlicet tam regenti quam bursariis seu scholaribus pro eorum sustentatione, necnon etiam fructuum et proventuum collegii hujusmodi receptori pro ejus salario assignari deberent, ceteraque pro modo seu ordine in collegio et domo predictis studendi, et pro animarum predecessorum et ejus parentum salute preces ad Deum fundendi, tuis fidei, discretioni et judicio commisit, teque premissorum et infrascriptarum suarum ordinationum, dispositionum et voluntatum executorem et manufidelem ac fide-commissarium deputavit ac tibi unum vel plures executores seu manufideles et fideicommissarios tecum assumendi seu loco tui substituendi eumque vel eos revocandi ac alium [1]) vel alios iterum assumendi vel substituendi totiens quotiens tibi videatur, — ac hereditates seu fundos et domos hujusmodi earumve partes seu portiones, que pro habitatione et aliis commoditatibus dictorum regentis et scolarium necessarie tibi minime viderentur [2]), vendendi ac pecuniam inde provenientem in usus et opus dicti collegii applicandi et convertendi omniaque et singula alia in

---

[1]) In 't H.S. stond hier: alie.
[2]) In 't H.S. stond: vederentur.

premissis et circa ea necessaria seu quomodolibet oportuna, que ipse predecessor faceret seu facere posset, si in humanis permansisset, faciendi, gerendi, exercendi et procurandi plenam et liberam facultatem, potestatem et auctoritatem concessit. Et nichilominus pro ulteriori dicti collegii dotatione illi omnia et singula redditus, fundos et predia tam pascualia quam arabilia et bona quecunque a se circa opida Diest et Halen, dicte Leodiensis diocesis, possessa et suis pecuniis empta, necnon annuum redditum, quem a dilectis filiis abbate et conventu monasterii Sancti Michaëlis opidi Antwerpiensis Premonstratensis ordinis Cameracensis diocesis comparari fecerat, perpetuo applicavit et appropriavit seu appropriari et applicari voluit; et si dictum anuum redditum redimi contingeret, voluit de pecunia inde proveniente alium redditum ad utilitatem [dicti collegii comparari. Domum autem i]ntra districtum [seu immunitatem] ecclesie Sancti Petri Trajectensis ab eodem pred[ecessore nostro no]viter edificatam, cum lignis et aliis quibuscumque in ea existentibus et attinenciis suis, dispositioni tuae commisit, ut tu in casu mortis sue de illa eo modo disponere et ordinare valeas, quo saluti animae suae videas expedire. Aliam vero domum suam sitam intra districtum seu immunitatem Majoris ecclesie Trajectensis [1]) ad te et pro te ac successoribus tuis reciperes et tamtumdem pecunie pro ea solveres, quantum ipse predecessor pro illa solverat; aut si domum ipsam pro te recipere nolles, eam venderes aut vendi faceres plus in annumerata pecunia pro eadem offerenti, et utroque casu pecuniam exinde provenientem in usum et utilitatem pauperum,

---

[1]) Op kant stond hier bemerkt: Domus Ram Trajecti.

maxime ipsius predecessoris consanguineorum convertendam erogares et inter eos juxta tibi concessam a Largitore gratie discretionem distribueres. Et similiter de hereditate in Vloeten prope Trajectum, quam ipse predecessor intra biennium tunc proxime elapsum comparari fecerat, voluit ut illa plus offerenti per te vel a te deputandis vel substituendis venderetur et pecunia inde proveniens pauperibus etiam dispensaretur, aut aliter ad pium usum converteretur, prout tu saluti anime sue etiam judicares expedire. Ac tibi et a te deputandis hujusmodi quecumque ipsius predecessoris credita tam in Brabantia quam circumvicinis locis, necnon etiam civitate (et) diocesi Trajectensibus predictis ac extra eas, videlicet in dictis partibus Germanie Inferioris consistentia, excutiendi et exigendi ac de receptis et levatis quitandi, ac debita sua, si qua ibidem invenirentur, solvendi, lites etiam et causas, si que ipsius praedecessoris nomine, dum in minoribus esset, in eisdem partibus mote essent, aut forte in posterum occasione bonorum, per ipsum predecessorem in eventum mortis sue inibi dimittendorum, moverentur, juris ordine ad debitum finem deducendi, ac omnia illa exequendi et adimplendi, ad que forsan idem testator ex consuetudine aut statutis ecclesiarum, in quibus, dum in minoribus erat, beneficiatus reperiebatur, obligatus existeret, ac omnia et singula premissa et circa ea quomodolibet necessaria et oportuna, etiam per alium seu alios ad hoc per te deputandum seu deputandos, exequendi, gerendi et exercendi similes potestatem, facultatem et auctoritatem concessit, prout in publico [instrumento inde confecto et per prothonotarium signato conti]netur.

Nos igitur, [qui, ut] Christifidelium sing[ulorum et

preserti]m Romanorum Pontificum, quo[rum] iterum non redita[...... [1]), te]stamenta et voluntates ultime executioni mandentur, libenter annuimus, quique tempore, quo dictus predecessor prefatas dispositiones, ordinationes ac testamentum fecit condiditque, in minoribus constituti, unacum venerabilibus fratribus nostris, tunc suis Sancte Romane Ecclesie Cardinalibus, coram eodem predecessore personaliter constituti, ipsas dispositiones, ordinationes ac testamentum, nobis per eundem predecessorem exposita, rata habuimus et grata, — motu proprio et ex certa nostra scientia ac de prefata Apostolica plenitudine testamentum et ultimam voluntatem predecessoris ac omnia et singula in eis contenta et et ordinata auctoritate Apostolica tenore presentium approbamus et confirmamus, supplentes omnes et singulos tam juris et facti quam solemnitatum defectus, qui forsan intervenerunt in eisdem; illaque valida et efficacia fore ac perpetua roboris firmitate subsistere, sicque ab omnibus censeri et reputari ac per quoscunque judices et commissarios (: sublata eis et eorum cuilibet quavis aliter interpretandi facultate :) servari, judicari et diffiniri debere, ac quidquid secus per quempiam etiam Apostolica auctoritate scienter vel ignoranter attemptari contigerit, irritum et inane fore, motu simili per presentes decernimus.

Quocirca tibi, ut onus executionis testamenti et ultime voluntatis predecessoris hujusmodi omnino acceptes et executioni demandes, ac dilectis filiis abbati monasterii beate Marie Parcensis, dicte Leodiensis diocesis, et preposito ejusdem beate Marie Trajectensis, ac decano sancti Petri dicti opidi Lovaniensis ecclesia-

---

[1]) Ontbreekt één woord.

rum, (ut) ipsi vel duo aut unus eorum per se vel alium seu alios tibi ac per te assumendis [1]) seu a te substituendis predictis, in promissis efficaci defensionis presidio assistentes, ac ea omnia et singula, ubi et quotiens expedierit fuerintque requisiti, solemniter publicantes, non permittant te seu assumendos vel substituendos predictos super executione testamenti et ultime voluntatis ac contentorum in eis, aut eorum aliquo, per quoscunque quavis auctoritate fungentes directe vel indirecte quomodolibet impediri seu etiam molestari, contradictores per censuram ecclesiasticam, appellatione postposita, compescendo, invocato etiam ad hoc, si opus fuerit, auxilio brachii secularis, pari motu committimus et mandamus tenore et auctoritate predictis. Non obstantibus constitutionibus et ordinationibus Apostolicis contrariis quibuscunque, aut si aliquibus communiter vel divisim ab Apostolica sit sede indultum quod interdici, suspendi et excommunicari non possint per litteras Apostolicas non facientes plenam et expressam [ac] de verbo ad verbum de indulto hujusmodi mentionem. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostre approbationis, confirmationis, suppletionis, decreti, commissionis et mandati infringere vel ei ausu temerario contraire; si quis autem hoc attemptare presumpserit, indignationem omnipotentis Dei ac beatorum Petri et Pauli apostolorum ejus se noverit incursurum.

Datum Rome apud sanctum Petrum anno Incarnationis Dominice millesimo quingentesimo vigesimo quarto, quartodecimo Kalend. Junii, pontificatus nostri anno primo.

Sic subscriptum: A. de Castillo.

---

1) In 't H.S. stond: assumendum.

Collationata est presens copia et concordat cum litteris Apostolicis originalibus de verbo ad verbum, teste me Johanne de Amerongen notario.

Uit eene verzameling van afschriften, gegaard door Mr Gijsbert Lap van Waveren; keerzijde van bl. 5. Zie Mullers Catalogus van de Bibliotheek over Utrecht, no 1471.

12.

Willem van Enckevoort kardinaal van Tortosa geeft een begin van uitvoering aan het testament van paus Adriaan door volmachten, aan onderscheidene personen voor dat doel gegeven. 20 Juni 1524.

In nomine Domini. Amen.

Anno a Nativitate ejusdem Domini millesimo quingentesimo vicesimo quarto, indictione duodecima, die vero Lune vicesima mensis Junii, pontificatus Sanctissimi in Christo patris et domini nostri, domini Clementis divina providentia pape septimi anno primo, in mei notarii publici testiumque infrascriptorum - - - presentia personaliter constitutus reverendissimus in Christo pater et dominus, dominus Gwilhelmus de Enkenvoert, tituli sanctorum Johannis et Pauli sacrosancte Romane ecclesie presbyter cardinalis Derthusensis, executor et manufidelis ac fideicommissarius testamenti seu ultime voluntatis sacre memorie Adriani divina providentia, dum viveret, pape sexti principalis, citra quorumcunque procuratorum per eum hactenus quomodolibet constitutorum revocatione, omnibus melioribus modo, via - - - -, quibus melius, validius et efficacius potuit - - -, constituit - - - et solempniter ordinavit suos veros - - - et indubitatos procuratores - - - negotiorumque suorum infrascriptorum gestores et nuncios speciales et generales - - - vigore facultatem pretactarum,

et auctoritate, sibi per prefatum felicis recordationis Adrianum papam in dicto suo testamento data et concessa [1]), in ipsius testamenti executores seu manufideles et fideicommissarios ac procuratores loco sui substituit et subdeputavit, videlicet reverendos patres ac venerabiles, egregios et circumspectos viros, dominum Hermannum Lochorst, sancti Salvatoris decanum, Johannem Slacheck, beatae Mariae, et Petrum Verbeeck, sancti Petri Trajectensium prepositos ecclesiarum, Johannem de Loemell archidiaconum Famenne in ecclesia Leodiensi [2]), Johannem Robys sancti Rumoldi Machliniensis et Nicolaum de Porta beate Chatherine Endoviensis, Cameracensis et Leodiensis respective diocesium decanos, Gerardum Beyer et Henricum Ben, Majoris, Gerardum Suggerode et Johannem de Medemblick, sancti Salvatoris Trajectensis, Petrum van der Male,

---

[1]) In 't H.S. stond hier: datarum et concessarum.

[2]) Over dezen heeft Mr G. Lap van Waveren het volgende voor ons aangeteekend: Joannes Loemelanus cognomento Huberti, Brabantus, e pastore Weldano et Ahelano, quae Brabantiae municipia sunt, Brabantiae consiliarius itemque archidiaconus Famennae in ecclesia Leodiensi, nuncius et commissarius apostolicus surrogatus a Leone X pontifice in locum Adriani VI, tum praepositi ad S. Salvatorem Ultrajecti. Scripsit interpretationem brevium atque indulgentiarum, quas per triennium Pontifex dominiis Caroli archiducis Austriae concesserat. Exstat in 4⁰ excusa. — Brock, in zijne naamlijst van Utrechts Domheeren, vervolg van bl. 23, zegt ons verder van hem: Joannes Huberti de Loemel U. J. licentiatus ...., admissus (est) XXII Maji anno [MD] XVII ad prebendam vacantem per mortem (Ulrici) Biel, ex collatione capituli, jure devoluto, quia nemo infra tres menses comparuit ab Apostolica Sede provisus; idem (admissus) ad supplementum vacans per mortem M. Joannis de Edel, XVIII Aprilis XIX. Permutavit (anno) 1529. (Ulrich Biel was overl. 26 Januari 1517). Zie ook Kist en Royaards. *Archief*, I bl. 228 vv., alsmede Reusens, *Promotions de Louvain*, bl. 62.

sancti Petri Lovaniensis, Leodiensis diocesis, Martinum Grundick, Adam Wynandi, Anthonium Buser et Anthonium Amerongen, beate Marie predicte, Wilhelmum Lockhorst sancti Petri, Gerardum Coomans sancti Johannis etiam Trajectensium ecclesiarum canonicos, Ambrosium Lamberti vicarium seu capellanum in collegiata ecclesia loci de Beka dicte Leodiensis diocesis et Judocum Hermanni, beneficiatum semiprebendatum nuncupatum in dicta Majori ecclesia Trajectensi - - -; ita tamen quod non sit melior conditio primitus occupantis nec deterior subsequentis, sed quod unus eorum inceperit, id alter prosequi possit, mediare, terminare pariter et finire, ac [1]) ipsius reverendissimi domini Wilhelmi Cardinalis constituentis nomine et pro eo dictum testamentum seu ultimam voluntatum prefati reverende memorie Adriani sexti, per eum, tunc in humanis agentem, die Martis octava mensis Septembris anni a Nativitate Domini milesimi quingentesimi vigesimi tertii conditum, omnesque et singulas ordinationes et dispositiones in eo factas et expressas exequendi et debite executioni demandandi; ac specialiter et expresse domum intra districtum sive immunitatem ecclesie sancti Petri Trajectensis, ab ipso Adriano papa, dum viveret, noviter edificatam, cum lignis et aliis quibuscunque in ea existentibus et attinentiis suis, a venerabilibus dominis decano canonicis et capitulo illius ecclesie ser[vatam] occupatione et detentione, repetendum, recipiendum et recuperandum illudque plus offerenti vendendum ac de pecunia inde provenicnte seu recipienda eo modo, quo saluti anime ipsius Adriani pape videbitur expedire, disponendum et

[1]) In 't H.S. stond: ad.

ordinandum; aliam quoque ipsius domum sitam inter districtum seu immunitatem Majoris ecclesie Trajectensis, a nobilibus et circumspectis viris dominis decano et capitulo ejusdem ecclesie seu quocumque alio detentione et occupatione ad usum dicti Reverendissimi domini Wilhelmi cardinalis ipsius ecclesie canonici prebendati etc., obtinentem, similiter repetendum et recuperandum; et generaliter omnia et singula faciendum, gerendum, ordinandum et procurandum, que ipse reverendissimus dominus Wilhelmus cardinalis habet (a) prefato bone memorie Adriano papa in dicto ejus testamento quomodolibet in mandatis et illius vigore quomodolibet facere poterit, si ejus executioni personaliter et per seipsum interveniet; transferens exnunc et transfundens in eosdem procuratores et executores seu manufideles et fideicommissarios substitutos et eorum quemlibet sibi in eodem testamento seu illius vigore quomodolibet datam et attributam potestatem et auctoritatem, illis et eorum cuilibet plenarie vices suas committendo, donec eas expresse duxerit revocandas; — et si necesse fuerit, pro premissis omnibus et singulis et eorum occasione coram quibuscumque auctoritate fungentibus seu functuris comparendum, agendum et defendendum, libellum seu libellos ac quascumque alias petitiones summarias verbo vel in scriptis dandum et recipiendum darique et recipi videndum, exceptiones proponendum, replicandum, duplicandum, triplicandum et si opus fuerit quadruplicandum litem seu lites, contestandum seu contestari videndum de calumnia vitanda et veritate dicenda, et cujuslibet alterius generis licitum juramentum in animam ipsius domini constituentis prestandum, ponendum et articulandum ponique et articulari videndum, positioni-

busque et articulis partis adverse respondendum suisque responderi petendum, testes, acta, litteras, instrumenta et alia munimenta producendum, testes partis adverse jurare videndum, contra testes et eorum dicta ac litteras, instrumenta et alia munimenta, contra ipsum dominum constituentem producta et producenda, dicendum et excipiendum, [calum]niam et defectus opponendum et probandum, protestandum, dicendum, allegandum, beneficium absolutionis simpliciter vel ad cauthelam ac restitutionis in integrum et quecumque alia juris remedia ac quascunque litteras, gratiam seu justiciam in se continentes, petendum et obtinendum, judicum officium humiliter implorandum, expensa varia et interesse petendum taxari et insuper, ipsis si necesse fuerit, jurandum, in causa et causis hujusmodi concludendum et concludi videndum, sententiam seu sententias tam interlocutorias quam diffinitivas audiendum et fieri petendum et ab eis et earum qualibet seu quolibet alio gravamine illato vel inferendo provocandum et appellandum, provocationes et appellationes suas prosequendum, publicandum, inthimandum et notificandum, Apostolicos semel et pluries instanter, instantius et instantissime petendum et obtinendum; et generaliter omnia alia et singula faciendum, dicendum, gerendum, exercendum et procurandum, que in premissis et circa ea necessaria fuerint seu quomodolibet oportuna, et que ipse reverendissimus dominus Wilhelmus cardinalis Derthusensis faceret seu facere posset, si premissis omnibus et singulis presens et personaliter interesset, etiamsi talia forent que mandatum exigerent magis speciale quam presentibus est expressum: — promittens insuper idem dominus Cardinalis constituens michi notario publico infrascripto, secretario suo, tamquam

publice et auctoritative persone solempniter stipulanti et recipienti vice et nomine omnium et singulorum, quorum interest, intererit aut interesse poterit quomodolibet in futurum, se ratum, gratum atque firmum perpetuo habiturum totum id et quicquid, per dictos procuratores suos constitutos seu executores substitutos et eorum quemlibet actum, dictum, factum, gestum vel procuratum fuerit in premissis seu aliquo premissorum; relevans nichilominus et relevare volens eosdem procuratores et quemlibet eorum ab omni onere satisdandi ac judicio sisti et judicatum solvi, cum omnibus et singulis clausulis necessariis et oportunis, sub ypotheca et obligatione omnium et singulorum bonorum suorum mobilium et immobilium presentium et futurorum, et generaliter alia juris et facti renunciatione ad hec necessaria pariter et chautela.

Super quibus omnibus et singulis premissis idem Dominus Cardinalis, constituens, sibi a me notario publico et secretario suo infrascripto unum - - - publicum - - - fieri petiit atque confici instrumentum - - - - Acta fuerunt hec [R]ome in edibus ipsius R^mi^ D^ni^ Wilhelmi cardinalis sub anno, indictione, mense, die et pontificatu quibus supra, presentibus ibidem honorabilibus viris dominis Mathia Thibis et Roberto Monachi, clericis Leodiensis et Morinensis diocesium, testibus - - - - [1])

Sic subscriptum: Et ego Gerardus de Harssum clericus Coloniensis diocesis, publicus apostolica et

---

[1]) In August. 1531 was Adriaan's testament, voor zoover 't sloeg op 't huis van Adr. Ram, nog niet naar behooren uitgevoerd, zoodat keizer Karel erop moest aandringen. Utrecht. Volks-almanak, 1849 bl. 150.

imperiali auctoritatibus notarius prefatus, R^mi^ D^ni^ Wilhelmi cardinalis secretarius - - - -

Collacionata est presens copia et concordat de verbo ad verbum cum instrumento originali, teste Johanne de Amerongen notario.

Uit dezelfde verzameling als no 11; aldaar ter keerzijde van bl. 10.

Voor trouw afschrift getuigt:

3 Juni 1901. J. H. HOFMAN.

JOANNES DE BEKA.

Wat in dit *Archief*, XXVI bl. 96, over dezen heer gezegd is, wordt nog nader toegelicht door het volgende uit W. Bocks naamlijst van Utrechts Domheeren, ter keerzijde van bl. 23. Daar luidt het:

Everardus de Manderscheyt admissus XXII Martii anno (XV^c^)XI ad prebendam vacantem per mortem Werdenborch; tandem fuit Rome evictus per Jo. de Beka, qui pretextu executorialium [1]) anno XIIII - - - - fuit ad eam admissus.

J. J. H.

---

[1]) „Executorialium" moet ook gelezen worden in dit *Archief*, XXVI bl. 96 en XXVII bl. 195.

Zijne Hoogw. Dr JOOST BORRE, wijbisschop van Utrecht.

Tot dusver zijn Utrechts voormalige wijbisschoppen in de bescheiden uitoefening van hun heilig ambt als onbemerkt voorbij gegaan. Zegenend, wijdend, leerend togen zij rond en bij de dwarreling van den wind was hun voetspoor weldra verdwenen. Toch blijken er mannen onder te zijn, die allezins de aandacht verdienen, die aanspraak erop hebben, dat hunne daden naar behooren in het licht worden gesteld.

Onder deze, naar we meenen, komt wel eene plaats toe aan den dienaar Gods, in het hoofd hier genoemd. We deelen daarom zakelijk, kort, en in tijdsorde gebracht, de berichten mede, welke we sinds lang over hem mochten garen. Eer, wien eere toekomt.

Deze wijbisschop, zooals B. de Jonghe (*Desolata Batavia*, bl. 20) ons zegt, is gesproten uit het aanzienlijk geslacht Borre, dat voor het eind der dertiende eeuw hier in het Sticht reeds bloeide. Bewijs voor die afkomst levert ons ook het zegel, dat hij later als bisschop gebruikte. Het schild toch, daarop gegrift en door den mijter gedekt, is gevierendeeld, voerend in 1 en 4 eene lelie, in 2 en 3 een dwarsbalk [1]), stukken,

[1]) Deze beschrijving van het schild en hier beneden van den letterzoom is genomen van twee nog gave zegels, bewaard in het belangrijk archief der stad Doesburg. Zie de bijlage I en III.

die wij ook ontmoeten in het schild der Borre's van Amerongen.

Tijdens de eerste helft der 15^e eeuw werd hij lid der orde van den H. Dominicus [1]), die aan Gods kerk zoo vele uitnemende mannen heeft geleverd. Hij won er den doctorshoed in de godgeleerdheid en maakte er naam als leesmeester in dat vak van hoogere studie.

Toen zijn ordebroeder de hoogwaardige vader Gerlach, wijbisschop van Utrecht, in Januari 1453 door den dood was weggerukt en het zoekend oog naar een opvolger omzag, kwam de gevierde leesmeester bij Roelof van Diepholt, Utrechts bisschop in aanmerking. Deze droeg hem te Rome voor, met gevolg, dat hij op 14 Mei door Z. H. paus Nicolaas V ten opengevallen zetel van Jeropolis werd verheven. [2])

Toen liet hij ten letterzoom rondom zijn wapenschild griffen: *„S(igillum) D(omini) Judoci, sac(re) Theol(ogie) doct(oris), ep(iscop)i Yeropolitani."*

Na ontvangst der hooge wijding zien we den man Gods spoedig geroepen tot de vervulling zijner heilige taak. Die van Koudekerk beöosten Leiden hadden een nieuw koor aan hunne kerk gebouwd, dat nog steeds op de bisschoppelijke wijding wachtte. Op 9 August. 1453 gaf bisschop Roelof de opdracht daartoe aan

---

1) Dit getuigt ons het Chronicon Montis S. Agnetis, cap. 26, bij v. Heussen Batav. Sacra I bl. 229. — W. van Gouthoeven *Chronijcke*, I bl. 479, noemt hem lid „van de Minrebroederen oorde", doch blijft in gebreke eenig bewijs hiervoor te leveren.

2) Deze bisschopszetel moet, naar ik meen, worden gezocht in Groot-Phrygie (kerkprovincie van Synada) onder het patriarchaat van Constantinopel. Er bestaan echter nog twee andere bijna gelijknamige bisdommen onder het patriarchaat van Jerusalem, namelijk Jerapolis in Steenachtig-Arabie en Jerapolis in de kerkprovincie van Bostra (Beissereth).

den hoogwaardigen vader in Christus, heer Joost bisschop van Jeropolis, hoogleeraar in de godgeleerdheid en wijbisschop van Utrecht. 's Heeren dienaar toog er heen en bracht, als blijk der gunst van den mijtervorst, een aflaat mee van veertig dagen voor hen die, na rouwmoedige biecht, in deze kerk de H. Mis zouden bijwonen of bij uitersten wil haar een milde gift vermaken, hetzij in goud, zilver, gewaden, boeken, lijnwaad enz. (v. Heussen, *Historia Episcopatuum*, I bl. 487.)

In het volgend jaar 1454 bevond Zijne Hoogwaardigheid zich te Doesburg aan den ouden IJssel, wijdde op 19 Mei in de groote kerk aldaar een beeld van den H. Fabianus en verleende er tien dagen aflaat, telkens als men voor die beeltenis drie „*Onze Vaders*" zou bidden, doch veertig dagen aan hem, die het zou doen op de kerkelijke hoogtijden en op den feestdag van SS. Fabiaan en Sebastiaan. (Zie bijlage I.)

In de vroege lente — 't moet geweest zijn vóór O. L. Vr. Boodschap — van het jaar 1455 ontmoeten we den Hoogwaardigen Vader ginds ver in het noorden aan de grenzen van het bisdom. Hij kerstende er voor den toren der Aa-kerk te Groningen de groote klok *Maria* genaamd. Verder toonde hij er zijn goede gunst door 40 dagen aflaat te verleenen aan ieder, die een milde gift schonk ten aankoop van klokketouwen, of die de klok zou helpen luiden 50 malen op en neer. — 't Wordt ons betuigd door heer Hendrik Govertsz. pastoor der Aa-kerk met zijne vicarissen, bij oorkonde van 3 August 1455. (Zie bijlage II).

Intusschen had de mijtervorst van Utrecht ten vooravond van O. L. Vr. Boodschap op zijn slot te Vollenhove den laatsten adem gegeven. Van zelf

verviel daarmee de rechtsmacht, aan diens wijbisschop verleend, nu overgaand op het algemeen kapittel van Utrechts kerk. Dit verkoos, een paar weken later, tot nieuwen mijtervorst den proost der domkerk Gijsbert van Brederode, een eerloos man [1]), die gelukkig de bevestiging van Rome niet mocht verwerven. De kerkelijke rechtsmacht verbleef dus bij het kapittel, dat den wijbisschop weer aanstelde, die bovendien ook bijzondere volmachten van den H. Stoel had erlangd.

Als zoodanig verscheen hij te midden November van het jaar 1455 op den Agnietenberg, het vermaarde klooster dicht bij Zwolle. Sedert de vroege lente had men er druk gebouwd tot vergrooting der kerk: nu moesten de nieuwe altaren gewijd worden, vier in getal. 't Geschiedde op 17 November, den feestdag van den H. Gregorius den Wonderdoener. Het eerste der vier stond boven in het noorderpand en werd den Heer gewijd onder aanroeping van St Michiel; het tweede, lager in hetzelfde pand geplaatst, werd der hoede bevolen van den H. Gregorius enz.; het derde, midden in de kerk, aan die van St Marten enz.; het vierde, bij de kerkdeur, aan die van St Anna enz. Den gedenkdag dier wijding stelde vader Joost voor het vervolg op Zondag na Sint Gallen-dag. Verder verleende hij een rijkdom van aflaten, waaronder bijzonder opmerking verdient een van 20 dagen voor hen die 's avonds bij het luiden der klok, naar Roomsch gebruik, driemaal het „*Wees gegroet*" zouden bidden ter eere der allerheiligste maagd Maria. (Dumbar, *Analecta*, II bl. 329—31).

Straks werd de zetel van Utrecht bezet door bisschop

---

[1]) Zie A. Matthaeus, *Analecta*, I bl. 720.

David van Bourgondië, die op 6 August. 1456 er zijn plechtigen intocht hield en den hoogwaardigen vader heer Joost mede ten wijbisschop aanstelde.

Om dezen tijd hadden de geloovigen van Westbroek, even buiten Utrecht in het kerspel van St Jacob gelegen, verlof erlangd, om eene kapel voor zich te bouwen en een kerkhof daarbij aan te leggen. Die kapel werd onder de hoede gesteld van den H. Bartholomeus en op 6 Maart 1457 zag zij den hoogwaardigen bisschop van Jeropolis verschijnen, om haar tevens met het kerkhof voor den dienst van God te wijden. (*Utrechtsche Provinc. Alman.*, 1886, bl. 301.)

Eene maand later bevond Zijne Hoogw. zich te Culenborg, waar twee nieuwe altaren waren opgericht in Ste Barbaren-kerk: op 7 April wijdde hij alle beide en schonk „veele aflaeten." (Voet van Oudheusden, *Beschrijvinge van Culemborg*, bl. 91.)

Na eene week of zeven ontmoeten we Gods dienaar in het klooster der besloten zusteren van Sinte Marienpoel bij Leiden. Hij wijdde op 24 Mei er de kerk met vier altaren en verleende er een rijkdom van aflaten, waaronder die voor het drievoudig "*Wees gegroet*" bij het luiden der avondklok nogmaals de aandacht trekt. (*Batav. Sacra.* II bl. 349.)

Een goede week na Sint Marten van hetzelfde jaar vinden we den man Gods binnen Haarlems muren en wel bij de Reguliere Canonikessen in het Zijlklooster. Op 21 Novemb. 1457 wijdde hij daar twee altaren onder toevoeging van milde aflaten. (Haarlem's *Bijdragen*, XVI bl. 131).

Voor we van dit jaar scheiden moeten we den hoogwaardigen vader Joost nog in aanraking zien

komen met de vrome bruid des Heeren, die zoo godvruchtig zong, zoo liefdevol herhaalde:

Jhesus is sijn name, die minre mijn:
Ic wil hem eewelic dienen ende sijn eygen sijn.
Sijn min heeft mi gegeven so hogen moet,
Dat ic niet meer en achte dit eertsche goet.

Onnoodig bijna, den naam te melden van „deze aenvallige schrijfster", op welke Nederland met recht mag roemen. Zij was »een devote cluseneresse, ge»heeten suster Bertke (Jacobs), die 57 jaren besloten »heeft geseten tot Utrecht in dye Buerkerke in een »cluse, Gode dienende, ende is gestorven op Sint »Lebuinsdag (25 Juni 1514) ende leyt begraven in »haer cluse." — B. de Jonghe (*Desolata Batavia* bl. 20) noemt haar eene zuster van den hoogwaardigen vader dien we hier bespreken; maar eenig nader bewijs daarvoor mocht ik noch bij hem, noch elders aantreffen. De zuiverheid evenwel der taal welke zij schreef, de lieflijkheid en frischheid van den zangtoon dien zij aansloeg (een en ander slechts door een zorgvuldige opvoeding te verkrijgen) bewijzen klaar genoeg, dat ze van goeden huize stamde. — Zij dan tot rijpen leeftijd gekomen besloot, als weleer de groote maarschalk Sint Tonis, zich geheel van 't gewoel der wereld af te zonderen. Zij liet eene kluis bouwen aan Utrechts aloude Buurkerk [1]), en verkreeg van Bisschop David van Boergondië oorlof, om zich daarin te laten opsluiten. Plechtig werd ze, naar luid der oorkonde, ten jare

[1]) Vermoedelijk aan het koor dier kerk, dat in 1586, helaas, werd weggebroken, zoodat van deze kluis, naar het schijnt, alle spoor is verdwenen,

1457 daarin gekluisd door „den eerweerdigen vader in Christo heer Joost bisschop van Jeropolis." (v. d. Monde's *Tijdschrift*, V bl. 289.)

De aanvang der jaars 1459 zag den man Gods andermaal naar Doesburg komen. Daar hadden de eerw. Broeders van 't gemeene leven tot dusverre zich moeten behelpen met eene huiskapel. Nu hadden zij met vergunning der kerkelijke overheid zich op hun erf een zelfstandige kapel gebouwd, en de hoogwaardige wijbisschop toog derwaarts ter verrichting van zijn heilig werk. Op 9 Januari wijdde hij den nieuwen bouw met drie altaren, stelde de kapel onder de hoede der allerzaligste Maagd Maria en besloot de plechtigheid van het feest met een milde toevoeging van aflaten. (Bijlage III.)

In de Wijnmaand van hetzelfde jaar op den feestdag van de H. Ursula verscheen des Heeren dienaar in de nieuwe kerk te Delft, waar hij toen de plechtige hoogmis zong, om daags daarna in dezelfde stad het nieuwe koor te wijden van de kerk der eerwaarde Minnebroeders. (*Batav. Sacra*, I bl. 229.) [1])

Drie jaren later toog Zijne Hoogw. naar Tergouw. De eerwaarde Fraterheeren hadden daar een nieuwe kapel gebouwd en wenschten de wijding daarvan. Dit geschiedde op Hoog-Lieve-Vrouwendag van het jaar 1462. Hij wijdde niet alleen de kapel met vijf altaren maar verleende ook een rijkdom van aflaten. (Kist en Royaards, *Archief* XVIII, bl. 149.)

---

[1]) In zijne *Historia Episcopatuum*, I bl. 407, zegt van Heussen, dat dit in 1469 geschied zij: hij komt daardoor met zichzelven in tegenspraak. We meenen ons te moeten houden aan het jaar 1459, dat ook wordt gegeven door B. de Jonghe, *Desolata Batavia*, bl. 21.

Straks vinden we hem te Kampen aan den IJssel. In de bovenkerk aldaar moest het altaar van Sint Peter en Paul worden ingewijd: hij deed zulks op 3 August. 1463. *(Register op het Archief der stad Kampen*, I no. 679.)

In hetzelfde jaar verscheen hij ook te Amersfoort in het Sticht, om er de kerk te wijden der eerwaarde zusters van Ste Aagte. (v. Rijn, *Oudheden en Gestichten*, IIe deel der folio-uitgaaf, bl. 505).

Den 4 Juli 1464 [1]) bevond hij zich andermaal in Tergouw en wijdde er een stuk van het kerkhof. (Kist en Royaards, *Archief*, XIX, bl. 218—9.)

Op 1 Decemb. des jaars 1466 deed Karel de Stoute, destijds nog graaf van Charlois, teruggekeerd van zijn stoeren krijg tegen de Luikenaars, zijn plechtigen intocht binnen Gorinchems veste. Behalve andere mannen van aanzien was toen ook in zijn geleide heer „Joost bisschop van Jeropolis, wijbisschop t'Utrecht", dien we tegen het einde der maand binnen dezelfde stad nog in 's graven omgeving vinden. De kondschap zegt, dat hij „in sijn heerlijkste kleedingh, op Kors-»avond, de Vesper en Compleet, en op Korsdagh de »eerste en de Hooghmis songh." (Kemp's *Gorinchem* bl. 323.)

Meermaals genoemde B. de Jonghe *(Desolata Batavia*, bl. 21) verhaalt ons nog dat op 19 Septemb. 1469, toen de kerk van het Predikheeren klooster te Calcar werd ingewijd, de hoogwaardige bisschop van Jeropolis, met volmacht van Ruprecht van de Palts

---

1) Dr M. A. G. Vorstman meent, dat dit 30 jaren later zij geschied: doch hoe zal die meening stond houden, als de betrokken wijbisschop in 1494 reeds lang ter zielen was?

keurvorst van Keulen, er optrad om het zegenvolle werk te verrichten. Daarna laat de schrijver dan aanstonds volgen, dat Zijn Hoogw. in 1469 binnen Utrecht is gestorven, in de Predikheerenkerk aldaar werd begraven en dat in het doodenboek der eerwaarde zusters Dominicanessen te Leiden van hem vermeld staat, als volgt: Op het feest van Sint Jacob (valt) het jaargetijde van heer Joost wijbisschop te Utrecht, (lid) onzer orde.

Maar wordt hier niet de onderlinge vrede verstoord? Iemands jaargetijde pleegt te worden gehouden op zijn sterf- of uitvaartsdag, of dicht in den omtrek daarvan. Doch dan komt als van zelf de opwerping: zoo de Hoogw. vader op 19 Septemb. 1469 te Calcar nog eene kerk wijdt en toch sterft in dat jaar 1469, hoe kan zijn jaargetij dan op St. Jacob vallen?

Antwoord: De woorden in het doodenboek der Leidsche zusters kunnen slaan op vader Joost van Dalen, een Predikheer, die tot den aanvang der 16e eeuw wijbisschop was: of de schrijver van *Desolata Batavia* heeft zich vergist in de opgaaf van het sterfjaar.

Wie is in staat hier de ware oplossing te geven?

3 Juni 1901. J. H. HOFMAN.

BIJLAGEN.

I.

19 Mei 1454. Ten verzoeke van St Sebastiaans broederschap in Doesborgs kerk wijdt heer Joost bisschop van Jeropolis het beeld van hun patroon-heilige en verleent meerdere aflaten.

Judocus, Dei et Apostolice Sedes gratia episcopus Jeropolitanus, sacre theologie professor, suffraganeus domini | Trajectensis.

Obsequium Deo impendere credimus, quotiens ejus fideles ad caritatis opera excitamus. | Hinc est quod nos, ad instantiam honorabilium personarum fraternitatis sancti Sebastiani in Does-| borch, omnibus hominibus utriusque sexus vere confessis et penitentibus, qui causa devotionis seu orationis coram ymagine sancti Sebastiani, per nos solemniter consecrati, tria „*Pater noster*" singulis diebus devote legerint seu luminaria obtulerint, decem dies indulgentiarum eis concedimus, nec non et hys qui in festivitatibus principalioribus ac in festis beatorum Fabiani et Sebastiani id, ut prefertur, fecerint, quadraginta dies indulgentiarum, de omnipotentis Dei misericordia ac beatorum Petri et Pauli apostolorum ejus meritis et intercessionibus confisi, misericorditer in Domino relaxamus.

Datum anno Domini MCCCC quinquagesimo quarto, mensis Maji die decima nona.

Naar het oorspronkelijk perkement, nog voorzien van 's bisschops gave zegel in rood was, bewaard in het archief der stad Doesburg. Invent. bl. 90. — Aan den edelen heer I. H. van Lexau Frieswijk, secretaris van genoemde stad, wiens heusche goedheid mij de inzage van dit en meer andere charters zoo gemakkelijk maakte, betuig ik bij deze ook in het openbaar mijn innigen dank.

II.

3 August. 1455. Heer Hendrik Govertsz., pastoor van Groningens Aa-kerk, met drie zijner vicarissen betuigt, dat vader Joost, de wijbisschop van Utrechts kerkvorst de groote klok van den toren der gemelde kerk heeft gewijd, onder toevoeging van aflaten.

Wij Henricus Godfridi, cureet in onser Vrouwenkercke ter Ae, magister Gherardus de Essen, Jacobus Hinrici, Petrus Deghens, vicarii der voors. kercke,

bekennen zementlick in desen openen breve, dat ons kundich ende wytlick is ende (dat wij) mede weren in den hilighen ampte, dat Jodocus, een suffraganeus ons gnedigen heren Roelof van Dyepolt, consecrerde ende wijede de grote klocke, die in Onser Vrouwen torene hancht, de genaempt wordt *Maria*, als up der voors. klocke oek geschreven staet; ende gaf enen yegelijcken menschen, die sijne gave daerto gheve, daer men zeele mede kofte, de klocke mede to luden, viertigh daghe afflate, en de voers. klocke hulpe to luden ende treckede ze vijftich warve upendale, oec viertigh dage afflats, In oorkunde der waerheyt heb wij Henricus, Gerardus, Jacobus, Petrus voors. onse segheles an dessen breef gehangen. Ghegeven - - - - in den jaire Ons Heren MCCCC ende vijff ende vijftich, op Sente Stephanus-dach Inventionis, des heylighen Martelers.

Met drie uithangende kleyne seguls in groenen wasse, zijnde 't vierde vergaen. — Naar een afschrift uit een *Recueil van instructien, acten* enz., de A-kerke rakende, in 1689 aangelegd door den medevoogd en boekhouder Gerhard Alting, onlangs goedgunstig aan mij vereerd door den weleerw. heer W. L. S. Knuif kapellaan te Utrecht. Heusche dank aan hem voor die goede gunst.

III.

9 Januari 1459. Dezelfde hoogwaardige Vader wijdt de kapel van het Fraterhuis te Doesburg met drie altaren en verleent te dier gelegenheid vele geestelijke gunsten, bijzonder aan hen, die de kapel begiftigen.

Judocus Dei et Apostolice Sedis gratia episcopus Jeropolitanus, sacre theologie professor, ac reverendi in Christo patris ac domini domini Davidis de Borgondia eadem gratia episcopi | Trajectensis, in pontificalibus

vicarius generalis, notum facimus universis, quod nos anno Domini millesimo quadringentesimo quinquagesimo nono, mensis Januarii | die nona in Doesborch in area fratrum domus clericorum, interveniente consensu ordinarii, cappellam ac tria altaria consecravimus, coöperante nobis gratia Spiritus | septiformis; capellam quidem in honore beate Marie virginis gloriose, altare summum in honore sanctorum Johannis ewangeliste, Andree et omnium Apostolorum, altare vero in parte australi in honore sanctarum Agnetis, Cecilie, Ursule cum sodalibus, Katharine virginis, Elisabeth vidue et omnium Virginum, ac altare in parte aquilonari in honore quatuor doctorum Gregorii, Jheronimi, Augustini et Ambrosii et Bernardi et omnium confessorum; cujus quidem capelle dedicationem ac festum constituimus die Dominica ante festum XI^{M} Virginum, altarium autem dedicationis festum Dominica ante Adventum Domini.

Unde omnibus vere penitentibus, confessis et contritis, qui dictam ecclesiam in dedicationis, patroni, Natalis Domini, Pasche, Penthecostes, Omnium Sanctorum, omnibus gloriose Virginis Marie festivitatibus, nec non singulis diebus Dominicis et celebribus singulis Quadragesime et Adventus Domini diebus visitaverint, aut qui in serotina pulsatione flexis genibus ter *„Ave Maria''* dixerint, vel qui luminaria, ornamenta, nec non qui in eorum testamentis vel extra aurum, argentum, vestimenta, libros, calices, vel aliud quodcunque ad dictam capellam seu altaria pro conservatione pie donaverint aut donari procuraverint, vel qui ibidem Missis, horis, sermonibus ac aliis divinis presentes interfuerint, vel quecunque pietatis aut devotionis opera exercuerint, quotiescunque, quandocunque ac

ubicunque premissa vel aliquid premissorum devote adimpleverint, de omniptentis Dei misericordia, beatorum Petri et Pauli apostolorum ejus ac beati Martini patroni ecclesie Trajectensis auctoritate confisi, quadraginta dies indulgentiarum de injunctis eis penitentiis misericorditer in Domino relaxamus, harum nostrarum testimonio litterarum, sigillo nostro munitarum, datarum anno et die ut supra.

Naar 't oorspr. perkement, met des bisschops gave zegel in rood was, rond van vorm. — Het stuk is blijkbaar door een der broeders geschreven en toen door Zijne Hoogw. bezegeld. — De hand van denzelfden schrijver heeft op 14 Juli 1472 naast het zegel van den bisschop de volgende aanteekening er bij gevoegd over de wijding van het eigen kerkhof:

Anno Domini millesimo quadringentesimo septuagesimo secundo, mensis Julii die decima quarta, hora tertiarum ante meridiem reverendus in Christo dominus ac pater, dominus Goeswinus, Dei et Apostolice Sedis gratia episcopus Jeropolitanus, consecravit cum solempnitate debita cimiterium ad occidentalem partem capelle in area fratrum domus clericorum in Doesborch, dotans gratiis et indulgentiis defunctos ibi sepeliendos ac cimiterium visitantes dierum XL, prout est moris.

Op den rug van het stuk staat met een oude letter bemerkt: De consecratione capelle nostre et cimiterii. — Op den *Inventaris van Doesborgs archief* bl. 101—2 heeft de heer P. Nijhoff, de twee wijdingen met elkander verwarrend, beide gesteld op 24 Juli 1472, hierin tweemaal falend.

Mr AREND BOEKELAER,
pastoor van half de Buurkerk te Utrecht.

In zijne *Galerij van Utrechts Domheeren*, bl. 19, zegt W. Brock van hem:

Arnoldus Bokelair, pastor ecclesie Civilis Trajectensis, admissus (est) 22 Septem. a⁰ (XIVᶜ)LXXXVII ad prebendam ex resignatione Eynatten; admissus ad capitulum 26 Septem. anno XCI; idem Vᵃ Septem. anno XVᶜ ad supplementum per mortem Foyt. Obiit 20 Novemb. 1522. — Mette twee witte wormen in 't zwart(e velt).

Pastoor van half de Buurkerk zal Mr Arend geweest zijn van 1487 of daarvoor tot 1501/2, toen hij van beneficie wisselde. Zie dit *Archief*, VI bl. 453. Daar wordt niet aangegeven, welke betrekking hij toen voor zijne pastorie inruilde: maar we vernemen er, dat hij in 1501 en vervolgens lid was van Utrechts groote priester-broederschap, aan welke hij in 1522 boven zijne doodschuld nog 2 Philips-guldens vereerde. (Dit *Archief*, VII bl. 33 en 165.) — Het 2ᵉ necrologium van den Dom te Utrecht getuigt van hem: XII Kalend. Decemb. = 20 Novemb. 1522 obiit Mgr Arnoldus Boeckelaer canonicus noster. — In dit *Archief*, XII bl. 162, komt aan hem de plaats toe, welke daar is verleend aan A. Buetzelaer. Want ziet u na in *„parvo libro"*, waarheen daar wordt verwezen, dan leest u er: D. XXII Novemb.: Hic dantur - - - - ex parte magistri Arnoldi Buekelaer (niet Buetzelaer) canonici Majoris ecclesie dominis sociis equaliter celebrantibus XXX sol.

J. H. H.

INDICE GENERALE,

I. (1708—1716.)

Andrea a Woldemburgh supplica di dispensa per aver goduto illegitimamente un luogo di certa fondazione per i giovani d'Emerich, 1716 286 : 13.

Al Vescovo d'Anversa proroga di facoltà coll' ampliazione al num°. 3° per i Diocesani Olandesi, 1716 354 : 40.

Collegio. Varie. Monsign. de Cok in nome dè Cattolici di Utrecht in Olanda supplica, che siano reintegrati nel possesso di due alunnati nel Collegio della Sapienza Vecchia di Perugia lasciati dal Cardinale Capucci. Informazioni del Vescovo di Perugia pro meliori informazione, 1715 158 : 35.

Si reintegra il Capitulo e Vescovo d'Utrecht delli suddetti due luoghi e Sua Stà ordina, che invece del Vescovo e Capitulo nomini questa S.C., 1715 334 : 22.

Il Vescovo di Perugia scrive, che per i Cattolici d'Utrecht vi sarà un solo luogo e che si faccia venire con tutti i requisiti per il principio di 9 Febraio, 1715 : 375.

Collegio Urbano. Adolfo Smit, Olandese, raccomandato dal Provicario d'Olanda, s'ammette nel Collegio Urbano, 1705 21 : 4.

D. Francesco van Breugel, Olandese, supplica, che si sostituisca Simone van der Brugen nel luogo, che lascia in Collegio Urbano Gerardo Romemburg, 1705 261 : 1.

Bernardo van Beusichen, alunno di questo Collegio, supplica di luogo nel medesimo per un suo fratello, 1705 371 : 7.

Il Provicario d'Olanda raccommanda, che si sostituischino nella luoghi altri giovani da lui raccommandati, e specialmente Adriano Rovers di Utrech, 1705 371 : 7.

Simone Van der Brugen aspetti. Ibid.

Adriano Rovers d'Utrech s'ammette in Collegio, 1706 192 : 24.

Gio. Vandermei
Pietro Cohen e
Ludovico Berti
d'Amsterdam chiedono luogo in Collegio. Ibid.

A Pietro Hoen d'Amsterdam si da luogo in Collegio, 1706 300 : 11.

A Gerardo Romemburgh si da luogo in questo Collegio. Ibid.

Simone Vandembrugen, Olandese, 1707 244 : 14.

Wilhelm van der Aa, Olandese, chiede luogo 1708, 390 : 15.

Gio. Frederico Wilten si ammette in Collegio, 1708 657 : 3.

Deodato di Gerardo, Nicola d'Amsterdàm di 9 anni domandano luogo in Collegio, 1704 437 : 8.

Gio. Adriano Cuich, Olandese, si riceve in Collegio 1709 475 : 11.

Gerardo Romenburgh, già alunno, si duole de missionarii vicini e da conto della persecuzione contro i Cattolici, 1709 474 : 13.

Luogo richiesto per Gio. van Munster, Olandese, da Stefano Gerardo a Lendt. Ricorra al Vicario Apostolico, 1710 3 : 6.

Luigi Ferdinando Berti d'Amsterdam vien raccomandato dal Nunzio di Colonia per luogo in Collegio, e se ne ricercano informazioni, 1701 230 : 15 e 307 : 31.

Ignazio Pyselman e Teodoro Reeucham, Olandesi, domandano luogo in questo Collegio, 1711 224 : 33.

Ignazio Pyselman e Teodoro Reeucham, Olandesi si ammettono in questo Collegio, 1711 371 : 25.

D. Guglielmo Fon domanda luogo in questo Collegio per un giovane Olandese, 1711 478 : 23.

Ludovico Reginiose ed Enrico Wesselingh, Olandesi, s'ammettono in questo Collegio, partiti che saranno gl' altri Olandesi, 1712 14 : 17.

Arnoldo Luigi d'Hasselbergh, Olandese, gia alunno, domanda per un suo fratello, 1712 140 : 31.

D. Giovanni Van Venroy, Olandese, domanda luogo per Gio. Batta Schejon, 1712 440 : 12. .

D. Guiglielmo Majus e D. Gio. Van Venroy domanda luogo ciascuno per un suo nipote, 1713 190 : 10 e 199 : 20.

D. Gio. Canel, paroco di Torna, Olandese, supplica di luogo per Gio. Hoyman, 1713 427 : 17.

D. Gio. Van Venroi, paroco d'Obdam in Olanda, domanda luogo in questo Collegio per un suo nipote, 1713 430 : 23.

Arnoldo d'Haselbergh, già alunno, domanda luogo per un suo fratello, 1714 32 : 37.

L'Internunzio in Fiandra domanda luogo per Gio. Battista Scepen d'Amsterdam, 1714 608 : 34.

Gio. Scepen d'Amsterdam domando luogo per un suo figlio, 1715 564 : 16.

D'Arnoldo Luigi d'Hasselbergh, Paroco in Olanda, domanda luogo per un suo fratello, 1716 43 : 10.

D. Francesco Ploegh, paroco in Olanda, domanda luogo per Gottofredo Galensloot, 1716 43 : 11.

Teodoro e Liusto Donker, Olandesi, domandano luogo in Collegio, 1716 214 : 17.

S'ammettono i detti giovani, 1716 345 : 32.

Si scrive all' Internunzio in Fiandra per informazione dei medesimi giovani Olandesi, 1716 214 : 17.

L'Internunzio in Fiandra informa sopra la qualità

d'alcuni giovani Olandesi, ch'hanno domandato luogo nel Collegio Urbano, 1716 245 : 32.

Cornelio Valburgh, Olandese, domanda luogo. Ibid.

Ad Uberto Van der Meer, Olandese, licentia di ripatriare, 1705 21 : 4.

Gerardo Romenburgh, Olandese, domanda licenza per infermità, sostener conclusioni, dottorato e dispensa di età. Compisca studii, 1705 215.

Ludolfo Guglielmo Maius supplica di poter sostenere conclusioni publiche, del dottorato, viatico, vestiario, devozioni, assegnamento, luogo in questo Collegio per un suo nipote, e di potersi aggregare all' Istituto dè Sacerdoti in communi viventium, 1705 232 : 11.

A Gerardo van Romemburg, Olandese, licenza di sostener conclusioni, dottorato, viatico, 1705 238 : 19.

Ad Arnoldo da Haeselberga, alunno di questo Collegio Urbano, dimissorie, 1705 293 : 12.

Ad Arnoldo Ab Hasselberg, Olandese, licenza di sostenere conclusioni e dottorato, 1706 194 : 5.

A Gerardo Tost d'Amsterdam, dimissorie per la tonsura et ordini minori, 1706 224 : 14.

Bernardo van Beusichem, Olandese, domanda licenza dimissorie, viatico et altro. Ibid.

Ad Arnoldo ab Hasselbergh, Olandese, licenza, viatico et altro. Ibid.

A Bernardo van Beusichem, Olandese, licenza, dottorato, viatico et altro, 1707 81 : 5.

Adolfo Smitz
Adriano Rovers
Giovannni Vandermei e
Pietro Coen
alunni, domandano dimissorie per la prima tonsura et ordini minori, 1708 269 : 25.

Ad Adriano Rovers, Olandese, dimissorie 1709 71 : 8.

A Gerardo Top, Olandese, viatico etc, 1709 162 : 12.

Gerardo Top, Olandese, supplica del dottorato. S'esamini per non aver sostenuto le conclusioni, 1709 213 : 8.

Ad Adriano Rovers, Olandese, si nega la dipensa di sei mesi per il diaconato, 1709 452 : 32.

A Pietro Thoen, Olandese, dimissorie, 1709 421 : 4.

Adriano Rovers dimissorie per ordinarsi sacerdote e dispense per 11 mesi, 1711 99 : 16.

Ad Adriano Rovers licenza di sostener le conclusioni di polemica, 1712 20 : 28.

A Pietro Thoen, Adriano Francesco Rovers licenza, dottorato e viatico, 1712 163 : 15.

A. Gio. Vandermei licenza, e dispensa di 13 mesi per ordinarsi a quocunque, 1712 163 : 13.

Gio. Vandermey supplica per la dispensa di 13 mesi per il sacerdozio, 1712 509 : 22.

Michele Wolkovo, Moscovita, alunno di questo Collegio, chiamato dal Principe Kurakin in Olanda per passare in Moscovia, supplica di licenza, 1713 279 : 12.

Ad Enrico Wesselingh Ludovico Reiniers e Teodoro Cherchman Olandesi alunni, licenza per la prima tonsura, 1714 91 : 19.

A Giov. Cuich, Olandese, alunno, licenza d'ordinarsi suddiacono, 1714 364 : 3.

Id. diacono 1715 134 : 23.

Ad Ignazio Piselman e Gio. Kerbeman, Olandesi alunni, licenza per gl' ordini minori. Ibid.

D. Gerardo Romemburgh, Olandese, già alunno di questo Collegio Urbano, avviso che quel Vicario Apostolico pensa, che gli alunni della S. C. siano

tenuti ad andare dove a lui piace, e che obedira, 1708 390 : 15 et 448 : 19.

Il medesimo Gerardo di nuovo chiede, che si ammetta per alunno Willelmo Van der Aa, 1708 390 : 15.

Il Nunzio di Colonia dice, si rimandino gli alunni Olandesi subito finiti gli studi, 1808 393 : 19.

Luogo richiesto dal Vicario Apostolico d'Olanda per Gio. Cuich, 1709 3 : 9.

Adriano Rovers e Pietro Thoen, e Gio. Vandermei Olandesi, fanno il giuramento prescritto nella Bolla »Vinea Dominus Sebaoth«, 1712 226 : 40.

Il medesimo giuramento si prescrive a tutti gli alunni Olandesi. Ibid.

Dubio. Dubii circa i Matrimonii contratti tra Cattolici ed Eretici, proposti da D. Van Haelst, missionario in Olanda, 1711 266 : 19.

Indie Orientali. Il Vicario Apostolico d'Olanda avverte ch' in avvenire si provedano meglio di viatico i missionari, che si spediscono all' Indie, in proposito dè PP. Agostiniani, mandati al Tunkino, 1715 278 : 19.

Limosine. Chiara Francesca Ignazia Ducain, Olandese, domanda limosina, 1716 15 : 27.

Olanda. Regolari. Il P. Cornelio da Wroom, Provinciale de Minori Osservanti Recolletti della Provincia di Germania inferiore, si conferma Prefetto delle Missioni del suo Ordine in Olanda, 1706 20 : 15.

I PP. Missionarii Recolletti di Nimega in Olanda domandano la conferma dell' indulgenze plenarie per la Capella loro, e il Privilegio dell' altare privilegiato per ogni Lunedi, 1706 121 : 5.

Li PP. Gesuiti de Nieukerke, Dioc. d'Utrect, domandano indulgenze per il loro Orario, 1706 144 : 13.

Al P. Bernardo Mattille, moderno Provinciale degl' Agostiniani, si da la prefettura delle missioni del suo Ordine in Olanda, 1707 1 : 1.

Al P. Giovanni Bruin, Gesuita, prefetto delle missioni di essi in Olanda, facoltà, 1707 63 : 2.

Al P. Fulgenzio di S. Teresa, Carmelitano Scalzo, si nega la missione in Olanda, 1707 316 : 8.

Prefettura delle missioni d'Olanda al Provinciale dè Recolletti, 1708 296 : 2.

Il P. Leonardo da S. Carlo, Carmelitano Scalzo, domanda la conferma della patente di missionario ottenuta dal suo deffinitorio in Olanda per servitio del Barone Castellano. Ricorra al Vicario Apostolico, 1709 353 : 27.

Quali e quante stazioni hanno i PP. Carmelitani Scalzi in Olanda. Ibid.

Il P. Eugenio di S. Girolamo, Carmelitano Scalzo, vorrebbe prestare il giuramento in mano del Vicario Apostolico o dell' Internunzio di Fiandra d'impegnarsi nelle missioni per non esser soggetto alla visita dè suoi Superiori, il che non si permette dalli Stati. Relata, 1704 354 : 28.

Al P. Filippo Dax, Agostiniano, prefettura e facoltà, 1709 472 : 7.

Al P. Francesco Finobrii, superiore delle missioni dè Gesuiti d'Olanda, facolta, 1710 224 : 6.

Al P. Cornelio da Vroom, missionario Osservante Recolletto, si confermare le facoltà e prefettura delle missioni del suo Ordine nella Germania inferiore 1711 430 : 38.

Al P. van Acker, Provinciale degli Agostiniani

della Provincia Flandro-Belgica, prefettura e facoltà, 1712 342 : 15.

Al P. Gasparo dè Glabbag, Gesuita, deputato dal suo Generale, Superiore delle missioni in Olanda, si danno le facoltà, 1712 401 : 6.

Il Nuncio di Colonia suggerisce di dare la prefettura degli Agostiniani in Olanda al P. Comuniato Debaut. S'ordina al Provinciale deputare un Prefetto, 1712 410 : 17.

Il P. Enrico Dierna, Minore Osservante Recolletto, domanda la prefettura delle missioni d'Olanda, e il P. Diego, già Agente del medesimo Ordine, propone par tal carica il P. Egidio de Glabbach, 1712 458 : 50.

Si deputa per la prefettura il medesimo Glabbach, 1712 328 : 46.

Il Provinciale degli Agostiniani risponde aver deputato per prefetto in Olanda il P. Debbaut, e non sussistere, che i Provinciali non possino accidire alli bisogni delle missioni, 1712 606 : 20.

Il P. Teodoro van Bocholt, Minore Recolletto, s'approva missionario nell' Isola Tillen, 1713 120 : 18.

Il P. Perpetuo Hartman, Minore supplica di portarsi in Olanda per assistere a suo Padre in qualita di missionario o senza questo titolo, 1715 320 : 6.

Il P. Egidio de Glabbais, Minore Recolletto, prefetto delle missioni del suo Ordine in Olanda, si conferma nella carica per un altro triennio, 1715 415 : 3.

Il P. Isac, Gesuita, domanda la facoltà per essere stato eletto superiore delle missioni d'Olanda, 1715 562 : 12.

Vicario Apostolico. Il provicario d'Olanda chiede la facoltà di consegnere gli utensili sagri e la conferma delle sue facoltà, 1705 271 : 7.

Morte del Pottcam, Vicario Apostolico d'Olanda, suo mal governo, favori prestati al clero disobbediente alla S. Sede, et ordine a favore dè medesimi. Ne avvisa Adriano van Wich, 1706 39 : 21.

Adamo Daemen si deputa Vicario Apostolico d'Olanda, col titolo di Arcivesco in partibus, colle solite facoltà, et . . . . di ritenere il suo canonicato, 1707 32 : 17.

Sentimento del Vicario Apostolico di mandar gli alunni di questa S. C., dove gli pare, 1708 390 : 15 e 44 : 19.

Il nunzio di Colonia scrive, che si rimandino gli alunni Olandesi subito finiti i studi, 1708 393 : 19.

Heriberto Laurens della diocesi di Colonia supplica per l'approvazione delle dimissorie dal Vicario Apostolico d'Olanda, 1708 434 : 4.

Il medesimo supplica della dispensa dal giuramento, 1708 556 : 17.

Al Vicario Apostolico facoltà, 1709 208 : 45.

Il Vicario Apostolico d'Olanda si duole che le sue facoltà siano minori di queste dè Regolari, che si dia facoltà al nunzio di Colonia di dispensare in 2º grado in alcuni casi; se li contraenti debbano essere ambidue convertiti, basti uno di loro per la dispensa in 2º grado, 1709 392 : 11.

Il medesimo supplica della convalidazione delle dispenze date nei voti di castità semplice, nei matrimonii da contractarsi. Ibid.

Il nunzio di Colonia induce il Vicario Apostolico d'Olanda a continuar nella Curia, 1710 1 : 3.

Il Vicario Apostolico d'Olanda supplica della spedizione per via di Curia d'una Prepositura conferitagli da Sua Santità, 1710 294 : 12.

Il Baron di Doornemburgh supplica della facoltà di binare per il Paroco del suo castello negatagli dal Vicario Apostolico, 1711 56 : 11.

Se gli nega secondo il voto del detto Vicario, 1711 224 : 34.

D. Gio. Bylevelt giudicato degno del Vicariato d'Olanda, 1714 120 : 18.

Varie. Stato calamitoso della missione d'Olanda e temerità dè Refrattarii, 1705 152 : 18.

Legato lasciato ad Alberto e Maria Svart, non sodisfatto per la metà, se ne domanda dalli nepoti la composizione col rilascio e che s'applichi alla missione de Groninga, e non per educazione d'un missionario nel seminario di Lovanio, 1705 372 : 8.

Indulgenza ad Decennium alla confraternità della Buona Morte in Daventria, 1706 168 : 10.

Indulgenze nell' oratorio di S. Lorenzo di Vorscoten, diocesi d'Utrech, et altar privilegiato. Ibid.

Indulgenza per la chiesa di S. Martino nella terra d'Embriaco, diocesi d'Utrect, per diverse feste, 1706 193 : 12.

Simile per la chiesa di S. Martino Alcmariense (?) nella diocesi d'Utrech, 1706 247 : 2.

Indulgenza et altare privilegiato per l'oratorio di S. Barbara e dell' Assunta nella fortezza di Vorrea, diocesi d'Utrech. Ibid.

Simile per gli oratorii de SS. Luca, Emerenziana, Pietro e Paolo, nelle terre di Hem e di Venhuissen, diocesi d'Arlem, e di Arlandervien, diocesi d'Utrech. Ibid.

Indulgenza per la chiesa di S. Orsola nella terra di Waermenhuissen, diocesi d'Arlem, per la festa, 1706 271 : 1

Indulgenza et altare privilegiato per gl' oratorii dell' Annunziata in Utrech e de SS. Cosma e Damiano nella terra di Abcou della detta diocesi, 1706 220 : 14.

Simile per l'oratorio di S. Remigio nella villa di Veren. Ibid.

Da relazione del pessimo stato della Missione per la facilità dè missionarii nel confessare e loro scandali, 1709 10 : 16.

Stefano Gerardo a Lendt e Alardo Titzinch dicono il contrario. Ibid.

Eriburto Laurens, ordinato a titolo di missione con dimissorie di questa S. Congregazione, supplica di viatico e lettere commendatizie, 1709 233 : 33.

Relazione di Groningen, Frisia orientale e Aldemburgo data da Gerard van den Bergh, 1709 459 : 30.

Gio. Ariano Cuoch, Olandese, ricevuto in Collegio s'approva, 1709 475 : 11.

Gerardo Romemburgh si duole dè missionarii vicini, da conto della passata persecuzione contro i Cattolici, della multa fattagli in mille fiorini, e dubio dell' esilio, 1709 476 : 13.

Il Nuncio di Colonia avvisa essere false le persecuzioni esposte da Gerardo Romemburgh contro di lui, chè dica esser inquieto e invadere le migliori stazioni, 1710 7 : 11.

D. Nicolò Pouget domanda assegnamento per mantenersi in Olanda, sinchè vi sia impiegato e abbia appreso la lingua, 1710 84 : 22.

D. Guglielmo Fox da conto di se e manda la

minuta del testamento che pensa fare a favore dè suoi successori nella parrocchia d'Amsterdam e domanda luogo per un giovane in questo Collegio Urbano 1711 478 : 23

I Conti di Berg nella Geldria supplicano d'esser mantenuti nell' antico possesso di nominar i parochi in diverse chiese delle loro contee, contrastatogli dal Vicario Apostolico, 1711 505 : 57.

Testamento fatto da D. Guglielmo Fox, già alunno di questo Collegio e paroco in Amsterdam, a favore dè suoi successori in questa parocchia, approvato e lodato, 1712 1 : 3.

Gio. Enrico Ulst supplica della licenza di prendere la prima tonsura senza prestare il giuramento di servire alle missioni, 1712 79 : 8.

G. van Venroy, già alunno di questo Collegio Urbano, da conto del suo stato e supplica d'Indulgenza plenaria per la festa di S. Dionisio e S. Vittore, 1712 139 : 30.

Agli alunni Olandesi di questo Collegio Urbano si prescrive in avenire il giuramento a tenore della bolla Vinea Dominus Sabaoth, 1712 226 : 40.

Al P. van Acker, Provinciale degli Agostiniani della provincia Flandro-Belgica, prefettura e facoltà, 1712 342 : 15.

Arnoldo Aloisio Haselbergh, già alunno del Collegio Urbano, da conto di se e domanda Indulgenza per le feste di S. Ciriaco e S. Gio. 1713 7 : 9.

Il P. Ermanno Paterbon, Recolletto, domanda missione nell' isola Tielense, 1713 27 : 35.

Se gli nega e vi si deputa altro padre, in mancanza di sacerdote secolare, 1713 157 : 1 e 363 : 16.

D. Stefano Gerardo di Lenda, già alunno del

Collegio Urbano, da parte del suo stato e supplica di qualche beneficio in queste parti, 1713 79 : 26.

D. Gio. Vandermey, Olandese, già alunno, supplica della dispensa di 13 mesi per ordinarsi, 1713 129 : 29.

Morte di D. Guglielmo Fox, paroco in Amsterdam, e beni lasciati per la missione, 1713 199 : 19.

D. Giov. Van Venroy supplica di luogo in Collegio Urbano per un suo nipote, 1713 199 : 20.

D. Adriano Francesco Rovers, paroco in Leida, domanda Indulgenza in alcune feste, 1713 202 : 26.

D. Andrea Hugla, paroco in Amsterdam, domanda l'approvazione di procavere 100 fiorini da una vedova, che la medesima deve distribuire a queste stazioni, 1713 429 : 21.

Il medesimo dia relazione degli effetti testati del defunto Fox, e della fundazione fatta dalla medesima vedova. Ibid.

D. Adriano Francesco Rovers, paroco in Leida, domanda, se possa assolvere da casi riservati, 1713 512 : 43,

D. Daniele Mertes (?), paroco nella Geldria, domanda missione nell' isola Tilense per il P. Ermano Paterbon, Recolletto, 1713 633 : 24.

D. Stefano Gerardo Lentt si duole di non avere ottenuto la parocchia vacante nell' Haya, 1714 57 : 4.

L'Internunzio di Fiandra risponde sopra le suddette doglianze, 1714 227 : 25.

D. Adrea Hugla, paroco in Amsterdam, dice non poter dar nota dè beni stabili e mobili lasciati alla parocchia dal defunto Fox, 1714 419 : 3.

D. Teodoro Witsemburgh, gia Refrattario, domanda patente di missionario, 1714 478 : 20.

L'Internunzio di Fiandra domanda le facoltà stra-

ordinarie e luogo nel Collegio Urbano per Gio. Battista Scepen, 1714 607 : 34.

D. Arnolfo Luigi d'Haselbergh, paroco d'Horna, da conto del suo stato e supplica d'alcune indulgenze, 1715 18 : 29.

D'Andrea Houglas, paroco in Amsterdam, non puo mandare la nota dè beni del defunto Fox, per aver questo lassato erede la sorella, 1715 89 : 19.

I Cattolici d'Utrecht supplicano, si reintegrino nel possesso di 2 alunnati nel Collegio della Sapienza vecchia di Perugia, lassati dal Cardinale Capocchi. Informazione, 1715 158 : 35.

Se li concede la gratia e nomina la S. Cong., 1715 334 : 22.

Il Vescovo di Perugia scrisse che per di Cattolici vi sarà un luogo solo o che si mandi il giovane con tutti i requisiti per il principio di 9 Februario, 1715 375 : 4.

Il sopradetto Andrea Huglas informari Monsig. de Coch della disposizione e testamento fatto da D. Guglielmo Fox, suo antecessore, a favore di quella stazione, 1715 379 : 20.

D. Gio Canel, paroco di Horna, dà conto del suo stato e domanda alcune indulgenze, rinnovazione delle medesime e altare privilegiato, 1715 573 : 31.

Terra de Malabar. Il P. Procuratore Generale de Carmelitani Scalzi propone per missionarii alla terra li PP. Dionisio di S. Bernardo e Teodoro di Gesu Maria, Fiammenghi, per esser di tal nazione più desiderati dagl' Olandesi, 1705 384 : 9.

INDICE GENERALE.

K. (1716—1726.)

Belgio. Al Vicario Apostolico di Bolduc proroga di facoltà, 1716 282 : 2 e 239 : 14.

Andrea a Woldemburgh supplica di dispensa per aver goduto illegitimamente un luogo di certa fondazione per i giovani di Emerich, 1716 286 : 13.

Al Vescovo d'Anversa proroga di facoltà coll' ampliazione al numero 3 per i diocesani Olandesi, 1716 354 : 4.

Al Vescovo di Ruremonde proroga di facoltà, 1717 109 : 27.

Il Vicario Apostolico di Bolduc domanda patente d'approvazione per missionario nella sua diocesi del P. Gerardo Cillis dell' Ordine Centonico, 1718 600 : 20.

Il Vescovo d'Anversa supplica della conferma delle sue facoltà ordinarie coll' estenzione al 2⁰ e 3⁰ grado in matrimoniis contrahendis quoad personas pauperes, da valersene per quei suoi diocesani, che sono soggetti in temporalibus agli Olandesi, ad S. Officio, 1719 491 : 8.

Il Vicario Apostolico di Bolduc procura di togliere le stazioni ai Regolari e darle ai preti secolari,

particolarmente quella di Briel dè Recolletti. L'Internunzio in Bruxelles ricorre, 1725 223 : 26.

Il Vicario Apostolico ed il clero secolare di Bolduc procurano di togliere le stazioni ai Regolari e particolarmente quella di Briel ai Recolletti e l'altra di Dungen ai Francescani. Informazione del Nunzio in Fiandra di esercitare le facoltà in quel vicariato sino alla deputazione del successore, 1726. Ibid.

Al medesimo Nunzio in Fiandra si stendono le facoltà al Vicario di Bolduc per l'impotenza del Vicario Apostolico, 1726 309 : 11.

Collegio Urbano. D. Arnolo Luigi d'Haselbergh, paroco in Olanda, domanda luogo per un suo fratello, 1716 43 : 10.

F. Francesco Ploegh, Paroco in Olanda, domanda luogo per Gottifredo Galensloot, 1716 43 : 11.

Teodoro e Giusto Donker, Olandesi, domandano luogo in Collegio, 1716 214 : 17.

Si ammettono i detti giovani, 1716 345 : 32.

Si scrive all' Internunzio in Fiandra per informazione dè giovani Olandesi, che hanno domandati luogo nel Collegio Urbano, 1716 345 : 32.

Cornelio Valburg, Olandese, domanda luogo, 1716 Ibid.

Enrico Wesselingh alli 4 Minori, 1716 69 : 14.

Ignazio Pyselmon, licenza di sostener conclusioni in filosofia, 1716 244 : 16

Enrico Wesselmy
Ignazio Piselmon
G. Teodoro Kerbemon
Gio. Wertner
} domandano le dimissorie per il subdiacono, 1717 41 : 14.

Gio. Cuich ed Enrico Wesselingh sono in fine del

corso della Teologia Speculativa. Wesselingh proposto dal lettore come più capace per difendere conclusioni, 1717 65 : 30.

Ad Enrico Wesselingh e Giov. Cuich, licenza per il loro ritorno, viatico, vestiario ed altro. Per il dottorato si esamino privatamente con esame rigoroso, 1717 128 : 39.

Wesselingh ricorra all' Internunzio di Fiandra per le dimissorie ed ordinazione extra tempore, 1717. Ibid.

A Gio. Kerbemon e Ignazio Pyselman dimissoriali per il diaconato, 1717 372 : 10.

A Gio. Cristoforo Werner dimissoriali per gli due Ordini Minori, 1717. Ibid.

Ignazio Peyselman, Olandese, alunno del Collegio Urbano, domanda licenza di tornare in patria per causa d'infermità, soliti sussidii, dottorato e dispensa di 6 mesi per ordinarsi sacerdote. Se gli concede in tutto ma in quanto al sussidio si rescrive colla clausola, quatenus aliunde habere non valeat, 1718 133 : 22.

A Ludovico Riniers, Olandese, alunno del Collegio Urbano, dimissorie per gli Ordini sacri, 1718 439 : 4.

A Ludovico Reyniers licenza per il diaconato e dispensa degl' interstizii, 1718 616 : 17.

Ad Ermanno de Wert ed Gio Francesco Leempoel, } Olandesi, si da luogo Collegio Urbano, per quando ne saranno partiti gli altri 2 di qual nazione, 1719 324 : 10.

Ad Arnoldo Van Bouteren, Olandese, si da luogo

nel Collegio Urbano ad istanza del Vicario Apostolico d'Olanda, 1720 125 : 28.

G. Kerbeman
Ludovico Reyniers, } alunni del Collegio Urbano, avendo compiuti gli studi, domandano viatico, vestiario, dottorato e devozioni, 1720 153 : 6.

Simone Reyniers, Olandese, si ammette per alunno nel Collegio Urbano, 1720 191 ; 11.

Arnoldo Bouter, Olandese, alunno del C. U., domanda dimissorie per la prima tonsura, 1722 459 : 7.

Ermanno di Weert, Olandese, supplica di dimissorie per la prima tonsura e quattre Ordini Minori, 1722 459 : 7.

Se debba assegnarsi luogo nel Collegio Urbano a Frederico de Pas, Olandese, raccomandato dal P. Meminchove, Agostiniano. Impletus est numerus, 1723 20 : 27.

Balduino Sevensterre, Olandese, parte da Bruxelles per procurare un luogo nel Collegio Urbano, notizie circa le sue qualità, 1723. Ibid.

A Giov. Lazar, Olandese, alunno del Collegio Urbano, dimissorie per la prima tonsura ed Ordini Minori, 1723 119 : 3.

A Simone Reyniers d'Amsterdam, alunno del Collegio Urbano, licenza per ordinarsi, 1724 84 : 4.

Ad Ermanno de Werdt
e Giusto Doncker, Olandesi, } alunni del Collegio Urbano, licenza per ordinarsi in Sacris e dispensa dagl' Internunzii, 1724 88 : 13.

Ermanno de Verdt, Olandese,
Giusto Donker, Olandese, } alunni del Collegio Urbano, domandano licenza d'ordinarsi a diversi Ordini, 1725 99 : 7.

Nicolò Gaaleani d'Utrecht non si ammette in detto Collegio, 1725 218 : 22.

A Teodoro Doncker, Olandese,
e Gio. Lasaar, Olandese, } alunni del Collegio Urbano, licenza d'ordinarsi a diversi Ordini, 1725 265 : 1.

G Giusto Doncker, Olandese, alunno del Collegio Urbano, licenza di ripatriare, viatico, lettere commendatizie, e dispensa di 13 mesi d'età per il sacerdozio, e dimissorie, 1725 375 : 5.

Ad Arnoldo Bouter, Olandese, licenza per ordinarsi, 1725 373 : 12.

Nicola Galeani di Utrecht si ammette in Collegio, 1725 460 : 8.

Simone Reiniers, Olandese, si rimanda alla patria per indisposizione, 1725 491 : 28.

Teodoro Donker ed Ermano de Werdt, alunni Olandesi, hanno terminato lo studio della Morale, vorebbero stare in Collegio sino alla primavera. Si condiscende per il secondo, 1725. Ibid.

A Gio. Lasaar, Olandese, alunno del Collegio Urbano, licenza per gli Ordini sagri, 1726 134 : 19.

Lemosine. Chiara Francesca Ignazia Ducain, Olandese, domanda limosina, 1716 15 : 27.

Missioni Settenali. Il Vicario Apostolico partecipa gli ordini pregiudiziali alla Cattolica Religione, dati colà in vendetta del fatto d'Eidelberga. Altre riso-

luzioni prese contro i Cattolici per aver quei di Munster scacciato da una terra un predicante eretico, 1719 463 : 21.

Per le minaccie degli Olandesi a quei missionarii di chiudere le cappelle, molte dè medesimi si sono portati in Eidelberga a passare uffizii, 1719 518 : 34.

Olanda. D. Arnoldo Luigi d'Haselbergh da conto del suo stato, 1716 43 : 10.

D. Francesco Ploegh, paroco in Olanda, ragguaglia del suo stato, 1716 43 : 11.

Si procede contro il Vescovo, che ha tenuto ordinazione in Olanda, e contro gli ordinati da esso, 1716 54 : 30.

D. Gio Canel, paroco in Horna, dà conto del suo stato, rinuova le istanze per l'indulgenze, altare privilegiato ed erezzione di confraternità, e da notizia delle oscenità commesse da alcuni sacerdoti refrattarii colle penitenti, 1716 143 : 10.

Il P. Prefetto dè Domenicani in Olanda si duole dell' Internunzio in Fiandra, che fa difficoltà nell' approvare i soggetti da lui propostigli per coadjutori o sussidiarii di qualche missione, 1716 148 : 17.

Il P. Priore dè Domenicani Ibernesi in Lovanio supplica della licenza di poter confessare al P. Cristoforo Dillon, che egli manda ogn' anno in Olanda per servizio dè Cattolici delli tre Regni. All' Internunzio, 1716 213 : 15.

D. Gio Andrea Huglas, paroco in Amsterdam, da conto del suo stato, e che l'inventario delle robe del suo antecessore, D. Guglielmo Fox, è appresso D. Nicolò van der Meer. Se ne scrive, 1716 238 : 5

Il Vescovo d'Anversa domanda la proroga delle

facoltà coll' ampliazione di quelle del numero 3^0 per i suoi diocesani Olandesi, 1716 354 : 40.

D. Nicolò Vandermeer, paroco in Amsterdam, informa sopra l'inventario e robe lasciate dal defonto Fox in beneficio dè successori nella parochia, 1716 354 ; 41.

D. Teodoro Baldassarre de Coch, Olandese, da conto del suo stato: che quella missione va deteriorando e che i Refrattarii mantengono in Delf un Vescovo Ibernese, il quale ordina e cresima, 1716 416 : 7.

D. Cornelio Van Breugel, missionario in Olanda, dà relazione del suo stato, e supplica si liberi dalla schiavitù Giovanni di Teodoro Vood, buon Cattolico, 1716 417 : 8.

Il Re de Spagna si duole dell' Internunzio in Bruxelles, perchè non ha dato al cappellano del suo Ambasciatore all' Haja facoltà di esercitare le funzioni pastorali. Istruzioni date sopra questa materia dalla Segreteria di Stato all' Internunzio, e risposte di questo. Ordini dati su tal particolare al Ministro Apostolico in Spagna. Diligenze per far tornare in Provincia il Padre Gio. Battista Van Duren, altro cappellano di detto Ambasciatore, richiamato da suoi superiori, 1716 435 : 23.

D. Gerardo a Lendt, paroco in Olanda, domanda da N. Signore qualche beneficio, 1717 12 : 20.

D. Arnoldo Luigi di Haselbergh da conto del suo stato, e domanda di poter entrare in Religione. Se gli nega, 1717 36 : 4.

Informazione dell' Internunzio in Fiandra sopra gl' inconvenienti esposti da D. Baldassarre Teodoro di Coch nella missione d'Olanda per opera di Re-

frattarii e circa un Vescovo, che questi tengono in Delft per fare l'ordinazioni, 1717 50 : 23.

Il Signore Girardelli, Ministro della S. Sede in Madrid, tratta col P. Dauberton e col Marchese di Grimaldo sopra l'affare della pretensione dell' Ambasciatore del Re di Spagna all' Haya di voler i suoi cappellani colle facoltà illimitate amministrare i sagramenti pastorali a tutti. Lettere del Re di Spagna ed altri documenti, 1717 54 : 25.

Risposta dell' Internunzio in Fiandra sopra l'istessa materia. Scrittura della parte coll' objezzioni alli motivi e ragioni addette dall' Internunzio, 1717 117 : 38.

Non si può rinvenire, chi sia il Vescovo che ha promosso in Irlanda i chierisi Olandesi colle dimissorie del preteso Capitolo d'Utrecht, 1717 406 : 16.

C. Gisberto Spitove, ragguaglia del suo stato ed impiego. Va crescendo in quelle Provincie la divozione e riverenza verso la S. Sede, connivenza dè Magistrati, speranze di miglior sistema nelle missioni, 1717 431 : 36.

Il P. Girolamo Geeraerts, Domenicano, proposto per Prefetto delle missioni del suo Ordine in Olanda, 1718 132 : 10.

Si deputa colle solite facoltà, 1718 350 : 18.

D. Teodoro Baldassarre de Coch, già alunno del Collegio Urbano, domanda licenza di poter ritirarsi dall' esercizio delle missioni a causa d'infermità, 1718 153 : 51.

Se gli permette durante l'indisposizione. Fermo rimanente juramento, 1718 189 : 18.

D. Luigi d'Haselbergh, paroco d'Orna, da conto del suo stato ed impiego. Domanda altra stazione

e di poter ritirarsi in qualche Monastero. Se gli domanda un' esemplare delle regole del Collegio Urbano, 1718 181 : 10.

Il P. de Bruin, Gesuita, superiore delle missioni d'Olanda, domanda per i suoi PP. la reintegrazione delle stazioni, che vacano per morte di Regolari, che l'hanno occupate nel loro discacciamento secondo i concordati, perche nelle patenti de missionarii si faccia il nome di Gesuita, 1718 288 : 25.

L'Internunzio in Fiandra richiesto delle dimissioriali per gli Ordini sacri da un chierico nominato Willimbroldo d'Emeritz in Gheldria, provisto di un benefizio residenziale, domanda, se possa concedergli senza obbligarlo al giuramento di servir alla missione; conforme gli vien prescritto nelle sue facolta, 1718 37 : 11.

Il medesimo domanda proroga delle sue facoltà ordinarie e straordinarie per la sopraintendenza a quelle Missioni, 1718 Ibid.

Il P. Egidio de Glabais, missionario Recolletto, si conferma nella Prefettura del suo ordine in Olanda, 1718 439 : 3.

Al medesimo proroga di facoltà, 1718 Ibid.

Lo stesso padre espone la necessità di dare la facoltà a qualche semplice sacerdote d'amministrare in Olanda ai Cattolici il sagramento della cresima. Il medio proposto per tal effetto, 1708 462 : 30.

Al P. Gaspare des Champs, Gesuita prefetto delle sue missioni d'Olanda, facoltà, 1710 33 : 2.

Al clerico Willibrordo Frederico Bolten d'Emerich si concedono le dimissorie per gli Ordini sacri a titolo di beneficio e non di missione, 1719 41 : 18.

D. Giovanni Byleveld, deputato Vicario Apostolico

d'Olanda, domanda il sostentamento promessogli, 1719 168 : 12.

Al P. Tommaso du Jardin, Domenicano, Provinciale della Germania inferiore, si concede la prefettura e facoltà per le missioni d'Olanda, 1719 208 : 11.

Il Vicario Apostolico d'Olanda esercita liberamente il suo ministero in Utrecht e sua Provincia coll' assenso degli Ordini e Consoli, spera poter fare lo stesso per tutta l'Olanda dopo qualche tempo, 1719 306 : 20.

L'Internunzio di Bruxelles si riserva di esaminar la pretenzione, che ha il Domino Vicario, di 100 imperiali al mese, 1719. Ibid.

L'Arcivescovo di Malines ha mandato un suo segretario in Utrecht per consegnare al domino Vicario Apostolico i Brevi di Nro Signore e per assistergli finche venga provisto del proprio segretario. Hà difficoltà d'arbitrare sopra la quantità della provisione da assignarsi al Domino Vicario, si offerisce pronto di accoglierlo in sua casa, quando non potesse esercitare altrove il suo vicariato, 1719, 306 : 20.

Si ordina, che dopo due mesi si somministrino al predetto Vicario Apostolico fior. 500 di sussidio straordinario, che si osservi in ciò la segretezza, e che l'Arcivescovo suddetto e l'Internunzio referiscano precisamente le loro opinioni, 1719. Ibid.

L'Internunzio di Bruxelles supplica della proroga delle sue facoltà per la missione d'Olanda, e della sanazione d'alcuni pochi atti giuridizionali da esso fatti dopo spirato il quinquennio della prima concessione. Ad Congregationem Particularem, et interim prorogentur per annum, 1719 328 : 16.

La Congregazione Particolare proroga le dette facoltà ad quinquennium, da esercitarsi coll' intelligenza del Vicario Apostolico per evitar la confusione, 1719. Ibid.

Nostro Signore sana tutti i sopradetti atti fatti e da farsi, fino alla recessione della proroga della facoltà, 1719. Ibid.

A Cornelio Backer, chierico di Langer in Olanda, già studente nel seminario di Perugia, dimissorie per ordinarsi ad titulum Missionis, 1719 424 : 14.

D. Arnoldo d'Haselbergh, stato alunno del Collegio Urbano ed ora paroco d'Horna, domanda se gli muti stazione e di essere assoluto dall' obligo della missione. Lodato da Mons. de Coch, 1720 16 : 19.

S'aducce l'eredità di Mons. di Coch, che ha testato a favore della S. Congregazione con obligo di somministrare al Vicario Apostolico pro tempore d'Olanda i frutti di 36 luoghi di monti. Il testamento e codicilli sono in copia nel tom. 2° degl' istrumenti, 1720 38 : 3.

Alla famiglia di detto prelato si danno gl' abiti corrosi, 1720. Ibid.

D. Giusto Vernii, curato di Langeraer, diocesi di Utrecht, domanda diverse indulgenze ed altare privilegiato per l'oratorio da esso eretto sotto il titolo di S. Adriano Martire, 1720 225 : 2.

Indulgenza plenaria per alcuni oratorii situati in Rhenolandia, del Vicariato Apostolico d'Olanda, 1721 121 : 1.

Conferma d'altar privilegiato per la chiesa di S. Martino d'Embrica, diocesi d'Utrecht, 1721 208 : 35.

All' Internunzio in Fiandra, come superiore delle

missioni d'Olanda, si danno alcune facoltà straordinarie per le dispense matrimoniali ed indulgenze per l'esposizione delle 40 ore in Articulo Mortis ed altre, 1721 356 : 16.

Al P. Alberto Pappers, Domenicano Fiamengo, si si nega la patente di missionario in Olanda, 1721 422 : 31.

Se l'Internunzio in Fiandra possa servirsi delle facoltà, che ha fuori di detta provincia, cioè per i soldati Cattolici, che sono nè regimenti Olandesi in Namur ed altre città di Brabante, 1721 453 : 12.

Nel 1722. Nihil. V. Belgio.

Al P. Carlo de Cuict, superiore dè Gesuiti d'Olanda, si dà la prefettura delle missioni della sua compagnia colle facoltà, 1723 3 : 9.

Al P. Giacinto Dumont, Provinciale de PP. Domenicani della Germania Inferiore, si dà la prefettura delle Missioni del suo Ordine in Olanda colle facoltà, 1723 286 : 6.

Nel 1724. Nihil.

Dispensa Matrimoniale per due Olandesi in primo e 2^{0} grado di linea trasversale, 1725 136 : 9.

Ricognizioni di libri di questa stamperia a Mgr. Lanfredini per l'opera dal medesimo composta contro i Refrattarii d'Olanda, 1715 210 : 14.

A Giovanni Villelmo Brandes, Olandese, si nega la licenza di ordinarsi ad titulum Missionis, 1725 384 : 21.

Ad Armando Combert, Olandese, a cui si è permesso di esser ordinato ad titulum Missionis, si da sussidio di scudi 50, 1725 380 : 23.

Dispensa in primo e 2^{0} grado d'affinità per dare

INDICE GENERALE,

K. (1727—1736.)

A Niccolò Galeani, Olandese, alunno del Collegio Urbano, dimissorie per la prima tonsura, 1728 404 : 23.

Ad Arnoldo Bouter, alunno Olandese, dimissorie per il sacerdozio, 1730 1 : 2.

Ad Arnoldo Bouter, alunno, licenza per la patria e viatico, 1730 30 : 18.

A Nicolo Galeani di Utrech dimissorie per li 4 ordini minori, 1731 43 : 16.

A Nicolo Galleani licenza per il subdiaconato, 1734 119 : 2.

A Nicolo Galleani, alunno, licenza per il diaconato, 1734 215 : 22.

A Nicolo Galeani licenza per il sacerdozio colla dispensa di età ed extra tempora, 1735 2 : 5 e 57 : 3.

A Nicolo Galeani, alunno, prossimo a partire, viatico, vestiario e divozioni, 1735 119 : 9 e 10.

Olanda. Regolari. Al P. Gio. Battista Goettgebuur, nuovo Prefetto dè Gesuiti d'Olanda, facoltà, 1729 142 : 4.

Al P. Filiberto Maes, Recolletto Francescano, Provinciale di Germania Inferiore, si dà la prefettura e la facoltà per le missioni d'Olanda, 1729 495 : 15.

Al P. Van Acher, Provinciale degli Agostiniani della Provincia Flandro-Belgica, si dà la prefettura delle missioni di detto Ordine in Olanda con le facoltà, 1730 81 : 10.

Al P. Gerardo Melyn, sostituito nel provincialato degli Agostiniani della Provincia Flandro-Belgica, si dà la prefettura e facoltà ad beneplacitum, 1731 385 : 23.

Al P. Martino Brasseuf, Provinciale della Provincia

di Germania Inferiore, prefettura e facoltà per le missioni d'Olanda e Bolduc, 1731 473 : 4.

Al Provinciale dè Minori Osservanti Recolletti di Fiandra, prefettura e facoltà, 1732 398 : 8.

Il P. Nicola Van den Reyd si deputa Prefetto degli Agostiniani d'Olanda, 1734 363 : 2.

Il P. Norberto Van Bilsen, Domenicano, Provinciale della Provincia di Germania Inferiore, prefettura e facoltà per l'Olanda e Bolduc, 1735 313 : 4.

Simile al P. Martino Puteano, Provinciale dè Minoriti d'Olanda, 1735 419 : 4.

Al Prefetto dè Gesuiti d'Olanda conferma di facoltà, 1735 510 : 4.

Varie. Si rimette al S. O. la revisione della causa di D. Armando Combert, Olandese, 1727 17 : 22.

Il medesimo sottomette al giudizio de Gratia Inferiori. Al S. Officio, 1727 25 : 7.

Domanda sussidio e licenza di dir la messa, 1727 166 : 5.

Dispensa in primo e 2° gràdo d'affinità per due Olandesi, 1727 60 : 5.

Al P. Guglielmo Poelman, Provinciale dè Domenicani di Germania Inferiore, prefettura e facoltà per le missioni del suo ordine in Olanda e Bolduc, 1727 320 : 4.

D. Armando Combert, Olandese, disbrigato dal Sancto Officio, chiede la reintegrazione della messa, d'esser spedito missionario ovvero applicato ad altro esercizio e sussidio per vestirsi, 1727 448 : 23.

Il medesimo si reintegra della celebrazione della messa, ma non vien giudicato opportuno, si propone di sciogIierlo dal giuramento e mandarlo con viatico in Valenza, ove può sussistere, Ibid.

Istanza perche si conceda il titolo di missionario apostolico al cappellano maggiore delle cappella regia di Spagna nell' Haya, 1728 77 : 10.

Si porta di nuovo detta istanza sulla riassunzione della domanda altre volte fatta per il medesimo cappellano di poter administrare i parrochi indistintamente a tutti i Cattolici dell' Haya, 1728 208 : 26.

Al detto cappellano s'accorda il titolo di semplice missionario, purchè non s'ingerisca nei parrocchiali. Ibid.

Il chierico Wilelmo Brandes, Olandese, domanda le dimissorie per essere ordinato in Sacris in Roma 1728 154 : 11.

Al Vescovo d'Anversa facoltà, 1728 451 : 2.

D. Armando Combert, Olandese, mantenuto nel Collegio Ecclesiastico, chiede licenza di portarsi in Napoli. Lectum e pro remotione e Collegio Ecclesiastico, 1728 453 : 7.

Si tratta d'una nomina, che ha la Nazione Olandese nel Collegio detto Sapienza Vecchia di Perugia, 1729 128 : 23.

Enrico Heypen, Olandese, diacono di Liegi, chiede di potersi ordinare a titolo di missione, 1730 80 : 19,

Informazione del Nunzio in Fiandra su la suddetta istanza. Non si esaudisce, 1730 229 : 15.

Il Collegio detto di Pulcheria di Lovanio riacquistato ai Cattolici dalle mani dei Giansenisti, 1730 88 : 23.

Il Collegio Olandese Alticollense tolto pure ai Refrattarii, Ibid.

Arnoldo Bouter, già alunno del Collegio Urbano, si presenta al detto Nuncio per esser a tale effetto esaminato, 1732 388 : 8.

I due fratelli Reymers e Bernardo de Rossi tramano per escludere ogni giurisdizione della Nunziatura Apostolica dall' Olanda, 1735 425 : 14.

Ravvedimento del dè Rossi e sua venuta in Roma, Ibid.

Rimborso al Nunzio di Bruxelles di scudi 60 per ciò spesi, Ibid.

Stampa. D. Gio. Battista Laszaar, Olandese, alunno del Collegio Urbano, de ritorno in patria, domanda libri, 1727 356 : 9.

Varie. D. Armando Combert, Olandese, mantenuto nell' Ospizio Ecclesiastico, chiede licenza di portarsi a Napoli. Lectum et pro remotione e Collegio Ecclesiastico, 1728 453 : 7.

INDICE GENERALE.

M. (1737—1750).

Il medesimo chiede le facoltà ordinarie, 1746 315 : 1.

Al P. Francesco Vanden, Provinciale dè Recolletti di Germania Inferiore, prefettura e facoltà per l'Olanda, 1747 331 : 1.

Collegio (Oltramontani). Giuseppe Ludovico Van Outheusden, Olandese, alunno del Collegio di Lovanio, promosso fino al diaconato a titulo di missione, non si dispensa dal giuramento, ma per 5 anni gli se ne sospende l'esecuzione, 1718 15 : 1.

A Giuseppe Lodovico Van Outheusden, già alunno di Lovanio, proroga per altri due soli anni di adempire all' obligo di portarsi in missione, 1742 243 : 13.

Collegio Urbano. Si richiede luogo in Collegio per Egidio van der Schaften d'Utrech, 1742 46 : 20.

Egidio van der Scaft di Utrech non s' ammette in Collegio, 1742 292 : 4.

Giuseppe Gallearis *(sic)* d'Utrecht, alunno, prossimo a tornare in patria, oltre il viatico domanda qualche sussidio per le contumacie che dovranno fare, 1744 97 : 6.

Guglielmo d'Andrè, Olandese, s'ammette in Collegio, 1745 199.

Si ammette un giovane Olandese in Collegio Urbano e si approva, ne venga ricevuto un altro che deve mandare il Nunzio di Bruxelles, 1749 133 : 7.

A Giuseppe Galleani, alunno, licenza per la prima tonsura e quattro minori, 1739 553 : 1.

A Giuseppe Galleani, alunno, licenza per gl' ordini Sagri, 1743 255 : 3.

A Gius. Galleani di Utrecht, alunno, si concede la laura dottorale, 1744 97 : 5.

Giacomo van der Haegen, Olandese, alunno nel Collegio Urbano, si rimando in patria a causa di male con viatico e vestiario, 1750 131 : 2.

Il Nunzio di Bruxelles scelga un altro giovane nel luogo del sudetto, Ibid.

Dubbii. Se i missionarii e preti d'Olanda, che non sodisfano per se ipso le messe, possino tenersi porzione della limosina, 1741 382 : 22.

Olanda. Regolari. H. P. Guglielmo Mattea, Prefetto dei Gesuiti delle missioni delle Provincie unite d'Olanda, si conferma per un altro triennio, 1738 365 : 1.

Al P. Ermanno Janssens, Francescano Recolletto eletto Provinciale d'Olanda, prefettura e facoltà, 1738 386 : 16.

Al Provinciale de Gesuiti in Fiandra conferma di facoltà, 1738 376 : 13.

Al P. Guglielmo Poelman, Domenicano eletto Provinciale della Germania Inferiore, prefettura e facoltà per le missioni d'Olanda e Bolduc, 1739 215 : 6.

Al P. Balduino de Housta, Agostiniano Provinciale di Fiandra, prefettura e facoltà per le missioni di Olanda, 1739 216 : 8.

L'Abbate dè Premostratensi di Tongerloò chiede la facoltà d'approvare ed istituire i parrochi nelle 13 parrochie dipendenti dal suo monastero nelle vacanze del vicariato di Bolduc, e nevi promette il consenso dai Stati, 1741 32 : 23.

Il P. Bonaventura Maas, Cappuccino, direttore della Congregazione dè convertiti in Colonia, scorre la missione d'Olanda senza saputa del Nunzio di Bruxelles, qui utatur jure suo, ed il Religioso s' ammonisca, 1741 318 : 30.

Al P. Gerardo da Brouver, nuovo Provinciale dè Recolletti, prefettura e facoltà, 1741 349 : 45.

Il P. Bonaventura Maas, Cappuccino, si rimanda

in Olanda per direttor spirituale della casa di Martino Willimbrordo van Lenohoven, ed altri Cattolici sotto la direzione del Nunzio di Bruxelles, che gli darà le facoltà ad sex menses, 1743 164 : 19.

Al P. Martino Brassens, Domenicano Provinciale della Germania Inferiore, prefettura e facoltà per le missioni nell' Olanda e Bolduc, 1743 255 : 6.

Il Nunzio di Bruxelles communichi per altri sei mesi le facoltà al P. Bonaventura Maas, Cappuccino, direttore spirituale d'un nobile in Olanda, 1744 217 : 15.

Al Provinciale degli Agostiniani di Olanda prefettura e facoltà, 1745 259 : 2.

Il Nunzio di Bruxelles, come superiore delle missioni di Olanda, chiede le facoltà della formula 8ª oltre queste della 3ª, che già gode. Dilata. 1745 262 : 11.

Al medesimo facoltà della 8ª, oltre queste della formola 3ª. V. Audienza di Nro Signore de 13 Marzo 1746.

Al P. Baldovino Housta, eletto Provinciale degli Agostiniani di Olanda, prefettura e facoltà, 1748 158 : 6.

Vicario Apostolico. Varie. Decreto emanato dai Stati Generali d'Olanda per una nuova imposizione da tassa collaterale posta su le chiese e case nazionali dè Cattolici, 1737 469 : 20.

Giuseppe Ludovico van Outheusden, Olandese, alunno del Collegio di Lovanio, promosso sino al diaconato a titolo di missione, non si dispensa dal giuramento, ma per 5 anni gli se ne sospende l'esecuzione, 1738 15 : 11.

Al P. Guglielmo Mattea, Prefetto dè Gesuiti delle

missioni delle Provinciale Unite d'Olanda, si conferma per un' altro triennio, 1738 365 : 1.

Il Clero secolare di Olanda chiede di poter dire sub ritu semiduplici l'officio del SS Sagramento nella Feria quinta e nel Sabbato quinto dell' Immacolata Concezione, 1738 367 : 6.

Il sacerdote Christ, missionario in Olanda, a cui fu assegnato un canonicato unvalidamente, morto il rassegnante, chiede la rivalidazione, 1740 158 : 17.

Gio. Thysse e Giosina Golder, poveri d'Amsterdam, si dispensano dal primo e 2º d'affinità, 1741 48 : 10.

A D. Simone Reyniers, paroco di Alanderveen, si nega facoltà di approvare i preti esteri già abili a confessare nella sua parrochia, 1741 64 : 22.

Se i missionarii e preti d'Olanda, che non sodisfano per se ipsos le messe, possino ritenersi porzione della limosina, 1741 382 : 22.

Si richiede luogo in Collegio Urbano per Egidio Van der Schaften d'Utrech, 1742 46 : 20.

Istanza che i missionarii di Olanda non sian compresi nella proibizione di Benedetto XIV di far celebrar le messe con minor limosina di questa che ricevono, 1742 99 : 18.

A Giuseppe Lodovico Van Outheusden, già alunno di Lovanio, proroga per soli due altri anni dall' obligo di portarsi in missione, 1742 243 : 15.

Egidio Van der Scaff di Utrech non si ammette in Collegio Urbano, 1742 292 : 4.

Ernesto Domenico Gilbert, Olandese, convertito, chiede esser mantenuto nell' Ospizio di Ponte Sisto per abilitarsi al sacerdozio, 1743 4 : 8.

Gli si nega sussidio e si raccomanda al Papa, 1743 265 : 20.

D. Giuseppe Van Outheusden, Olandese, ordinato ad titulum Missionis, chiede l'assoluzione dal giuramento di servirla, 1743 424 : 15.

D. Giov. Van Outheusden, Olandese, ed ordinato a titolo di Missione, non si assolve dal giuramento ma solo che resti in Brugen durante vita matris, 1744 66 : 23.

Il Nunzio in Bruxelles chiede la facoltà anche di luoghi, ove è libero l'esercizio della Religione Cattolica, 1744 204 : 6.

Domenico Ernesto di Gilbert, Olandese, convertito, chiede assegnamento mensuale per compire i studi e farsi sacerdote. Relatum, 1744 233 : 23.

Deputazione fatta dal Vescovo con sua patente, ma qui se ne spedisce il Breve, e gli si manda. Ibid.

D. Cornelio Backer si raccommanda di nuovo al Nunzio per una stazione migliore, 1745 103 : 6.

Al Cardinale di Malines, come Visitatore Apostolico della parte della diocesi di Bolduc, soggetta alla casa d'Austria, conferma di facoltà straordinarie, 1745 173 : 3.

Al Vicario di Bolduc, facoltà, 1745 213 : 2.

Morte del Van der Lee, arciprete di Olanda, 1747 41 : 10.

Il Van der Valk sostituitogli dal Nunzio. Ibid.

Giacomo van der Haeyc, Olandese, alunno nel Collegio Urbano, si rimanda in patria a causa di male con viatico e vestiario, 1750 130 : 2.

Al Nunzio Apostolico in Bruxelles conferma delle facoltà, 1750 175 : 1.

INDICE GENERALE,

N. (1751—1766.)

Informazione dell' Uditore della Nunziatura di Bruxelles sopra la suddetta istanza, Ibid.

Si rimetta al S. Officio ed in quanto alle riduzione delle feste si conferisca l'affare col Nunzio di Bruxelles, a cui si scriva con istruzione, Ibid.

Al Vescovo di Ruremonda facoltà, 1764 14 : 16.

Il Vicario di Bois-le-Duc domanda la facoltà di ridurre le feste del suo vicariato per uniformarsi alla pratica delle vicine diocesi, 1764 157 : 5.

Informazione di Monsig. Nunzio di Bruxelles, Ibid.

La S. C. risponde non esser luogo alla richiesta riduzione, Ibid.

Il Vicario di Bolduc rinuova l'istanza per l'accennata diminuzione, 1765 165 : 24.

Gli si accorda pel suo vicariato a norma di quella fatta per la diocesi di Anversa, Ibid,

Collegio Urbano. Guillelmo Francesco Van der Eyden, Olandese, si ammette per alunno in Collegio Urbano. V. Udienza di N. S. dè 26 Gennaio 1755, titulo Collegio Urbano, Olanda.

Ad Enrico Smits, Olandese, alunno, licenza di ripatriare non credendosi dotato dello spiriti di missionario, 1752 215 : 7.

Il Nunzio di Bruxelles scelga un' altro giovane da succedergli nell' alunnato, Ibid.

A Cornelio Van Vliet, alunno, dimissorie per la tonsura e 2 ordini minori, 1754 176 : 7.

Idem dimissorie per due minori e subdiaconato, 1757 1 : 2.

Idem diaconato e presbiterato, 1757 79 : 7.

Idem prossimo a partire, viatico, vestiario e divozioni, 1757 119 : 16.

A Giovanni Bartels, dimissorie per tonsura e due ordinazioni, 1756 239 : 6.

A Giuseppe Scholten, dimissorie per tonsura e due ordinazioni, 1756 239 : 6.

A Giovanni Bartels, Olandese, alunno, dimissorie per 2 mesi non e per tutti i sagri ordini, 1758 101 : 15.

A Giuseppe Scholten, Olandesi alunni, dimissorie per 2 mesi non e per tutti i sagri ordini, 1758 101 : 15.

Ai medesimi di ritorno in patria, viatico, vestiario e devozioni, 1758 147 : 12.

Olanda. Al P. Antonio de Meester, Provinciale dè Domenicani della Germania inferiore, prefettura e facoltà per le missioni del suo ordine in Olanda e Bolduc, 1751 119 : 2.

Al P. Domenicano Evrad, Domenicano, prefettura per le missioni del suo ordine in Olanda, 1755 177 : 2.

I Regolari non hanno voluto sottoscrivere una pastorale scritta dal Nunzio di Bruxelles per sradicare alcuni abusi tra i missionarii di Groninga su la celebrazione della messa etc. e continuano ad essere disubbedienti, 1756 267 : 4.

S'obbligano a ricevere ed accettare detta pastorale, 1756 375.

Al P. Crutiano Bert, Agostiniano, eletto Provinciale della Provincia Flandro-Belgica, prefettura e facoltà per le missioni d'Olanda, 1757 270 : 16.

Al P. Francesco Van der Venne, Minore Recolletto di S. Francesco, eletto Provinciale di Fiandra, prefettura e facoltà, 1757 304 : 9.

Ordini che si danno a Mons. Nunzio in Bruxelles sull' uso delle facoltà, che esercitano i Regolari di

Olanda, e come debba esso regolarsi, 1757 160 : 24.

E specialmente sulla facoltà di binare, Ibid.

Al P. Tommaso du Bois, Provinciale dè Cappuccini della provincia Flandro-Belgica, prefettura e facoltà, 1759 53 : 2.

Il P. Domenico Mensens, Domenicano, proposto dal Generale per prefetto delle missioni d'Olanda e Bolduc, 1759 267 : 2.

Relazione delle missioni dè PP. Minori Recolletti di Olanda, trasmessa da quel prefetto, 1763 145 : 30.

I Cattolici non anno chiese pubbliche e sono costretti a mandare i loro figliuoli alle scuole dè Protestanti, Ibid.

I Regolari abitano nelle case private contigue alli loro oratorii, Ibid.

Numero dè Cattolici delle parrocchie, commesse alla cura dè PP. Minori Recolletti, Ibid.

Al P. Martino Wouters, Agostiniano, facoltà e prefettura delle missioni del suo ordine in Olanda, 1766 102 : 24.

Vicario Apostolico. Varie. Ad Enrico Schmits, Olandese, alunno, licenza di ripatriare, non credendosi dotato dello spirito di missionario, 1752 212 : 7.

Il Nunzio di Bruxelles scelga un altro giovane da succedergli nell' alunnato, Ibid.

Guilelmo Francesco Van der Eyden, Olandese, si ammette per alunno in Collegio Urbano. V. Udienza di No. Sig. dè 26 Genn. 1755 Collegio Urbano, Olanda.

Li Cattolici in Olanda non possono testare ad pias causas. Una vedova Cattolica ha dichiarato eredi apparentemente tre Cattolici, acciò eroghino i suoi beni acquisiti in cause pie. Il fratello eretico

ha citato gli eredi avanti il Magistrato, se gli eredi astretti a giurare la verità del fatto, teneantur perchè scoprendosi incorrono nella pena di 1000 Imperiali, 1755 67 : 8.

I suddetti eredi abbandonano la lite stante i pericoli, 1755 97 : 7.

Editto fatto publicare dagli Stati Generali d'Olanda, col quale si proibiscono i matrimonii tra i Cattolici ed eretici, 1755 78 : 13.

D. Gerardo Top, missionario, per 47 anni nella stazione di Emenes, supplica d'essere dispensato dall' impiego e retirarsi in qualche paese Cattolico, 1756 8 : 13.

Al Nunzio di Bruxelles si nega la facoltà di dispensare dalle pubbliche irregolarità, 1756 61 : 11.

I Stati anno ordinato che si chiudano le due chiese dè Cattolici in Loon op Zaand finche siano restituiti due giovinetti originarii di detto luogo fuggiti nel Brabante per essere educati Cattolici, 1756 93 : 5.

E bisognato restituirli per evitare peggiori consequenze per quei Cattolici, 1756 236 : 5.

Morte del sacerdote Van Litzemborg, Vicario di Bois-le-Duc, e prattiche del Nunzio acciò sia accettato dai Stati D. Lamberto Hoex, 1756 167 : 7.

Disputa tra due curati d'Olanda sopra una proposizione creduta erronea. Al S. Offizio, 1756 258 : 10.

Abusi tra i missionarii di Groninga, e singolarmente sulla facoltà di binare, 1756 267 : 4.

Il Nunzio per sradicarli gli ha scritto una pastorale e i Regolari non l'anno voluta sottoscrivere e continuano ad essere disubbedienti, Ibid.

S'obbligano i Regolari a ricevere ed accettare

detta pastorale e si richiedono a Mons. Nunzio altre informazioni sull' uso delle facoltà, 1756 335.

Il Pseudo-Archivescovo di Utrecht pensa di consagrare un 3° Vescovo col titulo di Leovardiense. L'Arnhemense *(sic)* gli si oppone, 1756 333 : 7.

Si ammettono due Olandesi nel Collegio Urbano, proposti dall' Arciprete di Groninga, 1747 407 : 3.

Il Nunzio di Bruxelles chiede le facoltà, 1759 16 : 11.

Al Vescovo d'Anversa si delega ad beneplacitum S. Sedis la giurisdizione sopra alcune parochie della diocesi di Bois-le-Duc nel dominio della casa d'Austria come la godeva il defunto Arcivescovo di Malines 1759 272 : 9.

Il Nunzio di Bruxelles domanda la sanazione delle facoltà che gode delle forme 3ª e 8ª in quei casi, nei quali s'è servito delle medesime dopo spirato il il quinquennio, 1760 162 : 4.

A Giuseppe Vinans, Olandese, partito dal Collegio Urbano a motivo di salute, si assegnano scudi 70; l'anno ad acciò possa terminare i suoi studi in Lovanio e si sospende frattanto l'alunnato in detto Collegio, 1766 193 : 22.

Terra del Malabar. Il Vicario Apostolico della terra del Malabar fa istanza che si determini come debba regolarsi per il governo delle colonie spettanti alle diocesi di Coccino e di Guanyanor appoggiate al di lui governo, non permettendo gl' Olandesi che quei Vescovi possono esercitarvi giurisdizione, 1754 73 : 16.

INDICE GENERALE.

O. (1767—1778.)

---

getta al dominio dell' Imperatrice Regina, 1775 18 : 14.

E gli si accorda detta amministrazione durante l'officio di Vicario Capitolare e colla estenzione delle facoltà competenti, e concessione di quella della formula 8ª, 1775 22 : 18.

Al P. Pietro Schovising, Provinciale dè Recolletti della provincia di Germania Inferiore, prefettura delle missioni nelle provincie Olandesi, e facoltà, 1775 372 : 6.

Al Vescovo di Anversa si danno in amministrazione le 17 parocchie della diocesi di Bolduc situate nel territorio dell' Imperatrice Regina, come fu pratticato col di lui antecessore, 1776 141 : 7.

Collegio Urbano. A Giacomo Cramer, alunno del Collegio Urbano, dimissorie per gli ordini sagri, 1767 121 : 21.

All' alunno Matteo Monier di Edam, Olanda, dimissorie per prima tonsura, 1782 120 : 4.

A Matteo Monier di Edam, per li soli minori.

Olanda. Al P. Agostino Paul, eletto Provinciale dè Domenicani di Germania, prefettura delle missioni d'Olanda e del ducato di Bolduc e facoltà, 1767 70 : 7.

Al P. Ceslao Alofs, eletto Provinciale dè Domenicani di Germania, prefettura delle missioni d'Ollanda e di Bolduc, e facoltà, della formula 7ª, per 4 anni coll' obbligo di trasmettere alla S. C. la relazione delle medesime, 1770 273 : 3.

Al P. Antonio di Aleeser, eletto Provinciale dè Domenicani come sopra, prefettura delle missioni di Olanda ad istanza e proposta del detto Generale, 1778 249 : 10.

Al medesimo si accordano le solite facoltà. Ibid.

INDICE GENERALE.

P. (1779—1791.)

Mons. Nunzio domanda, se debba lasciarsi correre o riformarsi la prattica della missione d'Olanda per cui si vuole, che non sia riserva alcuna di casi, ne ordinaria, ne pontificia. Ibid.

Il detto Mons. Nunzio da conto delle contrarietà succitate per l'osservanza del decreto da lui publicato su la riserva dei casi Papali e dei movimenti pregiudizievoli, che gia si facciano nel distretto d'Olanda. Gli si scrive juxta mentem, 1883 372 : 1.

Partecipà inoltre le differenze insorte tra li P.P. Recolletti della Provincia di Brabante e quelli della Mosana, o sia Liegese, per lo pertinenza delle stazioni del loro ordine esistenti nella missione di Olanda, 1783, 372 : 1.

Si approva un decreto fatto dal Capitolo Generale di Carmelitani Scalzi circa il buon ordine delle missioni francesi di Aya, Leida e Amsterdam, commessa alla cura di detti Padri della provincia di Parigi, 1781 114 : 3.

Istanza di Ermanno Giorgio Homan di Groninga, perchè sia sciolto dalla Potestà Ecclesiastica il suo matrimonio rato e non consumato con Geltrude Adriana Bracco di Bergopzoom, siccome è stato sciolto dallo potesta civile. Non liquet, e se ne scrive a Mons. Nunzio di Bruxelles juxta mentem, 1786 232 : 14.

Controversia insorta tra Mgr. Zondadari, Nunzio Apostolico in Bruxelles, e l'arciprete d'Olanda, all' occasione di essersi intromesso l'abbate Becker, sacerdote estero, in una cura di Amsterdam, 1787 460.

La S. C. decreta che il sacerdote Becker non deve in modo alcuno deputarsi in coadiutione del paroco es-Gesuita Thomassin nella stazione di Am-

sterdam, anzi che debbasi richiamare da quella città sotto pena di sospensione. Ibid.

E che si scriva al detto Mons. Nunzio Apostolico juxta mentem. Mentre potrà vedersi nel registro delle lettere. Ibid.

Si riassume la controversia sudetta tra Monsig. Nunzio di Bruxelles e l'arciprete d'Olanda, 1788 209 :9.

Si accorda al sacerdote Tomassin, attese le particolari circostanze del fatto e purchè la cosa non passi in esempio, la facoltà di prendersi coadiutore della sua parocchia il sacerdote Becker. Ibid.

Il detto Becker et altro sia tenuto a prestare la dovuta obbedienza e sommissione all' arciprete di Olanda, ed all' osservanza di tuttocio che deve adempiersi da parochi secolari. Ibid.

E si proibisce per l'avvenire a qualunque paroco di assumersi il coadiutore senza consenzo e permesso della S. C. Ibid.

Se debba approvarsi l'erezione della capella nell' orfanotrofio di Amsterdam. Ad D. Secretarium cum Stmo, 1778 209 : 9.

Collegio Urbano. Dimissorie per prima tonsura a Giovanni Luigi Everard d'Amsterdam, 1791 11 : 14.

Olanda. Controversia tra i minori Recolletti di Liegi e del Brabante circa la prefettura delle missioni d'Olanda, nata in seguito della separazione fatta dai Recolletti del Brabante e da quelli di Liegi in virtù degli editti Imperiali, 1783 216 : 14.

Ragioni addotte dall' una e dall' altra parte. Ibid.

Informazione chiesta su ciò da Mons. Nunzio di Bruxelles e dal P. Generale dè Min. Osservanti. Ibid.

Si elegge a prefetto il P. Van Bladen, Vicario Provinciale del Brabante. Ibid.

E si scrive a Mons. Nunzio di Bruxelles *juxta mentem* ad effetto che ripari ad ogni ulteriore contesa, che potesse nascere su questo punto. Ibid.

Si riassume l'esame della sopradetta controversia, atteso che Mons. Nunzio, per evitare maggiori dispensioni, aveva sospeso di dare la prefettura all' eletto P. Van Bladen, 1784 10.

Nuove ragioni addotte dall' una parte e dall' altra, ed informazione del suddetto Mons. Nunzio. Ibid.

Sulla detta controversia si rescrive dilata et *ad mentem,* che si spiega segretamente a Mons. Nunzio. Ibid.

La detta prefettura dè Recolletti d'Olanda pro nunc et suo prejudicio jurum partium, si conferisca al P. Gabriele Beausort a beneplacito della S. Congregazione. Ibid.

E rapporto alle facoltà per il nuovo prefetto, si somette all' arbitro di Mons. Nunzio di comunicargliele in scriptis quelle che credera convenienti e necessarie, 1784 167 : 10.

Anche tra i P.P. Domenicani d'Olanda si è suscitata la medesima controversia, che fra i P.P. Recolletti, per rapporto alla prefettura delle missioni in quelli Stati, 1784 10 : 521.

Ragioni addotte dai PP. Domenicani e informazioni di Mons. Nunzio di Bruxelles, che da conto ancora della visita, che ha fatta fare di quella missione. Ibid.

Ricorso dè suddetti PP. contro detta visita, che pretendono non potesse delegarla ad altri. Ibid.

Mons. Nunzio ha fatto ristampare a quest' effetto

alcuni decreti della S. Congregazione e le costituzioni emanate per il clero d'Olanda da Mons. Vescovo Castoriense, e ne domanda la conferma. Ibid.

Li Cattolici di Coevverden, capitale della Provincia di Drente, anno ottenuto dalli Stati Generali di Olanda la facoltà di potere erigere una chiesa e di avere un paroco Cattolico, 1781 97 : 5.

Gli si accorda a tale effetto un sussidio di scudi cento, Ibid.

Terra di Malabar. S'incarica Mons. Nunzio di Bruxelles a passare con prudenza qualche officiò presso la Repubblica di Olanda, acciò non venga impedito al Vicario Apostolico l'esercizio della sua giurisdizione sopra le chiese del Malabar situate nel territorio della Compagnia, 1782 234 : 12.

Se convenga scrivere al Governatore Olandese di Coccino e ringrazziarlo per li favori usati alli Vicarii Apostolici. Jam provisum, 1788 31 : 11.

INDICE GENERALE.

Q. (1792—1797.)

INDICE GENERALE.

R. (1792—1829.)

NB. Non vi sono rescritti in questo ristretto, supponendosi che si conseguarono a Mr. Brancadoro copie di detti ricorsi, 627.

A ragione delle vicende politiche su di una parte delle diocesi di Anversa si constituisce un Vicario Apostolico, 1802 4.

Si fà in Breda, e con quali condizioni, 1803 277.

A ragione di nuove rappresentanze si scrive al Vicario Apostolica di Breda, che abbia a cuore il seminario ivi esistente, e vi dichiara amministratore Apostolico di quella parte della diocesi di Ruremonda, che era rimesta sotto la Repubblica Batava, l'antico Vescovo di Ruremonda Van Valcke che aveva rinunziato in assegno ai Brevi Ponteficii diretti ai Vescovi di detta Provincia, 285.

Notizie sulla Repub. Batava e ragioni per la restituzione dei Vescovi di detta Provincia, 285.

Varie domande intorno alla maniera di condursi nell' Olanda dai suoi Religiosi, avanzate dal Provinciale della Germania Inferiore, se ne scriva di nuovo a Monsig. Ciambellani, 1806 233.

Olanda. 1809 : 1814. Non si vuole accordare la dispensa della clandestinità nel matrimonio contratto civilmente ne Amsterdam tra una Cattolica ed un Ateo, nato Cattolico e solo si accorda di convalidarlo qualora rinuovino il consenso avanti il parroco e testimoni. 11.

Si accorda la dispensa dalla disparità di culto con alcune condizioni e la sanazione in radice del matrimonio, contratto da Elisabetta de Vries, disposta di abbracciare la fede cattolica, con Gio. Weke, anabatista, 11.

Si concede, *ad cautelam* all' abb. Bernensem dè

BIOGRAPHIEËN
van beroemde mannen uit den Deventer-kring.

(Vervolg van dl. XXVIII, Utr. 1902, blz. 37.)

IV.

RUDOLF DIER VAN MUIDEN.

157r. (fol. 157r) Hier beghynt een luttel van den duechden des Eersamen vaders here Rolof van Muden [1]) onse vader.

Hij began in sinen jongen dagen Gode te sueken, als men leset van den coninc Josiam [2]), mer hij had een ander moder dan Josias [2]). Want sijn moder was seer godvruchtich ende plach hoeren soen den anxt Gods in te prenten. Ende als hij XIIIJ jaer oelt was, soe hoerde hij van der heilicheit here Florens [3]) ons vaders ende hoe hij die kynder opvoede in kunsten ende in duechden; ende daerom begerde hij onder
157v. sine kynder getellet te werden. Ende als (fol. 157v) hij te Deuenter vaeren wolde ende toe scheppe gegaen was, soe isset geschiet dattet schyp, daer hij in was, vergenc ende tebrack. Mer God onse Heer, voersiende

---

[1]) Een paar levensbijzonderheden vindt men in de „Dedicatio", voorafgaande aan het *Scriptum* Rud. Dier de Muden (in Dumbar, *Anal.*, tom. I, Dav. 1719).

[2]) Met robrik onderstreept.

[3]) Met robrik onderstreept.

dattet een uutvercaeren vat wesen solde, heeften wonderlike verloest mit enen van sinen gesellen, die namaels een monnick te Wyndesem waert. Want hastelic quam daer een ander schyp, dat sij ontfenc, doe sij uutten scheppe vielen. Ende als hij dan toe Deuenter volleert was, soe begerde hij groetlic van here Florens [1]) ende sinen bruderen mit hem te wonnen, ende is alsoe
158r. ten leesten na (fol. 158r) vele biddens ende vele afwijsens van hem ontfangen, ende heeft hem alsoe bewesen in alle den gewonten des huyses, dat hij van Gode ende sinen bruderen gemynnet was. Ende als hij nu hem selven seer in allen duechden geoeffent hadde ende bysonder in der oetmoedicheit ende begerde een clarck te starven, soe heeftet onse lieve Here voersien, dat hem die bruders verkoeren totter priesterschap ende korts daerna tot enen procuratoer. Dat hem seer zwaer was, want hij anders niet en sochte dan mit Mariën te sitten totten voeten ons Heren. Mer onse lieve Here heeft hem voersien [2])
158v. enen (fol. 158v) goeden getrouwen leekenbruder [3]), die hem die uutwendige last seer afnam ende halp dragen, alsoe dat hem in (den) XXIIJ jaeren, die hij procurator was, niet van node en was argens uut te reysen. Mer hij verwaerde sinen scrijfstoel gelijc enen anderen. Ende hoewal dat hij roeste sochte ende mynde [4]), hij en vergat nochtant niet dat sijnen ambochte [5]) angenck ofte

[1]) Met robrik onderstreept.

[2]) voersien, voresien = verschaffen, toezenden.

[3]) Verg. Acquoy, *Het klooster te Wind.*, dl. I, Utr. 1875, blz. 120—124, waar gehandeld wordt over de „leekebroeders in de Windesheimsche kloosters".

[4]) „soeken ende menen" is een term der devoten. Zie *Mnl. Wbk* op „menen, 1ste art."

[5]) ambocht, ambacht = bediening.

toehoerde. Ende daertoe was hij bereyt tot allen gemeenen ende oetmoedigen werken, ende gemeenlic was hij die irste. Hij plach enen keedel [1]) an te trecken ende holt ende torf tot sijnre steeden helpen te dragen in een exempel der mynnen ende der bedien-
159r. sticheit. Ende (fol. 159r) in alle desen bewees hij hem soe mynlic, dattet den bruderen bavenmate zwaer was dat sij hem over mosten geven totten regimente der susteren. Nochtant geven sijt ten leesten aver by rade der vaders ende om veelre menschen zalicheit; want hoe die mynne gemeenre is, hoe sij godliker is. Ende als hij dan der susteren bychtvader geworden was, soe hielt hij nochtant onses huyses gewonte seer neerstelic; want hij hadde sij in sine natuer verwandelt ende hij hielt sij sonder verslappen in sijnre leester siecten. Als hij iement marcte, die hem ont-
159v. genck [2]), den vermaende (fol. 159v) (hij) ernstlic. Mer sine vermaninghe was mit corten woerden ende oetmoedich ende berve [3]); ende voertan [4]), als die vermaninge aver was, soe satte hij sijn angesichte ende woerde, of daer niet [5]) geschiet en weer. Hij was tot sinen olden dagen toe alsoe vermidende ende schemel [6]), of hij noch een novicius gewest hadde. Wanneer hij quam in yements celle, soe dede hij cortlic sine baetschap ende genck voert an [7]), ende en was niet curioes te besiene watter in der cellen was of wat te vragen,

---

[1]) kiel, wijd en kort overkleed.
[2]) hem ontgaen = zich te buiten gaan, zondigen.
[3]) braaf, eerlijk.
[4]) daarna.
[5]) niets.
[6]) schroomvallig en schaamachtig.
[7]) ende genck voert an = en ging dan verder.

dat van genen noden en was. Hij was soe godformich [1]) ende oetmoedich in sinen gelaete ende gaene, dattet scheen dat hij ganslic der werlt doet was ende (fol.
160r. 160r) dat hij een mensche was van der ander werlt. Ende hij toech hem [2]) na alle sinen vermoegen van den geselschap der werliker menschen, vliende die werlt als een karker, kierende hem ter cellen als totten paradise, bewijsende mitten exempel dat diegene, die Gode dienen, hem niet in en sullen steken in werliken saken. Ende dit bewes hij oec, doe hij sterven solde. Want hij begerde, dat men gene kost doen [3]) en solde in die werlike lude in sine begencnisse [4]), ende seechde: „Ic en hebbe gene conversacie [5]) gehadt mit werliken menschen dan mit twien, die nu doet
160v. sijn, welker raet ic te gebruken (fol. 160v) plach in des huyses orber; ende hierom soe beger ic, dat men dat den armen geve dat men daerom uut solde geven." Hij was den geesteliken gasten ofte devoten seer mynlic ende toesprekelic. Ende sine worde onder eten weren gemeenlic van den devoten menschen, die hij gekant hadde, ende desergelijc, ende niet vele van der Scrijftueren, soeals men leset, dat die heilige vaders in Egipten rieden; mer hij hoerde nochtant gerne die anderen daervan spreken.

Terstont na den eten soe vloe hij na onses huyses gewonte ter cellen om te schuwen lichtverdige of
161r. on- (fol. 161r) nutte callinge [6]), daer men dan meer toe

---

1) godformich, godevormich (term der devoten) = aan God gelijkvormig, godgelijk.

2) hem tien = zich onttrekken.

3) kost doen = kosten maken, uitgaven doen.

4) uitvaart, lijkdienst.

5) conversacie (ook fol. 170v) = omgang.

6) onnutte callinge = nutteloos gepraat, ijdel gebabbel.

geneyget is. Ende die gaste en nemen dat niet quelke of zwaerlic van hem, mer sij worden daer seer in gestichtet [1]); want sij wisten, dattet sine gewonte was.

Hij was alte behuet) in sinen woerden, soedat men hem te rechte toescriven mach dat sante Iacob scrivet in sine epistele: „Soe wie niet en mysdoet in sinen woerden, dat is een volcomen man." [3]) Want uut sinen monde selden of nummermeer gehoert en sijn enige buertige [4]) ofte ydele woerde. Ende hij plach selven vake te allegeren [5]) sante Bernarts [6]) woert, dat hij scrivet tot Eugenium[6]) den paus, sinen discijpel: „Onnutte
161v. woerde mach men in werliken men- (fol. 161v) schen hoelden voer ydele ende onnutte woerde, mer in den presteren ende geesteliken menschen sijn sij blasphemiën, die men ondertijden lijden moet in den anderen; mer men en sal sij van ons niet hoeren." Nochtans en plach dese vrent Gods uut groter oetmoedicheit sijn zwigen der duecht niet toe te scriven, mer hij screvet sijnre onwijsheit toe. Ende vake plaech hij te seggen: „Die lude moegen meenen, dat ic zwige uut heilicheit ende uut stichticheit; mer daerom zwige ic, want ic niet spreken en kan." In sinen raden ende woerden
162r. was hij alsoe stemmich (fol. 162r) ende walgehoert, dat onder den bruderen sine woerde mit groter neersticheit gehoert worden.

Sine manier was mit corten woerden te antwoerden op datgene, dat men hem vraechde; ende hoerde hij,

1) in iet gestichtet werden (term der devoten) = door iets opgebouwd worden.

2) behoedzaam, bedachtzaam.

3) Jac. III : 2.

4) buertich, boertich = schertsend

5) aanhalen.

6) Met robrik onderstreept

dat iement anders voelde [1]), soe weeck hij oetmoedelic ende en beschermde sijn voelen niet. Ende daer hij raets behoefde, en schaemde hij hem niet raets te volgen, den hij oec van jongen bruderen hoerde. Tegen onsen pater here Egbert [2]), die noch seer jonck was by sinen tijden, toende hij alsulke reverencie ende onderdanicheit, dat sine conciencie niet tevreden en was, wanneer hij sine woerde iet onder- (fol. 162ʳ)
162ᵛ. roepen [3]) hadde mit sinen woerden, hij en moeste sine venie bidden [4]) op sine knyen ende kussen die eerde, dat den pater vake zwaer was; ende dit dede hij oec in sijn leeste oeltheit, niet wegende, dat hij selven oec pater was ende rectoer. Hij was seer scroepeloes ende bavenmate in allen dingen, alsoe dat hij eyns venie badtt van den procuratoer, dat hij ter steege [5]) ene aere gebraken hadde. Mer in sijnre scroepeloesheit hadde hij dese gracie, dat hij in allen twivel onsen pater raets vraechde, als dat uutwist sijn buxken, daer sine twivele van bychthoeren in ghescreven [6]) sijn.
163ʳ. Ende wat hij van (fol. 163ʳ) hem hoerde, dat dede hij,

---

1) dat iem. anders voelde = dat iem. van een ander gevoelen was. *Teuthonista* (uitg. Verdam, Leid. 1896) geeft ook op: ongelijck vuelen.

2) Met robrik onderstreept. Bedoeld is Egbert ter Beek (geb. 1419), de bekende rector van Heer-Florenshuis te Deventer.

3) onderroepen = door roepen onderbreken.

4) venie bidden = vergiffenis vragen.

5) ter steege = in het dorp; verg. *Teuthonista* op „stege". Maar het kan ook zijn, dat gelezen moet worden: ter Steege = te De Steeg, het dorp van dien naam bij Arnhem.

6) Behalve dit boekje heeft Rud. Dier van Muiden nog geschreven het bekende *Scriptum* (in Dumbar, *Anal.*, tom. I). Ook is nog van zijne hand eene „*Levensbeschrijving van suster Lutgert van Buderick*" — gest. 1453 —, voorkomende fol. 133—138 van het thans te Arnhem in het Depôt der Rijks-Archieven in Gelderland berustende z. g. „Handschr. G" (zie over dit H. S. Moll, *Johannes Brugman*, Amst. 1854, dl. I, Voorrede, blz. VIIᵛ).

ende was genslike [1]) verlichtet; want sijn geestlike recht ende sijn waerlike was die raet ende sentencie sijns oversten. In welken voerscreven bůxken hij oec gescreven heeft wat hem onse pater somtijt antwoerde tot sijnre veroetmoedinge, als: „Ghi hebt een wonderlic ende een basich hoeft," ende desergelijc.

In allen dingen was hij seer gehoersem, oec in sijnre leester siecten. Op ene tijt, als hij niet lange daerna en leefde, soe begerde een jonck bruder, die hem diende, dat hij sijn heemde veranderen solde. Ende hij en haddes niet gerne gedaen uut scheemten; want hijt
163v. (fol. 163v) sonder hulpe niet doen en conde, ende sochte onschult [2]). Ten leesten seechde die bruder: „Gemynde bruder, here Iohan [3]) van Hattem [4]) heeftet my bevalen," ende terstont soe weeck hij. Ende in desen ende in desergelijc soe hielt hij volcomelic die leer sante Bernarts [5]), dat hij in sijnre volcomenheit hielt oec datgene, dat den begynnenden toebehoert. Ende nochtan en vergaet hij niet vlitelic ende neerstelic die gebreke te vermanen. Ende bysonder weeren drie punten, daer hij hem selven voer hoede ende die hij oec in den anderen vervoelchde. Dat irste was lichamlic gemaeck [6]) ofte sinlicheit. Dat ander was ver- (fol. 164r)
164r. metele stoelticheit [7]), sonderlinge in den jongen, als van

---

1) volkomen, geheel en al; hetz. als „ganslic", fol. 159v.

2) onschult soeken = een voorwendsel, eene uitvlucht zoeken.

3) Met robrik onderstreept.

4) Of beter: Johan Hatten (gest. in 1485). Zijn leven wordt beschreven in Dumbar, *Anal.*, tom. I, Dav. 1719, p. 179—223. Het H. S. heeft: hattē.

5) Met robrik onderstreept.

6) rust.

7) opgeblazenheid, trots. Verg. Lübben u. Walther, *Mnd. Handwörterb.:* Stoltheit, *Stolz*, *Aufgeblasenheit*.

vele te callen by den oelden ofte vele willen toe raden ende hem daerin te steken. Dat derde was achtersprake [1]). Lichamlic gemaeck schuwede hij vlijtelic, alsoe dat hij in der kerken altijt rechtop sat op sine knyen tot in sijnen twien leesten jaeren voer sijnre doet, want hem doe die cracht ontgenck. Ende doe hij noch wonde in onsen huyse, soe hadde hij enen seer onbequamen [2]) scrijfstoel, daer hij vele ongemaecs van hadde; ende als men hem boet den stoel te vermaken, soe antwoerde hij: ten weer van genen noeden, want hij thant sterven solde. Ende dit duerde
164v. by (fol. 164v) dertich jaer lanck: aldus mynnede hij ongemack ende scharpheit ende was besorcht voer den leesten dach. Van achtersprake waerde hij seer vlitelic sine tonge ende oec sijn oren, soedat hij vake, om die te vervolgen, scheen die schemelheit te laten, al was hij seer schemel. Ende daer en spaerde hij niement in, geestlic noch werlic, hij en straften mit woerden of mit alsulken gelaet, dat sijs hem schamden ende ophielden. Als hij sine getijde leesen solde, soe plach hij hem van allen uutwendigen bekummeringen te ontleedigen [3]), sijn ogen oec scharp te verwaeren ende devote ende ynige zeeden te hebben. Ende als
165r. (fol. 165r) hij allene las ofte mit yement anders, soe hielt hij allikewal [4]) die gewonlike seeden in op te staen, in neigen, in sitten opten knyen ofte die kovel of te doen, alsofte hij in onse capelle mitten bruderen geleesen hadde. Ende dit hielt hij tot in sinen leesten, soedat men toe rechte van hem seggen mach: „Die

---

1) achterklap, laster.
2) onbequame = ongeschikt, leelijk.
3) hem ontledigen = zich ontdoen.
4) insgelijks, evenzeer.

God ontsiet [1]), die en is in genen dingen versumende," ende oec: „Verblijt u, goede ende getrouwe knecht; want ghi in cleynen dingen getrouwe gewest hebt, soe sal ik u baven vele dingen verheffen." [2]) Sijn claerc plach van hem te tuygen, dat hij nummermeer en quam in here Rolofs kamer, hij en vanten sitten
165v. op (fol. 165v) sine knyen dan [3]) als hij sat opten stoel om toe scriven. Ende na sante Franciscus [4]) raet soe gaf hij hem meer tot bidden dan tot studieren. Ende als hij studierde, soe las hij alsulke boeke, daer hij meest vuerich uut werden moechte. Ende hij plach vake te allegeren [5]) dat een vader seecht: „In den irsten soe is men devoet, na soe wil men vele wetten, ten derden soe werde wi lichtverdich." Hij plach oec te seggen: „„O lieve bruders, wat meendy onsen huyse anstaende te wesen, wanneer wi daertoe comen, wanneer wi „Profectus" [6]), „Horologium" [6]), „sunte Ber-
166r. narts [6]) Ghe- (fol. 166r) dachten", dat „Spiegel der monike" ende desergelike vuerige boecke [7]) achterlaten ende bestaen te leesen „Iordanus Sermone" [8]) ende ander subtile boeke? Ic besorge, dat ons geschien sal als sunte Franciscus getoent waert in den beelde dat een gulden hoeft hadde, cet., ende seechde: „Oec dese

---

1) God ontsien = ontzag hebben voor God.

2) Matth. XXV: 21 of 23.

3) behalve.

4) De woorden „sante franciscus" zijn met robrik onderstreept.

5) aanhalen. Zie boven, fol. 161r.

6) Met robrik onderstreept.

7) De uitvoerige aant. bij deze plaats is te vinden aan het slot van deze „Biographie", blz. 239—241.

8) Zie over de sermoenen van Jordanus van Quedlinburg (gest. 1380): Moll, *Johannes Brugman*, Amst. 1854, dl. I, blz. 160—162.

wijse ende studierende bruders sullen mijn orde verdarven." " Hij plach oec te vertellen, dat here Melijs [1]), onse anderde [2]) pater, gelaeft hadde, dat hij „Profectus" des jaers twie of drie [3]) aver wolde leesen ende dat here Florens [4]) in sinen leesten studierde „Bernardus Spiegel" [5]) ende dergelijck. Hij plach te seggen: „Dan
166v. studeren wi wal, (fol. 166v) wanneer wi ontsteken werden tot devociën ende soe vuerich werden, dat wi niet meer leesen en conen, wi en moeten irst bidden." Hij plach oec vake den bruders te seggen, dat sij gene bytterheit hoelden en solden tegen niement, mer trouwelic vermanen; want die vermaninge weer onse capittelhuys, ende, als die vergenge, soe weer onse dinck gedaen. Op ene tijt seechde hij: „Weer hier een bruder, die seechde, dat hij liever gaen wolde dan hij die vermaninge lijden wolde, ic lieten vele liever gaen dan ic mit hem lijden wolde ende laten onse goede gewonte verglyden." Hij plach oec seer
167r. te raden, dat men gene (fol. 167r) persone(n) annemen en solde, die der gemeenten niet volgen en mochten — want die crancken, die men averal wal vynt, seer daeruut geslagen werden dat men yement vordel duet —, ende dat men alsulke personen annemen solde, die geneiget weren hem selven uut te gaen ende tot

---

1) Melis van Buren, gest. in 1404. Zie „Biographie, n⁰. VI" (fol. 205r—207v van ons H. S.).

2) Zie over den vorm „anderde" naast „andere", *Mnl. Wbk.* op „ander, n⁰. 1".

3) „twie of drie" i. p. v. „twie of drie werve". Zie ook fol. 203r.

4) Verg. *Epistola domini Florentii ad quendam regularem in Vvyndeshem* (achter de *Vita Flor.* van Thom. a Kempis), § 2.

5) Ook de aant. bij deze plaats wordt om hare uitvoerigheid niet hier opgenomen, maar is te vinden aan het einde van deze „Biographie", blz. 241—242.

sterven te geven [1]); want sterven des willen ende der synlicheit is geweest die oeffeninge onser voervaderen. Hij leerde op ene tijt den bruderen, dat sij hem selven vermanen solden ende seggen: „Hier ende niet anderswaer [2]); aldus ende niet anders; nu ende niet dan." Dat hij aldus bedude: „ „Wi en sullen niet denken:
167v. Op die steede ofte daer sijn vuer- (fol. 167v) ige Reguliers ofte Kartuysers, cet; weer ic daer, soe moecht ic vuerich wesen. Mer nu heeft my God hier geropen; hier sal ic God dienen ende niet daer, na desen roepe ende na deses huyses gewonten, ende dat niet vertrecken [3]), seggende: „Margen ofte als ic daertoe (ge)comen bijn, soe sal ic my beteren;" mer huyden sulle wijt bestaen." " Hij was oec seer neernstich, dat men gelapte cleeder dragen solde.

Als hy mysse doen solde, soe plach hij hem seer te oefenen in dat lijden ons lieven Heren, ende hij en studierde niet voer der misse, hoewal hij bitijden
168r. lange na (fol. 168r) die ander wachte ofte doch late celebreerde. Desgelijcs oec, als hij mysse hoerde.

Op een tijt hadde hij op enen groten heiligen dach des avents toe collaciën gewest; ende want sijn clerc niet huys en was, soe leyden [4]) ene van onsen clerccken na der collaciën wederom. Ende onderwegen vraechde die clerc hem een wenich van een punte, datter vercalt [5]) was in der collaciën. Ende here Rolof en antwoerde niet. Mer doe hij in sijn huys quam,

---

1) „hem selven utegaen" (zichzelven verloochenen) en „hem tot sterven geven" (n.l. tot het afsterven van zichz.) zijn termen der devoten.

2) elders.

3) uitstellen.

4) geleidde hem.

5) vercallen = bespreken.

doe seechde hij: „Frater, wi en plegen opter straten niet te callen, mer nu wil ict u gerne seggen."

168v. Op ene tijt was hij in der karken (fol. 168v) ende lach in sante Steuens [1]) capelle, die nu ofgebraken is, by eenre banck op sine knyen. Ende daer quam een grof keerle, die gerne op die banck, daer hij voer sat, geseten hadde. Dese stiet den heiligen man onweerdelic an irst mitten voete ende na sprack hij tot hem: „Staet op, u en behoert hier niet te wesen." Ende daerna greep hi hem by der hoyken ende wijsde hem in der crocht, ende seechde: „Dat is u stede." Ende dese goede vader genck scheemelic heen sonder verstueringe [2]) in der crocht. Tot alle sinen duechden hadde
169r. hij groetlic die duecht der oetmoedichet (fol. 169r) ende soe cleynen voelen van hem selven [3]), of hij al sijn leven een groet sunder ende een versumende mensche gewest hadde. Ende hij screef op ene tijt niet lange voer sijnre doet aldus tot enen cruysbruder [4]): „Ic bijn oelt van jaeren, mer in my en is gene vrucht der duechden; bidt om Gods wille voer my, opdat ic my yo [5]) in der leester oeltheit beteren moet." Doe men onsen pater heer Goedert [6]) sijn heilige ampt [7])

---

[1]) Met robrik onderstreept.

[2]) sonder verstueringe = zonder boos te worden.

[3]) hij hadde soe cleynen voelen van hem selven = hij dacht zóó gering van zich zelven. Gewoon is bij de devoten ook de zegswijze: hij was soe neder ende cleyn in hem selven.

[4]) Zie over het begrip „kruisbroeder" *Mnl. Wbk.* op „crucebroeder" en Moll, *Kerkgesch. v. Ned. vóór de Herv.*, dl. II, st. ii, blz. 124 v.

[5]) yo (bijvorm van „ie", waarmede het in beteek. overeenkomt) = toch, in ieder geval; zie fol. 185r: men solde hem yo een ander covel gegeven hebben.

[6]) Godfried Toorn van Meurs, gest. in 1450 (Dumbar, *Anal.*, tom. I, Dav. 1719, p. 114).

[7]) heilich am(p)t = laatste oliesel; Lat. sacramenta ecclesiastica.

dede ende hij daer mitten bruders vergadert was ende die pater die bruders vermaende van hoeren gebreken ynt gemeen, soe begonste dese heilige ziele, recht oftet al om sinen wille geseecht weer, mit (fol. 169v)
169v. luder stemmen te screyen ende mit groten snocken ende vele tranen sijn schult te bekennen ende venie te bidden, soedat alle die bruders daer seer in geslagen worden [1]. In sijnre leester siecten, als hem die bruders troesten wolden ende hem hape geven ten ewigen leven te comen, soe suchte hij zwaerlic ende seechde: „Och lieve bruder, wiste ghi hoe vele quaets ic doe!" Ende begonste te vertellen [2], hoe dat hij om sijnre siecten wille sijn tijt mit slapen versumde. Ende als men hem seechde, dat vele onser bruders vrolic gestorven weeren, opdat hij niet verslagen wesen en
170r. solde, soe (fol. 170r) antwoerde hij: „Och, sij hebben anders geleeft dan ic leyder doe. Bidt God voer my, dat hy my mijne sunden vergeve." Ende als hij meende, dat hem niement en sach, boerde hij sine hande op tot God ende seechde al suchtende: „Ic arme stumper!" [3] Hij en mochte niet hoeren, dat men yetes seechde van sijnen verdiensten of werken. Mer hij hoerde alte gerne, dat men hem vermaende die barmherticheit Gods, ende des grondelosen schattes der verdiensten ende lijdens Christi Ihesu, ende van der onuutspreke-like goedertierenheit onser liever Vrouwen, ende deser-
170v. gelijc. Ende (fol. 170v) als hij hiervan hoerde, soe waert hij suchtende ende screiende. Ende als nu die tijt quam dat God den getrouwen wercman lonen wolde,

---

1) Verg. fol. 167r: die crancken ... seer daeruut geslagen werden.

2) zeggen, verklaren.

3) arme stumper = ongelukkige. Verg. hierbij het Lat.: o me miserum!

ende als hij nu van den roeste der sunden geschuert was overmits mennigen lijden van buten ende van bynnen ende mennich jaer groet gebreck gehadt hadde an den steen ende dat alsoe heymelic ende lijdsemlic geleden dattet weinich bruders wisten, soe is hij ten leesten uut gebreck der mage ten leesten dagen gecomen ende heeft doe groetlic sijne conversacie [1]) getoent, alle dinge doende na sijnen vermo- (fol. 171r)
171r. gen, ofte hij gesont gewest hadde. Hij las sijne getijde mit groten arbeyt [2]), soe lange als hijt vermochte. Hij dede hem in enen stoel ter myssen dragen, totter tijt toe dattet hem verbaden waert. In sijnen leesten begerde hij alle die bruders by hem te hebben ende gene susteren, in orconde sijnre behuetheit [3]). Ende als men hem voerlas of seechde: „Maria, Mater gracia" [4]) ofte desergelijc, soe seechde hijt na, soe lange als hijt vermoechte. Ende als hem die sprake ontgenc, soe gaf hij teykene des verstandes mitten cruce. Ende
171v. hem selven teiken(en)de mitten heiligen (fol. 171v) cruce, soe is hij ten hemelschen lande gevaeren ende is begraven in den grave onser bruders op sante Lebuïnus karchoef [5]).

---

1) omgang; Lat. conversatio. Verg. leven ende conversacie = handel en wandel.

2) mit groten arbeyt = met groote moeite.

3) in orconde sijnre behuetheit = als een bewijs, een teeken van zijne behoedzaamheid, bedachtzaamheid.

4) De woorden „Maria mater gracia" zijn met robrik onderstreept.

5) Het thans volgende fol. 172 is onbeschreven.

AANTEEKENING BIJ „VUERIGE BOECKE",

fol. 166r (zie boven, blz. 233, noot 7).

Aangaande de hier met name genoemde „vuerige boecke" kan het volgende worden medegedeeld:

Bij „profectus" hebben wij te denken aan den bekenden *Profectus religiosorum*, naast het straks toe te lichten *Speculum monachorum* behoorende tot de geschriften, die o. a. Gerard Zerbolt van Zutphen „ante finem vitae suae, quasi nouiter conversus, . . . iterum legere coepit" (*Vita Gerardi Svtphaniensis* — in de *Opera omnia* van Thom. a Kempis —, § 7). Volgens den *Catalogus Codicum manu scriptorum Bibliothecae Universitatis Rheno-Trajectinae*, Traj. ad Rh. et Hagae Com. 1887, komt dit aan Bonaventura toegeschreven werkje voor in de H. S. S. n⁰. 170 (fol. 1—92) en n⁰. 171 (fol. 10a—86) der Universiteits-bibliotheek te Utrecht; het begin van den *Prologus* in beide luidt: „Collaciones meas quas," cet. In Nederlandschen tekst wordt het aldaar gevonden in de H. S. S. n⁰. 1019 (201 ff.; fol. 2a: „Hier beghint dat ierste boec. . . . Mine collacien die ic bij tiden plach te spreken tot onsen nuwen bruderen", enz. — fol. 201a: „Hier gaat wt dat ander boec van profectus. Ghescreuen int jaer. . . . m.cccc. ende iij op sunte amandus dach", enz.) en n⁰. 1020 (fol. 17a—171b). Waarschijnlijk is eene dezer overzettingen „de schoone vertolking", die omstreeks den aanvang der 15de eeuw hier te lande in omloop is gekomen en waarop Prof. Moll de aandacht heeft gevestigd in zijne *Kerkgesch. v. Ned. vóór de Hervorming*, dl. II, st. ii, Arnh. 1867, blz. 330, en vooral in zijn *Johannes Brugman*, Amst. 1854, dl. I, blz. 39, n. 3.

Gedrukt staat de *Profectus* in *Bonaventvrae Operum Tomvs Septimvs*, Mogvntiae, 1609, folio, p. 557—612, met den titel: De profectu religiosorum.

Wat „horologium" aangaat, dit is het *Horologium aeternae sapientiae* van Henricus Suso. In cap. XVIII, § 8, van de *Vita Gerardi Magni* van Thom. a Kempis wordt het ten onrechte aan Anselmus, den Aartsbisschop van Canterbury, toegekend; deze heeft wel een

Monologium en een *Proslogium* geschreven, maar geen *Horologium*. Aanbeveling verdient daarom de gissing van Moll (*Kerkgesch. v. Ned. vóór de Hervorming*, dl. II, st. ii, Arnh. 1867, blz. 325, n. 2), om bij Thom. a Kempis t. a. p. aldus te lezen: „... meditationes Bernardi et Anselmi [in oude drukken vindt men op Anselmus' naam een *Meditationum liber*], et horologium."

Het zijn deze *Meditationes Bernardi*, die in ons H. S. genoemd worden „sunte Bernarts Ghedachten". In het tweede deel der door Mabillon uitgegeven *Opera* van Bernard van Clairvaux, getiteld: *Bernardi Clarae-Vallensis Volumen Secundum continens Opera supposititia et aliena*, Par. 1719, folio, en bevattende alleen werken van twijfelachtige herkomst, staan zij p. 332—349 opgeteekend als *Meditationes piissimae de cognitione humanae conditionis*. Zij zijn toegekend geworden niet alleen aan Bernard, maar ook aan Hugo van S. Victor, onder wiens werken zij mede opgenomen zijn „sub titulo libri quarti de Anima"; doch reeds Mabillon zelf (l. l., p. 333) heeft aan beiden het auteurschap ontzegd. Meermalen werden de Meditationes in onze taal overgebracht; verg. Moll, *De boekerij van het St. Barbara-klooster te Delft, in de tweede helft der vijftiende eeuw* (in Kist en Moll, *Kerkhistorisch archief*, dl. IV, Amst. 1866), blz. 257. Bij de devoten in ons vaderland waren zij, hetzij in het oorspronkelijke, hetzij in vertaling, zeer in trek, met name bij Florens Radewijns blijkens Dumbar, *Anal.*, tom. I, Dav. 1719, p. 51: „Dominus Florencius solebat legere libros de simplici materia; vt puta Meditationes beati Bernardi vel similes."

Als een van de talrijke „Spiegels", die in de vijftiende eeuw zoowel in Nederland als in Duitschland in omloop zijn geweest, wordt in de vierde plaats hier geciteerd de „Spiegel der monike". Èn Thomas a Kempis (*Vita Ger. Svtphan.*, § 7 — zie boven —, en de *Epistola* van Florens Radewijns *ad quendam regularem in Vvyndesem* — achter de *Vita Florentii* —, § 2) èn Busch, *Chron. Wind.*, Antv. 1621, p. 375, 433 (op p. 431—433 komt in haar geheel de zooeven genoemde Epistola voor) maken er melding van. Nu vind ik in den aangehaalden *Catalogus Codicum manu scriptorum*, cet. een vijftal H. S. S. beschreven, waarin werkjes met verschillenden titel, doch met gelijkluidend begin, t. w.:

I. n⁰. 166 (148 ff.): *Speculum monachorum*, fol. 31ᵃ—39ᵃ;

II. n⁰. 171 (86 ff.): *Formula noviciorum in ordine proficere volentium sive Speculum monachorum*, fol. 1ᵇ—9ᵃ;

III. n⁰. 174 (251 ff.): *Speculum monachorum*, fol. 200—209ᵇ;

IV. n⁰. 332 (259 ff.): *Tractatus de modo vivendi in religione*, fol.

180—198. [N.B. Aan den Hoogeerw. Heer Alph. Rijken, O.P. te Huissen bij Arnhem, dank ik de volgende opmerking: „In de *Bibliotheca Patrum*, ed. Colon., tom. XIII, heet dit tractaat: *Formula novitiorum*, evenals in de ed. Lugdunensis, tom. XXV, p. 867. Beide edities wijzen als auteur aan: *David, de Augusta dictus, natus Augustae Vindelicorum in Germania, Ordinis minorum, vir piissimus, qui scripsit varia opuscula spiritualia valde utilia, quae a quibusdam tribuuntur S. Bonaventurae* (dit laatste is ontleend aan de ed. Lugd.)"];

V. n⁰. 1020 (171 ff.): *Dat Spieghel der moniken*, fol. 1—17a.

Aan deze vijf geschriften, volgens den *Catalogus* alle op naam staande van Bernard van Clairvaux en aanvangende met de woorden: Primo considerare debes, cet. (dat in n⁰. 1020 begint aldus: Ten alder irsten seltu merken waer om du ghecomen bist toten cloester, enz.) doet m. i. de „Spiegel der monike" denken, waarvan in ons H. S. sprake is als van een der „vuerige boecke", door de devoten hier te lande op hoogen prijs gesteld.

AANTEEKENING BIJ „BERNARDUS SPIEGEL",

fol. 166r (zie boven, blz. 234, noot 5).

Is mijne opvatting ten aanzien van het *Speculum monachorum* juist geweest, dan moet onder „Bernardus Spiegel" verstaan worden het blaadje, de „pagina" — zie beneden —, algemeen bekend als „Speculum Bernardi" en als zoodanig ook vermeld bij Busch, *Chron. Wind.*, p. 433 (verg. de meer geciteerde *Epistola* van Fl. Radewijns, l. l.). In handschrift is het werkje o. a. aanaanwezig in de Universiteits-bibliotheek te Utrecht en wordt het aldaar gevonden in de codices n⁰. 161 (fol. 98a, cet.), n⁰. 173 (fol. 89a-b), n⁰. 174 (fol. 229b—231a), n⁰. 332 (fol. 205a—207b) en n⁰. 384 (fol. 27b, cet.). Opgenomen is het door Mabillon in het tweede deel der *Opera* van Bernard van Clairvaux, Par. 1719, folio, p. 816 en 817, maar onder den titel: Speculum monachorum. In aansluiting evenwel aan denzelfden Mabillon werd dit „Speculum", dat eenmaal, gelijk zoo menig ander ascetisch geschrift, omnium consensu op naam van Bernard heeft gestaan, eerst door Bertrand Tissier in de *Bibliotheca patrum Cistersiensium*, Bonofonte, 1660—1669, tom. VI, en wordt het tegenwoordig door iedereen

toegeschreven aan Arnulfus de Boëriis, Ord. Cist. in dioecesi Laudensi, saeculo XII°, a°. 1149 (verg. Migne, *Patrologiae cursus completus*, Par. 1844 seq., tom. CLXXX, p. 1658).

De aanhef van het „Speculum Bernardi" luidt: „Si quis, emendatioris vitae desiderio tactus, cogitationum locutionum operumque suorum sollicitus explorator, universos excessus suos corrigere nititur: in praesentis *paginae* frequenti lectione et assidua meditatione, tamquam in *speculo*, interioris hominis sui faciem contempletur."

Nog ééne opmerking. Florens Radewijns geeft t. a. p. in zijne *Epistola ad quendam regularem in Vvyndesem* den raad om het „Speculum monachorum" of het „Speculum Bernardi" altijd bij de hand te hebben, ja om dit laatste boekje — en zulks zou hij onmogelijk hebben kunnen zeggen, indien het niet klein van omvang ware geweest (een „libellus") — desgevorderd van buiten te leeren („Consulo tibi, vt habeas circa te Speculum monachorum, aut Speculum Bernardi, secundum quod omnes actus tuos potes ordinare; quem librum etiam discas exterius, ... et hoc erit tibi leue, quando prompta consuetudine scis libellum exterius").

V.

PETER VAN AMSTERDAM.

173r. (fol. 173r) Van den leven ende wanderinge des eersamen vaders here Peter van Amsterdam [1]).

Hi was gebaeren van Amsterdam van eerbaeren godfruchtigen olders. Ende sunderlinge had hij alte gueden moder, die hem vake vele guets plach te leeren, ende sunderlinge plach sij hem in te prenten den anxt * Godes *, welker inprentinge hij alsoe ontfanclic [2]) was, dattet scheen in alle sinen werken; ya ic gelove, dat die anxt Godes nummermeer uut sinen herten en quam.

Hij plach oetmoedelic te seggen, dat hij van hem

---

[1]) Over Peter van Amsterdam heb ik elders slechts enkele sporadische berichten gevonden. Het tegenwoordig te Arnhem berustende z.g. „Handschrift G" — zie hierover Moll, *Johannes Brugman*, Amst. 1854, dl. I, Voorrede, blz. VII v — noemt op fol. 132 alleen zijnen naam. Volgens Delprat, *Verslag omtrent eenige handschriften*, enz. (in Kist en Royaards, *Archief voor kerkelijke geschiedenis*, dl. VI, blz. 275—302), blz. 283, komt er een hoofdstuk „*De dn̄o* Petro de Amsterdammis" voor in zeker door hem t. a. p. beschreven H. S.: *Narratio de inchoatione*, cet. — verg. hierover, behalve Delprat, *Verhandeling over de Broederschap van G. Groote*, 2de druk, Arnh. 1856, blz. 344: Acquoy, *De Kroniek van het fraterhuis te Zwolle* (in *Versl. en Meded. der Kon. Akad. van Wetenschappen*, *Afd. Letterk.*, 2de Reeks, dl. IX, blz. 8—12)—. Verder zie men over Peter van Amsterdam nog: Dumbar, *Anal.*, tom. I, Dav. 1719, p, 227, en Delprat, *Verhandeling*, 2de druk, blz. 174.

[2]) geschikt om te ontvangen of in zich (in het gemoed) op te nemen, ontvankelijk, vatbaar.

selven plach te dencken, doe hij jonck was: hij moste yo een sunderlinge beest wesen, want hij hem altoes alsoe beanxtet voelde. Doe hij een jongesken was van
173v. tijn of elven (fol. 173v) jaeren, doe stont hij toe Amsterdam in die kerke ende hoerde predicken van die drie vordele, die die jonferen sullen hebben ynt ewige leven: als dat sij enen nyen zanck sullen sijngen, ende sij sullen die crone „Aureola" [1]) hebben, ende sij sullen den Lamme volghen waer dattet gaet [2]). Als hij dit hoerde, soe dachte hij: „Dat vordel wil ic hebben." Ende rechtevoert na dien sermoen genc hij toe huys — het was in die vasten voer den eten —, ende hij nam al heymelic ene kerse ende genc weder in die kerke ende viel op sine knyen voer dat beelde onser liever Vrouwen ende offerde hoer die kerse. Ende mit groter vuericheit lavede hij sine reynicheit hoeren lieven Kynde ende hoer totten eynde sijns levens toe
174r. te bewaeren. (fol. 174r) Ende hij badt seer devoetlic der Moder Godes, dat sij hem hulpe ende gracie wolde verwerven, dat hij sine reynicheit totter eren Godes moste [3]) bewaeren. Ende hij en is niet beroeft van sijnre begerten; want onse lieve Here heeft hem geholpen, dat hij sine reynicheit zalichlic heeft bewaert totten eynde sijns levens toe. Ende alsoe jonferlike [4]) schemel [5]) was hij al sijn leven lanck, dattet scheen, of hij nouwe stuer en konde holden, als hij bij onge-

---

[1]) heiligenkrans.

[2]) Verg. Acquoy, *Het geestelijk lied in de Nederlanden vóór de Hervorming* (in *Archief voor Ned. Kerkgesch.*, dl. II, 's-Gravenh. 1887), blz. 104—106.

[3]) mocht.

[4]) jonferlike, joncferlike (hetz. als „joncfroulike") = maagdelijk, als eene maagd of jonkvrouw.

[5]) schaamachtig.

like personen [1]) quam. Hij had oec al sijn leven lanck die zuete Moder Godes in alte wonderliker groter weerdicheit; ende als hij hoeren name noemde, dat genck hem soe zuetlic of, recht of hij wat zuets in sinen moent genamen hadde, dat hem wal smaecte.

174v. Als hij sijn „Ave Maria" las, (fol. 174v) soe plach hij van rechter reverenciën te seggen: „Ave gracia plena" [2]) ende niet „Ave Maria" [2]); recht als een arm mensche, die enen riken mechtigen man toesprect, die en noemts niet by sinen name.

Als hij „Salve Regyna" plach te leesen ende dan quam tot dat versken: „Eya onse voersprecster [3]), kier tot ons dine barmhertich ogen" [4]), soe plach hij hem mit groter reverenciën sijde [5]) neder te neygen [6]) mit herten ende mit lichame voer die Moder der barmherticheit ende badt hoer oetmoedelic mit groter begerten sijns herten, dat sij hoer geweerdigen wolde in die ure sinre doet hoer bermhertige oghen op hem te slaen ende sine voersprecster te wesen bij hoeren gebenediden Soen. Ende want dit guede jongesken
175r. (fol. 175r) die zuete Moder Godes in groter weerdicheit hadde, soe wiesset alsoe op in duechden, dat die duechden uyt hem luchten [7]), alsoe dat hem sine medege-

---

1) ongelijc = onbetamelijk handelende, zich onbehoorlijk gedragende. Zie voor het begrip „ongelike personen" het *Mnl. Wbk.* op „ongelijc, 1ste art., no. 6".

2) De woorden „Aue gracia plena" en „Aue maria" zijn met robrik onderstreept.

3) Het „Afschrift Stoett" (zie de Inleiding) heeft „voer spreecster" en een paar regels verder ook „voerspreecster."

4) De woorden „Eya—ogen" zijn met robrik onderstreept. Lat.: „Eja ergo advocata nostra." H. S.: kiert.

5) sijde (Mnd. sît, side) = nederig, ootmoedig.

6) hem nederneigen = zich nederbuigen.

7) luchten, lichten = lichten, licht geven, schitteren.

sellen, die mit hem te schoelen gengen, plegen te heiten „dat heilige Peterken". Want hij was een jongesken van XV jaeren, doe hij ter scholen waert gesant te Doesborch; ende daer had hij hem alsoe goddienstlic ende alsoe rechte duechentlic, of hij een volcomen man van jaeren had gewest.

Hij gaf hem seer vlitelic totter leeringe [1]), alsoe dat hij in corten jaeren een guet clarick waert. Ende nummermeer en plach hij gaen te speelen, als die ander kynder deden, die sine gesellen weeren. Ende hij was oec seer vlitich die ander kynder van den speelen te
175v. trecken mit gueder (fol. 175v) vermaninge; ende alst geveel, dat sij van sijnre vermaninge niet en hielden, soe plach hij daer ondertijden om te screien: soe wee dedet hem, dat sij hoer tijt soe quelke toebrachten. Hij en plach tegen die hochtijde niet te huys te trecken als die ander kynder; mer hij toech dan te Sutphen totten bruders van Here-Florenshuys, die daer doe woenden om des bannes wille, die doe te Deuenter was [2]). Soe genoechlike stont hem die wanderinge der bruders voer, dat hem dochte: als hij sieck was ende bij die bruders quam, hij waert gesont. Hij plach oec daer mitten anderen bruders ten heiligen sacrament te gaen; ende dan was hij soe vuerich, dat hij van devociën vele trane screide.

176r. Hij plach te seggen: doe hij irst (fol. 176r) toe Doesborch quam ende die fraters sach, doe creech hij soe grote mynne tot hem, dat hij dachte ende sprack tot hem selven: „Aldusken menschen moetstu werden,

---

1) onderwijs, studie.

2) Zie Delprat, *Verhandeling over de Broederschap van G. Groote*, 2de druk, blz. 60 v.

wilstu ten ewigen leven comen." Dit inval [1]) waert in hem gevestet alsoe sterkelic, dat hijt rechtevoert began te werke te setten. Want opten irsten dach, doe hij te Doesborch quam, doe seechde tot hem een heilich vader, geheiten here Gerijt [2]) van Rees: „Petrus, nu moety een frater werden." Doe antwoerde hij: „Dat wil ic gerne doen." Ende rechtevoert sonder marren gehoersem wesende, toech hij sijn hoyke [3]) uyt ende toech sinen covel an den hals ende began een frater te werden. Ende hij waert van sinen vader in dat fraterhuys bestadet [4]) ende bleef een frater al sijn
176v. leven lanck. Ende hij plach te seg- (fol. 176v) gen, dat hij genen staet in der werlt en wiste, dien hij daervoer kiesen wolde: soe grote mynne had hij totter oetmoedicheit. Hij plach oec te seggen: al mochte hij dusent jaer leven, hij solde in dien oetmoedigen staet altoes genoech te done hebben ende guet rieschap vinden hem meer ende meer totten duechden te geven; daerom en wolde hij genen hogeren staet begeren.

Onse lieve Here die gaf hem soe grote genoechte in den duechden ende in die Heilighe Scrift te studieren ende sijn gebeeken te spreken, dat die genoechte bavengenck al die genoechte der werlt.

Mer want hem onse lieve Here gegeven hadde verstandele synne in die Heili(ghe) Scrift, soe angenck hem die behende viant [5]) mit sijnre bedriechnisse, ende

---

[1]) invallende gedachte.

[2]) Met robrik onderstreept.

[3]) Onder „hoyke" verstaat men den langen mantel, die èn door mannen èn door vrouwen gedragen werd, tot op de voeten reikte en van voren over het hoofd heen in een hoorn uitliep. De „covel" is de monnikskap (eig. mantelkap).

[4]) bestaden = plaatsen.

[5]) die behende viant = de duivel; behende = slim.

177r. (fol. 177r) hij hielt hem voer den stoel der eren ende der hoecheit, ende ontstack sijn herte mit soe groter begerten een groet doctor te werden, dat hij dachte: mochte hij mit dusent jaer in der hellen te barnen te niete gaen, nummermeer en hadde hij die werlt overgegeven; mer als hij dachte, dattet over dusent jaeren solde wesen, recht oftet irst begunne, dat sloech sijn herte weder mit soe groter verveernisse, dat hem die begerte der hoecheit altemale vergenck.

Hierna bedachte die viant een ander strijck [1]) ende makedet alsoe, dat sijn moder hem ommer toe huys hebben wolde; want sijn vader was gestorven, ende sij ontboet hem [2]) vele, dat hij toe huys solde comen. Mer hij vertoeget vaste, want hij had anxt voer des
177v. duvels bedreechnisse. (fol. 177v) Ten leesten dwanck hem sijn meyster daertoe, dat hij tot sijn moder een reyse moste trecken, want sijn guede moder dat alte seer begerde. Doe en was hij niet hart op sinen syn [3]), mer oetmoedelic sinen meyster gehoersem. Hij had oec enen heiligen oem wonende tot Here-Florenshuys [4]), geheiten here Rolof [4]) van Muden [5]). Dese seechde hem: „Toe frater, ic hape dattet die eer Godes is, dat ghi tot u moder trect." Uyt dat woert creech hij moet, soedat hij hapte: onse lieve Here solde hem in sinen gueden wille bewaeren, ende toech tot sijnre

---

[1]) strijck (ook „laghe") = laqueus, insidiae (Kil.).

[2]) enen iet ontbieden = iemand iets laten weten, iem. iets mededeelen.

[3]) De zin is: Toen stond hij niet stijf op zijn stuk. Verg. de Mnl. uitdrukking: op sijn begrijp (niet) en staen = (niet) op zijn stuk staan; b.v. Handschr. D, fol. 7v: doe sie op hoer begrijp niet en stont.

[4]) De woorden „florens" en „Rolof" zijn met robrik onderstreept.

[5]) Zie over hem de voorg. „Biographie" (fol. 157r—171v).

moder. Ende want hij ynt fraterhuys wonde, soe had hij eene tympeken [1]) an sine covel. Dat en zneet hij niet of als ander kynder plegen te doen, als sij te huys trecken; hij voelde hem daer wal toe geney- (fol. 178r)
178r. get, mer hij dachte: hij wolde hem daer om Godes wil in sterven. Als hij dan toe huys quam, soe verblijde hoer sijn guede moder sunderlinge seer, want sij had hem lief baven al hoer ander kynder. Ende sij had hem doe alte gerne bij hoer gehoelden, ende sij leechdet hem alsoe vrendelic an [2]) als sij mochte, ende seechde: „Lieve kynt, blijft doch bij my ende dient hier onsen lieven Heren ende gaet in wat cloester dat ghi wilt hier in die stadt: dat wil ic u gerne gunnen. Mer alrelievest had ic, dat ghi een priester woldet werden op u vaderlike guet ende blijven mit my wonnende ende dienen alsoe onser [3]) God." Alse dit heilige jongesken dit hoerde, sette hij sijn
178v. moder mit gueden vrende- (fol. 178v) liken woerden tevreden. Mer onse lieve Heer ende die heilige gehoersemheit, in welker hij toe huys getagen [4]) was, ende oec dat gebet sijns heiligen oems bewaerden hem, dat sijn herte niet bewecht en waert hoer te consentieren. Ende siet, die duvel en conde alhier oec niet vorderen. Want hij dachte: die Heilige Geest had hem al anders geleert dan onder sine vrende onser God te dienen. Nochtant haddet hem na der natueren

---

[1]) In het bovengenoemde *Mittelniederdeutsches Handwörterb.* van Aug. Lübben u. Chr. Walther (Norden und Leipz. 1888) wordt bij „timpe" aangeteekend: *das in eine Spitze auslaufende Ende eines Dinges, Zipfel, bes. von Kleidungstücken (Kapuze, auch diese selbst).* Verg. het *Mnl. Wbk.* op „covel". Ook „coveltimpe" komt voor.

[2]) enen iets aenleggen = iemand iets voorstellen, iets voorleggen.

[3]) onser (voor „onseren") = onzen; zie het *Mnl. Wbk.* op „onse".

[4]) getagen (i. p. v. getogen), van tien = trekken.

wal ghenoechlic geweest bij sijn moder te blijven, want hij had sijn moder seer lief. Mer hij dachte: hij wolde sijn moder ende al sine vrende overgeven om die mynne Godes ende trecken in een cloester alsoe veer van al sinen vrenden, dat hij sij nummermeer en
179r. solde sien of (fol. 179r) hoeren in deser tijt. Dit sette hij op om dat walbehagen Godes. Mer onse lieve Here haddet anders mit hem voersien. Want van ewicheit had hij sine stede geordiniert toe Deuenter tot Here-Florenshuys [1], opdat hij, ene seer guede jonge plante op dat guede eertrike, vele vruchten solde voertbrengen ende vergaderen, daer hij namaels sine jongen mede solde voeden. Dat hij oec alte trouwelijc dede, als men noch na wal hoeren sal.

Hij toech dan van sijn moder ende beval sij onsen lieven Heren, ende quam weder toe Doesboerch. Ende als hij daer noch ene wijle ter schoelen hadde gegaen, soe gaf hem onse lieve Here noch meerre mynne totten heiligen oetmoedigen bruders van Here-Florenshuys [2],
179v. alsoe dat (fol. 179v) hij seer [3] vuerichlike began te arbeiden ende te bidden om ene stede mit hem te crigen. Ende als sij sine begerte wat vertoegen na hoerre gewoenten, soe gaf hem onse lieve Here soe grote vuerige begerte in sijn herte, dat hem dochte: hij en conde hem niet gelijden [4]. Ende als hij dachte, hoe dat die bruders in hoer celle mochten sitten ende becummeren hem nargent mede dan mit onsen lieven Heren ende mitter Heiliger Scrift, soe duchte hem, dat sijn herte van mynnen brande. Ende vake plach

1) „florens" is met robrik onderstreept.
2) „florens" is met robrik onderstreept.
3) H. S.: dat dat hij seer.
4) hem geliden = het uithouden.

hij daer omme te screien, dat sine begerte vertagen waert. Mer dan troeste hij hem selven ende dachte: „Wanneer ic daer nu come, soe wil ic voer mijn bedde gaen sitten contemplieren ende laten mijn herte opgaen
180r. in den hemel." Dit de- (fol. 180r) de hij oec alte vuerichlic, doe hij daer gecomen was. Hij was in sijn XVIIJ jaer, doe hij tot Here-Florenshuys quam, ende hij gaf hem alte vlitelic totten duechden, ende sunderlinge tot bewaeringe sijns herten. Mit genen uytwendigen dingen en mochte hij hem becummeren. Al sine genoechte sochte hij in onsen lieven Heren ende in die Heilige Scrift. Mit alsulker vuericheit plach hij ontsteken te werden, als hij sijn gebeken sprack ende sijn herte oprichte tot onsen lieven Heren, dat hij des wynters die uytwendige coelde niet en bevoelde. Alst geveel dat iement van sinen vrenden tot hem quam, daer had hij groet verdriet in, omdat sijn inwendige toekier tot Gode [1]) daermede gehindert waert. Ende
180v. als hij (fol. 180v) vernam, dat iement van sinen vrenden gestorven was, die hem te versueken [2]) plegen, soe verblijde hij hem ende dachte: „God sijs gelavet, daer en sal ic nu niet meer van versocht werden."

In wonderliker groter reverenciën hadde hij sijn oversten ende mit alre vliticheit gaf hij hem tot rechter gehoersemheit. Die guede gewonten van Here-Florenshuys die had hij in soe groter weerdicheit: alst geveel dat hij versumel was in enich cleyne puntken, daer en had hij niet mijn zwaerheiden van dan of hij gedaen hadde tegen die gebade Godes. Het geveel

---

1) „(inwendige) toekeer tot Gode" is een term der devoten.

2) bezoeken („versueken" bet. hetzelfde als „vanden").

eens dat hij vergeten hadde dat kulte [1]) om te kieren, daer hij op te slapen plach, alst die gehoersemheit
181r. eysschede. Dat quam hem in (fol. 181r) sine memoerie, als hij was in der kerken; daer creech hij alsoe groet wroegen van, dat hij soe versumel geweest had in der gehoersemheit, dat hem duchte, recht of hij daerom versinken solde. Ende want hij hem aldus nouwe waerde voer die cleyne gebreke, soe bewaerde hem onse lieve Here, dat hij niet en viel in grote gebreke; ende hij gaf hem sine gracie, alsoe dat hij een man waert na den herten Godes. Hij was oec seer vlitich van enen anderen te leeren wat hij doen of laten solde; ende hij en plach niet an te sien, oftet die gene oec selven dede, die hem leerde hoe of wat hij doen of laten soelde. Daer was een heilich oelt bruder tot Here-Florenshuys. Dese was
181v. alte wonderlike beger- (fol. 181v) ich den jongen bruders te leeren, hoe dat sij hem hebben solden [2]); ende als hij iet sach doen tegen die guede gewoenten, dat plach hij seer vuerichlike te vermanen. Nochtant en conde hij daer selven niet vele toe doen mitten werken, omdat hij oelt ende cranck was. Deses gueden bruders vermaninge ende anwijsinge hoerde dese guede Petrus mit groter begerten ende genoechten; ende hij dancte onsen lieven Heren daervan, dat hijs weerdich was geworden dat guede te hoeren, opdat hij wetten mochte,

---

1) Lübben u. Walther, *Mnd. Handwörterb.*, geeft op „kolte” met de bet. *Bettdecke*, *Matratze*. Verg. Handschr. D, fol 84v: want doe vantmen onder hoer culte een groet bluck (A. Matthaeus, *Vita virg. nob. Elisabethae van Heenvliet* — achter zijn *Anonymi Chron. ducum Brabantiae*, Lugd. Bat. 1707 —, p. 248). Matthaeus, l.l., teekent in marg. aan: Culcitra, pulvinar.

2) hoe — solden = hoe zij zich gedragen moesten.

waervan dat hij hem beteren solde ende wat hij doen solde, daer hij Gode mede mochte behagen. Ende niet mijn en plach hij te achten op die vermaninge eens
182r. jongen bruders dan eens oelden. Ende (fol. 182r) die lange na hem in den huyse gecomen weeren, die en had hij niet mijn in reverenciën dan die voer hem gecomen weeren of die hem gelijck weeren.

Als hij berijspet waert, soe plach hij hem altoes oetmoedelike schuldich te geven. Ende nummermeer en plach hij hem te ontschuldigen [1]), ende sunderlinge tegen sinen oversten. Hij had sinen oversten in alte groter weerdicheit, ende alsoe reverenslike stonden hem sine woerde ende gebade voer [2]), oftet God selven geweest had. Ende want sijn overste markede, dat hij aldusken gueden herte tot hem had, soe had hi oec weder een guet herte tot hem, ende hij mynden seer om sinre duechden wille. Ende opdat hij sijn guet niet en soelde verliesen, soe plach hem sijn pater,
182v. geheiten here Godert (fol. 182v) ten Thoern [3]), vake te veroetmoedigen ende oec al scharpelic te berijspen; mer dat dede hij uyt enen gueden herten. Ende ondertijden plach hij hem te begrijpen, opdat hij wat hadde, daer hij hem om berijspen mochte. Ende want Petrus dat guede herte sijns paters wal kande, soe en plach hijs nummermeer quelke van hem te nemen, mer hij plach hem daerin te verblijden ende dachte: „God sijs gelavet! Nu ic hier mijne correxcie ontfangen heb van mijnen pater, nu en sal ic daer niet om gecorregiert werden, als ic voer onser God come." Hij plach

1) hem ontschuldigen = zich verontschuldigen, zich vrijpleiten.
2) stonden — voer = kwamen hem ... voor, schenen hem ... toe.
3) Godfried Toorn van Meurs.

hem oec te wapenen mit gueden punten uytter Heiliger Scrijft, opdat hij van genen wederspode en solde gebraken werden noch van genen voerspode verheven.
183r. (fol. 183r) Ende vake plach hij sijn gebeken te storten mit tranen. Hij had in gewonten [1]) vake op sine knyen te vallen ende sijn herte op te boeren tot onsen lieven Heren, ende oec onder sinen werke sine hande te voelden [2]) ende corte schotachtige gebedekens tot onsen lieven Heren te zeenden. Sijn herte was alsoe in onsen lieven Heren gevestet, dat, als hij hem tot sinen gebede gaf, soe plach hij sijn herte uyt te storten voer onsen lieven Heren als water. Ende vake plach hij overstort te werden mit vele devoter trane. Hij was seer vuerich ende starck in den geeste, mer niet sterck in den lichame. Ende uyt vuericheit sijns geestes dede hij sijnre natueren alsoe groet geweelt, dattet enen tragen lauwen [3]) mensche nouwe loef-
183v. like [4]) en solde dunken. Hij had hem (fol. 183v) mitten irsten bina selven verdorven mit waken. Dat quam aldus bij: Hi had seer grote last van den aventslaep; ende want hij seer grote mynne had totter gehoersemheit, soe had hij die guede gewoenten alte node gebraken, dat hij eer hadde slapen gaen dan die ander bruders. Ende hij dede hem soe groet geweelt, dat hij al zieck waert; want als die aventlust over was, soe en conde hij genen slaep wedercrigen. Hier had hij hem alsoe mede gekrenket [5]), dat die medicus van hem seechde: ten weer dat hij den slaep des avents

---

1) H.S.: ingewonten.

2) vouwen.

3) lau, laeu = flauwhartig, onverschillig.

4) geloofwaardig.

5) Hier — gekrenket = Hierdoor had hij zichz. zóó verzwakt, was hij zóó zwak geworden.

neme, hij solde sine synne verliesen. Want hij had hem daer soe vrommelic tegen gesat, dat hij bina niet medallen en sliep. Doe heite hem sijn pater doen, dat
184r. hij in gehoersemheit des (fol. 184r) avents den slaep solde nemen; ende hij gaf hem orlof, dat hij des margens wal voer die bruders weder op moste staen.

Als hij groten doerst hadde te bij tijde [1]), soe plach hij hem selven te verpenen [2]) mit ene vigilie of soven psalmen te leesen, weert dat hij drunke; ende alsoe verwan hij den dorst. Hij was alsoe wekelic [3]), datter selden wat ter tafelen quam, dat hij eten mochte; nochtant nam hijt mit dancberheit, ende onse lieve Here die halp hem daer al mede doer. Want hij had alsoe grote genoechte in onsen lieven Heren ende in den duechden, dat hem al ander dinge dragelic ende licht worden.

Als hij dan tot Here-Florenshuys gewoent had X jaer ende seer laeflike gewandert hadde ende oelt
184v. was in sijn XXVIIJ jaer, (fol. 184v) soe begerde die eerweerdige vader here Godert ten Thoern [4]) van hem, dat hij hem bereiden solde tot priesterliken staet an te nemen. Ende want Petrus mynne hadde te bliven in synen sympelen state, soe wasset hem alte seer zwaer; ende hij haddet alte node gedaen, had hijs of moghen wesen [5]), behoeldelic der gehoersemheit. Want hem duchte selven, dat hij daer veel te snode ende te onweerdich toe was. Als sijn pater marcte, dat hi hem

---

1) Lees: „bij tijde" of „bitijden" (fol. 167v).

2) hem selven verpenen = zichz. straf opleggen. Verg. *Teuthonista* (uitg. Verdam): verpeenlijc (pijnlick off verpeenlick), *penalis*.

3) zwak, sukkelend.

4) Zie fol. 182v.

5) des af sijn, des af wesen = van iets af zijn (verg. des af werden = van iets ontslagen of beroofd worden).

daer soe rechte zwaer in maecte, soe seechde hij tot hem: „Petrus frater, ghi en hebt my ny ongehoersem gewest. Wildi nu niet gehoersem wesen?" Als hij dat hoerde, soe gaf hij hem over ende was gehoersem. Doe dese weerdige man priester ghewyet was, soe ge-
185r. veelt dat hij had (fol. 185r) een olde grawe covel; die was soe rechte snode [1]), dat sij oec gelappet was. Ende want hij van natueren eerbaer ende puntelic was, soe had hi hem al markelic in die covel te sterven; ende hij hapte: men solde hem yo een ander covel gegeven hebben tegen dat hij sijn irste mysse solde doen. Mer hij was soe schemel, dat hij daer niet [2]) van en dorste seggen, soedat hij gheen ander en creech; mer hij genck oetmoedelic mit sijn olde covelken ende dede sijn irste mysse in die kerke. Hier plach hij hem namaels seer in te verblijden, dat hij hem selven daer soe in verwonnen had.

Die heilige dienst der myssen die beveel hem sunderlinge wal, want hij was een eerbaer wallatende [3])
185v. man. Ende van buten was (fol. 185v) hij verciert mit seer gueden prelateliken zedden, mer alremeest was hij van bynnen verciert mitten heiligen anxt Godes ende mit anderen duechden. Hij was een mynner alre duechden ende een hater der gebreke.

Och, hij plach hem soe nouwe te waeren voer die gebreke. Ende alte zuetlic pynde hij onsen lieven Heren an te hangen mit enen pueren herten. In sinen gebede plach hij hem soeseer te veroetmoedigen, alsof hij al sijn leven een groet sunder had gewest. Ende

---

[1]) Bekend zijn bij de devoten de z.g. „snoode kleederen". Zie over dit onderwerp Acquoy, *Het klooster te Wind.*, dl. II, blz. 286v.

[2]) niets.

[3]) wallatend = welopgevoed, beschaafd.

als hij des margens altoes seer vroe opstoent als voerscreven is [1]), och, soe plach hij sijn herte soe zuetlic tot onsen lieven Heren te kieren. Ende al wast dat hij sijn herte altoes pynde mit onsen lieven Heren
186r. (fol. 186r) te verenigen, nochtant in deser margenstoent, als alle dinck stylle was, soe plach hij hem alte genoechlic mit geheelen herten tot onsen lieven Heren te kieren. Ende dan plach hij hem mit alte groter grondiger oetmoedicheit [2]) ende vercleyninge sijns selves neder te werpen voer onsen lieven Heren ende sijnen versumenden mensche toe te spreken ende hem te vernyen mit enen vuerigen opsette. Ende alte begerlic plach hij onsen lieven Heren te bidden, dat hij hem geven wolde, dat hij yo in der waerheit moste wanderen. In deser tijt maecte hij een buxken, dat aldus beghynt: „Here, leide my in dinen weech", cet. Oec heeft hij menich ander suverlike materie gemaect,
186v. want hij seer abel ende (fol. 186v) verstandel was in die heilige Scrift; ya, hij hadde daer soe grote genoechte in, dat men wal van hem seggen mach, dat die heilige Scriften sine weelden weeren. Want hij hadde daer seer grote zueticheit in ende oec in sijn gebeken te spreken, dat hem duchte, dat hij daer vake vele bet van gevoet ende gesterket waert dan van uytwendiger spyse. Ende want hij aldus zuetlic van bynnen conde wanderen mit Gode, soe was hem alle uytwendige onleede zwaer ende contrarij.

Ene wijltijdes had hij voer sijn officie, dat hij die boeke plach te bynden. Soe placht hem dicke te gevallen, dat hij voer der bruder celle moste heengaen

1) Zie boven, fol. 184r.

2) grondige oetmoedicheit (ook: grontoetmoedicheit) is een term der devoten en bet.: volkomen ootmoed, algeheele zelfverloochening.

om rieschap [1]) totte(n) bueken te maken. Soe dach-
187r. (fol. 187^r) te hij: hoe zuetlic dat die bruders setten in hoer celle ende bekummerden hem mit onsen lieven Heren ende mitter Heiliger Scrift! Dit stont hem alsoe genoechlic voer, ende het was hem alsoe zwaer dat hij mit die uytwendich onleede [2]) behindert waert, dat hij dicwijle zuetlic began te screien.

Hij plach sijn herte alte wonderlike nouwe te bewaeren. Ende sine getijde plach hij soe andachtelic te leesen, dat hijt voernam alsoe vake enen „myserer" [3]) te leesen, als hij een vers van sine priestergetijde las sonder andacht [4]).

Den heiligen dienst der myssen dede hij mit soe groter vuericheit, dat hij die susteren tot vuericheit verwecte, als sij hem hoerden. Ende sij (fol. 187^v)
187v. hadden hem in soe groter weerdicheit, dat sij hem enen apostelschen man te hieten pleghen. In die grote hochtijden, ende sunderlinge in die hochtijt van midwinter [5]), soe was hij alsoe vuerich, of hij gebrant had. Eens op enen Karsnacht, als dese weerdige priester dat heilige sacramente opboerde [6]), soe sach een suster

---

[1]) rie(t)schap, ree(t)schap = gereedschappen, werktuigen.

[2]) bezigheid, werkzaamheid.

[3]) „myserer" of „miserere" = eig. de gebied. wijs van het Lat. „miserere", d. i. medelijden hebben. Als vrouw. zelfst. naamw. wordt het gebruikt in den zin van „kerklied, psalm"; vooral is het de benaming eener liturgie bij lijkdiensten, ontleend aan Psalm LV en LVI (LVI en LVII), waarvan de aanhef luidt: „Miserere mei, Deus!"

[4]) godsdienstige aandacht (verg. het Hoogd. Andacht).

[5]) mid(de)winter = het midden van den winter. Vooral wordt het woord gebruikt als de benaming van het Christelijk feest, dat omstreeks dien tijd valt, n.l. het Kerstfeest.

[6]) dat heil. sacr. opb. = de hostie omhoog heffen (de elevatie bij de mis).

een schone kyndeken op sine hande, van welken gesichte sij alte wonderlike grote zueticheit ontfenck.

Als dese heilige man dan aldus weerdelic gewandert had ende hij xlv jaer oelt was geworden, soe sterf sijn heilige oem, die eerweerdighe vader here Rolof van Muden, die pater was der susteren van Meyster-Gerijtshuys, int jaer ons Heren mcccclix [1]). (fol. 188r) 1459.
188r. Ende ene corte tijt na sijnre doet soe waert die eerweerdige priester here Peter van Amsterdam in sine stede geordeniert op sante Martijns [2]) Verheffinge dach [3]). Ende want hij alte node van sijn inwendicheit [4]) gescheiden hadde, soe wast hem seer zwaer an te gaen; mer hij moste gehoersem wesen. Hij plach te seggen: had die eerde apen geweest, hij had daerin gegaen. Soeseer ontfruchte [5]) hij, doe die paters in sijn celle quemen om hem te halen ende pater te maken.

Mer nochtan, al hoe zwaer dattet hem was, hij gaf hem daer soe geheelike toe ende hij was den susteren alsoe wonderlike trouwe beide in geestliken ende tijtliken dingen, alsof sij allegader sine lieve natuerlike
188v. kynder hadden geweest. Ende (fol. 188v) hij en spaerde hem selven in genen dingen. Hij en sochte oec niet eer of gunste der menschen, mer puerlike die eer Godes ende salicheit der zielen.

Ende want hij hem nu vele mit uytwendigen dingen moste becummeren, soe plach hij vake al druckelic [6]) te

---

[1]) Verg. de „Dedicatio" in Dumbar, *Anal.*, tom. I.

[2]) Met robrik onderstreept.

[3]) 4 Juli. St. Martijns sterfdag (s. Mart. obitus) valt op 11 November.

[4]) gemoedsleven, het leven naar den geest, het van de wereld afgekeerde leven.

[5]) ontfruchten, ontvruchten = vreezen, bevreesd zijn.

[6]) zóó dat men zijne droefheid laat blijken, klaaglijk, hartstochtelijk (van droefheid).

seggen: „Doe ic tot Here-Florenshuys wonde, doe plach ic mit balsem gevodet te werden, mer nu moet ic my lijden [1]) mitten drave der verken." Hem waert eens ene baetschap geseecht op enen heiligen dach. Doe antwoerde hij al druckelic: „Sal ic nu slijck eten, Here God? Sal ic my nu mit tijtliken dingen becummeren?"

Vake moste hij gaste hebben. Dat was hem alsoe zwaer, dat hij plach te seggen: hij wolde liever alleen
189r. eten ende en eten niet dan speck ende (fol. 189r) moes. Nochtant plach hij hem seer guetlic ende eerbaerlic [2]) tegen die gaste te bewijsen. Ende mit alsulker eersamheit sat hij an die tafel, dat sijn clarick ny en mochte marken, dat hij hem te moete sach [3]), als hij hem die spyse voerbrachte. Als sine gaste van tijtliken dingen spreken, daer en was hem niet omme; mer hij plach hem dan wat guets te seggen of te leesen uytten boeke, daer hij die callinge mede brack.

Al sijn herte ende ziele was onse lieve Here ende die rechte duechden. Ende waer hij die eer Godes mede wiste te vermeerren, daer en spaerde hi hem selven niet in [4]). Hij vant die susteren in gueder ordenanciën, soeals sij ingesat weeren van here Iohan
189v. Brynkerinck hoeren vader. Mer dese ge- (fol. 189v) trouwe werckman des Heren, markende dat hem niet georloft en [5]) was leedich te staen ende want hij sinen Heren een seer getrouwe knecht was, soe was hij alte

1) hem liden mit = tevreden zijn met, zich tevreden stellen met.

2) eerbaerlike = op eene wijze, waaruit iemands „eerbaerheit", d. i. iemands reinheid van gemoed, onbesprokenheid van wandel, edele beginselen, blijkt op eene iemand vereerende wijze *(Mnl. Wbk.)*.

3) dat—sach = dat hij keek of hij kwam, naar hem uitkeek.

4) H. S.: an.

5) H. S.: ende.

rechte vlitich die susteren of te hoelden van al dat hem een hinder mochte wesen an hoeren geestliken voertganck. Hij vant daer vele personen, die noch nye weren in den dienste Godes, in welken hij markede, dattet hem seer noetdruftich was, dat sij ofgetagen worden van alre menichvoldicheit [1]) der werliker menschen. Ende daeromme satte hij hem ten irsten in, dat sij den dienst der heiliger myssen bynnen huys solden hoeren en niet te kerken gaen. Een deel jaeren daerna satte hij in, dat die susteren des heiligen dages mit
190r. hoeren werliken vrenden niet en (fol. 190r) moeten spreken, ende dat sij toe samen op die capelle des namyddages sitten in die tegenwoerdicheit ons lieven Heren ende leesen of scriven die Heilige Scrift of bidden wat guets. Dese punten voerscreven en weeren den susteren niet weder over te geven om dusent nobel des jaers. Noch een deel jaeren daerna soe sette hij in, dat niement van buten huys in der suster weer en solde gaen sonder sinen orlof ende oec dat niement van den susteren uytter weer en solde gaen sonder sinen orlof, ende dat die susteren voer een vinster [2]) spreken mit hoeren vrenden, ende niet alleen, mer mit een hoersuster [3]). Ende omdat hij den susteren alle anhangelicheit [4]) hoerre vrende gerne ofgenamen had, opdat sij hem te vryer tot onsen lieven Heren solden

---

[1]) menichvoldicheit (het tegenovergest. is „enicheit") = groot aantal, drukte en gewoel. Het woord komt bij de devoten dikwijls voor; zie o. a. Moll, *Johannes Brugman*, dl. I, blz. 278 v, 282.

[2]) D. i. het spreekvenster (spreecvenster). Verg. Handschr. D, fol. 9v: Niet geerne en genck sie — n.l. Salomee Sticken — totten spreckvinsteren ende seer selden, als siet ofwesen mocht.

[3]) hoersuster, hoorsuster = eene kloosterzuster, die de menschen hoort of te woord staat.

[4]) aenhangelicheit (hetz. als "aenhanginge „)=aanhankelijkheid, verkleefdheid.

190v. (fol. 190v) geven, soe verboet hij hem seer scharpelic, dat sij niets niet van hoeren vrenden en solden bidden, cleyn noch groet. Ende hij ordenierdet alsoe, dat men den susteren bynnen huys seer guedertierlike gaf wes sij behoefden.

Int sovende jaer voer sinre doet soe satte hij in' dat hem die susteren tot goddienstigen zwigen solden geven voer ende na, als sij ten heilighen sacramente sullen gaen. Noch heeft hij den susteren veel ander gueder punten ingesat. Ende alle dinck heeft hij gebracht in gueder ordinanciën na enen geesteliken leven, soedat men wal seggen mach, dat hij den staet der susteren omgekiert heeft. Want hij was alsoe rechte begerich totten duechden ende mit alre vli-
191r. ticheit pynde hij die susteren (fol. 191r) daertoe te stueren, dat sij hem mit enen gehelen herten tot onsen lieven Heren ende totten rechten duechden solden geven. Ende in sinen collaciën plach hij hem altoes in te prenten den anxt Godes, daer hij selven sonder onderlaet [1]) in wanderde. Ende alte begerlic plach hij te seggen: „Susteren, siet, dat ghi yo in der waerheit pynt te wanderen voer den ogen Godes, rechtuyt na den rechten duechden, ende leecht u fundement op onsen lieven Heren, want die mach ons allene helpen, als ons alle dinge ofgaen. Mer die hem set op lof of gunste der menschen, die sal ydel ende sonder vrucht vanhier vaeren." Alsoe grote zueticheit voelde hij in sinen herten, als hij markede, dat hem die susteren vuerichlic totten duechden geven, dat hem gheen (fol.
191v. 191v) dinck van buten toe en mochte comen, ten was dragelic. Ende vake plach hij te seggen: „Susteren, ic heb vake vele te doen ende te lijden van buten

[1]) sonder onderlaet = zonder ophouden; zie ook fol. 194v.

mit uwen tijtliken guede; mer dat wort my al licht te dragen, als ic marke, dat ghi guede kynder sijt ende in den anxt Godes pynt te wanderen ende u tot gehoersemheit gevet."

Diegene, die hij marcte dat sijne leer gerne volchden ende guetwillich weeren hem totten duechden te geven, den was hi wal wat vaderliker dan enen anderen. Mer in der waerheit hij en was gheen uytnemer der personen; ende niemant en drufte op hem rusten noch troest an hem sueken, al hoe guet vrent hij scheen te wesen, in enigen dingen, die niet recht- (fol. 192r)
192r. uyt en weeren na den rechten duechden. Wie solde te vollen mogen scriven sine vuerige nersticheit [1]), die hij dede mit leeringe ende mit vermaninge om die mynne des huyses Gods? Want die vuerige mynne des huyses Godes had hem altemael opgegeten. Ende omdat hij alte gerne gesien had, dat sine kynder sonder snoven gewandert hadden na den rechten duechden, soe doersochte hij al die Heilige Schrift ende toech dat march daeruyt, ende dat gaf hi hem.

Die susteren hoerden sine collaciën mit soe groter genoechten, dat sij daer geestlike bet van gevoet worde(n) dan enich mensche van buten gevoet mach werden van lichamliker spyse. Daer was een suster,
192v. die plach te denken, als sij passiën of (fol. 192v) becoringen hadde: „Och, wert heilige dach, dat ic ons vaders collacie mochte hoeren, soe solde ic dese passie wal verwinnen!" Ende nummermeer en hoerde sij sine collacie als sij passiën had, sij en vergengen hoer of

---

[1]) nersticheit (meer gewoon: nernsticheit) = ernst, volharding, inspanning.

[2]) march = eig. merg; bij uitbr. het innerlijk wezen, de diepste grond van eene zaak.

sij worden alsoe gekrenket, dat sij sie guet weder hadde te staen: alsoe regierde onse lieve Here sine tonge.

Die woerde in sinen collaciën die weeren eenre zieker zielen recht als uytgesochten balsem. Ende vake plach hij van den teem [1]) te gaen, den hij voergenamen hadde, dat niet en geschiede sonder die ordenancie Godes. Want dan plach hij vake punten te seggen, die den susteren bet dienden te hoeren dan vake die heele collacie. Dese weerdige vader was

193ʳ. als ene barnende vlamme (fol. 193ʳ) in der mynnen Godes. Ende hij was oec alte vuerigen mynner onser liever Vrouwen. Ende in hoeren hochtijden plach hij alsoe zuetlic van hoer te collaciën [2]), dat een trach mynner onser liever Vrouwen daer vuerich uyt mochte werden · ende een vuerich mynner mochte daeruyt ontsteken werden. Vake plach hij den susteren te leeren, dat sij onse lieve Vrouwe vake solde anropen; want sij is die watergate, daer ons alle genade doer vloyt uytten herten des Vader [3]). Ende alte zuetlic plach hij sij alle dagen driewerf te grueten op sine knyen mit die drie Ave Mariën: „Wes gegruet, Maria, Moder der guedertierenheit, edel zetel der ganser heiliger Drievoldicheit," cet. Ende hij leerde

193ᵛ. dese (fol. 193ᵛ) Ave Mariën den susteren, ende seechde hem: weert, dat sij onse lieve Vrouwe daer dagelix mede eerden, sij solden daer ene sunderlinge benedixcie mede vercrigen van onser zueter Vrouwen.

---

1) thema, onderwerp.

2) Van „collacie" is afgeleid het werkwoord „collaciën", met de bet.: eene stichtelijke of godsdienstige toespraak of preek houden.

3) De verwantschapsnamen „vader", „broeder", enz. worden in het Mnl. in het enkelv. gewoonlijk niet verbogen. Zie Stoett, *Beknopte Middelnederl. Spraakkunst*, Etymologie,'s Gravenh. 1890, §103.

Het was hem alte seer zwaer, dat hij soe vele mit tijtliken dingen moste bekummert wesen. Ende hij plach te seggen: „Als ic in mijn kamer come ende leese een guet punt uytter Heiliger Scrift, daer ic mijn herte mede op mach boeren tot onsen lieven Heren, soe dunct my, dat ict leven gevonden hebbe."

Sine getijde plach hij altoes des marghens op die capelle te leesen mit alsulker vuericheit, dat een trach mensche daeruyt verwackert mochte werden. Want
194r. vake plach hij des nachtes op (fol. 194r) te staen toe één of toe twien uren ende quam op die capelle ende las sine getijde. Dit dede hij sunderlinge in die vasten. Ende als hij zieck was, soe las hij nochtant sine getijde soe vuerichlic, of hem niet gelettet en had. Ende dat hem boerde op sine knyen te leesen, dat las hij al mit bloten hoefde op sine knyen, al hoe zieck hij was. Ende oec eerde hij sine heiligen op sine knyen. Op ene tijt was hij al markelike zieck; doe waert hem toegheseecht: die heiligen solden hem nu wal borgen [1]) heent op een ander tijt. Doe antwoerde hij alte vuerichlike weder: „Ic en wil niet geborget wesen;" want hij wiste, dat die tegenwoerdige tijt alder gueder werke
194v. weer- (fol. 194v) dich is, die men daerin doen kan.

Hij was alte wonderlike vuerich; ende hoe dat hij older waert, hoe hi vueriger waert. Als hem callinge begegende, die ghen noet en scheen te wesen, soe plach hi te seggen: „Ic genge bet in mijn kamer ende bescreide mijne sunden."

Alst quam in die beslaten tijt, soe plach hi seer te verblijden [2]) ende onsen lieven Heren te danken, dat

---

1) borgen = beschermen, redden.
2) verblijden = zich verblijden.

hij hem soe lange gespaert had, dat hij (in) die vasten noch penitencie mochte doen voer sine sunden. Aldus seer oetmoedich was dese heilighe man, al wast dat hij sonder onderlaet [1]) altoes wanderde in den anxt Godes ende sijn herte in alre puerheit pynde te be-
195r. waeren; noch- (fol. 195r) tant had hij alsoe cleynen voelen van hem selven, of hij een groet sunder had geweest. Ende in sinen collaciën plach hij hem selven vake soeseer te veroetmoedigen, dattet iement gehoert hadde, die sijn heilige leven niet ghekant en hadde, hij en solde daer lichte niet in gesticht geworden hebben [2]).

Ondertijden plach hij oec te seggen: hij wolde, dat hij tot des alreminnesten susterkens voete mochte comen ynt ewige leven. Hi seechde oec eens: „Ic wolde, dat ics secker weer, dat ic die alreminneste mochte wesen ynt ewige leven; ic wolde my der gerne om an die galge laten hangen." Siet, dese heilige ziele, die vervullet was mit opgehoepten duechden, en
195v. marcte niet, wat hij gedaen had, (fol. 195v) mer wat hem noch geboerde te doen. Ende vake plach hij hem voer die vote ons lieven Heren neder te werpen ende mit groter oetmoedicheit ende mit vele tranen onsen lieven Heren sijn ontbliven [3]) te beliën. Hij plach oec vake mit vele tranen onsen lieven Heren te bidden voer sine kynder. Sunderlinge als hij iement wiste, die niet sterck en was in den gheest of beladen was mit passiën of becoringen, daer plach hij alsoe trouwelic voer te bidden, dat die susteren vake grote gracie plegen te vernemen overmides sinen gebede.

---

1) Zie fol. 191r.

2) „in iet, in enen gestichtet werden" is een term der devoten, en bet.: door iets, door iem. opgebouwd worden.

3) tekortkomingen.

Hij had voer ene gewonte: als hij iement sine gebreke solde seggen bijsunderlinge of als hij die
196r. gebreke solde hoeren ynt ghe- (fol. 196r) meen, soe plach hij irst op sine knyen te vallen in sijn kamer ende badt onsen lieven Heren, dat hij sijn hulper wesen wolde. Ende als hij wederquam, soe viel hij oec op sine knyen ende badt onsen lieven Heren alte begerlic, dat hijt voert guet wolde maken. Ende als hij marcte, dat hoer die suster beterde, die hij vermaent had, soe was hij alte wonderlike blide, ende dancte ende lavede onsen lieven Heren daervan. Ende als hi anxt hadde, dat hi iemende toe scharp gewest had — want hij soe rechte vuerich [1]) was voer die duechden ende strenge tegen die gebreke —, soe plach hij van onsen lieven Heren oetmoedelic verghiffenisse te bidden.
196v. Voerwaer, het was een man na den (196v) herten Godes, mit niement smekende noch niements persoen uytnemende noch lof noch gunste der menschen suekende, mer puerlike die eer Godes in allen dingen suekende ende zalicheit der zielen, sunderlinge dergenre die hem bevalen weeren; ya, hadde hij die alsoe conen regieren, dat sij sonder vegevuer ten ewigen leven mochten gecomen hebben, dat hadde sijn uytterste begerte gewest. Hij plach oec ondertijden te seggen: „Susteren, onse lieve Here is mijn getuych, dat ic anders niet en beger dan u ewige zalicheit." Ende al hoe strenge hij was teghen die gebreke, nochtant en drufte niement begaen [2]) wesen hem sine sunden te bychten. Want als hi markede, dat hem een mensche selven soe beschemde [3]), ya al

[1]) H. S.: rechte vu vuerich.
[2]) verlegen.
[3]) hem bescamen = zich schamen.

197r. hoe quelke hijt (fol. 197r) gemaket had, hij nam hem seer vaderlic tot genaden. Ende oec als hij iement schoelt om sine gebreke, die hem dan geringe [1]) conde veroetmoedigen ende seggen: „Het is mijn schult, ic wil my gerne beteren," die haddet gewonnen. Mer die hem pynde sijn onschult te doen [2]), die haddet veel te quaet, want dat en mochte hij niet verdragen om dyen [3]) noch om verderven. Hij had alte trouwen vaderliken herte totten susteren; ya ic mene, dat gheen vader beter herte hebben en mach tot sinen natuerliken kynderen dan hij hadde tot sinen geesteliken kynderen. Ende want die susteren wisten, dat hij soe gueden herte tot hem hadde, soe weeren sij hem ynt gemeen gerne volchsem in alle dien dat hij hem
197v. insette. Ende sij hadden hem oec (fol. 197v) wonderlike lief; nochtant ontseegen [4]) sij hem soeseer, dat niement niet lichtelic in sinre tegenwoerdicheit en dorste comen. Het was alte veer van sinre eersamer rijpheit, als hij in der suster weer quam, dat hij dan iement van den ghemenen susteren toe had gespraken. Die volscriven wolde sine eerbaer stichtige wanderinge mitten susteren, ic mene, hij solde daerin gebreken. Want alsoe heeft hij die susteren geregiert in den anxt Godes ende in alre discipline, dat ic vermoede: hem en sal daer niement niet lichtelic in bavengaen. Ende hij heeft die susteren in alsulken gueden ordinanciën gebracht, dat diegene die na hem comet [5]),

---

1) spoedig.

2) sine onscout (onscult) doen = zich vrijpleiten van schuld, bewijzen aanvoeren dat men zich aan iets niet schuldig gemaakt heeft.

3) groeien, toenemen.

4) ontsien (Kil. revereri) = vreezen, ontzag hebben voor.

5) H. S.: coment.

niet en sal behoven alsoe vele te arbeiden als hij
198r. gearbeit heeft, (fol. 198r) des die susteren guetwillichlic willen bliven bij dat guede, dat hij hem ingesat heeft. Dese eersame vader was nacht ende dach sorchvoldich voer sine kynder. Des avents, als hij te ruste solde gaen, soe plach hij een teiken des heiligen cruces over der suster weer te slaen, ende seechde: „Lieve Here, bewaert yo mijne kynder voer alle lagen [1]) des viants [2]) ende voer al dat hem schadelic mach wesen an ziele ende an lichame!"

Dese heilige man, al hoe strenge hij was voer die duechden, hij was nochtant bevoelic [3]) ende medelijdende mit diengenen, die niet sterck en weeren in der natueren [4]).

198v. (fol. 198v) Hij was den scheemelen megeden alte sunderlinge guedertieren, die hem om een stede beden. Ende liever halp hij den armen dan den riken [5]). Hij had vele liever een suster, die guetwillich ende gehoersem ende seggelic was ende niet ene placke [6]) en hadde, dan ene, die hondert nobel bes jaers hadde ende niet soe dochsem en weer. Hij en vrachde na genen tijtliken guede: het was hem al om die duechden te doen. Ende als hij susteren marcte, die hem gerne pynden totten duechden te geven ende neerstich weren

---

[1]) Hier: lagen; fol. 177r: strijck.

[2]) H. S.: viant. Zie fol. 203v: die bedriechnisse des viants.

[3]) gevoelig.

[4]) Hier volgen drie met robrik doorgehaalde regels.

[5]) Hier volgen zes met robrik doorgehaalde regels.

[6]) muntstuk van geringe waarde. Zie Kil.: placke, plecke = nummus varij apud varios valoris.

In enkele streken van ons land, b.v. in Noord-Holland, wordt door het volk het woord „plak" nog gebruikt ter aanduiding van „twee en een halve cent" (het halve-stuiversmuntstuk).

199r. (fol. 199r) voer die guede gewonten in hem selven te hoelden ende oec enen anderen te vermanen, dat was hem alte wonderlike genoechlic. Ende die plach hij vake te starken ynt guede ende daertoe te harden, dat sij trouwelic die gebreke solden vermanen ende niet oflaten, al wert oec, dat sij daer wat weder om te lijden cregen. Hij plach hem oec te leeren, dat sij oetmoedelic ende schemelic solden spreken als sij enen anderen vermaenden, ende dat sij hem selven nummermeer en solden wreken; want dat hoert altoes enen gueden mensche toe: als hem wat begegent, dat sij(n)s selves persoen anghiet, dat hij dat oetmoedelike heen late gaen ende beveelt onsen lieven Heren.

Dese weerdige vader seechde op een tijt: „Ic heb
199v. gedacht, dat ic (fol. 199v) ene guede suster bescriven solde, die wolde ic aldus bescriven: Ten irsten solde sij wesen vuerich ende goddienstich ende hoeden hoer voer alle ghebreke ende geven hoer tot allen duechden, ende sunderlinge totten gueden gewonten. Ende sueken in allen dingen puerlike onsen lieven Heren na al hoerre macht, ende pynen in der waerheit voer den ogen Godes te wanderen ende in sinen heiligen anxt. Ende dan voert hoer medesusteren totten duechden te trecken mit oetmoediger mynliker vermaninge, soedat sij niet lichtelic wat heen en liete gaen, sij en vermaendet ynt heymelic of ynt apenbaer. Ende om dese neersticheit der vermaninge soe solde sij hebben
200r. (fol. 200r) begripers [1]) ende waernemers ende vervolgers ende achtersprekers, lijden en benyders ende beliegers. Ende dan sal sij allikewal [2]) bij den duechden

---

1) begriper = berisper, een die aanmerkingen maakt.

2) evenwel.

bliven ende daerom niet te mijn vermanen, het en weer dattet ene of twie weer, daer sij seege, dat sij yo niet in vorderen en kunde. Ende op diegene, die hoer aldus vervolchden ende achtersprake van hoer deden, en solde sij ghene ongunste [1]) noch ofkier hebben, mer overal solde sij hem dat beste pynen te doen. Ende als sij dan seege, dat sij aldus oec niet vorderen en conde, soe en solde sij nochtant niet oflaten; mer sij solde bidden ende screien tot Gode, dat hijt beteren
200v. wolde, dat die duechden niet en (fol. 200v) vergenge(n). Ende hierin solde sij volharden totten eynde toe. Van alsulken mensche dorste ic wal seggen, dat hi seer na weer bij der volcomenheit ende een kynt des ewigen levens."

Hij plach den susteren oec vake te seggen: wolden sij hem geven tot gehoersemheit ende hoer guede gewonten sorchvoldelike hoelden, hij wolde hem dat ewige leven laven [2]) sonder vegevuer. Ende doe hij den susteren dat heilige zwigen insatte, doe lavede hij hem: sij solden onsen lieven Heren enen ontfanclikeren dienst doen tot elker reise, als sij soe goddienstelic hoer zwigen bewaerden tegen dat sij ten heiligen sacramente solden gaen, ende het solde hem selven vele verdienstliker wesen, dan of sij in die
201r. Roemsche vaert [3]) toe Romen (fol. 201r) togen ende halden oflaet van allen sunde.

Als hij in die weer quam ende dan marcte, dat die susteren overal stille weeren ende seeten god-

1) vijandige, kwaadwillige gezindheid.

1) laven (hetz. als „loven") = toezeggen, beloven.

3) Roemsche vaert (Mhd. Rômvart) = bedevaart naar Rome; bij uitbr. = iedere tocht die in waarde daarmede gelijk staat. Het Mhd. Rômvart bet. ook: pelgrimstocht in het algemeen.

dienstlic ende deden hoer werck; als hij marcte, dat sij hoer getijde vuerichlike leesen, soe genck hem sijn herte op van blijscappen, die hij voelde in den Heiligen Geest, ende hij dachte: „Dit sij(n) die kastiele Godes." Ende alst niement en sach, soe plach hij sij ondertijden te benediën mitten teyken des heiligen cruces. Dese eersame vader hadde alte mylden barmhertigen herte totten armen. Ende hij hadde der moder van Meyster-Gerijtshuys, * geheiten Barte ten Zande *, orlof gegeven, dat sij vrylic om Godes wille solde geven soevele als hoer guet duchte, dat sij oec gerne ende myldelike dede. Hij hadde vele liever, dattet die moder
201v. gaf dan (fol. 201v) dat hijt selven gegeven had, opdat hij die eer solde vlien. Ende want die moder myldelike gaf, soe gaf hoer onse lieve Here myldelike weder. Ende sunderlinge was doe ene seer duer tijt [1]) hier te lande, soedat vele menschen van honger storven; die duerde wal xv [2]) jaer lanck * . Daer was ondertijden wal wat guets tijts tusschen, mer ten duerde niet. Ende ynt leeste was die duertijt alrezwaerst, sunderlinge in den sade * . In deser tijt soe brande dat cloester ten Diepenveen in enen groten deele, soedat sij alte groten schade hadden; ende sunderlinge verbrande al hoer broetzaet ende al hoer molt [3]), soedat sij markelic gebrec ende armoede mosten lijden. Doe hadde dese guede vader alsoe groot medelijden mit hem, alsoftet sijne kynder hadden geweest, ende hi liende hem

---

1) Het H. S. heeft — ook een paar regels verder en fol. 203r — „duertijt" (in één woord). Beter is het hier ter plaatse te lezen „duer tijt" (in twee woorden).

2) Oorspronkelijk stond er „ses"; maar dit is doorgehaald, en „xv" werd er boven geschreven. Verg. fol. 203v.

3) molt, mout = mout, koren — vooral gerst —, dat men heeft laten kiemen en daarna gedroogd heeft om er bier van te brouwen.

van der susteren zaet al dat sij ontberen mochten. Hoer aven die was oec verbrant, soedat hem die
202r. (fol. 202r) susteren hoer broet mosten backen, dat sij oec gerne ende[1]) alte seer mynlike deden. Ende als die guede vader dese mynlicheit [2]) marcte, soe wast hem seer genoechlic. In deser duerre tijt en worden die almyssen niet verminret. Daeromme versach hem onse lieve Here alsoe vaderlike weder, dat die susteren in genen dingen gebreck en hadden; ya, onse lieve Here lietet zaet wassen opten salre. Ende sunderlinge tot éénre tijt doe was dat zaet alsoe opten salre gewassen overmides der graciën Godes, dat sij wal wisten, dat sij meer dan lxx mud roggen van den salre meten, meer dan sij daer op gestort hadden. Als die lieve vader dat hoerde, soe was hij onsen (lieven) (fol.
202v. 202v) Heren seer dancbaer ende hij gaf der moder orlof, dat sij noch myldeliker om Godes wil solde geven. Op een tijt quam hem een arm mensche te gemoete, ende sijn herte tuychde hem, dattet een seer arm mensche was, ende hij had hem gerne wat gegeven. Mer daer was een ander by, dient soe groet noet niet en was; ende omdat hij dien niet en wolde geven, soe en gaf hij oec den armen mensche niet. Dit dede hem na alsoe wee dat hij den armen mensche niet gegeven en hadde, dat hij daer omme screide.

Op een ander tijt quam een arm mensche voer sine porte ende badt, dat hij hem om Godes wil enen peninck wolde geven, daer hij wat te eten mede
203r. (203r) mochte copen. Doe antwoerde hij hem ende seechde: „Lieve vrent, ic en kan u allewege genen penninck geven, mer ic wil u gerne een stucke broets

---

[1]) H. S.: en.

[2]) mynlicheit, minnelijcheit = vriendelijkheid, welwillendheid.

geven." Want hij had hem wal twie of drie [1]) enen peninck gegeven, ende ten was gheen bedeler; mer wanttet soe dueren tijt was, soe dwanck hem die grote noet daertoe. Ende doe hi hem dat broet gaf, doe marcte hij, dat hij alte seer bescheemt liet. Dat jamerde hem soeseer, dat hij al die nacht lach ende en conde van hertzeer niet geslapen. Ende hij badt onsen lieven Heren: als hij queme voer die poerte des ewigen levens, dat hij hem dan niet beschemen en wolde noch butensluten. Dese duertijt began ynt
203v. jaer ons Heren mcccc lxxviij (fol. 203v) omtrint sante 1478.
Peter in die vasten [2]), ende sij duerde hent men
screef xciij [3]). 1493.

Al wast dat dese heilige man stadelic pynde te wanderen in der tegenwoerdicheit Godes [4]), nochtant was hij alte seer beanxtet voer die ure des doets. Ende als hi daer op dachte, soe duchte hem, dat hij in hem selven vercrympen [5]) wolde. Ende soe leede was hem voer die bedriechnisse des viants, dat hij onsen lieven Heren vake plach te bidden: wert hem behachlic, dat hij hem sijn verstant wolde nemen als hij sterven solde, ende oec, dat hij hem geven wolde, dat hij yo niet lange en moste liggen. Ende in beiden heeft hem onse lieve Here verhoert. Want op sante Katha-
204r. rinen [6]) dach dede hij devoetlic mysse, (fol. 204r) als

1) Zie fol. 166r, waar ook „twie of drie" voorkomt i. p. v. „twie of drie werve".

2) 12 Februari. Verg. Grotefend, *Zeitrechnung des Deutschen Mittelalters und der Neuzeit*, Bd. I, Hannover, 1891, S. 154.

3) Oorspronkelijk stond er „lxxxiiij"; maar dit is doorgehaald, en „xciij" werd er boven geschreven. Verg. fol. 201v.

4) in der tegenw. Godes = voor Gods aangezicht.

5) vercrimpen = verminderen, afnemen. Kil. extenuari, decrescere.

6) H. S.: kathrainen. S. Kath. dach = 25 November; verg. Grotefend, *Zeitrechn.*, Bd. I, S. 106.

hij dagelix gewonne was te doen. Ende na den eten omtrint twien uren soe vande [1]) hem onse lieve Here alsoe hartelic [2]), dat hij al sine crachten verloes. Doe waert hem toegeseecht: „Here, my dunket, dat u onse lieve Here vandet." Doe antwoerde hij seer zuetlic ende begerlic: „Dat moet hi wal doen." Hem waert oec gevraget, of hij oec waltevreden weer ende of hij oec gerne sterven wolde. Doe antwoerde hij: „Ya, ic bijn waltevreden ende ic wil gerne sterven." Als hij dit geseecht hadde, cort daerna vande hem onse lieve Heer anderwerve alsoe zwaerlic, dat hij oec sijn verstant verloes. Des selven avents omtrint vj uren doe waert hem sijn heilige amt [3]) gedaen,
204v. (fol. 204v) ende doe lach hij [4]) al die nacht stille als een lamken mit enen zueten vredigen ansichte hent des margens omtrint vijf uren. Ende doe gaf hij seer zuetlic sinen zaligen geest in den handen Godes, int
jaer ons Heren mcccc lxxxiij op sante Linus pawes 1483.
dach [5]) ende in den jaeren sins levens lxx. Ende hij had pater over die susteren geweest xxiiij jaer ende vijf maende ende vier dage. Hij waert begraven mit vele tranen sinre geestliker kynder op sante Lebuïnus kerckhof in den grave sijnre bruders. Na sine doet gaf die eerweerdige pater van Wyndesem, here Derick

---

1) vanden = bezoeken.

2) hartelic, hertelike = hevig. Ook bet. het „met innigheid, in eene godsdienstige stemming"; in dien zin komt het voor fol. 135r: Des avents solde een mensche hem selven inwendelike, hertelike ende oetmoedelike ordelen voer den Heren (*Archief*, dl. XXVIII, blz. 14).

3) heilich amt = de sacramenten der kerk, het laatste oliesel.

4) Na „hij" volgt in het H. S. een onleesbaar woord.

5) 23 September.

van Graue[1], getuych van hem, dat hij had geweest soe wijsen bescheidenen[2] man, dat hij hier te lande sijns gelijc niet vele en wiste.

God sijs gelaeft[3]!

---

[1]) Volgens het „*Testamentum*" *van den Windesheimschen prior en prior superior Theodericus Graviae* (als Bijlage XIII afgedrukt in Acquoy, *Het klooster te Windesheim en zijn invloed*, dl. III, Utr. 1880) is hij gest. in 1486.

[2]) besceiden = verstandig, met oordeel handelende.

[3]) De woorden „God sijs gelaeft" zijn met robrik onderstreept.

(Wordt vervolgd.)

REGULIERE KANUNNIKEN
der Orde van den H. Augustinus van het Kapittel Windesheim.

(Vervolg van Dl. XXVII. blz. 223.)

C.

Niet ver van het oude stadtje Breedevoort lag voor meer dan drie eeuwen het klooster Schaer, of om te spreken in den trant der conventualen: »Domus B. Mariae in Nazareth.«

Dit convent dankt zijn ontstaan aan een eigenaardig tijdperk uit de geschiedenis der Utrechtsche kerk, hetwelk het schisma van Utrecht wordt genoemd. Het pauselijk interdict drukte zwaar en lang (1423—1449) op de steden en dorpen, zoodat de Regeering van eenige gewesten met geweld den openbaren eeredienst wilde hervatten. Vooral had men de kloosterlingen op het oog.

Maar als getrouwe zonen der Kerk wilden de Broeders van Windesheim, in het bisdom Utrecht, liever alles verduren en liever in ballingschap gaan, dan den Paus ongehoorzaam worden. Zoo ging Willem Vornken, prior te Windesheim, in 1429 met de zijnen naar Frendeswege bij Nordhorn in het bisdom Munster.

Door een zekeren Dirk van Lintelo wordt aan de ballingen eene nieuwe standplaats bij Breedevoort, in het bisdom Munster, aangeboden, waar weldra een klooster verrijst. De conventualen van Windesheim

mogen echter in 1432 naar hun geliefd verblijf Windesheim terugkeeren. Toch wordt het klooster bij Breedevoort bevolkt, en het ontvangt den nederigen naam van Nazareth en wordt ingelijfd bij het kapittel van Windesheim.

Na de inneming van Breedevoort, door prins Maurits den 9[en] October 1597, schijnen de kloosterlingen verdreven of gevlucht te zijn. Voor een paar jaren was op de plek, waar de broeders zooveel gebeden hebben hemelwaarts gezonden, nog een nis der kloosterkapel te zien. Die weinige steenen, die een halven cirkel vormden, zijn thans ook weggeruimd.

I.

1459. December 20.

De prior en het convent Burlo getuigen 300 gulden, door Johannes Ghemen aan hen vermaakt, ontvangen te hebben van Nazareth. Ontheffing van de verplichtingen.

Nos frater Ludolfus, prior totusque conventus Oratorii Sanctae Mariae in Burlo, Ordin. Cisteriens. Monasterien. dyocesis, presentibus publice recognoscimus et protestamur, nos in veritate recepisse ac levasse, per venerabiles dominos priorem et conventum Beatae Marie de Nazareth, trecentos florenos renenses, quos in ordinacione sue extreme voluntatis nobilis vir, dominus Johannes, pie memorie quondam dominus de Ghemen, conventui nostro in puram elemosinam ordinavit, legavit et donavit. Quapropter de bona et plena solucione . . . de supradictis trecentis florenis renen., et ab omnibus conventionibus, promissionibus ac contractibus racione vel occasione eorumdem factis eosdem

venerabiles dominos absolvimus ac quitamus, remissionem ac quitacionem omnium supradictorum plenarie facientes. In quorum omnium robur et testimonium presentes litteras sigillo nostri conventus duximus roborandas. Datum anno Domini millesimo quadringentesimo quinquagesimo nono in profesto Beati Thome Apostoli.

Het zegel was tegelijk met het reepje, waaraan het hing, geheel weg.

II.

1460. September 17.

Het klooster Nazareth sluit een contract met het fraterhuis Doesborch betreffende eenige vaste goederen, die aan Nazareth toebehooren. De fraters van Doesborch verplichten zich jaarlijksche renten daarvoor op te brengen.

Wij prior en gemeyn convent des cloesters to Nazareth bi Bredervoert aen die een sijt, en wij rectoer, priesters ende clercken des fraterhuys binnen Doesborch aen die ander syt doen kont en bekennen voir ons en onsen nakomelingen mit desen openen brieve, dat wij gemaket hebben mit malkanderen enen steden vasten erfwissel erflick en ewelick durende, in maten als na bescreven steet. Dat is te weten, dat wij prior en gemeyn convent to Nazareth voorscr. en ons nakomelingen erflick hebben en gebruken sullen, to aller nut en to onzen wil, een halve maet lands geheiten die Geren mit allen tobehoir, so die halve maet voirs. to gehoert hevet den rectoer priesteren en clercken des fraterhuis binnen Doesborch voors.; daar dat weder-

deel van to behoert ons prior en convent voirs. Welke halve maet voors. rectoer, priesters en clercken voirs. erflic onzen convent waren sal voir edel eygen erve, niet daer uyt te gaan voir allen dies ten rechten comen willen, beheltlich Beernden Gruter, Deric Rover en Styne Rovers en hoiren erven hoirs rechten daer in. En hier en tegen sullen wij rectoer priesteren en clercken des fraterhuys binnen Doesborch voirs. en ons nakomelingen erflick hebben en gebruyken, to aller nut en to onzen wil, tien lange roden, gelegen aen die *vrye straet,* in eenre mate geheiten die *lange roden,* neest Karmsche moat, en noch drie lange roden, gelegen aen derselver *nye straat,* in den cleynen maetken, neest deser maten van den *langen roden* voirs., en noch een half cleyn maatken aen derselver *nye straten* voirs. gelegen, daer dat neder-deel, to geliker not, van to behoirt Henriken van Hieker en synen erven. Welke dertien lange roden en half maetken voirs. mit allen synen to behoir prior en convent voirs. ons rectoer, priesteren en clercken voirs. waren sal voir edel eygen erve, niet uuyt te gaan voir allen dies ten rechten comen willen; en hier weder van sullen wij rectoer priestere en clercken voirs. den prior en convent voirs. al jaer wael betalen op sunte Peters dach ad Cathedram enen gueden alden gulden schilt of de weerde daervoor, to dier tyt en so lange wij den prior en convent voirs. wael betalen dertich goed to eren goed golden, averlans, rijnsgulden of die weerde daervoir aen anderen payment, mitter jaer-rente en aller achter-stediger pacht, sonder argelist. Oirkond des so wy to beyden syden desen erfwissel voirs. malkanderen halden en waren willen, so hebben wij onse segelen

an desen brief gehangen. Gegeven in 't jaer ons Heren dusent vier hondert en tsestich op sunte Lamberts-dach.

Ter keerzijde stond: „Angeler-brueck van de Geren."

De reepjes, waaraan de zegels hingen, stuk gegaan en daarmede de zegels verloren.

III.

1461. Januari 17.

Erfwissel of ruiling tusschen het klooster Nazareth en den priester-vicarius St. Jacobi et St. Nicolai te Doesborch, Wernerus Haeck. [1]) *Het convent ontvangt drie lange roeden lands in het Angelerbroek. De Vicarius daarentegen krijgt voor de vicarie twee akkers land in de buurtschap Beinhem, plus 25 rijnsche goudguldens: alles met voorkennis van collateurs en patronen.*

Wij Prior ende gemeyne convent des cloesters Nazareth gelegen bij Bredevoort aen die ene zijde, ende Wernerus Haeck, priester ende vicarius van Sunte Jacob ende Sunte Nicolaus Altaer bimnen der kircken toe Doesboirch bij consente mijnre collatoers ende patronen aen die ander sijde, doen kont ende bekennen mit desen openen brieve voir ons ende onse nacomelinge, dat wij gemaket ende gededinght

---

1) In de achtiende eeuw bloeide nog een katholieke stam Haeck te Doesburg. (Zie *Archief* XXVII, bl. 86).

Voor eene kleine eeuw stierf de aanzienlijke familie Haeck te Vaassen uit. De laatste heer staat op het R. K. doodenboek, terwijl het heerenhuis bij de ijzerfabriek nog Haeckshuis wordt genoemd.

hebbet, maken ende dedingen enen vasten, steden erffwissel, in maten als hier nae beschreven steet. Dat is to weten, dat dat convent toe Nazareth vurs. erfflike hebben en gebruken sall, toe alre slachter nott ende nutt, drie langhe roeden in Angerloebroick, soe die in mijnre vicarien plegen toe horen ende toe wesen, voir gerecht edell eijgen erve; dat ick Wernerus vurs. bij consente mijne collateurs ende patronen hoim gelaift hebbe ende gelave erfflick toe waren, voir allen den ghienen die des ten rechten komen willen, ende allen voir kummer aff te doin. Ende hiertegen sal Her Werner vurg. toe behueff syns altairs ende vicarien erfflike hebben en gebruken, toe alre slachter nott ende nutt twe ackeren lands, geleg. op ten Brakn-ghaerde in den kirspell van Doesboirch ende in der buerschap Beynhem, voir gerecht edell eygen erve, tientvry: die welke ackeren vurs. wij prior ende convent vurg. gelaeft hebben ende gelaven heren Werner vurs. ende synen naevolghers synre vicarien erffliken toe waren voir alle den ghienen, die des ten rechten komen willen, ende allen voirkummer dairvan aff te doen. Ende hier toe sullen wij prior ende gemeyne convent heren Werner vurs. rede betalen ende toegeven vyve ende twintich guede golden averlentsche, rijnsche gulden; die ik Wernerus vurg. voirt van stonde aen ontfangen hebbe, ende voirt bij consente mynre collateurs ende patronen aan ponden belegt hebbe in onse stat Doesboirch jairlixs toe voren uit husinghe selige Lysbeth, Lamberts Schomakers weduwe, was gelegen bij den kirchof tusschen Derick Boekeler en guede Baert Scherres, nae uitwisinge der brieve daervan sprekende, in behueff mijns altaers ende vicarien opgemaket.

Ende soe dan wij prior ende convent vurs. desen erffwissel, so vurs. is, erfflick halden willen, soe hebben wij onses convents segel aen desen brief gehangen. Ende ick Wernerus vurg. soe als ick wederomme desen erffwissel stede en vaste voir mij ende myne naekomelingen halden wille, hebbe ick oick mede mynen segell aen desen brieff gehangen. Ende soe dan wij Theodoricus van der Hueven, priester, Henrick Albertzoon ende Johan Clincke als collateurs, patronen ende berichters Sunte Jacobs en Nicolaus altair vurs., alle punten vurs. believet hebben ende voir nut ende oirber des altairs vurs. mede gedain hebben, soe hebben wij alle punten vurs. stedigende ende vestende onse segelen mede aen desen brief gehangen. Gegeven in den Jare Ons Heren dusent vyrhonderd een ind tsestich, ipso die Beati Antonii Abbatis.

Van de vijf zegels waren twee geheel weg, terwijl van de drie overige nog slechts de reepjes zonder zegel over waren.

Ter keerzijde: „De permutatione drieër langher roden in 't Angerlobroeck, cum domino Wernero Haeck."

IV.

1462. November 19.

Erwissel of ruiling van het klooster Nazareth te eener zijde en van Dirk Rover en zijn vrouw Elisabeth ter andere zijde. Een anderhalve geer lands in het Angelerbroek komt aan het klooster, terwijl Roven weer recht krijgt op zeven pond 's jaars uit eene bezitting van het klooster, gelegen in de stad Doesborch.

Wij prior en gemeyn convent cloesters toe Nazareth

bi Bredevoort an die ene, en wi Derick Rover en Elisabeth syn echte huisfrow an d' andere syden, doen kont en bekennen mit desen apenen brieve voir ons ons nakomelingen en erven, dat wi mit gueden beraede enen gerechten steden erfwissel gemaect hebben erflic to dueren, in waten na bescreven steet. Dat is te weten, dat prior en convent vurs, erflick hebben en tot alre nut gebruken sullen anderhalve gheer lands gelegen in Angerloe-broick, tusschen oeren gheren, vry van allen pacht en thijns, holdende omtrent een half moldersaet lands, toe gueden maten; en Derick en Elisabeth vurs sullen weder erflich hebben voir dese anderhalve gheer lants, seven pont des jairs erflicker renthen, als prior en convent vurs heben uth horen have, die gelegen is tusschen erfnisse Bernt Gruters an die ene en Geryts ten Broicken an d'andere sijden bynnen Doesborch, jaerlix te voren op Sunte Mertens dach in den winter, nae inhaelt eens gueden scepenen brieves, die hyr jaerlix mede betaelt sullen wezen. Voirt so gelaven wij prior en convent an die ene en Derick en Elisabeth an die ander sijden voir ons, ons nacomelingen en erven malckanderen desen erfwissel vurs stede en vast te halden, en den malckanderen erflic te waeren voir allen dies ten rechten comen willen, en allen voirkommer af te doin. Oick synt vurwerden, wert saicke dat den prior en convent van Nazareth vurs. die anderhalve gheer lands vurs. myt rechten besproken worden, so moigen sie sick halden an die soeven ponden vurs. en gebruken der in alre manyren, als of die erfwissel nyet geschiet en were, soe lange hent Derick Rover voirs. of syn erven op syne cost hem dat bespreck affdede. En des gelykes nach Derick Rover oic doen mytten gheren, worden

hem die ponden myt rechte besproken. Alle dynghe sonder argelist Oirkonde des soe hebben wij prior en convent vurs. onsen gemeyn convents segel an desen brief gehangen; en ic Derick vurs. heb voir mij en Elizabeth mijn huesfrouwe vurs. en onsen erven mynen segel mede an dezen brief gehangen. En omme meerre vestnisse wille alre puncten vurs. soe hebben wij prior en convent Dericken en Elizabeth vurs. sementlich gebeden her Werner Haeck en her Derick van Dyck, desen brief mede te willen besegelen; dat wij Wernerus en Theodoricus, prestere vurs. om bede wille beider perthien vurs. geern gedaen hebben, soe ons alle punten vurs. mede kundich sijn. En hebben onse segele mede an desen brief gehangen. in den jaer Ons Heren dusent vyr hondert twe en tsestich op Sunte Elisabeth dach.

Ter keerzijde: „De ij geer cum Theoderico Rover."
De vier zegels waren verbroken.

V.

1463. Juni 29.

Verdeeling der nalatenschap van Dirk van Lintelo, den stichter van het klooster. Lijfeigenen, wilde paarden, tamme paarden, goederen en thynsen komen gedeeltelijk aan het klooster, gedeeltelijk aan den broeder van den erflater Herman en diens zonen Adam, Dederich en Roloff van Lintelo van Rechede. Behalve de vijf belanghebbenden hingen nog hun zegel aan deze oorkonde Claes Roever, Rutgher van Dieppenbroeck Jr. en Hendrik,

heer van Germen en Wevelkoven. Deze laatste is bekend in de geschiedenis van Gelderland, daar hij door Maximiliaan van Oostenrijk tot landdrost van Zutphen en tot plaatsvervanger van den stadhouder van Gelderland werd aangesteld. [1])

Reeds afgedrukt in het Genootschap *Gelre*. Bijdragen en Mededeelingen. D. IV.

VI.

1465 Februari 26.

Erfwisseling of ruiling tusschen Henricus van den Haghe, prior van Nazareth, en Herman van Lintelo met diens vrouw Derichs van den Walle, die het goed Hamme uit het erve to Welinck aan het klooster afstaan en in plaats daarvan landerijen uit het goed Thyhues, gelegen op den ouden esch, terug ontvangen.

Wij Henricus van den Haghe, prior ind ghemeyne convent des cloesters to Nazareth an de eyne, ind ich Herman van Lintelo myt consent Derichs van den Walle, mynre huesvrouwen an de ander syden, doen

---

[1]) *Geschiedenis van het Veemgerigt*, door Mr. R. W. Tadama, blz. 76.
Van wege de innige betrekking tot Gelderland werd deze oorkonde door mij met eene uitgebreide toelichting aangeboden aan het Genootschap *Gelre*, alles betrekking hebbend op Geldersch-Munstersche toestanden.

Vlg. A. Tibus: *Gründ. Gesch.* H. I. S. 1290, waar interessante mededeelingen aangaande de Lintelo's te vinden zijn. Zie ook *Gelre*: leenakten van Zutphen I p. 3, 4. II p. 63. III aanh. p. 1. De heer J. D. Wagner te Gorinchem berichtte mij onlangs, dat de Lintelo's van Rechede Munst. edelen zijn: Herman is in 1446 bij de Munst. Standenvereeniging en Adam in 1446 bij de Munst. Landsver.

kont, kennen ind betughen in dessen apenen brieve voir uns, unse nakomelinghe ind erven, dat wij eyne fruntlike erffwisselinghe ind bute myt malckanderen ghehoelden hebben, myt en deel landes; also dat wij prior ind convent vors. van den vors. Hermanne sollen hebben en deel landes myt namen dat Hamme, myt den hoglande to den vors. Hamme horende ind myt alle synen to behoir, torve ind holte, also dat ghele-ghen ys an den Alteressche, bijlanghes rorende an dat erve to Eppinck, ind dat eynde an lant horende in dat erve to Boeskinck ind dat erve to Brunynck, in den Hoenhoff ind in dat erve ter Honnepe; welker lant vors. plach to horen in dat erve to Welinck dat eyn borchleen ys to Brederfoirt. Voir welker land vors. wij den vors. Hermanne hebben wedder ghe-wyset ind aver ghegeven erfflike en deel landes ute den Tijhues, also dat oick gheleghen ys up den Alte-ressche tusschen lande des erves to Smeddinck ind Hermans van Linteloe vors. myt beyden eynden schetende an den ghemeynen voerwech; welker land vors. de vors. Herman wedder hefft ghelecht in dat erve to Welinck, voir dat Hamme vor. Ind laven voir uns, unse nakomelinghe end erven malck-den-anderen to waren ind rechte warscap to done des vors. landes, wo dat men erfftale to rechte waren sal in den ampte van Brederfoirt. All dyt sonder argheliste. Dair desse wessele ind bute schach, weren an ind aver Bernhar-dus Wilkinck, pastoir, Bernhardus huestede, vicarius to Alten, Johannes Konynck, vicarius to Brederfoirt, Willem van Lyntelo ind Sander van Graes. In eyn recht tuech der warheyt, so hebben wij prior ind con-vent vors. unsen conventes — end ich Herman van Lynteloe vors. mynen seghell, voir uns, unse nakome-

linge end erven an dessen breff gehanghen. Ind umme de mere vestenisse der vors. punten, so bekenne ich Henrick, here to Ghemen ind to Wevelkaven etc., dat ich de erffwessele ind bute vors. beluvet hebbe ind myt mynen wyllen ghescheen ys, wente dat Hamme vors. myt syner to behoringhe to horen plach in dat erve to Welinck dat eyn borchleen ys to Brederfoirt, dair Herman van Lynteloe vors. ander lant ind erftale wedder voir ontfangen hefft, ind hebbe des to oirkonde mynen seghell medde an dessen breff doen hanghen. Ghegeven in dem jare Onses Heren dusent vyer hondert ind vyff ind sestich, des dinxtedaghes na Sunte Peters daghe ad cathedram, also gheheten.

Van de zegels, die gebroken waren, bleven slechts de reepjes.

Ter keerzijde stond; „De permutatione cujusdam terrae prope Eppinck."

VII.

1464, September 6.

Helena van Schouwenborch, abdis te Vreden, geeft aan het klooster Nazareth in erfpacht de hoeve Besselinck, gelegen in de heerlijkheid Borkuloo, buurtschap Levele, onder voorwaarde van drie schillingen 'sjaars ten laste van Nazareth.

Wij Helena van Schouwenboroh, van Godz gnaden ebdiss des wertliken ghestichtz to Vreden, doen kund, erkennen ind tugen avermydz dessen openen breve vor uns und unsse nakomelinge, dat wij myd rade und consent des eddelen provestynnen und des ghemeyne capittels van Vreden hebn ghelenct ind beleent Broderen Henricus van den Hage, nu toe tyt prior

des closters Nazareth, van der Regulers Orden, gelegen yn dem ampte van Bredefoert, to behoff und nutticheit des gemeynen conventz van Nazareth und oren nakomelingen alsodoen ghuet to Besselinck, belegen yn der herschap van Borclo yn der burschap Levele, myt al syn tobehoringe; also dat alsolch vorg. ghuet to Besselinck erfflike und ewelike yn den vorbenompten kloster to Nazareth bliven sal yn eyn recht erfpacht, alz jarlix dre gude schillinge, Munster slager pennynge, off ander gelick guet payment, up Sint Mertine, kommen yn den wynter, uns und unser abdyen daer aff to gheven und to wyllen wal to vernogen; beholtlick uns und unsser abdyen alsusdaen rechte, als dat de prior und convent vorscr. uns und unsse nakomelingen aldaer eynen man upsetten sollen, de dat ghud van oere wegen van uns eder van unsse nakomelingen entfange und verherwedent myd achteyn schillinge soedaner pennynge als to Munster genge und geve synt und wynnent daerto myd zwen (?) molder pacht [1]); und wanner des mans ghebreke, dan sal de prior und convent van Nazareth vorg. uns unsser abdyen daer eynen anderen man bynnen jaers setten, de alsoedoen vorg. ghued ontfange und wynne, so vorg. ys. Oick synt vorwerde, wert sake dat de prior und convent van Nazareth vorg. de vorghenoemde pacht dre jarlanck vorsethen, und up tyt so vorg. ys unbetalt lyten, eder de man, de alsoedane gudt vorg. ontfangen had, verstorve und dan

[1]) In de middeleeuwen werd de pacht vaak in natura opgebracht, als met tarwe, rogge en boekweit. Toen voor een halve eeuw de heeren van Kannenburg te Vaassen nog in wezen waren, inden zij van eenige boeren en van de water-korenmolens de pacht in rogge en boekweit. — Die dagen zijn er geweest, en terecht verzet men de bakens, als het getij verloopt.

eyn ander bynnen jaers van uns eder unsen nakomelingen to behoff des priors und conventhes van Nazareth vorg. nicht wedder entfangen und belenen lete so vorg. stet, alsdan sal soedane erve und ghuet to Besselinck vorg. myd al syn tobehoringe uns und unsser abdyen vervallen wesen, und de prior und convent van Nazareth vorg. sal daer vortmer ghenerleijc recht noch ansprake an beholden. Dyt al sunder argelist. Des to tuge der warheit, so hebn wij Helena van Schouwenborch, ebdyss vorg. vor uns und unsse nakomelinge unsse ingesegel beneden an dessen bref gehangen. Und wij provestijnnen und gemeyne capittel van Vreden vorg. so als wij unsse consent hyr to gedaen hebben so hebben wij to eyner merre vestnisse dnss capittelz segel myt ingesegele der erwerdigen unsser vrouwen ebdissen vorg. medde an dessen bref gehangen. In dem jaere Uns Hern dusent veerhundert ver unt zestich, des Donredages nast Decallazionis Sti Johannis Baptiste.

De zegels zijn verdwenen.

Ter keerzijde: »Iste sunt littere domine de Vreden de Besselinck.«

D.

Het convent te Keulen »Domus Corporis«, of »Venerabilis Corporis Christi« is merkwaardig voor de vereerders en geschiedvorschers eener »Heilige Stede«.

Ter plaatse waar een mirakel geschiedde met het Allerheiligste Sacrament, door een kranke uitgeworpen, werd eerst eene kapel gebouwd, 1331.

Dirk van Meurs, aartsbisschop van Keulen, stichtte aldaar een klooster voor de reguliere kanunniken, dat in 1451 in het kapittel van Windesheim werd opgenomen.

Omstreeks 1578 vestigt zich de prior superior Marcellus Lentius in het klooster. Voor dien tijd was hij prior van Mariënhof te Amersfoort, dat ontbonden was. Hij vereenigt het klooster Nuis met dat van Keulen. Zooals uit de drie oorkonden blijkt, was het klooster Nuis nog door andere banden dan door denzelfden kloosterregel innig met dat van Keulen verbonden.

De prior Albert Luycken, tevens prior-generaal, wordt genoemd in het jaar 1615. 1)

I.

1467. November 9,

De bezitters der twee vicarieën en de executeurs van het testament van den kanunnik der Salvatorskerk te Utrecht, Segebodus Berswoirt, die onder anderen in de kerk St. Lupus te Keulen twee vicarieën aan een nieuw altaar laat stichten en ten voordeele daarvan 32 gulden 's jaarlijks had bepaald uit het klooster »Corporis Christi« als last rustende op het erve Frankenhaven te Nederem (behoorende bij het klooster Nuis), staan toe, dat het klooster te Keulen in eens aan de verplichting voldoen kan door 800 gulden te storten. De proconsul Henricus Suderman moet alsdan het kapitaal beleggen.

Nos Deitmarus de Berswoirt, decanus collegiatae ecclesiae Santi Cuniberti Coloniensis, et Otto Ingenlait, presbyter, et conjunctim possesores pro tempore vicarii altaris Sanctorum Huperti, Anthonii, Reynaldi,

---

1) Dr. Acquoy a. w. no. 56 blz. 134.

Katharine, et Ursulae ac Sodalium suarum in ecclesia Sancti Lupi Colonien., presentibus supplice recognoscimus etc. — sicut olim honorabiles viri Magister Andreas de Werdena, sacrae pagine professor, Heinricus Suderman, proconsul, et Burchardus de Lichtensteyn, incola civitatis Colon. executores testamenti seu ultimae voluntatis honorabilis viri Magistri Segeboldi Berswoirt, legum doctoris, canonici dum vixit ecclesiae Sancti Salvatoris Trajectensis, de bonis ac rebus per eundem relictis dudum erexerunt altare novum in Ecclesia Sancti Lupi prefata, atque pro dotacione seu sustentacione sacerdotum vicariorum, eidem altari juxta fundationem futuris perpetuis temporibus deservientium, certum redditum triginta duorum florenorum superiorum a religiosis priore et conventu manasterii Corporis Christi, Ordinis Canonicorum Regularium in Colonia comparaverunt ex certa quadam curti terrarum arabilium Frankenhaven nuncupata, in villagio dicto Nederem, terre Juliacensis, situata, pertinente ad priorem et conventum monasterii ejusdem ordinis Regularium Canonicorum prope Nussiam, qui ob favorem et preces fratrum suorum in Colonia prefatam suam curtim pro ypotheca prenominati redditus triginta duorum florenorum superiorum ad usum vicarie annue solvendorum benigne concesserunt, atque substituerunt, hac tamen condicione salva, quod prior et conventus in Colonia infra spacium quatuordecim annorum post celebracionem prefati contractus proxime secutorum (substituta interim alia curti vel curtibus duabus fructificantibus annue quinquaginta maldra siliginis, que ipsorum prioris et conventus in Colonia proprie essent, priori et conventui prope Nussiam) curtim suam Frankenhaven prelibatam quitam et liberam a prefata

obligacione restituere tenebuntur. Quia vero monasterium Corporis Christi Colonien. prefatam curtim vel curtes non habet ydoneas taliter qualificatas, prout a priore ejusdem monasferii intelleximus, ut possit vel possint pro ypotheca prefati redditus triginta duorum florenorum superiorum sufficere et deservire, ad humiles eorundem preces pie consensimus et presentium tenore consentimus (accedente insuper ad hoc consensu expresso atque de certa scientia Domini Henrici Sudermans, proconsulis civitatis Coloniensis, jam unici patroni necnon fundatoris cum aliis suis collegis jam defunctis, altaris seu vicarie nostre in ecclesia Sancti Lupi Colonien. prememorate) quod soluta atque reexhibita summa capitali dudum pro isto redditu comparando exposita atque ab iisdem recepta, possint se ab isto redditu ulterius solvendo redimere seque et suum monasterium ab eodem liberare. Et quia prior prefati monasterii Corporis Christi pro se atque conventu suo realiter solvit et pleniter deliberavit octingentos florenos superiores, precium videlicet capitale prius expositum pro isto redditu triginta duorum florenorum superiorum, ad manus domini Henrici Sudermans, patroni prelibati, idcirco dominum priorem Corporis Christi atque suum monasterium necnon dominum priorem et conventum Nussiensem prefatos seu alios quoscumque interesse putantes ab omni obligacione (qua nobis ad usum vicarie nostre prelibate tam racione curtis Franckenhaven quam etiam ratione aliarum quarumcumque condicionum seu promissionum in genere vel in specie, conjunctim vel divisim, quibus dudum nobis vel vicarie nostre perpertue obligati seu adstricti fuissent) pleniter absolvimus et quitavimus, quitosque et absolutos pro se et successoribus suis per

presentes pronunciamus. Debet nihilominus idem dominus Henricus fundator atque patronus noster prenominatus pecunias octingentorum florenorum superiorum rursum quo citius poterit pro aliis redditibus emendis exponere atque pro iisdem alios redditus comparare atque omnimodis providere, ne altare seu vicaria ipsa aliquod detrimentum nunc vel in futurum in temporalibus seu spiritualibus aliquomodo sustineat vel incurrat. In signum veritatis nos Deitmarus, decanus, et Otto prelibati sigilla nostra presentibus duximus appendenda, rogantes insuper dominum Heinricum Suderman prenominatum, ut sigillum suum una cum nostris presentibus velit apponere ob majorem roboris firmitatem et testimonium veritatis. Quod ego Heinricus Suderman prefatus protestor esse verum, et sigillum meum exinde presentibus duxi eciam appendendum in signum veritatis hujus quitancie et deobligationis date et facte, necnon et consensus mei et ratihabicionis prefate quitancie et deobligationis insuper in signum sponsionis firme, quod prefatos octingentos florenos superiores, quo citius commode et utiliter potero, exponere debeam rursus pro aliis redditibus ad usum vicarie prefate comparandis, atque providere quantum in me est, ne vicaria ipsa vel ejusdem possessores ex eo damnum aliquod sustineant nunc seu in futurum. Dolo ac fraude semper seclusis. Datum anno Domini millesimo quadringentesimo sexagesimo septimo, ipsa die Theodori martyris, que est nona mensis novembris.

Ter keerzijde: „Consensus vicariorum et patroni de de redditibus ad Sanctum Lupum respicientibus."

De zegels verdwenen.

II.

1489, December 20.

Het convent te Keulen staat het erfgoed Kamphuyzen, dat 26 Rijnsche gulden opbrengt, af, ten behoeve van er twee vicarieën, in de vorige oorkonde genoemd. Van de vroegere uitgekeerde 32 gulden, zullen de conventualen nog twee jaarlijks aan de vicarissen uitkeeren.

Wir prior und gantze gemeyne convent des regulier cloisters zo Unss Hern Licham bynnen Coelne, Sint Augustins ordens, doen kunt allermallich ind bekennen offentliche mit diesem brieve vur uns, unse goitzhuis und alle unse nakomen — als wyr vurmails verplicht geweist syn den tzwein vicarien und rectoiren zertzyt des Altairs Sint Huberts, Sint Anthonis, Sint Reinoltz, Sant Katharinen, Sant Ursulen und yrer gesellschafft, in der kirspelskirchen zo sint Lupus bynnen Coelne gelegen, van wilne Hern Segeboids Berswort, doctoirs, nagelaissen haven und guden gestufft, und bestedicht tween ind dryssich oeverlentsche Rynsche gulden ane golde erffrenten jairs zo geven, dar vur die eirbern und geistlichen prior und convent des regulier cloisters by Nuyss sich vur uns verbunden, ind iren hoff zo Nederem im lande van Guylg zo underpande gesat, wilchs verbuntnys wyr sy bynnen eynen zyt von jairen zo entheven und denselven iren hoiff davan zo fryen und zo quiten geloifft hatten etc. — Dat wyr sulcher geloiffden nach zo kommen ind die quitung alzo zo doin, mit guden fryen willen ind woilbedachten beraide, in unserm capittelhuse myt gelude der glocken ind anders, as gewoenlich ist, darumb versamelt, sementlich ind

eyndrechtlich vur uns ind unse nakommen sulchen seessindtzwentzig gueden swair overlentsche rynsche gulden der Kurfursten muntzen bij Ryne erffliger jairlicher renten ind gulden as uns unserm convent ind nakomen, ind helder des brieffs dar oever sprechen myt unserm wyssen ind guden willen, von dem strengen Hern Johan van Myclair soen zo.... lendonck, ritter und frauwen Belen Stecken, synre eliger huysfrauwen, vur sich und yre erven aen und up yrem hoeve erve gude und zeenden Kamphuysen genant, verkoufft und verschreven, innhalt eyns erffkaufbrieffs mit eicht anhangenden siegelen versiegelt, des datiert steyt: Gegeven in dem jaire Unss Hern duysent vier hundert vunff ind seesstzuch up Sent Andreas avent, myt allem rechten dat wyr und unse goitzhuiss aen und zo sulchen seessindzwentzich gulden erffrenten byss aen desen dag in eyncherwyss gehatt, nun in alle dem besten wysen wegen rechten sachen und formen wyr dat alrebeste und vestlichst doen sulden, kunden ind moichten sullen kunnen und moegen, den obgnten tween vicarien vur sich und ire nakommen rectoire und vicarien zertzyt des altairs vurss. zo nutze ind behoiff desselven altairs und der tzweyer vicarien dair uff fundiert und gestifft synt, in eyner rechter steder unwidderroifliger gyfft ind updracht, as under den levendigen zo geschien pleigt, oevergewyst, gegeven, upgedragen und erlassen, oeverwysen, geven, updragen und erlaissen, ind dieselven tzwene rectoire und zertzyt des altairs vurss. vur sich und ire nakommen, sulcher vurgemelter erffrenten brieve, samen und besonder recht gewysse heldere, ind derselven renten dain bestympt, foirderer manere und upboerer in unse stadt gesatt ind gemacht, sy daran geerfft ind geguet, ind

uns ind unse nakommen davan enterfft und untguet, haven setzen ind machen, erven ind unterven, gueden int untgueden vestincklich und unwidderoiflich in crafft dyss brieffs zo den ewigen dagen; also dat die gemelten zwene rectoire und ire nakommen nun vortan dieselven seesindtzwentzich gulden erffrenten vurss. myt erffligem rechte haven, behalden, innmanen infoirdern, upboeren entfangen, davan quitancien geven, die ouch wenden und keren na yren willen, ind vort intgemeyne damit als mit andern eygen properen guden ind renten des altairs vurss. doin und laissen sullen ind moegen, uns noch unsen nakommen noch yemantz anders van unsen wegen achter diezer tzyt geyn recht, forderung noch aensprake me da ane zo haven noch zo beholden in eyncher wijs. Und want dan van den vurbestympten guten tzweyn indryssich gulden erffrenten noch tzwene der vurseide gulden dem altaire an desen und andern renten wyr in oevergewyst und upgedragen haven, gebrecken, so hain wyr prior und convent vurss, vur uns und unse nakommen in guden wairen truwen gereedt, geloifft ind uns verplicht, gereden, geloyven und verplichten, die selven tzwene gulden vurss. denselven tzweyn rectoiren tzertzyt des altairs vurss. ind yren nakomen van nun vortan unss ind van allen ind ycklichen unsen ind unsz goitzhuyserven renten int guden, beweglichen und unbeweglichen, alle ind ycklichs jairs uff Sent Mertinsdach des Hilgen Bisschoffs oder bynnen viertzehen dagen darna neist volgende, unbefangen zo geven und bynnen Coelne in yre fryhe sicher behalt ind gewalt zo lieveren ind waill zo betzalen und vort alle und yckliche vurss. sachen ind punten vast, stede ind unverbruchlich zo halden, und des nyt zo laissen um-

beynsche sachen die geschiet und erdacht synt off werden moegen, ind dar widder ouch nit vur zo nemen noch zo gebruycken eyncher privilegien, statuten, fryheiden, gnaden off ander furdels, behulffs ader beschutnisse, geistlicher off werentlicher gerichte ader rechte; want wir willentlichen daruff und uff allet datuns und unsen nakomen herwider dienen und zo staden stain ind den rectoiren vurss. und iren nakommen untdienen ind zo unstaden komen mag in eyncherwyss, gentzlich verziegen hain ind vertzijen mit diesem selven brieve. Alle argelist ind geverde, nuwe und alde quade funde und behendicheit gentzlich hieinn uyssgescheiden. In des alles ind ycklichs vurss. zo rechten urkunde der wairheit und vaster stedicheit hain wyr prior unse priorait und wyr convent vurss. unss gemeynen conventz siegele aen diesen brieff gehangen; der gegeven ist in den jair Unssers Heren da man schreyfft dusent vierhundert nuyn ind eichtzych, up Sent Thomas avent des Hilgen Apostel.

De zegels verdwenen.

Ter keerzijde: „Litterae obligationis debitorum 50 flor. aureorum sortis capitalis et 2orum annue pensionis, term. Martini Rectoribus Altaris Sti Antonii etc. in parochiali ecclesia Sti Lupi Colon. una cum transfixo solutionis factae.

„Redemptio facta reali solutione 50 floren. aureorum in specie, 19 Martii 1615, sub fratre Alberto Luycken priore."

III.

1615, Maart 19.

De rectoren der twee vicarieën in de St. Lupuskerk bekennen van het convent het Hoogwaardig Lichaam van Christus ontvangen te hebben de somma van 50 goudgulden ter ter aflossing van de nog verschuldigde 2 gulden per jaar.

Wir Casparus Neiendahll, dero H. Schrifft doctor, des hohen thumbstiffs in Cölln priester canonicus, und pastor dero Pfar. Sti Lupi binnen Colln, und wir Balthasar Bröwer und Wilhelmus Adami, als bediente und rectores altaris Sorum Huberti Antonii, Reinoldi, Catharinae, Ursulae et Sodalium dhaselbst, thun kundt zeugen und bekennen offentlich durch gegenwurtigen schein und transfix — demnach die wirdig und andechtige prior und convent des cloesters zu Unseres Lieben Hern Leichnamb gnant, binnen Colln, auss stifft — und anordnungh Weilandt des Ehrw. Segebodi Berswort uns unseris kirchen und altar obbenent, bisdaher aussdem jahr thausent vier hundert achtzich neun, zwei golt gulden jahrlichs termino Martini auss einer haubtverschreibungh von zwei und dreissich jahrlichen goltgulden [1]) per resto schuldigh verblieben, und obergte prior und convent uns die loess genanter zweyer goltgulden bei rechter zeit hiebevorn angekundigt, und uns funfftzich goldgulden in golde offerirt, umb dieselbe zu behuiff und mehrem nutz obgten

[1]) Let wel: in 1467 heette het: florenus superior, d. i. van het best gehalte; in 1489 overlandsche rijnsche gulden en thans in 1615 goudgulden. Wie eenigszins bekend is met het oude muntstelsel, weet ook hoe weinig goud zulk een goudgulden bevatte.

altars widerumb anzulegen — das wir demnach uff heut dato obgte funfftzich wollwichte valuirte goltgulden in specie zu unseren henden empfangen, wollen, wissen und globen auch dieselbe zu obgnten altars und officii mehrern nutz und vortheill anzulegen; und thun gente prior und convent, und weme dessen ferrer notigh, dern entrichtungh und uberzelungh, vort aller verschienerer pensionen vor uns, unsere nachkomen und menniglich, so hierzu einigh interesse haben oder praetenderen mogten hiermitt quiteren und lossspre-chen, nun noch zun ewigen taegen dieser halb eynige vorderungh oder ansprach weiters an ihnen oder ihren nachkomen zu haben oder vorzuwenden. Dessen zu wahren uhrkundt haben wir gegenwurtige schein und quitungh durch die original obligation transfigirt, welche ich Pastor obgnt mit meinen anhangenden siegell bekrefftiget. Geschehen am neuntzehenten tagh Martii anno thausent sechshundert und funffzehen.

De zegels verdwenen.

B. L. SNELTING.

Pater BARTHOLOMEUS VAN MIDDELBURG, Minderbroeder.

Het leven van dezen verdienstelijken religieus vindt men eenigszins uitvoerig beschreven bij Sanderus [1]), die het letterlijk overnam uit het *Chronicon Werthense*, zooals hij het door hem gebruikte handschrift noemt, omdat het te Weert bewaard werd. [2])

Dit *Chronicon Werthense* is niets anders als de geschiedenis der nederduitsche Minderbroedersprovincie zooals zij door P. Henricus Sedulius (Hendrik de Vroom) in 1620 op last zijner oversten werd opgesteld. Den 20 April 1619 had namelijk de generaal der Orde, P. Benignus van Genua, aan alle Provinciale oversten opgedragen een geschikten kloosterling aan te wijzen, die de voornaamste gebeurtenissen op hunne provincie betrekking hebbende zoude verzamelen en na zorgvuldig onderzoek omtrent hare geloofwaardigheid nauwkeurig zoude opteekenen.

Met dezen arbeid werd in de Provincia Germaniae inferioris, die destijds het grootste gedeelte van Nederland en België omvatte, belast de geleerde en alleszins bekwame Sedulius, wiens naam als geschiedschrijver reeds een goeden klank had en die vele voorvallen, door hem opgeteekend, zelf had meegeleefd en er zelfs

---

1) *Chorographia Sacra Brabantiae*, III, 68.

2) Sanderus l. c. 55.

als provinciaal overste een werkzaam deel in gehad had. De eerbiedwaardige grijsaard — Sedulius telde, toen hij dit werk begon, reeds 72 jaren — gehoorzaamde bereidwillig en zette zich aan den arbeid, waaraan hij, zooals hij bij het slot aanteekent, den 20 Februari 1620 te Antwerpen de laatste hand legde. Hij beschreef zijne provincie met hare onderscheidene kloosters alsook de kloosters der zusters aan hare jurisdictie onderworpen.

Daarbij voegde hij het verhaal van den strijd en de zegepraal harer martelaren en een kort levensbericht harer schrijvers. Sedulius' aanteekeningen werden naar Rome gezonden en door Wadding bij de bewerking zijner *Annales* gebruikt.

Het schijnt wel, dat er eenige afschriften van gemaakt zijn. Toen A. de Raisse zijn *Auctarium* schreef, berustte het origineel of ten minste een afschrift ervan te Antwerpen in het Minderbroedersklooster, want wat deze schrijver over P. Bartholomeus mededeelt, is bijna letterlijk overgenomen uit Sedulius en dit was hem door den gardiaan uit het archief van genoemd klooster toegezonden [1]). Verder vermeldt een inventaris van het *provinciaal archief* te Brussel, opgemaakt in 1685, onder de dubbele **F F.** n. 2: *Provincia Germaniae Inferioris per R. P. fr. Henricum Sedulium,* 1620. Volgens Sanderus werd er, zooals wij reeds zeiden, in zijn tijd een afschrift in het klooster te Weert bewaard.

Wij hebben echter hieromtrent elders niet de minste aanwijzing kunnen ontdekken; evenmin, of er nu nog exemplaren dezer kroniek bestaan. De arbeid van

1) A. de Raisse, *Ad Natales Sanctorum Belgii . . . Auctarium*, (1626), die XI Aprilis.

Sedulius is echter niet geheel verloren gegaan; want zijne aanteekeningen o. a. over P. Bartholomeus werden grootendeels en wel *verbo ad verbum* overgenomen in een kroniek, die in 1685 op last van het provinciaal kapittel door den chronologus P. Carolus van Coudenhove werd opgesteld en die getiteld is: *Compilatio chronologica ex manu-scriptis ac variis Archivorum monumentis hujus almae Provinciae Inferioris Germaniae* [1]).

In deze *compilatio* vinden wij datgene, wat Sanderus heeft overgenomen, bijna geheel terug, waar gehandeld wordt over het Utrechtsche Minderbroedersklooster. Verder wordt daar nog over P. Bartholomeus gesproken bij het klooster van Amsterdam en bij de behandeling van de schrijvers der nederduitsche provincie.

Bij het samenstellen dezer korte levensschets zullen wij het verhaal van Sedulius volgen, zooals het bij Sanderus en in bovengenoemde *Compilatio chronologica* is opgeteekend. Dit verhaal zullen wij aanvullen met hetgeen wij op andere plaatsen omtrent P. Bartholomeus mochten vinden.

P. Bartholomeus Adriani [2]) (Adriaansz) werd in de maand September van het jaar 1484 te Middelburg geboren [3]). Voor den koopmansstand opgeleid, oefende

---

1) Wat wij naar aanleiding van het zoogenaamde *Chronicon Werthense* mededeelden, hebben wij uit de *praenotata* van dit handschrift genomen.

2) Aldus noemt hem Molanus, *Historia Lovaniensium*, I, 264.

3) Afwijkende berichten, die Veere als geboorteplaats aangeven en verschillende gissingen om de bijvoeging *van Middelburg*, die men bij den naam van P. Bartholomeus overal aantreft, te verklaren, kan men vinden bij Valerius Andreas, *Bibliotheca Belgica*, 108; v. H., *Hist. Episc. Ultraj.* 550; Paquot, *Mémoires*, (ed. in 8⁰), I, 261; La Ruë, *Geletterd Zeeland*, 142 v. Wij meenen echter ons te moeten houden aan Sedulius, die P. Bartholomeus nog persoonlijk heeft gekend.

hij dit bedrijf verscheidene jaren uit, ook nog toen hij reeds op rijperen leeftijd was gekomen. Maar eindelijk besloot hij toch gehoor te geven aan de roepstem des Heeren, die hem tot een verhevener werkkring had verkozen. Daarom vertrok hij, toen hij reeds 30 jaren telde, naar de hoogeschool te Leuven, waar hij de lessen der wijsbegeerte volgde en na zijne studiën met den grootsten lof volbracht te hebben als magister artium promoveerde. [1])

Tijdens zijn verblijf te Leuven was in hem het plan tot rijpheid gekomen, om zich geheel aan de wereld te onttrekken en den kloosterlijken staat te omhelzen; en dit plan legde hij kort nadat hij den doctorsgraad had behaald ten uitvoer, toen hij in het Observantenklooster te Amsterdam het kleed van Franciscus van Assisië aannam. Wel zal het den reeds meer bedaagden Magister moeite gekost hebben zich als de jongste novice in alles aan de kloosterlijke regels en tucht te onderwerpen; maar zijne standvastige edelmoedigheid zegevierde over alle moeilijkheden. Bartholomeus volbracht zijn proefjaar tot groote tevredenheid zijner oversten, die dan ook niet aarzelden hem tot de professie toe te laten, welke hij een jaar na zijne intrede te Amsterdam aflegde.

Daar Bartholomeus zijne wijsgeerige studiën reeds had voleind, werd hij na zijne professie wederom naar Leuven gezonden om aan de vermaarde kloosterschool

---

[1]) Wegens het verloren gaan van de betreffende akten der wijsgeerige faculteit zijn de lijsten der promoti, door prof. Reusens gepubliceerd, zeer onvolledig vanaf het jaar 1447 tot 1535. Dit is de reden, waarom men er den naam van P. Bartholomeus tevergeefs zal zoeken. Zie *Analectes pour servir à l'histoire ecclésiastique de la Belgique*, II, 236.

der Minderbroeders [1]) de lessen der godgeleerdheid te volgen, die destijds gegeven werden door P. Martinus van der Keele van Turnhout [2]) en allerwaarschijnlijkst ook door Bartholomeus' bekenden gewestgenoot P Amandus van Zierikzee.

Wanneer is P. Bartholomeus priester gewijd? Dr. Brom gist, dat de in 1517 in Utrecht gewijde Magister Bartholomeus de Middelburgo identisch is met den Minderbroeder van dien naam. [3]) Die gissing schijnt ons zeer gegrond en de waarheid ook zeer nabij te komen. P. Bartholomeus telde 30 jaren — dus in 1514 — toen hij naar Leuven vertrok om den cursus der wijsbegeerte te volgen, die twee jaren duurde: hij trad dus in de orde der Minderbroeders in 1516. [4]) Volgens bovenstaande gissing ontving P. Bartholomeus dus de priesterwijding gedurende zijn proefjaar of het daaropvolgende jaar gedurende zijn verblijf te Amsterdam. De woorden van Sedulius: „post studia sacrae Theologiae decursa Lovanii, jam in Dei sacerdotem inunctus, ad labores extruditur in agrum dominicum" sluiten nog niet noodzakelijk in, dat P. Bartholomeus eerst na het volbrengen zijner theologische studiën priester is gewijd.

II. *Pater Bartholomeus als prediker.*

Een rijken schat van godgeleerde kennis had de ijverige priester zich onder de leiding zijner bekwame

[1]) Over deze school en hare leeraren zie *Analectes*, XXII, 202.

[2]) Zie over dezen vromen geleerde Sanderus, III, 143; Paquot, IX, 290.

[3]) *Archief v. d. gesch. v. h. Aartsb. Utrecht*, XXIV, 27 en 72.

[4]) Dat P. Barth. reeds priester was vóor zijne intrede in de orde, dunkt ons niet waarschijnlijk, daar Sedulius zeker niet nagelaten zou hebben deze bijzonderheid op te teekenen.

leermeesters vergaderd, en deze kwam hem wel te stade, toen hij na afloop zijner studiën voor het predikambt werd bestemd.

In den beginne werd hij, zooals gewoonlijk met de jeugdige priesters der orde geschiedde, naar verschillende plaatsen gezonden, om op de patroonsfeesten en andere hoogtijdagen het woord Gods te verkondigen en de parochiegeestelijken bij de zielzorg behulpzaam te zijn. Spoedig echter hadden zijne oversten bemerkt, welke schoone en rijke gaven God aan hun medebroeder had geschonken en toen dan ook in 1532 te Brussel een redenaar werd gevraagd om den Advent te preeken, zag P. Bartholomeus zich met deze vereerende, maar zware taak belast. Overvloedig waren de vruchten, die hij hier, ook nog de volgende jaren dat hij er den kansel besteeg, mocht inoogsten. Haar hoogste triomfen echter vierde zijne welsprekendheid, toen hem in 1536 Amsterdam als arbeidsveld werd aangewezen.

Sedert 1534 hadden in deze stad de dweepzieke Wederdoopers in het geheim, soms ook in het openbaar, gewoeld en gewerkt. Ergerlijke tooneelen waren reeds voorgevallen. Amsterdam was volgens hunne profeten eene der vijf steden, die door den Vader waren verkoren, en daar moesten zij evenals te Munster, een nieuw Jeruzalem stichten; vandaar hunne herhaalde pogingen om zich van de stad meester te maken. 's Lands regeering stelde alles in het werk om de ketterij te onderdrukken en predikers werden uitgezonden „omme alle die vasten te prediken". Zoo werd o. a. in 1534 te Amsterdam de Minderbroeder Kornelis van Naarden met die taak belast. Wel werden, dank zij de waakzaamheid der regeering, verschil-

lende aanslagen verijdeld; maar ook nog na de vruchtelooze poging der Wederdoopers in 1535, om de stad te overrompelen, bleven zij er hunne verderfelijke dolingen verspreiden. [1])

In dezen tijd vertoefde te Brussel als provinciaal der nederduitsche Minderbroedersprovincie de bekende Pater Mathias Weynssen of Wentsen van Dordrecht, een man van grooten invloed, wiens raad bij gewichtige aangelegenheden meermalen door de Landvoogdes werd ingewonnen. Dit geschiedde ook, toen er sprake kwam om ter bestrijding der steeds meer veldwinnende ketterijen bekwame predikers naar deze streken te zenden. Geen wonder, dat het oog op P. Bartholomeus viel, die zich te Brussel een grooten naam had verworven; en zoo verscheen de gevierde redenaar omstreeks 1536 te Amsterdam. [2])

Al heeft de geschiedenis ons geen treffende bijzonderheden bewaard van Bartholomeus' werkzaamheid binnen Amstels veste, toch weten wij genoeg, dat hij door zijn apostolischen ijver machtig veel heeft bijgedragen tot het behoud van het katholieke geloof in deze trouwe stad. Algemeen was de overtuiging — Sedulius vernam het, zooals hij aanteekent, uit den mond van getuigen, die den prediker zelf hadden gehoord — dat P. Bartholomeus door zijn bezielend woord de katholieken in hunne trouw aan het voorvaderlijk geloof bevestigd en vele ketters tot de Moederkerk teruggevoerd heeft.

In 1540 moest P. Bartholomeus zijne werkzaamheden te Amsterdam onderbreken, daar hij door zijne oversten naar het klooster van Utrecht werd gezonden,

---

[1]) Ter Gouw, *Geschiedenis van Amsterdam*, IV, 243—278.

[2]) *Origo, progressus .... Prov. Germ. Infer. Anno Dni 1647* (MS.).

om ook in deze stad het woord Gods te verkondigen en allerwaarschijnlijkst tevens ook om er het ambt van gardiaan waar te nemen.[1]) Ook hier predikte hij met den grootsten toeloop en mocht hij de schoonste vruchten plukken, zoodat hij, zooals Molanus[2]) schrijft, bij de Utrechtenaren in hooge achting stond.

In 1551, toen hij reeds 66 jaren telde, zien wij den gevierden redenaar wederom te Amsterdam, en hij trad er met denzelfden vrijmoedigen ijver als voorheen op tegen de ketterij, niet alleen op den kansel der kloosterkerk, maar ook op dien der andere godshuizen, o. a. op dien der Nieuwe Kerk.[3]) Bijna dagelijks predikte de volijverige priester, niettegenstaande een dubbele breuk hem dit werk zeer moeielijk maakte. In 1553 noodzaakte deze kwaal hem zelfs zijne predikatiën eenigen tijd, van Allerheiligen tot het geboortefeest des Heeren, te onderbreken. Doch ook deze rust bracht hem geene genezing en na Kerstmis hervatte hij toch zijnen zegenrijken arbeid.

In 1556 keerde de grijsaard weer naar Utrecht terug, niet om te rusten, maar om met nog onverzwakten jeugdigen ijver het volk te onderrichten en

---

1) Zeker is het, dat P. Bartholomeus op verscheidene plaatsen gardiaan en vicaris is geweest — zie het hierna aangehaalde grafschrift — zeker ook, dat hij te Amsterdam en te Utrecht het ambt van gardiaan heeft bekleed — zie Molanus, *Hist. Lov.* l. c. Volgens v. H. en v. R., *Historie van het bisdom van Zeeland*, (ed. in fol.) 45; Paquot l. c. en La Ruë t. a. p. zou hij ook te Middelburg als overste gewoond hebben.

2) *Hist. Lov.* l. c.

3) In de *Compil. chronol.* is door een latere hand bijgevoegd: „Sermones ejus quadragesimales vidi in bibliotheca nostra Lovaniensi, in quibus notat quod Bruxellis et Trajecti et specialiter quod Amsterodami praedicaverit in Nova Ecclesia quando erat 71 annorum."

tot een deugdzaam leven op te wekken. En wel als een bewijs voor zijne meer dan gewone welsprekendheid kan gelden, dat P. Bartholomeus in 1560, toen hij reeds 76 jaren oud was, nog werd aangezocht om in de Salvatorkerk de lijdensmeditaties te houden.[1]) Op een leeftijd, dat anderen, zoo de ouderdom hen ook nog niet geheel onbekwaam heeft gemaakt voor iederen arbeid, over 't algemeen een welverdiende rust gaan genieten, werkte P. Bartholomeus nog onvermoeid aan het heil der zielen, en nog in het laatste jaar zijns levens, in den Vasten van 1564, beklom hij den predikstoel om het lijden des Heeren te overwegen. Dinsdags na Paschen van genoemd jaar sloot hij zijne reeks van preeken met een hartelijke toespraak, waarin hij zijne toehoorders aanspoorde tot standvastigheid in het katholieke geloof en afscheid van hen nam met de verzekering, dat zij hem niet meer zouden wederzien. Acht dagen later, den 11 April, eindigde hij zijn werkzaam en welbesteed leven.

Wegens het verloren gaan van P. Bartholomeus' preeken is het ons onmogelijk eenig denkbeeld te geven van den trant, waarin onze gevierde volksmissionaris zijne stof behandelde: slechts de faam zijner welsprekendheid is tot ons gekomen. Dat verlies is wel te betreuren, want, zoo schrijft de Eerw. Heer van Cooth [2]) „al te weinig weten wij van onze eigen vaderlandsche kanselredenaars. Hun ar-

---

[1]) In een rekening der Salvatorkerk, loopende over het jaar 1560, vonden wij: „Item, adhuc eisdem [fratribus minoribus] pro passione Domini a fratre Bartholomeo praedicata, scut. aur. pro XLII computatum." Dodt v. Flensburg, *Archief voor kerk. en wereldsche gesch.*, IV, 62.

[2]) *De Katholiek*, CXX (1901), 437.

beid heeft, vertrouwen wij, zijn loon gevonden bij God, maar weinig heugenis is ervan onder de menschen, en onze vaderlandsche jaarboeken zijn vermaard om hun „ „placcaeten" " tegen dergelijke „ „stouticheden." "

Waar die preeken gebleven zijn? Molanus, [1]) die in 1582 zijn *Historia Lovaniensium* schreef, verhaalt, dat hij de eigenhandig geschreven preeken van P. Bartholomeus in VII deelen gezien heeft in de bibliotheek van het Utrechtsche Minderbroedersklooster. Sedulius [2]) spreekt slechts van drie deelen, waarvan het eerste, *sermones de Adventu Domini* bevattende, in 1620 onder hem berustte; in de kloosterbibliotheek te Leuven werd in de XVIIe eeuw een ander deel bewaard, de *sermones quadragesimales* inhoudende. [3]) Floris van der Haer, kanunnik van Rijssel, bezat in 1634 drie deelen *Conciones de Tempore et Sanctis*, welke hem waren nagelaten door den Utrechtschen priester Victor Schorel. [4]) Andere gegevens hebben wij niet kunnen opsporen.

III. *Heilige levenswandel en zalige dood van P. Bartholomeus.*

Kende P. Bartholomeus en beoefende hij het woord der H. Schrift: „Labia sacerdotis custodient sapientiam et legem requirent ex ore ejus"; hij wist ook dat de vermaning van Sint Paulus: „In omnibus te ipsum praebe exemplum bonorum operum", ook voor hem

---

1) *Hist. Lov.* l. c.
2) Bij Sanderus l. c.
3) Zie noot 3, blz. 308.
4) Val. Andreas, 108; Paquot, I, (ed. in 8^0), 260.

geschreven was en de arbeider in 's Heeren wijngaard door gebed en goede werken, door een heiligen levenswandel, den wasdom, dien de Heer geeft, moet afsmeeken voor hetgeen hij gezaaid en besproeid heeft. Met een innig gevoel van piëteit heeft Sedulius het godvruchtig leven van P. Bartholomeus beschreven: wij zullen dit stichtende verhaal letterlijk volgen. [1])

Altijd de eerste verscheen P. Bartholomeus bij het koorgebed en bij de andere gemeenschappelijke oefeningen en hij was de laatste die henenging. In die tijden was het de gewoonte het geheele jaar door, zoowel op Zondagen als op de feries, in den Advent en den Vasten, te middernacht het officie van O. L. Vrouw te bidden. Daarna werden de getijden van den dag geheel gezongen en het daarop volgende uur — evenals het uur na de Completen — was aan de meditatie gewijd. En de godvruchtige Pater was altijd het eerst aanwezig en verwijderde zich het laatst, ofschoon hij dagelijks preekte.

Na het eindigen van het koorgebed ging hij naar zijne cel om een weinig te rusten. Nooit gebruikte hij echter een bed: de harde stroozak en een kussen waren hem nog te zacht. Voor zijne legerstede nederknielende, trok hij zich den mantel over het hoofd en bleef in die houding bidden, totdat de slaap hem overviel. Op deze wijze schonk hij zijn afgemat lichaam een weinig rust. Om vier uur des morgens was hij weer ontwaakt en vroegtijdig reeds bevond hij zich in den biechtstoel; met de grootste zorg en de innigste godsvrucht bereidde hij zich dagelijks tot het vieren der H. Geheimen voor. Het overige van den dag, dat

[1]) Wij volgen hier het boven aangehaalde hs. Zie ook Sanderus l. c. en A. de Raisse l. c.

niet aan het gebed was gewijd, besteedde hij voor de studie en voor de voorbereiding zijner preeken. Zijn naam getrouw, bleef hij, zooveel hij kon, op zijn cel, verborgen voor de wereld; hij ging niet buiten het klooster, tenzij de liefde hem gebood het te verlaten, en dan nog drong hem de ijverige zorg voor zijne volmaaktheid er aanstonds na volbrachten arbeid weer te keeren. Maaltijden en feesten woonde hij niet bij; den verstrooienden omgang met vrienden en bekenden vermeed hij zooveel mogelijk en nimmer hield hij zich met ijdele beuzelarijen bezig: niets, wat met den tijd voorbijgaat, keurde hij zijne achting waardig.

In deze levenswijze volhardde P. Bartholomeus tot zijn negenenzeventigste jaar, terwijl hij voortdurend tot het laatst van zijn leven als een gevierde redenaar met groote vrucht predikte. In één woord: zijn geheele gedrag was een voorbeeld van alle deugden.

Dinsdag na Paschen van het jaar 1564 hield hij te Utrecht zijne laatste preek. Aan het einde wekte hij zijne toehoorders met ernst op om standvastig te zijn in het ware geloof, buiten hetwelk er geene zaligheid is, want, zoo sprak hij, er zouden binnenkort gevaarvolle tijden aanbreken; de katholieken en vooral de priesters en religieuzen zouden vervolgd, de kerken geplunderd en de altaren verwoest worden. Daarna nam hij afscheid van de geloovigen met de verzekering, dat hij den predikstoel niet meer zou beklimmen en dat zij hem niet meer zouden wederzien. Zijn spoedig gevolgde dood en de troebelen, waarvan ons land eenige jaren na zijn afsterven getuige was, hebben de waarheid zijner woorden bevestigd.

Toen ik, die dit schrijf — zoo gaat Sedulius voort — in 1563 naar Leuven zou vertrekken om daar mijne

studiën te maken, bracht ik P. Bartholomeus een bezoek om zijn zegen te vragen. Hij gaf mij dien zegen vol liefde en schonk mij tevens een rozenhoedje, terwijl hij mij vermaande om altijd godvruchtig en deugdzaam te zijn. Pater Henricus van Leuven, in dien tijd gardiaan te Utrecht en later, in 1567, toen ik reeds in de orde was getreden, vicaris te Leuven, heeft mij verteld, dat P. Bartholomeus voorzegd had, dat ik Minderbroeder zou worden. Dit zeg ik niet tot mijn eigen eer, maar tot lof van P. Bartholomeus; want men hield het er voor, dat God hem de gave der voorzegging had geschonken.

Van den predikstoel komende moest hij zich terstond naar de ziekenkamer begeven, waar hij gedurig in het gebed verslonden bleef. Na de laatste H.H. Sacramenten ontvangen te hebben geraakte hij eenigen tijd in geestverrukking. Tot zich zelf gekomen sprak hij tot zijne aanwezige medebroeders: „Hebt gij niet gezien, hoe Pilatus Christus, nadat hij Hem had laten geeselen, aan het volk vertoonde?" Na dit gezegd te hebben, ontsliep hij zacht in den Heer.

Het lichaam bleef gedurende drie maanden rusten aan de noordzijde van den kloostergang; maar door toedoen van Hendrik Bommel, griffier van de Staten van Utrecht, Bartholomeus' bijzonderen vriend, werd het weer opgegraven om het een waardiger rustplaats te geven: het lichaam werd nog geheel ongeschonden en onbedorven gevonden. En tot aller verwondering verspreidde het een alleraangenaamsten geur, als van kostbare reukwerken.

Toen de dienstbode van den griffier, om hare godsvrucht te voldoen, den zweetdoek van het hoofd van den overledene wegnam, zag men zijn gelaat nog

geheel ongedeerd en op zijn mond een allerschoonste roode roos, welke Hendrik Bommel altijd als een kostbaar edelgesteente bewaarde. Het lichaam werd met de meeste eere in den nieuw-gemetselden grafkelder neergelegd.

De priester onzer Orde, die mij (Sedulius) dit heeft medegedeeld en die destijds te Utrecht woonde, verklaart in een schrijven, door hem zelf onderteekend:

Ego Frater Wilhelmus, profiteor sub sacerdotii fide, ita factum; et propiis oculis aspexi, et revera fateor.

F. WILHELMUS ESCHOLIER.[1])
Minorita.

Tot zoover Sedulius.

Onder de afbeelding van P. Bartholomeus, die bij zijn graf was geplaatst, plaatste Adriaan van der Burch[2]) de volgende versregels:

Verbo olim populum vitae exemploque docebas
Hic tibi semper honos, haec tibi cura fuit.
Nunc mundo ablatus, coeli statione teneris,
Et vanas terrae despicis illecebras,
Nos cineres, quos illa tegit, veneramur et uno,
Quod de te superest, nomine perfruimur.[3])

Wij meenen deze korte levensschets niet beter te kunnen sluiten dan met de lofspraak, die Pater Petrus Wanten, de overste van Bartholomeus, in het door hem vervaardigde epitaphium neerschreef:

Pientissimus ille Pater, anno Domini 1564, undecimo die mensis Aprilis, vita commutavit in mortem, obdormivit in Domino. Vixit annos 79. menses 7. dies 18.

---

1) Sanderus o. c. p. 70 noemt hem *Eschwiler*. Doch de door ons gebruikte mss. geven duidelijk *Escholier*.

2) Vgl. van der Aa, *Biographisch Woordenboek*, II, 483.

3) v. H., *Hist. episcop. Ultraj.* l. c. Aldaar en in de hollandsche vertaling, blz. 184, kan men ook het door Paquot, De la Ruë en v. d. Aa overgenomen bericht vinden, dat P. Bartholomeus door Georgius van Egmond tot wijbisschop zou gekozen zijn.

Fuit vir admirabilis zeli, austeritatis et abstinentiae. Multis annis, in variis locis, cum laude, Guardianus et Vicarius. Quadraginta continuis annis, fidelem, strenuum atque invictum Ecclesiae Catholicae ministrum, et verbi Dei praeconem orthodoxum egit, ad vitae suae finem usque. Nam octavo die, post ultimam concionem suam, quam habuit Feria tertia Paschae, in hoc nostro Ultrajectensi Conventu, in pace Christi requievit.

WEERT. fr. SILVERIUS BREIDFELDT, O. F. M.

Een Strooptocht in 1590.

De Staten der Nederlanden hadden het van belang geacht, Gebhard Truchses, den afgezetten keurvorst van Keulen te steunen, ook in den krijg. Zoo werd het tooneel van den tachtig-jarigen oorlog voor een wijle verplaatst naar het sticht van Keulen, en daar kwam de Staatsche krijgsmacht die van den koning bestrijden. Dit gaf op het einde des jaars 1590 aanleiding tot een strooptocht in het Munstersche enz., waarover E. van Meteren (bl. 295 der uitgaaf van 1663) met een enkel woord zich uit en P. Bor (III, bl. 549 der uitgaaf van 1679) iets meer zegt, doch in zeer weifelende algemeenheid. In de *Annales Belgici.* door Frans van Dusseldorp ons nagelaten en door Dr R. Fruin, helaas, maar voor een klein gedeelte in druk gegeven, vonden we een korte maar zakelijke voorstelling van dat heldenfeit, wel waard, naar we meenen, om in druk te verschijnen en hier te worden meêgedeeld.

1590.

Ipso die Nativitatis Dominicae Comes Oberstenius [1]) cum Ordinum militibus in Westfaliae pagos irruunt, Catholicos ad festum spendidiore ornatu convocatos spoliant, vasa sacra diripiunt et

[1]) Iohan Philips graaf van Falkenstein en Oberstein is een der Staatsche krijgsoversten, die o. a. in 1589 voor Rijnberk zich had onderscheiden. P. Bor, III, bl. 480.

Sanctissimum altaris Sacramentum pedibus conculcant. In oppidulo vero Hoeswinckel [1]) baptisterium stercore suo foedarunt, consecratas Hostias equorum suorum oribus indiderunt, virgines matronasque infinitas constuprarunt. In monasterio Marieveltio [2]) religiosos pessime tractarunt. In episcopatu vero Paderbornensi foeminis honestissimis, colligatis supra verticem vestibus, turpissime abusi sunt, aliaque innumera designarunt, quae nec Turci vel Ethnici praesumerent, Talia docet Calvini Evangelium, talis est haereticorum pietas, tales sunt, qui se vindices insolentiae Hispanorum clamitant: humanae potius naturae violatores et belluae.

Aldus in Dusseldorpii *Annales Belgici*, II, blad 4.

3 Juni 1901. J. H. HOFMAN.

Macht of Recht?

In de dagen der droeve scheuring, waarin Utrechts kerk verviel na doode van bisschop Frederik van Blankenheim, nam de hoofdstad van het Sticht, meegesleept door de wieling van den stroom, menig besluit. dat getuigt van iets anders dan kalmen polsslag. — Tot een proefje daarvan moge strekken het volgende:

»In 't jaer Ons Heren XIIIIcXXVI des manendages nae Sinte »Matheus-dach over(droe)gen die rade oude ende nywe, van den »nien gheesteliken husen ende gasthusen, dat men hier geen »meer timmeren en sal, noch geystelike huse, noch gasthuse, dan »bij averdrachte ende oirlove des raets voirs.".

Raads Dagelijcks Boeck der stad Utrecht, keerzij van bl. XIII.

J. J. H.

---

[1]) d. i. Harsewinkel, een stadje een uur of zes beöosten Munster op de grenzen van dat bisdom gelegen.

[2]) Eene Cisterciënser abdij, een uur gaans van Harsewinkel in 't zuid-oosten gelegen.

De Kerk van Erichem.

In de Neder-Betuwe, ten zuiden van het graaflijke Buren, ligt het aloude dorp Erichem. Het is bekend als de moeder der kerken van Buren en Asch, doch van het eigen verleden dier moeder mochten we verder zeer weinig vernemen.

We meenen daarom wel te doen, als we een merkwaardig blad uit hare geschiedenis hier inlasschen. Het doet ons zien dat Erichems kerk ten jare 1101 door bisschop Burchard van Utrecht werd geschonken aan den hoeder of schatmeester der kerk van Ste Marie te Utrecht. — Het stuk luidt als volgt:

Littera Burchardi episcopi Trajectensis super ecclesia de Herenkem. 1101.

In nomine Domini nostri Jhesu Christi et in nomine pie Matris ejus universis fidelibus presentibus et futuris (innotescat): Quod ego Burchardus Dei misericordia Trajectensis episcopus, ecclesiam de Herenkem dedi beate Marie ad custodiam ecclesie novi operis, quam predecessor meus felicis memorie Conradus episcopus fundaverat. Ut autem commodior sit custodi ipsa ecclesia et per hoc gratior Sanctis elemosina mea, dimisi eam a circatu, ab oblatis, ab omni denique reditu liberam, exepto servitio prepositi, quod ipse custos persolvet. Quod, ut ratum maneat, jussi per hanc cartulam memorie commendari et eam meo sigillo signari. — Actum est hoc anno ab Incarnatione Domini M.C. primo, indictione nona, sub Henrico imperatore, Henrico filio ejus rege, sub testimonio Christi et ecclesie. Qui hoc infringere temptaverit, iram Summi Pontificis incurrat, nec Matrem ejus propitiam inveniat.

Bewaard in 't rijks archief te Utrecht, *Liber Pilosus* van Ste Marie, bl. 477.

Voor trouw afschrift getuigt:

3 Juni 1901. J. H. HOFMAN.

Iets over het Klooster van O. L. Vrouwe te Renoum.

Uit een oud leenregister van het huis Wisch bij Terborg blijkt, dat op 8 Februari 1448 door den heer van gemeld huis met „het erve ende guedt geheiten den Crommendijck, gelegen in den karspell van Heteren", beleend is „broeder Arnt Sluter procurator der Joncferen in behoef des cloesters tot Redinchem, tot enen Zutphenschen leen, toe verhergewaden met enen ponde gueds gelds." (Bergsch. Archief, C IV, n⁰ 2.)

Verder komt daar nog voor het volgend schrijven, door „Arent van der Lawijck op Gonsdag nae St. Victor" (16 Octob.) 1493 gericht aan „grave Oswalt van den Bergen ende Bylandt", sinds 1496 heer van half-Wisch: .... „Soe ic U Gnaden laest bad toe Nijmegen voer het kloester van Renckem, die U Gnaden eenen anderen leenman setten solden: Lief Her, soe bydde ic U Gnaden, dat gij denselven kloester wilt goedertieren wesen. Ik heb daer een suster in, (zoo)dat ic gern hadde, dat sij mijnre bede genieten mocht. Hier willen sich U Gnaden soe gonstlich in bewijsen, als ic des een gans betrouwen toe U heb. Dat ken Got, die U sparen wil vrolick ende gesont."

(get.) „Arnt van der Lawijck van Gronsvort."

Naar 't oorspronkelijk papier t. a. pl.

Zie verder Hofdijk, *De Kloosterorden in Nederland*, Kanonikessen, bl. 7; v. Hasselt, *Kronijk van Arnhem*, bl. 22; en Nijhoffs *Register op 't archief des Hoves van Gelre*, bl. 238—9.

3 Juni 1901. J. H. HOFMAN.

De Heilige Kerkvergadering van Trente.

Toen haar dertiende zitting op 11 October 1551 zou worden gesloten, bepaalden de hoogwaardige Vaders, dat over de H. Communie onder beide gedaanten enz. geen beslissing zou worden genomen, voordat de Protestanten van Duitschland daarover waren gehoord. Vrijgeleide hiervoor werd daarom door de H. Kerkvergadering, zoover het aan haar stond, gegeven.

't Heeft allen schijn, dat die dingen zijn geschied op aandrang van keizer Karel V. In allen gevalle stelde hij bijzonder belang erin, zooals blijkt uit de volgende verordening van het *Buerspraeckboeck* der stad Utrecht:

Des Saterdaghes den XXVIII Novembr. MDLI.

Mijn heeren die Stadthouder, Schout, Burgemeysteren ende Scepenen der stadt van Utrecht doen te weten, van Ro. Key. Maj[ts] wegen onsen alregenedichsten heeren, dat men als mergen processie generaal houden zall, omme onsen heer God almachtich devotelick ende vuerichlick te bidden, dat 't Concilium tot Trente een goede voirtganck mach hebben ende mede tot een goede eynde mach komen. Gebieden daeromme eenen ygelicken, dat se die voirs. processie devotelick naevolgen ende vóér noch besijden en gaen, op 't verboeren van eenen Karelsgulden, daer die stadt- ende schouten-dienres koermeysters off wesen zellen. (Verder gebiedende) - - - dat een ygelick van desen daige zijn straeten van vulnisse ende slijcke scoen maecke, op 't verboeren van acht stuvers - - -.

Voor trouw afschrift getuigt:

J. H. HOFMAN.

BIOGRAPHIEËN
van beroemde mannen uit den Deventer-kring.

(Vervolg van blz. 276.)

VI.
MELIS VAN BUREN.

205r. (fol. 205r) Van den eerweerdigen pater here Melijs.

Dese guede jonge was gebaeren uytten lande van Gelre [1]. Hij quam toe Deuenter ter scholen, daer doe ene seer guede schole was. Ende alsoe vlitelike gaf hij hem totter leeringe, dat hij bynnen corten jaeren onder die beste clarke gerekent waert. Hij hadde grote genoechte in der leeringe ende oec in der eeren der clergyen, mer hij versmadet al ende waert een oetmoedich discipel des weerdigen vaders here Florens.

Ende als hij tot Here-Florenshuys gecomen was, gaf hij hem wonderlike seer tot allen duechden, ende sunderlinge tot oetmoediger gehoersemheit, soedat sijn leven ende wanderinge een exempel was veelre anderen. Op een tijt waert hem gevraget na den state des levens van Here-Florenshuys. Doe antwoerde hij ende
205v. sechde: „Soe wie dat hem (fol. 205v) seer kan veroetmoedigen ende overal sinen wille kan breken, die sal

[1]) Zie Dumbar, *Analecta*, tom. I, p. 52: Dominus Amilius oriundus de Assche prope Buren in confinio Ghelrie. Vandaar, dat Delprat in zijne „Verhandeling" den man doorloopend noemt: Aemilius van Assche (*a. w.*, 2de uitg., blz. 46, 49, 120).

hier een paradijs hebben." Hij gaf hem alsoe seer tot allen zwaeren werken, dat hem die bruders daerof verwonderden, dat hij mit alsoe cleynen licham alsoe vele arbeiden conde. Want hij was een cleyn persoen, ende alsoe vlitich was hij in den arbeit, dat gheen werlic mensche vlitiger wesen en mochte, die om tijtlic loen arbeit.

Hij waerde die zieken [1]) mit alre trouwen ende vlijte in der tijt der pestilenciën ende hij stont hem trouwelike bij hent totten uytganc hoers geestes toe. Ten leesten waert hij oec selven mitter pestilenciën begaeft. Mer onse lieve Here die versacht dattet beter waert, opdat dat herte des vaders ende der bruders niet alte zwaerlike gewondet en worde; want
206r. hij was ene clumpne [2]), daer dat (fol. 206r) huys Godes mede onderstuttet was, ende hij en spaerde hem selven in genen dingen. Ende als die lieve vader here Florens markede die guede wanderinge des jongen mans, soe ordinirde hij hem priester. Ende als hij sijn irste mysse dede, soe stont hij bij hem ende leerde hem dat officium der myssen mit alre weerdicheit, welke mysse hij dede mit alre stylheit in die kerke voer sante Pauwels vickerie.

Als dese guede man, aldus gesat in priesterliken state, sijn leven beleidede [3]) mit alre weerdicheit, waert hij na den dode des heiligen vaders here Florens [4])

---

[1]) Zie over den ziekenwaarder (Lat. infirmarius; Mnl. sieckwaerder, vrouw. sieckwaerster) te Wind. en in verwante kloosters Acquoy, *Het klooster te Windesheim*, dl. I, blz. 137—139.

[2]) clumpne (hetz. als „colomme, colompne, calumpne", enz.) = zuil, kolom. Het woord komt bij de devoten veelvuldig voor; verg. vurige colomme = eig. vuurkolom, bij uitbr. mystieke term voor „zeer innige devoten" (Moll, *Joh. Brugman*, dl. I, blz. 52).

[3]) H. S.: beleidēde.

[4]) Radewijns is gestorven in 1400 (24 Maart).

in sine stede gecaren overste te wesen over die bruders [1]), welke kiesinge hem seer zwaer was; nochtant volbrachte hij sinen dienst mit alre betemlicheit [2]) ende mit alre oetmoedicheit. Ende vake plach hi te seggen: „Weer ic noch een gemeen bru- (fol. 206^v)
206v. derken, soe mochte ic my beteren; mer nu heb ic soeveel mit deser onleeden te doen, dat ic my soe wal niet totten duechden en kan geven." Dit sechde hij uyt rechter oetmoedicheit. Hij hadde grote weerdicheit tot sinen bruderen, ende vake plach hij hoer duechden te vertellen dengenen, die hij hapte, dat daerbij vorderen solden.

Als hij vier jaer pater gewest hadde, soe waert hij sieck; ende als die siecte vaste [3]) wies, soedattet den eynde sijns levens naecte, doe liet hij al die bruders tot hem comen ende begerde van hem, dat sij bij den rechten duechden wolden blijven, als sij tot noch toe gedaen hadden, ende sunderlinghe bij der onderlinger mynne ende bij der ghehoersemheit tot hoeren oversten. „Soeals ghi my," sechde hij, „gehoersem geweest hebt, niet ansiende wie hij is die geboet, weer hij jonck of oelt is, mer God, in wes steede hij gesat is.
207r. Want wat had u ge- (fol. 207^r) west mit my, en had ghi my niet in die steede Godes gehoersem gewest, of wat had my gewest mit meyster Gerijt of mit here Florens, en had ic sij niet gehat in die stede Godes, dat ic hem gehoersem wesen solde?"

„Dusent devociën en sijn nict soe verdienstelic als één werck uyt gehoersemheit gedaen. Hierom in allen

---

[1]) Zie Delprat, *Verhandeling over de Broedersch. van G. Groote*, 2de uitg., blz. 49. Verg. Dumbar, *Analecta*, tom. I, p. 52.

[2]) betemelicheit = ervarenheid, bekwaamheid.

[3]) H. S.: waste.

dingen weest gehoersem sonder uytneminge. Dat hier een bruder weer, die gerne in allen dingen gehoersem wolde wesen behalven in énen dinge, dien bruder wolde ic vele liever uytten huys setten dan ic hem daerin volgen wolde; want overmides sinen exempel soe solde een ander oec desgelijcs willen doen, ende daer solde alte markelic groet quaet van in den huyse comen."

Als dese heilige vader here Melijs dit ende desergelijc gesecht hadde, soe dede hij sine kovel van sinen hoefde, ende mit alre oetmoediger ver- (fol. 207v)
207v. nederinge badt hij den bruders verghiffenisse, seggende onder anderen woerden: „Lieve bruders, ic hebbe my ontgaen [1]) in vele versummenissen ende in vele ghebreken, die ic al bereit weer u te seggen, wert dat ic niet en sorchde [2]), dat uwer sommich daerin geschandeliziert solden werden." Dit sechde hij mit vele tranen. Doe screiden oec al die bruders. Ende cort hierna voer hij salichlic totten Heren des daghes voer sante Barnabas dach [3]), int jaer ons Heren M CCCC ende IIIJ. 1404.

---

1) hem ontgaen = zondigen.

2) sorgen = vreezen.

3) St. Barnabasdag is 11 Juni. Mel. van Buren is dus gest. 10 Juni en niet 9 Juni, zooals Delprat opgeeft („Verhandeling', 2de uitg., blz. 49).

VII.

LUBBERT BOSCH.

Van heer Lubbert Bosch [1]).

Wat mach ic scriven van desen weerdigen man? Hij was ene gemme [2]) der priesteren. Hij was gebaeren toe Zwoele van rijken eerbaeren [3]) oelders. Ende als hij een jongelinck geworden was, soe waert hij van sinen vader gesant toe Prage, daer doe ene gro-
208r. (fol. 208r) te studentenschoele [4]) was, omdat hij daer een groet meyster solde werden ende werlike hoecheit ende eer vercrigen, als hij oec dede. Mer wat (geschiede)? Doe hij toe huys quam, soe vernam hij die nymaer [5]) van den eerweerdigen meyster heer Florens, ende hij toech tot hem toe Deuenter. Ende als hij bij hem quam, soe creech hij alsoe grote mynne tot hem ende totten state sijns levens, dat hij rechtevoert ach-

---

[1]) In de *Vitae* van Thom. a Kempis wordt hij „Lubertus Berneri" genoemd (sacerdos quidam nomine Lubertus, filius Berneri Ioannis de Svvollis oriundus).

[2]) gemme (Lat. gemma) = kleinood, juweel. De zin is: Hij was een juweel van een priester. Verg. fol. 212v: ene peerle der priesteren.

[3]) eerbaer = voornaam.

[4]) Zie over de in 1347 gestichte Hoogeschool te Praag Moll, *Kerkgesch. van Ned. vóór de Herv.*, dl. II, st. ii, Arnh. 1867, blz. 289 v. Vele jongelingen van heinde en verre hebben haar bezocht; van de devoten o. a. Gerrit de Groote en Florens Radewijns.

[5]) nymaer, nieumare = tijding, gerucht, de roep die ergens van uitgaat.

terliet alle hoecheit ende eer der werlt [1]) ende waert een oetmoedich discipul des saligen vaders here Floren(s) [2]). Ende mit alre oetmoediger gehoersemheit gaf hij hem daeronder, soedat hem die guede vader seer mynde, ende hij mynde weder sinen vader mit alre reverenciën. Ende mit alre vliticheit gaf hij hem seer tot allen duechden. Als dit vernam sijn natuerlike vader, dat sijn sone een frater gheworden was, nam
208v. hij dat seer zwaerlic. (fol. 208v) Ende hij dede hem vele moynissen an, omdat hij hem daer gerne weder ofgetagen [3]) hadde. Mer Lubbartus sijn sone was alsoe gefondiert in onsen lieven Heren [4]): al wat sijn vader driechde [5]) of smekede, hij en conde niet vorderen [6]). Ende als hij dat sach, dat hij niet vorderen en conde, soe waert hij te male toernich ende sechde: hij woldet alsoe maken, dat hij sijns guedes nummermeer genieten en solde.

Mer wat geschiede? Cort hierna waert sijn vader seer sieck, an welker siecten hij oec sterf. Ende hij hadde grote begerte, dat hij Lubbartum sinen sone sien mochte; ende hem waert ontbaden tot sinen vader te comen, wolde hij hem levendich sien. Als hij dat hoerde, had hij medelijden mit sinen vader, ende mit orlof here Florens toech hij tot hem, vergetende des onrechts, dat hij hem gedaen had. Doe hem sijn (fol. 209r)

---

1) achterlaten = laten varen. Verg. Handschr. D, fol. 1r: liet hij... achter sijn ruterschap (zijn voornamen stand laten varen, dien verloochenen).

2) Zie fol. 119v.

3) ofgetagen (verl. deelw. van „oftien, aftien") = afgetrokken.

4) „gefondeert sijn in den lieven Heren" is een term der devoten.

5) driegen (gewone vorm: dreigen) = dreigen. Dikwijls wordt het woord, zooals hier, in tegenstelling met „smeken" gebruikt.

6) vorderen = tot stand brengen, slagen.

209r. vader sach, waert hij seer blijde; ende hij, die lange onsprekende[1]) hadde gelegen, doe hij sinen lieven sone sach, doe waert hij weder sprekende. Ende groet berou hebbende van dat hij sinen sone soe vervolget had, bat hij hem octmoedelic vergiffenisse, ende die sone vergaft hem al. Doe geboet die vader, dat men Lubbartum sinen sone solde geven dat andeel van sinen goede gelijc sinen anderen kynderen; ende dat geschiede alsoe. Cort hierna sterf sijn vader. Ende doe Lubbartus sijn arffenisse ontfangen hadde, nam hij al dat gelt ende gaft here Florens over, dat hij daermede doen solde, wat hem guet duchte: mit desen gelde waert getymmert dat grote huys.

Op ene tijt genck hij toe Zwoele opter straten onder sine werlike vrende. Doe sechde ene, die sine oct-
209v. moedige schemele zeeden (fol. 209v) marcte ende sijn verworpen habijt: „Siet, hoe ghiet dat lam onder die wolve!" Als dese waerachtige versmader der werlt aldus verloest was van der moynissen, die hij van sinen vader geleeden hadde, soe pynde hij hem nu sonder hinder geheelic tot Gode toe geven. Ende hij pynde te schulen ende te duken ende begerde onbekent ende ongeacht te wesen[2]).

In dat beghyn sinre bekieringe had hij opgeset, dat

---

1) tijdelijk het spraakvermogen missende.

2) Dit is een gewone term der devoten. Verwante termen zijn: wijken ende duyken (= toegeven) ende die mynneste wesen, fol. 21v; duken ende wijken ende latent aver hem gaen, fol. 22v. In Handschr. D komen voor: swijgen, wijken ende duken ende den heren andachtich te wesen, fol. 2v; wijken ende duken ende onbekent wesen van allen menschen, fol. 38v; swijgen ende duyken ende oetmodelike heen gaen, fol. 119v. Verg. het Lat. tacere, cedere et inclinari (Busch, *Chron. Wind.*, Antv. 1621, p. 528; *ed.* K. Grube, Halle, 1886, p. 161).

hij hem tot alre oetmoedicheit ende vernederinge ende tot versmanisse sijns selves wolde geven. Mit alre eerweerdicheit gaf hij hem onder sinen oversten. Ende mit soe groter reverenciën ontfenck hij sine woerde ende gebade, dat hij dat alreminneste woert sijns oversten niet versumelic en liet verbijgaen.

Op een tijt ontboet hem here Florens, dat hij tot hem solde comen. Doe sat hij ende screef; ende die
210r. sijt, die hij voer hadde, was op (fol. 210r) twie regel na volscreven. Doe sechde hem diegene, diet hem baetschapte: „Scrijft die sijt voert vol, soe droechtet; ghi sult dan noch al vroe genoech comen." Doe antwoerde hij: „Wi moeten gehoersem wesen," ende stont voert op ende genc tot sijn pater; ende als hij hem gehoert hadde, genc hij weder in sijn celle. Ende nedervallende op sine knyen, verblijde hij hem in onsen lieven Heren van dat hij hem alsoe gelaten [1]) hadde. Ende als hi gegaen was, soe vertelde die bruder sinen pater, hoe datter gevaren was. Als die guede vader dat hoerde, verblijde hij hem ende sechde: „Lubbarte, Lubbarte, hoe wal kanstu dine bate [2]), hoe wal kanstu den geesteliken orber [3]) dijnre zielen in allen dingen doen!"

Hij had eens ene grawe covel, die van graven wande [4]) was ende oec al wanschapen van maecsel. Doe sechde
210v. hem een bruder toe, omdat (fol. 210v) hij hem proven wolde: „Wanne, here Lubbert, hoe gaedi mit dese

---

[1]) hem laten = zich aanstellen, zich houden.

[2]) voordeel.

[3]) nut. Men spreekt in de M. E. ook van „die ghemene orber" (Handschr. D, fol. 30r).

[4]) want (evenals „gewant") = stof, kleederstof.

covel! Ghi laet [1]), recht of ghi ene lungene [2]) bijt hoeft hadden hangen." Doe sechde hij eersemlike [3]) weder: „Wat licht daeran, hoe dattet latet [4])? Siet doch, hoe guet dicke want dattet is, des ic niet weerdich en bijn te dragen." Uyt deser antwoerde waert die bruder seer gesticht.

Hij stont eens ende moel mostert, ende was gecleet mit enen vulen zwarten kedel [5]). Doe gevielt, dat sine heerlike mage van Zwoele quemen om hem toe te spreken. Ende als hem dat gesecht waert, soe genck hij tot hem in dat oetmoedige habijt; ende mit corten woerden dede hij hem genoech [6]) ende sunde [7]) sij ende liet sij gaen, ende genc doe weder op sijn werck.

Alst geviel, dat iement raet an hem versochte tot
211r. orbaer (fol. 211r) sijnre zielen, soe plach hij hem seer te veroetmoedigen ende sechde: „Ic bijn selven een onreyne vat. Hoe solde ic enen anderen conen raden of reyne maken, als ic selven onreyne bijn? Mer die ander bruders die sijn overstort mitter graciën Godes [8]); daer mach men saligen raet van ontfangen." Hij had alte groten voelen van sinen medebruderen. Ende

---

1) Gij ziet er uit.

2) pens, penszak.

3) eersemlike, eersamlike = op een kalmen, bedaarden, fatsoenlijken toon; zonder zich boos te maken.

4) Verg. fol. 126r (in het „Leven van Florens Radewijns"): „Wat licht daeran, hoe dat ic late?" (*Archief*, dl. XXVIII, blz. 5).

5) kedel (Mnd. kedele) = kiel, wijd en kort overkleed. Zie fol. 158v, 224v.

6) genoech doen (ook „genoech sijn") is een term der devoten, beteekenende: voldoen, tevreden stellen.

7) sunden (evenals „gesunden, gesonden") = vaarwel zeggen, groeten, heilwenschen. Verg. Lübben u. Walther, *Mnd. Handwörterb.*: sunden, *(gesund machen?)*, *segenen?*

8) „overstort sijn mitter graciën Godes" is een term der dev.

sunderlinge had hij alte grote weerdicheit totten bruders, die in die kocken weeren, ende sechde: „Dese bruders Iohannes Kessel [1]) ende sijn medegeselle schynen onse knechte te wesen, mer sij sijn in der waerheit onse heren; ende hoeren stedigen arbeyt ende hoer grote vuericheit ende bereitheit in den arbeyt die duet onse lawheit ende onse versumelheit alte seer schamen."

Als hij berijspet of veroetmoediget waert van sinen oversten, dat en toech hij nummermeer tot passiën
211v. noch hij (fol. 211v) en mormerirde niet; mer hij waert daer altoes oetmoediger ende vueriger uyt, ende na al sijnre macht pynde hij hem te beteren. Op ene tijt waert hem gesecht, dat hem sijn ansicht soe onmynlic [2]) stonde. Doe antwoerde hij: „Ic wil my alte seer geerne beteren." Ende hij beterde hem alsoe, dat mens daerna ny en marcte.

Altoes had hij in gewonten hem oetmoedelike schuldich te geven, als hem iement verma(e)nde, ende dan sechde hij: „Het is mijne grote schult of onwetenheit of gravicheit [3])," of diergelijc. Ende ondertijden plach hij al willendes [4]) wat te doen, daer hij om berijspet mochte werden: soe wal smaecte hem die godlike wijsheit. Ende nummermeer en plach hij hem te ontschuldigen. Als hij ter tafelen las — dat cunde hij
212r. seer wal, want hij was een guet clarck (fol. 212r) ende hij had ene basuenlike [5]) stemme —, soe plach hij vake

1) Zie over hem fol. 223r—233r. Eenige „punten van deses heiligen mans oefninge" worden medegedeeld fol. 233r—246r.

2) onvriendelijk.

3) gravicheit, grovicheit = onwetendheid, plompheid, onbeschaafdheid.

4) al willendes = met opzet.

5) basuunlijc = als van een bazuin.

tonrechte te leesen, opdat hij daerom solde berispet ende veroetmoediget werden. Op ene tijt vraechde die weerdige vader here Florens den bruders ene questi. Doe — want here Lubbert die oeldeste was, soe antwoerde hij hem daer irst op — doe woelde hem die weerdige vader veroetmoedigen, als hij vake plach te doen, ende sechde: „Lubbarte, meene ghi, dat wi dat niet en wetten, al en heb wi gene baglarise [1]) geweest?" Doe gaf hij hem oetmoedelike schuldich, seggende: „Het is mijne grote onwetenheit." Aldus plach hij hem altoes te veroetmoedigen. Ende die heilige vader here Florens plach hem vake te berispen, als hij daer sake [2]) toe crigen * kunde * ; want hij wiste
212v. wal, dat sinre zielen (fol. *212*v) wal genoechde mit alsulken spysen gevoedet te werden: ende daeromme had hij hem sunderlinge lief. Dese weerdige man here Lubbert, die ene peerle der priesteren [3]) was ende ene columpne der duechden [4]), waert begaeft mitter pestilencie; ende als die siecte began te wassen, soe voelde hij, dat dat salige eynde te hant woelde comen. Ende hij screef met sins selves hant enen breef [5]), dien hij here Florens sande, die doe uyt was voer die

---

[1]) baccalaureus. Bij Delprat, *Verhandeling over de Broederschap van G. Groote*, 2de uitg., Arnh. 1856, blz. 42, n. 1, vind ik aangeteekend, dat Lubbert Bosch op den 29sten Sept. 1385 (*Monum. historica universitatis Pragensis*, tom. I, p. 232), tegelijk met negen andere Noord-Nederlanders, aan de Hoogeschool te Praag het baccalaureaat verkregen heeft.

[2]) aanleiding.

[3]) Verg. fol. 207v: ene gemme der priesteren.

[4]) „columpne der duechden" is een term der dev. Zie de aant. bij „clumpne", fol. 205v (boven, blz. 322).

[5]) Zie Thom. a Kemp., *Vita d. Lvberti Berneri*, § 26 en 27, waar de brief in zijn geheel wordt medegedeeld (verg. Dumbar, *Anal.*, tom. I, Dav. 1719, p. 43—45).

sterfte mit een deel bruders. In welken breef dese heilige man sine gebreke ende sine versumenissen alte seer beclagede, ende alte oetmoedelike badt hij verghiffenisse van sijnre lawheit ende versumenisse. Oec dancte hij here Florens ende die bruders alte
213r. vrendelic van hoer- (fol. 213r) re gueder vermaninge ende toeherdinge [1]) totten duechden, seggende: „Heb ic gy iet guets gedaen of is iet guets in my, dat is overmides uwen exempel ende uwer gueder vermaninge, daer ghi my dicke mede vermaent hebt. Mer leyder ic en hebbe my soe niet gepynt te beteren als ic solde; want ic en heb niet gemerket, dat my die gebreke soeseer bezwaeren solden als ic nu wal voele. Ende nu gae ic totter steede der pyne ende totten kerker der duysternisse, daer ic niet uyt gelaten en sal werden, hent [2]) ic den uyttersten vierling betaelt heb [3]). Daerom, ontfarmt u mijns ende comet my te hulpen mit uwen gebede!" Hij begerde oec alte seer van den bruders, dat sij bliven solden bij der gueder vermaninge ende dat sij niet smeyken [4]) en solden
213v. mit (fol. 213v) den gebreken: soe solden sij wal bij den rechten duechden blijven.

Hij badt den bruders, die bij hem weeren, mit alre oetmoedicheit ende mit vele tranen verghiffenisse.

---

1) opwekking. Verg. toeherden = opwekken, aansporen; toeherdester totter mynnen gods (Handschr. D, fol. 5v) = eene die opwekt tot de liefde Gods.

2) totdat.

3) vierlinc = een muntstuk. *Teuth.* (uitg. Verdam): vierlinc (XII schillynck is eyn virlynck ind heyt *ferto*); Lübben u. Walther, *Mnd. Handwörterb.*: vêrlink, *ein Viertelpfennig.* hent — heb, zooals wij nog tegenw. zeggen: totdat ik den laatsten penning betaald heb. De uitdrukking zelve is eene toespeling op Matth. V : 26.

4) smeken = vleien, vriendelijk doen met; sm. mit den gebreken = een knieval doen voor de gebreken.

Ende gewapent mitten sacramenten der heiliger karken verbeide hij des saligen eyndes. Ende vake was hij begerende in sijnre siecten dat gebet der devoeter menschen, daer hij groet betrouwen op hadde.

Hij sechde: „Ny en heb ic gestaen op my selven; altoes heb ic mijn betrouwen gesat op die guetheit Godes ende op die verdiensten onser liever Vrouwen ende alre heiligen ende op dat gebet gueder menschen." „In den eynde," sechde hij, „rade ic allen menschen te blijven bij Mariam," ende vake begerde hij, dat men voer hem leesen solde „Salve Regyna" [1]).
214r. Op sante Maria [2]) Magdalenen (fol. 214r) dach [3]) soe dede hij voer hem singen die sequencie van dier hochtijt. Ende als sij quemen totten eynde der sequenciën an dit veers: „Wat solde die sieke, en hadde sij niet ontfangen ende weer die meyster van medicinen niet tegenwoerdich?" soe dede hij sij ophoelden. Ende mit groter vuericheit verhief hij hem, als hij best conde — want hij was toe male cranck —, ende mit alte groter devoeciën edercawde [4]) hij dat veersken.

Doe die doet quam, lach hij ene wijle in alte groter bangicheit, ende hij leet grote temtasie van den duvel. Mer als dat over was, lach hij vredelic mit enen zueten ansicht, ende hij scheen alsoe cranck, of nouwe adem in hem en was. Als hij alsoe ene wijle geleegen hadde, soe richte hij hem op, ende mit gevoelden handen
214v. (fol. 214v) ende mit alre wijse sijns lichams soe toende hij wonderlike grote reverencie tegen dengenen, den hij sach. Ende als hij best cunde, soe sechde hij:

---

1) De woorden „salue regyna" zijn met robrik onderstreept.

2) Met robrik onderstreept.

3) 22 Juli.

4) edercauwen = overdenken, bepeinzen.

,Om dine barmherticheit, om dine guetheit, ontfange, ontfange, ontfange in dine glorie!" Ende als hij weder was gaen liggen, sechde hij: „Wonder wonderlike dinge heb ic gesien." Cort hierna gaf hij zuetlic sinen saligen geest ende waert begraven op sante Lebuïnus kerchoef, int jaer ons Heren m ccc [1]) en xcviij. 1398.

[1]) H. S.: m cccc (maar de laatste „c" is doorgeschrapt).

VIII.

GERARD ZERBOLT VAN ZUTPHEN.

Van den weerdigen man here Gerijt van Sutphen[1]).

Doe hij noch jonck was van jaeren, gaf hij hem seer vlijtlic totter leeringe in der schoelen. Ende alst geveel, dat die kynder orlof hadden, daer en was hem niet omme[2]); hij plach daer oec ondertijden om te
215r. screi- (fol. 215r) en, als men in der schoelen ghene lexce en las: soe wee dedet hem, dat hij den dach sonder leer solde toebrengen. Alle dage pynde hij een guet punte te vatten uytten monde sijns meysters, dat hij in sine borst lechde; ende dat plach hij vake over te halen[3]) ende toe edercauwen, opdat hij daer wijsheit uyt mochte trecken.

Hij was seer abel van verstande, ende alte grote mynne ende vlijt had hij tot wijsheit te leeren, ende sunderlinge was hij geneiget totten vryen consten; mer onse lieve Heer wolde hem groet hebben in godliker wijsheit ende cunsten. Hij quam toe Deuenter te schoelen, ende daer gaf hij hem altemael onder here

---

[1]) Literatuur-opgave over hem vindt men bij Acquoy, *Het klooster te Wind.*, dl. I, blz. 63, noot 2. Deze opgave moet nog aangevuld worden met: G. H. J. W. J. Geesink, *Gerard Zerbolt van Zutfen*, Amst. 1879 (Acad. proefschr.) en D. J. M. Wüstenhoff, *Het tractaat „De pretiosis vestibus"*, Gent (België) — 's Gravenhage, 1890.

[2]) mi en is niet omme = ik bekommer mij niet om, ik geef niet om; daer—omme = het kon hem niet schelen.

[3]) overhalen = herhalen.

Florens ende waert sijn oetmoedige discipul, van welken hij leerde die werlike wijsheit te vlien ende der godliker wijsheit te volgen, dat hij (fol. 215v)
215v. oec troulic dede. Want hij gaf hem alsoe seer tot onsen lieven Heren ende totten duechden, ende sijn herte pynde hij alsoe te becummeren mitter Heiliger Scrijft, datten scheen, dat hij gheens dinges van buten en roecte [1]).

Hij satte al sine genoechte in onsen lieven Heren ende in die heilige buecke. Hij verblijde hem vele meer tegen een guet bueck dan tegen ene guede maeltijt.

Seelden was hij uyt sijnre cellen; ende soe onleedich [2]) was hij in die Heilige Scrijft te leesen ende te scriven ende sijn gebeeken te spreken, dat hij niet wachten en konde die spynnewebben uyt sijnre cellen te vegen. Of selden mochte hij een vinster opdoen, al wast oec dattet suverlic weeder was. Want die
216r. guede be- (fol. 216r) kummeringe van bynnen hadde hem van buten onachsem gemaket alre dinge.

Op ene tijt sechde ene tot hem: „Hoe sitte ghi in dese kamer, of ghi beslaten wert in ene kule! Ghi solden doch een vinster opdoen, dat ghi uwen adem mochten halen; dat solde u markelic guet wesen." Doe antwoerde hij al zuetlike weder: „Ya, cunde ict wachten ende cunde ic soevele dencken, ic love, het solde my wal guet wesen."

Hij en sochte gheen solaes [3]) van buten noch hij

---

[1]) roeken (verg. roeke slaen) = geven om, zich bekommeren om, zich laten gelegen zijn aan.

[2]) druk bezig, bezet; Lat. occupatus.

[3]) solaes (Lat. solatium) = eig. troost; bij uitbr. verkwikking, afleiding.

en plach nummermeer in den hoef te gaen om hem te verwanderen [1]). Mer sine verwanderinge was, dat hij sijn herte oprichte tot dat hemelsche hoef, ende sine vermakinge weeren die heilige buecke. Hij was seer verstandel ende curios [2]) in die Heilige Scrift (fol.
216v. 216v). Hij maecte twie buecke, uut welken men marken mach, hoe hij toe rechte verlicht was in rechter kennisse der sunden ende der duechden ende in rechten lichte des Kerstengeloven. Dat ene bueck beghynt: „Salich is die man, wees hulpe van di, Here, is", dat ander: „Een mensche daelde neder van Iherusalem in Iercho" [3]). Als hij genck ten eten, soe verblijde hij hem meer tegen die heilige lexce dan tegen die spyse. Hem waert eens gevraecht, wat hij dachte als hij ten eten genge. Doe antwoerde hij: „Als ic totten enen gae, soe gae ic totten anderen." Hij was onverwandelic van bynnen: sijn herte was in Gode gevest.

Here Florens plach hem vake te ropen tot sinen rade, want hij was seer wijs ende verstandel. Ende sunderlinge plach hij raet an hem te zueken van dingen, * die an die * conciencie droechen. Hij had oeck
217r. (fol. 217r) vele verzuekes [4]) van buten om sine grote wijsheit van paters ende anderen groten luden. Ende als hem enige zwaere questie voerquam, die hij niet en verstont, die plach hij te teykenen, heent [5]) hij bi enigen geleerden man quam, dien hij sij vraechde.

---

1) hem verwanderen = zich vertreden, rondwandelen.

2) zorgvuldig.

3) Dit zijn de twee bekende tractaten *De spiritualibus ascensionibus* en *De reformatione trium virium animae*. Verg. G. H. J. W. J. Geesink, *Gerard Zerbolt van Zutfen*, Amst. 1879 (passim).

4) versoec = aanzoek. Ook kan het woord „bezoek" beteekenen; verg. versoeken = bezoeken.

5) heent, hent = totdat.

Ende wat hem die dan sechde, daer plach hij hem mit alre oetmoedicheit toe te voegen ende was daermede tevreden.

Dese guede man had een seer [1]), dat die meysters heyten die fystel [2]). Dit droech hij lange verborgen, omdat hij niet en wolde, dat men onleede hebben [3]) solde om hem te meysteren [4]). Ende hij dachte: hij wolde die pyne lijden in verghiffenisse sijnre sunden; mer ten leesten doe vernammet here Florens, ende hij liet hem sonder vertreck [5]) helpen. Int jaer ons
217v. Heren M CCC ende XCVIIJ (fol. 217v) doe waert hij 1398.
gesant totte(n) abet [6]) van Dickeningen [7]) om ene sunderlinge zake, ende sijn medegeselle was here Melijs. Ende onderwegen waert here Gerijt begaeft mitter pestilencie, soedat sij toe Wyndesem an toeghen. Ende die siecte waert seer zwaer, soedat here Melijs tot hem sechde: „Here Gerijt frater, my dunket, dat ghi sterven wilt." Doe antwoerde hij al mynlic: „Ya frater, dat dunket my oeck." Cort hierna gaf hij zuetlic sinen gheest, recht als al slapende. Het was op santa Barbran [8]) dach [9]), ende die monicke stonden in den choer;

---

1) seer = ziekte, kwaal.

2) fistel, fistele = benaming van eene diepe etterwonde; eene zweer, waarvan de oorsprong diep gelegen is; fistel.

3) onleede, onlede hebben = drukte hebben; verg. onlede driven, maken.

4) behandelen, genezen.

5) zonder uitstel, dadelijk.

6) Volgens Dumbar, *Anal.*, tom. I, p. 48, heette hij „dominus Arnoldus".

7) Dickeling of Dickeninge lag in Drenthe. Zie over de abdij aldaar Magnin, *De voormalige kloosters in Drenthe*, Gron. 1835, blz. 23—105.

8) Met robrik onderstreept.

9) 4 December.

ende als sij songen dat versikel [1]): „Com bruyt Christi, ontfange die crone, die di onse Here bereit heeft," etc., doe stont daer een heilich monick [2]), die sechde: „Sie, daer vaert die bruyt Christi heen!" Want hij sach here
218r. Gerijts ziele zalich- (fol. 218r) like heenvaeren. Hij waert begraven toe Wyndesem voer die doer hoerre kerken [3]). Als here Florens die weerdige vader hoerde, dat sijn lieve descipul doet was, waert hi alte seer drovich ende screide mit alle sinen bruderen; want hem was onthaelt [4]) alte vuerigen columpne [5]) sijns huyses. Ende hij sande enen bruder, geheiten Iohan Becker, om dat licham te halen, opdat hij hem mochte begraven onder sijne bruders. Mer die van Wyndesem weeren vlitich dat licham des heiligen mans bij hem te hoelden. Ende daeromme groven [6]) sij hem alsoe vroe als sij mochten, want sij hieldent voer groet heilichdoem. Ende eer Iohan Becker daer quam, soe was hij al begraven. Hij sterf int jaer ons Heren M CCC
218v. (fol. 218v) ende XCVIIJ [7]), ende in den jaer sijns levens 1398.
XXXI.

---

[1]) Met robrik onderstreept.

[2]) Hendrik Mande? Zie over hem de belangrijke monographie van Dr. G. Visser: Hendrik Mande, *Bijdrage tot de kennis der Noord-Nederlandsche mystiek*, 's Gravenhage, 1899 (Acad. proefschr.)

[3]) Men begroef te Windesheim op vijf plaatsen. Zie hierover Acquoy, *Het klooster te Wind.*, dl. I, blz. 77, noot 4.

[4]) onthalen = weghalen, wegnemen.

[5]) Zie de aant. bij „clumpne", fol. 205v (boven, blz. 322).

[6]) graven = begraven. Te Windesheim (ook te Diepenveen, gelijk blijkt uit Handschr. D) werden de dooden spoedig begraven. Zie Acquoy, *Het klooster te Wind.*, dl. I, blz. 244, noot 4.

[7]) In Dumbar, *Het kerkelyk en wereltlyk Deventer*, dl. I, Dev. 1732, bl. 616, wordt ten onrechte 1396 als sterfjaar opgegeven. Ook Thomas a Kemp., *Vita domini Gerardi Svtphaniensis*, § 8, geeft op het jaar 1398.

IX.

HENDRIK BRUIN.

Van here Henrick Bruun, een seer devoet man.

Wat mach ic scriven van desen engelschen [1]) man? Hij was Gode gename [2]) ende van den menschen gemynnet, ende niement en was hij lastich.

Hij was gebaeren toe Leyden van seer rijken eerbaeren olders, mer hij versmade alle rijcheit ende hoecheit der werlt ende gaf hem onder den weerdigen vader here Florens tot enen oetmoedigen sympelen state.

Hij wanderde sympelike als ene duve. Ende mit alre oetmoediger gehoersemheit onderwerp hij hem onder sinen oversten, ende mit sijnre gehoersemheit pynde hij anderen toe stichten, die noch jonck weeren. Ende mit mynlicker gesellicheit [3]) toevoechde hij hem
219r. totten genen, die (fol. 219r) beneden hem weeren, daer hij oec een guet exempel mede gaf sinen medepriesters, dat sij hem niet en solden verheffen baven die anderen, die gene priesters en weeren. Hij wanderde

1) engels(ch), ook voorkomende fol. 221r, bet. engelachtig. Verg. Handschr. D, fol. 24r: Want hij, d. i. Johan Brinckerinck, was een jonferlick engels man.

2) aangenaam.

3) gemeenzame omgang; ook vriendelijkheid, welwillendheid. Verg.: om sijnre mynliker gesellicker eerbaerheit wille, fol. 123r (*Archief*, dl. XXVIII, blz. 1).

alsoe onder die bruders, dat hij in genen dingen en was te straffen dan allene dat hij lange myssen dede. Ende dat vergaf men hem lichtlic; want sij becanden, dat hij niet geringe [1]) en conde scheiden van sinen gemynden Ihesu.

Die werlike lude hoerden sine mysse mit groter devociën. Op ene tijt was daer een guet werlic man; dese waert seer ghetemtiert van den viant mit twivel des geloven [2]) des lichams Christi. Dese stont eens in der kerken ende hoerde des heiligen mans mysse,
219v. ende hij waert seer versuchtende van (fol. 219v) bangicheit sijns herten om die temtacie, die hij leet. Doe was hem bij die ontfarmherticheit [3]) Godes; want doe die heilige man dat heilige weerde sacrament opboerde [4]), doe sach dese man een schone kynt op sine hande, dat schone was van formen baven alle die kynder der menschen. Mer daer en wiste die heilige man niet van, ende genc voert in die mysse ende eynde sij mitter benedixciën. Ende die man genck toe huys walgetroest ende verloest van allen twivel des gheloves des heiligen sacramentes.

Op ene tijt toech die weerdige vader here Florens mit een deel bruders toe Arnhem om oflaet, dat daer op die tijt was, ende daer was dese guede man

---

1) spoedig.

2) Hier komt voor de 2de naamv. „des geloven", in de volg. kol. „des geloves". Zie over deze vormen. die beide in het Mnl. gevonden worden, het *Mnl. Wbk.* op „gelove, 2de art."

3) Gebruikt van God (gelijk hier ter plaatse), Christus en Maria, bet. dit woord: ontferming, erbarming; gebruikt van de menschen, wil het zeggen: barmhartigheid, mededoogen.

4) Bedoeld wordt de akte der elevatie bij de mis. Verg. Moll, *Kerkgesch. v. Ned. vóór de Hervorming*, dl. II, st. iii, Utr. 1869, blz. 288 volg.

220r. here Henrick (fol. 220r) Bruun mede. Ende hem waert ghevraecht, wat hij wal voer sijn oflaet nemen wolde. Doe antwoerde hij: „Dat wolde ic daer gerne voer nemen, dat al diegene, den ic wat guedes sechde, bekiert mochten werden." Als dat die ander bruders hoerden, worden sij daer seer in gesticht [1]).

Dese heilige man had daer alte grote mynne toe dat hij sinen evenen menschen wat guedes mochte leeren. Wanneer hij colacie dede, soe stont hij ende sprack mit soe groter vuericheit, dat hij niet en marcte, wat bij hem geschiede. Alst dan geveel, dat men „Ave Maria" lude [2]) onder sine colacie ende alman [3]) op sine knyen veel, dat en marcte hij niet; mer hij bleef al staen ende uytsprack mit groter vuericheit (fol. 220v)
220v. dat woert Godes. Doe was daer een guet man, geheiten Cornelijs; dese plach bij hem bliven te staen, opdat die heilige man hem niet schamen en solde, als hij tot hem selven queme.

Hij en waert niet gehindert van veelheit der menschen an sijn eensamheit. Hij sechde: „Als ic sie enen hoep van volke, soe denck ic: of ic seege een hoep schape; wat licht my an den menschen?" [4]) Hij was in den arbeit des scrivens al sijn leven lanck. Ende oec was hij altoes bereit tot allen oetmoedigen werken, ende gerne plach hij die schottelen te wasschen.

Hij was een voerganger alre duechden. Altoes was

---

[1]) „in iet gesticht werden" (zie fol. 195r; Handschr. D heeft altijd: gestichtet werden) is een term der dev. en bet.: door iets opgebouwd worden.

[2]) Meer gewoon is de uitdrukking: „Ave Maria" cleppen. Zie Handschr. D, fol. 64r (W. R. E. H. Opzoomer, *Het klooster van Diepenveen*, 2de stuk, 's Gravenh. 1887, blz. 49).

[3]) iedereen, een iegelijk.

[4]) wat kunnen mij de menschen schelen? wat geef ik om de m.?

hij van bynnen bekummert mit onsen lieven Heren ende mit sijn gebedt. Hij levede sonder alle sorghe tijtliker dinge. Seer groet stont hem die gehoer- (fol.
221r. 221r) semheit voer ende nouwe waerde hij sie oec in cleynen dingen, soedat hij achtergelaten heeft een exempel der gehoersemheit alle sinen bruders.

Dese heilige man oetmoedich ende sachtmoedich wanderde in sympelheit sijns herten ende in engelscher [1]) puerheit al totten eynde sijns levens toe. Ende hij levede lange baven alle sine medebruders, die van den irsten beghynne weeren. Al sijn leven was één luchtende exempel. In alsulker vuericheit als hij geleeft hadde sterf hij, leesende ende bedende, ende hij betaelde sine getijde [2]) tot in sinen uytganck. Doe hij toe xi uren sterf, had hij sine none al geleesen [3]). Hij licht begraven toe Sutphen opten kerchoef santa Wolborich; want daer wonde here Florens op die tijt
221v. mit (fol. 221v) sinen brude(r)s om des bannes wille [4]), die doe te Deuenter was. Hij sterf ynt jaer ons Heren M CCCC ende XXIX. 1429.

(Wordt vervolgd.)

---

1) Verg. boven, fol. 218r.

2) „die getijde betalen" (afdoen, een plicht ten uitvoer brengen) is een gewone term der dev.

3) Verg. Dumbar, *Analecta*, tom. I, Dav. 1719, p. 79: nam antequam expirauit in crastino Bartholomei circa horam XI siue XII diei, ipse dixerat Sextas.

4) Deze ban, die zes jaren heeft geduurd, werd opgeheven in 1432. Wie dien tijd wil leeren kennen, leze het belangrijke opstel van Dr. J. M. Assink Calkoen: *Scheuring in het bisdom van Utrecht* (in de *Geschiedenis der Christelijke kerk in Nederland, in tafereelen*, dl. I, Amst. 1864, blz. 352—375). Voor het leven der Deventer broeders te Zutphen „om des bannes wille" komt in aanmerking vooral blz. 366 volg.

Over de Viering van het feest der Ontvangenis van O. L. Vrouw.

Het is bekend, dat dit feest in de kerken van het Oosten vroeger werd gevierd, dan in die van het Westen. Doch al ligt dit Westen nader, het licht over de invoering van het feest straalt er minder klaar. Onechte bescheiden, hier aangenomen, ginds verworpen, hebben de dingen in nevels gehuld. Zie daarover Benedictus XIV *De Festis*, II, hst. 184 vv., — Butler, *Vies des Saints*, door de Ram, V bl. 383—4 noot, *Kirchen-lexicon*, op *Empfängnis*.

Ons gelukte het, over de viering van dat feest in ons Westen, meerdere echte bescheiden te gaderen, welke we hier, der Onbevlekt-ontvangen Moeder-maagd ter eere, gezamelijk willen meêdeelen.

De verheven bespiegelaar van heel het kerkelijk leven, Wilhelm Durande bisschop van Mende, die in zijn *Rationale Divinorum Officiorum* ons de Bruid des Heeren heeft geschetst in al hare levensverhoudingen, kent, erkent althans het feest van Maria's Ontvangenis nog niet. Het zevende boek van zijn hooggeroemd werk bespreekt in de tweede helft afzonderlijk de voornaamste feestdagen, zooals ze door het kerkelijk jaar heen elkander opvolgen. Daar gewaagt de vermaarde schrijver wel van O. L. Vr. Lichtmis, Boodschap, Hemelvaart, Geboorte enz., maar rept er geen

woord van het feest der Ontvangenis. Dit stilzwijgen spreekt, naar ik meen, luid genoeg. Het zegt ons, dat in Frankrijks Zuiden, in Italies Noorden en in den Kerkelijken-staat, waar Durande onder alle rangen en en standen jaren lang had verkeerd, gemeld feest nog weinig of niet werd gevierd. Want was het tegendeel waar, dan mocht hij in zijn *Rationale*, dat hij uitgaf ter schetsing van heel het kerkelijk leven, bedoeld feest niet ongerept laten voorbijgaan. Behoorde hij in beginsel tot de tegenstanders van de viering, dan moest hij, ingeval zij zich uitbreidde, haar bestrijden; maar haar verzwijgen mocht hij niet, zoowel om de eer van zijn kostbaar boek, als om den strijd die thans aan de hooge school van Parijs over Maria's Ontvangenis werd gevoerd.

Over dit laatste hebben we een naricht, dat ons Nederlanders meer van nabij aangaat.

We lezen namelijk in het vervolgd op de oude kronijk van Emo en Menco (bl. 270—1 der uitgaaf van 1866), dat Hessel, deken van Farmsum in Groningerland ten jare 1280 ons Noorden verliet en naar Frankrijk's hoofdstad toog, om er hulp te zoeken, ja, voor een zijner oogen, maar ook om er aan de studie zich te wijden. Aldus te Parijs vertoevende, vernam hij daar:

»Quod duo magistri ad invicem disputaverunt de Conceptione »virginis Marie, utrum esset digna celebratione vel non; cum non »possent convenire in unum quid esset faciendum. Quia alius »dicebat et rationibus firmis affirmabat quod esset celebranda, »alius in contrarium, quod non esset, docebat. Factum est in die »Conceptionis quod magister, qui non volebat honorare Concep»tionem virginis Mariae, sed cepit suis scolaribus legere ut suam »disputationem defenderet, obmutuit in praesentia omnium qui »aderant. Cumque modum loquendi non haberet, rediit ad cor et

»contritionem et penituit de sua disputatione perversa, quam »fecerat contra Conceptionem Virginis gloriosae, promittens, si »mater misericordiae Maria usum loquendi ei donaret, quod om»nibus diebus vitae suae festum in Conceptione virginis Mariae »faceret et omnibus, quibus posset, praedicaret, esse festum Con»ceptionis solemniter celebrandum. Quid multis moro? Mater »omnis gratiae, quae sinum misericordiae omnibus invocantibus »eam de toto corde benigne aperit, non vindictam longiorem pro »contemptu fecit; sed in momento, sicut obmutuit, ita usum »loquelae recepit et palam, quid sibi acciderat, praedicavit. De »quo signo festum Conceptionis tunc in majori reverentia cepit »haberi; donec hic decanus, cum talia et consimilia Parisiis »audivisset et etiam ibidem totum officium de Conceptione inve»nisset, in reditu suo secum attulit, prout ibi invenit, et in decanatu »suo per licentiam officialis domini episcopi per villas fecit primo »annuatim celebrari."

In het dekenaat van Farmsum met 33 kerspelen, bewesten en bezuiden den Dollart gelegen, zag ons vaderland alzoo het feest van O. L. Vr. Ontvangenis invoeren tijdens of kort na de tachtiger jaren van de dertiende eeuw.

Allicht zullen toen de andere dekenaten van Groningens Ommelanden het goede voorbeeld wel spoedig zijn gevolgd. Maar of dit toen ook in den verderen omtrek over het vaderland heen is geschied, blijft de vraag.

Bedenk wel, dat des bisdoms grenzen er scheidend tusschen doorliepen: Groningerland was Munstersch; de stad met Drenthe en Friesland behoorden tot Utrecht. Zelfs duiken er bewijzen op voor het tegendeel. Den 8sten December 1325 kende of erkende Hollands graaf nog geen feest van O. L. Vr. Ontvangenis, wijl hij op dien dag twee oorkonden uitgaf, beide gemerkt met: „des Sonnendaechs na Sente Nyclays-dach." Evenzoo moest in Holland een der dagen uit het gevolg van Sint Niclaas ons den 8sten December van de jaren

1339 en 1340 aanwijzen. Eene vermelding van het feest der Ontvangenis van O. L. Vrouw op Hollandsch gebied geschiedde, zoover we konden nagaan, eerst op 12 December 1351: „'s Manendaechs nae Conceptio-Marie." [1])

Ook op de cancellerie des graven van Gelre was het feest der Ontvangenis van O. L. Vrouw ten jare 1327 nog niet in zwang: want de 8ste December werd toen in drie oorkonden er aangeduid als „des Dinsdaghes na Sinte Nicolaus-daghe." Doch Reinoud hertog van Gelre gebruikte den 8sten December 1346 de dagteekening: op Onser Vrouwen dach Conceptio." [2])

Negen jaren vroeger wordt het feest ons reeds in Deventer vermeld. De eerste *Cameraars-rekening* dier stad, loopend over het jaar 1337, gebruikt het als dagteekening voor een post, die valt tusschen St Marten en Sint Thomas: „Reynero Reyneri die Conceptionis Marie XII lib. (I bl. 24.)

Maar de cancellerie van Utrechts bisschop won de voorhand, toen zij op 9 December 1327 neerschreef: „In crastino Conceptionis beate Marie Virginis. [3])

Toen werd het feest van Maria's Ontvangenis voorzeker ook in den Dom van Utrecht gevierd. Doch gelijk het voorheen was gegaan met het feest van O. L. Vr. Geboorte, dat, al was het sinds lang in viering, eerst onder paus Innocentius IV den luister van een octaaf ontving, zoo ging het, althans in het bisdom Utrecht, ook met het feest van O. L. Vr. Ontvangenis. Na een wijle hier te zijn gevierd, werd het,

---

[1]) v. Mieris, *Charterboek der graven van Holland*, II, bl. 369, 627, 644, 805.

[2]) Nijhoff, *Gedenkwaaadigheden*, I n⁰ 215, 216, 217 en II n⁰ 22.

[3]) Muller, *Registers en Rekeningen*, I n⁰ 145.

te midden ongeveer der veertiende eeuw, tot hoogeren rang verheven. Getuige het oudste Necrologium dier kerk, bewaard in het rijks-archief te Utrecht.

Onder F. VI Id. Decemb. vinden we daar eerst de oude beschikking, welke luidt: „Festum Conceptionis Beate Marie; ad quod dantur triginta solidi." Dan volgt de jongere verordening, welke het feest tot hoogeren rang verhief. Ze wordt in haar geheel hier medegedeeld.

Item adhoc festum Conceptionis Bte Virginis et octave ejusdem festi solemniter et per octavam ipsius, sicut in festo Assumptionis ejusdem Virginis hactenus fieri consuevit in ecclesia nostra, in divinis offciis celebrabitur, sic quod thesaurarius pro tempore in candelabris eburneis luminaria tria, que „stallich" et „ballich" et alia in festo et octava predictis et infra octavam, secundum ecclesie nostre consuetudinem ministrabit; quorum occasione vigintiquatuor solidos nigrorum habebit de pecunia infrascripta. Concanonici nostri in eisdem festo et octava officium peragent, prout in summis festivitatibus est consuetum; et ad singulas horas festi et octavarum predictarum, videlicet primas vesperas, completorium, matutinas, primam, tertiam, Missam, sextam, nonam, secundas vesperas et completorium, preter illud quod hactenus dari consuevit, dantur in choro presentibus prelatis, canonicis et dormitorii, imperii prebendariis, octo solidi et chorisociis duo solidi dicte monete, ebdomadario, presbytero canonico et choro providentibus in primis vesperis cuilibet duodecim denarii, necnon eisdem in matutinis, Missis et secundis vesperis tantum, canonicis Epistolam et Ewangelium legentibus tantum. subcustodi ecclesiam ad hoc festum debite ornanti, campanario debite majora cymbala ecclesie moventi et rectori scolarium scolares ad chorum exhibenti, cuillibet predictorum duodecim denarii. Presentes tantum hic reputantur dumtaxat, qui divinis horis predictis interfuerint in principio, medio et in fine et corporaliter, sicut in matutinali pecunia est statutum: et que hora pretermittatur, pro illa nichil dabitur. Item infra octavas dicti festi singulis diebus, canonicis, chorisociis, dumtaxat presentibus, ut predictum est, ad primam, Missam, nonam, qualibet hora predicta canicicis tres solidi et sociis sedecim, ebdomadario, presbytero sex denarii et cuilibet ministrorum altaris duo denarii dabuntur, si Missam in choro celebraverint et non aliter,

sic quod ille cui ratione officii assignatum est nihil de hoc assignato capiet, nisi per se vel alium idoneum ministraverit, et si ministraverit, assignatum capiet et nichilominus suam portionem de communi. Et iste presentie recipiende sunt, sicut prescriptum est de festo et de octava. Et si hoc festum dominica secunda Adventus venerit omelia dominice sequenti nocte legetur. Summa decemseptem librarum duodecim denariorum nigrorum de hoc festo facit duodecim libras, quindecim solidos et novem denarios bonorum.

Voor 1387 moet deze verordening daar geboekt zijn. Het handschrift zelf getuigt dit. De waarheid straalt in het oog, als men op C. Calend. August. de doodsvermelding van bisschop Folker vergelijkt met die van Gijsbert v. Walenborch op E. 2 Kalend. Septemb. (Zie Bijlage).

Doch meerdere kleine gegevens wekken het vermoeden, dat reeds onder den kloeken bisschop Jan van Arkel, omstreeks het midden der 14e eeuw, het feest van Maria's Ontvangenis te Utrecht tot zijn hoogen rang opklom.

3 Juni 1901. J. H. HOFMAN.

BIJLAGE.

Het oudste doodenboek uit Utrechts Domkerk, dat voor ons behouden bleef, behoort gewis tot de zeer merkwaardige handschriften.

In eersten aanleg gelijkt het een kalender met zijn gewone feesten, doch is nader ingericht, om op de betrokken dagen het overlijden der onderscheiden weldoeners van de Domkerk en hunne stichtingen in het kort te vermelden.

Het brengt ons in het midden van het volle leven der hoogere geestelijkheid van het bisdom: het doet

Utrechts kerk voor ons herleven, zooals zij te dien tijde in den Dom zich vertoonde. We mogen er putten aan de zuivere bron, die daar welt, gelijk ze placht te doen in de tweede helft der 14e eeuw.

Mag u het boek, dat in het rijks-archief op de Drift wordt bewaard, zelf opslaan, dan vindt u voorin op het schutblad bemerkt: „Uit het eind der 14e eeuw en vervolgens bijgeschreven tot in den loop der 15e." Zoo is het inderdaad. We meenen dat het de moeite loont, dit nader aan te toonen.

Dit boek, schoon het oudste der nog overlevenden, is echter niet de eerstgeborene. Blijkbaar bestond er eens een oudere broeder, die, toen hij ter ruste ging, aan den jongere zijne dingen overdeed, onder verwijdering van hetgeen had uitgediend. Zulks moet geschied zijn in of voor 1386. Want tot dit jaar loopt de eerste hand door, die, door haar staande letter en zorgvuldig schrift kenbaar onderscheiden, het boek in zijn geheel aangelegde en bij elken dag genoegzame ruimte open liet voor latere aanvulsels.

Deze aanvulsels nu, door het schrift zelf kennelijk in 't oog vallend, vangen aan in 1387. Vóór dit jaar alzoo bezat dat boek zijn zelfstandig leven. De bewijzen zijn, meen ik, afdoende.

'k Sla het werk op eerst bij *C. Kalend. August.*. Daar vindt u: „Anno Domini MCCCLXXXVI obiit reverendus pater dominus Folkerus episcopus Gybeletensis"... Dit is blijkbaar nog schrift van de eerste, oorspronkelijke hand, die dus reikte tot in de tweede helft van 1386, ofschoon niet veel verder. Want als u opslaat bij *E. 2 Kalend. Septemb*, dan leest u daar: „Obiit anno Domini MCCCLXXX septimo Gisebertus de Walenborch scolasticus et concanonicus noster"...

Dit schrijft is blijkbaar van de hand eens vervolgers, die dus zijn werk begon in 1387.

Ten slotte nog deze bemerking. 't Is mogelijk, dat de eerste hand, die het boek in zijn geheel aanlegde, nog vele jaren daarna ook de aanvulsels bijschreef en in de soort van schrift zich goed gelijk bleef. Is dit laatste aannemelijk, dan wordt het eerste zelfs waarschijnlijk: want een dergelijk werk wordt gemeenlijk eerst ondernomen, als een jonge man de sterke borst ervoor kan zetten. Zoo zou het aanvangsjaar allicht kunnen opklimmen tot dicht bij het midden der 14e eeuw. Maar eigenlijke bewijzen hiervoor ontbreken.

J. H. H.

Bisschop FREDERIK VAN BLANCKENHIEM.

Wie in Arends *Algem. Geschied. des Vaderl.*, II. II bl. 538 heeft gelezen 't geen de schrijver daar geeft als de slotsom der levensschets van den *in 't hoofd* hier genoemden kerkvorst, doet voorzeker wijs, als hij ook kennis neemt van het volgend getuigenis, dat de stad Utrecht van dienzelfden bisschop gaf:

Des Manendages nae Victoris (= 11 Octob.) 1423. (Die) onse genedige lieve here van Utrecht was, here Vrederic van Blanckenhem, is gestorven; des ziele Got ontfermen wil: want hij ons een eerber, wijs ende vroom heer geweest heeft in sinen tijden. Daerom sel men hier enen nywen bisscop ende heer tot sinen tijden kiesen na der ouder gewoenten; daer vaste voel bede(n) van groten heren ende versueks omme geschien ende te wezen plegen. Hieromme.... (niet verder ingevuld).

(*Buerspraeckboek* der stad Utrecht, bl. 201.)

J. H. H.

ZUTPHEN.

Geschiedenis der R. K. Gemeente na de Reformatie.

Veelvuldig, talloos, zouden we haast zeggen, zijn thans nog (1887) de bewijzen, welke ons overtuigend aantoonen, dat Zutphen, vóór de Reformatie, eene zeer bloeiende kath. gemeente geweest is. De grootste en schoonste monumenten der stad getuigen van den godsdienstzin en van de naastenliefde welke ons voorgeslacht bezielde. De St. Walburgiskerk, de Broederen- en St. Janskerk, Bornhof, het Oude en Nieuwe Gasthuis, het Burgerweeshuis, de St. Antonie groote en kleine broederschappen enz., brengen ons dat roemrijk verleden voor den geest. De bouwvallen en de nog gespaarde deelen der vele kloosters, welke Zutphen bezat, en de namen van nog meerdere, die spoorloos zijn verdwenen, leveren daarvan mede bewijs.

Hoe zeer de Hervorming in Zutphen ingang vond en hoe zij hier haren troon vestigde, zullen wij niet nagaan, maar meenen wij alleen hieruit reeds te mogen opmaken, dat in 1600 slechts eene kleine kudde, zonder herder en schaapsstal, overbleef.

Eenig denkbeeld van den toestand, waarin de Katholieken destijds in Zutphen verkeerden, geven ons de volgende uittreksels uit het Resolutiënboek van het stadsbestuur.

Resolutie van 22 Juli 1591. Den kerkmeesters aangezegd de altaren met ordre af te breken.

Resolutie van 26 Juli 1591. De misboeken in de groote kerk en in de kloosters zijnde, in de raadkamer te brengen ten fine van verkooping.

Resol. van 3 Maart 1606. Condemnatie van Hendrik van Vorden, om, wegens het doen van missen, doop, trouw enz., binnen 24 uren, ingevolge ordre van den Hove, de stad en 't schependom en voorts de geheele provincie te ruimen. (De balling werd later deken van Oldenzaal een ijverig priester.)

Resol. van 7 Oct. 1607. Bij publicatie te verbieden alle heimelijke bijeenkomsten, 't doen en hooren der Misse, 't doopen door mispapen en trouwen door dezelve eer en alvorens zulks in de kerk zal geschied zijn, bij poene van 50 goudguldens.

Resol. van 22 Juni 1608. Door de predikanten ter kennis van den raad gebracht, dat zekere Wolbertz, zonder proclamatie getrouwd, zijn kind door een mispaap zou hebben laten doopen.

Resol. van 4 en 5 Mei 1610. Klagte wegens het zegenen bannen, doopen en Misse doen „doer de Pape" 't zelve hem serieus verboden.

Ofschoon het zeker is dat de weinige verstrooide Katholieken, ondanks de steeds voortdurende strenge vervolging, niet van alle geestelijke hulp en troost verstoken bleven en ten minste van tijd tot tijd door wereldsche geestelijken en door de paters der Sociëteit van Jesus, aan wie de missie ook in deze streken mede was toevertrouwd, werden bezocht, bemoedigd, onderwezen en van de H.H. Sacramenten voorzien, kan toch ook als zeker worden aangenomen, dat eerst in 1617 door deze laatsten hier wederom eene vaste statie werd opgericht. Van dien tijd af doen wij dus de herstelling der katholieke gemeente dagteekenen.

Volgens de nauwkeurige lijst der priesters, die in Zutphen werkzaam waren (*Archief van 't Aartsb.* D III blz. 284 enz.) van den Z.Ew. Z.gel. heer A. van Lommel, welke wij ook in 't vervolg tot leiddraad nemen, was de eerste alhier inwonende priester S. J.

THEODORUS DE WEESE 1617—1623.

Geb. te Nijmegen 6 Juni 1587; Jes. gew. 4 Jan. 1609 te Doornik, pr. gew, in 1615 te Zutphen 1617—1623; voorts te Utrecht alwaar † 7 Aug. 1629.

Arch. D 4 blz. 282 wordt onder de plaatsen waar Regulares et Patres S. J. werkzaam zijn genoemd: „anno 1623 Zutphaniae: unus Pater Societatis cum socio, etsi recesserit propter persecutionem,"

Vgl. *Arch.* D 17 blz. 470. „Habent nihilominus Sutphanienses senem quemdam sacerdotem, qui in necessitate ipsis servit et alium quemdam Juniorem. (Descriptio status enz. van Rovenius).

Onder de strenge vervolging, welke destijds vooral in Zutphen heerschte, heeft deze jeugdige missionaris niet zonder gevaar en vooral niet zonder veel moeite en inspanning de grondslagen der nieuwe gemeente gelegd, Evenals zijne opvolgers vond hij beurtelings bij eenige der voornaamste families verblijf en schonk daar, aan degenen, die men in stilte kon bijeenbrengen, de troostmiddelen van onzen H. Godsdienst. — Th. Wesius en Th. Tackius bezochten en bedienden ook dikwerf de geloovigen van Doesburg, totdat omstreeks 1628 zich daar een missionaris vestigde. (*Arch.* D III blz. 104).

Opvolger van Th. de Weese was:

THEODORUS TACK 1624—1628.

Geb. te Oosterhout bij Breda in Sept. 1571; Jes. gew. te Doornik 23 Sept. 1595; pr. 16 Jun. 1601, van 1624—1628 te Zutphen. Hij stierf te Doesburg, aan eene ziekte, welke hem op weg overviel, ten huize van den heer Wilh. Baerken den 22 Nov. 1629.

P. A. v. Lommel schrijft van hem (*Arch.* D. VI, blz. 233.

Voor zijne intrede in de societeit, had hij in zijne geboorteplaats de lagere studiën aangevangen, te Delft voortgezet en voltooid te Leiden; in laatstgenoemde stad bestudeerde hij ook eenigen tijd de rechten en later ook te 's Hage gedurende twee jaren. Van 's Hage begaf hij zich naar Douay, alwaar hij zich bijna drie en een half jaar op de theologie heeft toegelegd. Door Georgius Duras werd hij te Douay in de Orde opgenomen en als nieuweling naar Doornik op bovenvermelden datum gezonden. Voor zijne komst in de Holl. missie. leerde hij onder andere vakken zeven jaren lang de Grieksche taal en was hij twee jaren de tweede persoon of minister in 't collegie van Maastricht.

Als missionaris Ao. 1608 naar Holland gezonden stichtte hij in genoemd jaar eene statie te 's Hage, die na vele jaren kerkgebouw en pastorie bekwam, tusschen de Juffrouw-Idastraat en de Nobelstraat, alwaar thans het venduhuis der notarissen is. Betrapt op uitoefening van priesterlijke bediening, werd hij in Aug. van 1623 te 's Hage gevangen, gekerkerd en niet ontslagen voor Juni van 1624. Alstoen gebannen, begaf hij zich Utrecht, alwaar hij echter zeer kort werkzaam was; dewijl hij nog in 1624 als opvolger van Th. de Weese te Zutphen is opgetreden. Te Zutphen en in de omstreken is hij als missionaris blijven arbeiden, totdat hem bij gelegenheid van een uitstapje te Doesburg de dood is overvallen. Zijn stoffelijk overschot werd bijgezet in het priestergraf der kerk van het Franciscanessen of S. Elisabeths-klooster te Huissen bij Nijmegen . . . . ."

Van dezen missionaris schrijft de visitator Guilielmus Bauters in zijn verslag van de visitatie der missie S. J. in Holland in Aug. 1628 den nuntius te Brussel aangeboden: (*Arch.* D. VI, blz. 245):

„Hic unus, isque solus de societate est sacerdos, qui et antiquissimus est in Hollandia operarius, et saepe periculis objectus, non semel etiam captus pro fide, magna sanctitatis opinione, ducentos circiter in civitate format; et vicinis pagis, Daventriam usque, subinde quantum pericula permittunt, operam suam dispendat."

Deze alleen en ook de eenige priester van de societeit, daarenboven de oudste arbeider in Holland, dikwerf aan gevaren bloot

gesteld, meer dan eens zelfs voor het geloof gevangen, staande in hoogen dunk van heiligheid onderwijst in de stad omstreeks tweehonderd geloovigen, en wijdt ook nu en dan zijne zorgen voor zoover de gevaren het toelaten, aan de naburige dorpen tot aan Deventer toe.

De opvolger van Theodorus Tak was:

GUILIELMUS DE JONGHE 1628—1644.

Geb. te 's Hage 25 Nov. 1587 Jes. gew. 1 Sept. 1607, pr. 18 Maart 1618. Nadat hij van 1619 te Zierikzee werkzaam was geweest kwam hij alhier Ao. 1628 en bleef tot † 26 Nov. 1644.

Missieverslag van Rovenius (*Arch.* D. XVIII blz. 40.) Sutphaniae collegiata ecclesia plane extincta est, Laborat illic unus ex Soc. Jesu, cum uno ex clero Saeculari, cui aliquando alius succurrit. Viget illic persecutio; Sunt communicantes circiter septenginti (1642).

In 1644 kreeg G. de Jonghe een opvolger in:

REMIGIUS SIJBOONS 1644—1646.

Geb. 11 Febr. 1609 te Brugge, pr. in 1635; Jes. gew. 10 Oct. 1636; alhier 1644—1646; sedert op verschillende plaatsen werkzaam en † 7 April 1672 te Alkmaar.

Onder deze beide ijverige priesters schijnt het getal der geloovigen weinig te zijn toegenomen, en dit werd ook bijna onmogelijk gemaakt door de strenge vervolging, welke steeds voortduurde. Bovengenoemde Pater Bauters zegt, dat in den Paaschtijd van het jaar waarin hij de visitatie deed, 1627, de placaten opnieuw waren afgekondigd en zoo streng werden gehandhaafd, dat hij vreesde, dat de Katholieken den moed zouden verliezen en zoo er geen verbetering kwam langzaam

zouden verminderen. Niet dat de ouderen van dagen zouden afvallen, maar omdat de jeugd in de Christelijke leer niet genoeg werd onderwezen en de scholen bezocht waarin meesters, de nieuwe leer toegedaan, gedwongen waren den ketterschen catechismus voor te lezen. Noode werden de kinderen aan die scholen onttrokken, èn om de kosten, èn om de gevaren die daaruit konden ontstaan. (*Arch.* D. VI, blz. 242).

Dit verklaart eenigzins den ongunstigen toestand, waarin de opvolger van R. Sijboons optrad. Deze was:

LAMBERTUS STRIJP 1646—1657.

Geb. te 's Bosch 9 April 1608, Jes. gew. 10 Maart 1631, pr. 15 Oct. 1642; alhier 1646 † 15 April 1657. In de Relatio visitationis R. P. Thomae Dekens provialis prov. Flandro-Belgicae S. J. Ao. 1656, wordt van Zutphen het volgende vermeld:

P. Lambertus Strijp, plures jam annos hic durat in ardua missione in qua nec minima apparet umbra libertatis obtinendae. Sedet ergo domi assiduus per diem et sacris se studiis et oratiotibus sustentat vir religiosus. Habet pastoralia; conciones habet dominicis et festis et saepe alias; sed non conveniunt nisi 20—30 ob pericula et quia inter se dissident Catholici. Persecutiones hic maximae. Partim ex reditu partim eleemosynis accipit annue *fl* 700. Domos habet 14, id est familias proscipuas, in quibus per vices hospitatur et sacra obit. (*Arch.* D. III, blz. 76.

De heer Frederiks heeft uit 't Zutphensche Burgerboek aangeteekend:

Resol. van 16 Mei. 1653: Alle Mennonisten, Papisten en andere gezinden, van buiten inkomende en het burgerrecht begeerende, zullen de gerechtigheden betalen.

'Tontburgeren die weder Roomsch zijn geworden 19 April 1669, 15 Dec. 1669, 19 Febr. 1679, 13 Juni en 17 Sept. 1681, 29 Jan. 1716.

Toen P. Strijp den 15 April 1657 overleed, werd zijn voorganger zijn opvolger:

REMIGIUS SIJBOONS 1657—1664.

Deze was intusschen op verschillende plaatsen werkzaam geweest en het laatst te Utrecht, waar hij bij P. Bonte inwoonde en dezen in zijne ziekte behulpzaam was. (*Arch.* D. III, blz. 80).

Na hier nogmaals ongeveer zeven jaren gearbeid te hebben, vertrok hij als algemeen noodhulp naar Amsterdam en werd opgevolgd door:

JUDOCUS VAN DER MEERSCH 1664—1670.

Geb. te Meenen in West-Vlaanderen 24 Jan. 1624, Jes. gew. 30 Sept. 1643, pr. gewijd 19 Maart 1657, verliet Zutphen na hier zes jaar werkzaam te zijn geweest en † 17 Dec. 1674 te Kortrijk. Deze schijnt een afstammeling te zijn geweest uit het oude geslacht der v. d. Merschen, dat weleer onder den stadsadel van Zutphen eene invloedrijke plaats innam, en reeds in de 14e en 15e eeuw aan Raad en Schepenbank onderscheiden leden schonk,[1]) alsook aan de Nieuwstadskerk een pastoor. Johan van den Mersche, die minstens van 1429—1449 haar bediende.

Nog in lateren tijd moeten de edele harten onder de v. d. Meerschen talrijk zijn geweest. In de tweede helft der 17 eeuw heeft dit geslacht vier zijner zonen onder de ridderlijke schaar volgelingen van den H. Ignatius aan te wijzen, den stichter van de Gorcum-

1) In de naamlijst der Schepenen noemt Mr. Tadama 1379 en volg. Johan van den Mersche, 1398 enz. Evert van den Mersche, 1420 enz. Herman van den Mersche 1423, enz. Evert van den Mersche.

sche statie, den hooggeprezen pastoor van Delft, tevens overste der zendelingen, den pastoor van Bolsward en den pastoor van Wijtgaard, die daar slechts drie jaar in bediening bleef, in 1664 naar Zutphen vertrok en hier tot 1670 de herderlijke functies waarnam. *(Arch.* D. III, blz. 347.)

P. Aug. Claissonne S. J. missionaris in de graafschap Zutphen vermeldt in zijn getuigschrift Ao. 1670 naar Rome opgezonden. *(Arch.* D. II. blz. 476.)

Veni Zutphaniam mensis Dec. 13 die anni 1667. Cum vicaria opera turbatis bello temporibus episcopi Monasteriensis, administrasset etiam stationem hanc missionarius Soc. Jesu, Zutphaniae residens: pr. Judocus van der Mersch, qui profugis nobilibus ac rusticis, Zutphaniae tenente bello, constanter et fideliter suis adstiterat.

De kerk van Zutphen bezit een erf onder Vorden Roordink genaamd, waarvan de pastoor de huurpenningen ontvangt. Ofschoon het juiste tijdstip nog niet is gevonden, waarop dit goed tot onderhoud van den pastoor werd geschonken, schijnt toch de veronderstelling niet gewaagd dat P. Lamb. Strijp daarvan reeds het genot bezat, en dat hierop de boven aangehaalde woorden slaan: „*Partim ex reditu* partim eleemosynis accipit annue *fl* 700," Daar er in 1665 op dat goed nog eenige schulden kleefden en de beheerder destijds Jhr. Joostten Grootenhuis, daarvan afdoening verlangde, werd tusschen hem en P. van den Meersch eene overeenkomst gesloten, zooals breedvoeriger wordt vermeld in de geschiedenis van het Roordink in ons archief berustend.

Tot het vaste inkomen van den missionaris te Zutphen behoorde destijds ook de intrest ad 5 pct. van *f* 3000, opbrengst van de Averdijcksmate onder Doesburg, zooals blijkt uit de volgende stukken:

Copia. Wij willem Baerken in Cunera Kunis echteluijden bekennen voer ons en onsen nacomelingen dat wij deuchtelick schuldich sijn an Paul Remijs (ongetwijfeld Remigius Sijboons) off toner deses de summa van twee duisent daler die wij gelaeft hebben, en gelaven mitz desen jaerlixs en alle jaer to verhantgelden met vieff van het hondert, vrij gelts sonder enige cortinge, maekende int jaer hondert daler, daer van het eerste jaer pensioen verschienen sall op nije jaer 1647, waer voer wij verbonden hebben en verbinden in craft deses onse personen en goederen onder submissie van allen Heeren Hoven en gerichten, sonderlingh den Have Provinciael van Gerlant met renunciatie van alle Exceptien, utfluchten, relevementen en beneficien van rechte desen enichsins contrairende, principalick den rechte seggende dat generale renunciatie van geener werden is ten zij dat speciael voergae. Alles sonder argelist ten waren oerkonde is deze obligatie bij ons met eijgener Handen en Christelieke namen ondertekent, en besegelt. Actum Doesborch den X^en^ Januarij 1646 olden Stijll.

N.B.: Et quidem bene notandum, dat de helfft hiervan voermaels door zeeckere handelinge of accoort is affgelost off betaalt. In dorso stond geschreven:

Copia van de Obligatie ten versovck van Paul Remis gegeven in voldonungh van Averdickermaet.

N.B.: Zijnde dit all to zaemen geschreven door mijn Over-Groot-Vaeder de Heer Wilhelm Baerken Zaal^r^.

Van Dr. Wessel van Eyl berust in ons archief de volgende:

Notitie wegens seker capitael groot vijftien hondert guldens door de erfgenamen van wijlen de heer Peter Canisius Baerken aan de Zutphensche geestelijkheijd verschuld.

Uijt een missive van heer Willem de Jonge van den 16 April 1644 consteert dat alle de parceelen overgelaten zijn aan Jonkheer Grotenhuijs uijtgesondert de Averdijksmate. Staet te bemerken, dat onder die parceelen na gedagten mede begrepen sal zijn 't Erve Roordink in Vorden, en 't stukje land in Veluen op de naem van de familie van Haek tot Zutphen staende, de quo informandum.

Deze Averdijksmate omtrent Doesborg gelegen volgens eene specificatie van dien in een brief van de heer R. G. Seijkes de

dato den 25 Nov. 1605 tot Doesborg geschreven vervat in den jaare 1646 is verkogt door heer Paul Remis aan de heer Wilhem Baerken tot Doesborg voor een somma van drije duisent guldens en twee Rozenobels volgens coopcedulle van den 9 Jan. 1646, waarvan den 10 Jan. 1646 een obligatie is gemaeckt ten profijten van heer Remis door de heer Willem Baerken en zijn huijsvrouw, waarvan de renten sullen lopen tegens vijff ten hondert en 't eerste jaar vervallen zijn op Nieuwjaar 1647 te voldoen met hondert vijfftig guldens.

Hierover als wanneer de cessie door coper van verkoper wierde geeijst enig different en bedenken gevallen, als off dit parceel te goed coop ware verkogt, en dat also dit tegens afspraek kenbaar was geworden, door sommige van de voornaamste Zutphense Catholijken, sulx qualijk ware genomen, en aan den verkoper verweeten, dat sig van UEd. heeft laten bedriegen (gelijk zij seijden) en sulx wel op een brief van de heer Willem Baerken van den laesten Maart 1646 oud stiel — door verkoper uijt Amsterdam den 2 April 1646 geantwoord, dat niet voornemens was den coop te breken, of opdragt te verweigeren maar om voor te houden de vrienden tot Zutphen te willen helpen stillen, en dat sal last geven dat de cessie geschiede na behoren, dog met bede op 't stilste, welk transport ook is gevolgt. — Dog so naderhand wierde bevonden dat het voorn. parceel voor allodiael verkogt Lheen ware voor den huijse Berg is daarover geconvenieert tussen de heeren Franciscus de Haese als successeur van de heer Paulus Remigius en mede als bevolmagtigt en last hebbende van zijn Heer en Meester voor sig selve alsmede voor zijn verdere successeurs en nakomelingen ten eenre, en de wedue en gezamentlijke kinderen van wijlen de heer Willem Baerken ter andre zijde binnen Doesborg den 2 Sept. 1595 op conditie, dat de wed. Baerken nog sal genieten eene som van seshondert ses en taghentig guldens sestien stuivers welke dan ook den 29 Janu. 1697 is betaelt en voldaan. L. S.

Dus blijven erfgenamen kinderen Baerkens suiver verschuld aan de Zutph. Heeren *f* 1500.

Lopende als nu tegens 3½ percent zijnde 't laeste jaar rente op Nieuwjaar 1767 vervallen voldaan in Decemb. 1766.

1768 den 26 Januari heeft mr. W. van Eijll als daartoe bij acte van volmagt, den 14 Januari 1768 tot Zutphen door de heer Hermanus Schouten gepasseert tot Doesborg ten huize van de heer Berckevorst uijt handen van Christiaan Ookhorst en Gerrit Jan Brink als voogden over de onmundige kinderen van wijlen de heer P. C. Baerken dit capitael ad vijfftien hondert guldens

ontfangen met 't laeste jaar rente van dien ad twee en vijfftig guld. tien st. waarvan quitantie heeft gepasseert en de volmagt overgegaen.

Deze beide stukken luiden als volgt:

COPIA.

Den 26 Jan. tegens ontvangs der penningen aan 't huijs van de heer Beukevorst tot Doesborg overgegeven aan de daarin benoemde:

Bekenne ik ondergeschreven ontfangen te hebben uijt handen van monsieur Christiaan Ochorst en monsieur Gerrit Jan Brink als voogden over de onmundige kinderen van wijlen den heer heer Petrus Canisius Baerken eene Capitale somma van vijfftien hondert guldens nevens 't laeste jaar rente van dien ter som van twee en vijfftig guldens tien stuivers tot afdoening van een schultbekentenis door wijlen den heer Willem Baerken en dessels Ehevrouw Cunera Canis den 10 Januari 1600 sess en veertig afgegeven, en door wijlen den heer Petrus Canisius Baerken den 28 Juli 1767 gedenuncieerd, verklarende, dat voorseide schultbekentenis door desen word gecasseert en gedood, hiervan ten vollen quiteerende bij dezen, en voor alle namaningen caverende. Alles onder verband en submissie als regtens S. H. L. Ter waerheijds Oijrcond heb dese eijgenhandig getekent binnen Doesborg den 26 Januar 1700 aght en sestig.

onderstond

W. VAN EIJLL.

1768 den 26 Januar. ontfangs der penningen overgegeven aan Christiaan Ockhorst en Gerrit Jan Brink.

Verklare ik ondergeschreven Hermanus Schouten als successeur van wijlen den heer Paulus Remigius, en missionaris in de Rooms Catholijke gemeente tot Zutphen bij desen te authoriseeren te institueren en volmagtig te maken, sulx doende cragt ende mits desen den heer en mr. Wessel van Eijll kerckmeester der Rooms Catholijke gemeente van Zutphen, om ten mijnen behoeven en voor mijn bekenning te ontfangen uijt handen van mevrouwe de wedue van wijlen den heer Petrus Canisius Baerken eene somma van vijfftien hondert guldens ad 20 st. 't stuk nevens het laeste iaer rente van dien, herkomende wegens een resteerende halfscheijd der coopspenningen van de Averdijksmathe, ingevolge schuldbekentenis daarvan ten behoeve van gemelten mijnen antecesseur

de heer Paulus Remigius en zijn successeurs op den 10 Januar. 1646 door wijlen de Heer Willem Baerken en desselfs Ehevrouwe Cunera Canis afgegeven, met volkomen magt, omme die voorsz. schuldbekentenis te casseeren en te dooden, voor 't gemelte capitael en rente te quiteeren, en voor alle namakingen te verbinden zijns constituantens persoon en goederen na regten, voorts daaromtrent alles te doen en te laten geschieden 't geen hij constituant selfs present zijnde, soude kunnen en moeten doen, alles onder de clausulen van ratihabitatie, indemnisatie gelijk sulx na regten behoort S. H. L.

Ter waerheijds Oijrcond heb dese eijgenhandig getekent en met mijn cachet bekragtigt. — Actum Zutphen den 14 Januari 1700 aght en sestig.

onderstond

(L. S.) HERMANUS SCHOUTEN.

De opvolger van P. Jud. van der Meersch was:

ADRIANUS VAN HEULEN 1670—1673.

Geb. te Kortrijk 16 Oct. 1634, Jes. gew. 28 Sept. 1656, pr. gew. 18 Sept. 1666 † 24 Sept. 1679 te Oudenaarden.

Volgens mr. R. W. Tadama (*Geschiedenis der stad Zutphen* bl. 248) had de Fransche koning Lodewijk XIV den oorlog verklaard aan de Republiek der Vereenigde Provinciën, en was met een machtig leger over den Rijn getrokken. Nadat verschillende steden zich zonder slag of stoot hadden overgegeven, moest Zutphen, voor overmacht bukkend, daartoe ook besluiten. Den 25 Juni drongen de Franschen de stad binnen en namen het bestuur in handen. Bij de capitulatie was aan de burgers de vrije uitoefening van hunnen godsdienst toegestaan. Op den 30 Juni (blz. 257) werd de Groote Kerk door de Roomschgezinden wederom ingenomen en gewijd. Gedurende de bezetting der Franschen schijnt in Zutphen wederom voor het

eerst voor de H. bediening behoefte aan een tweeden priester te zijn ontstaan. Als socius of als kapelaan van den missionaris van Heulen trad op: (*Arch.* D. X, afl. 1, blz. 88.)

MARTINUS GAILLARD 1672—1673/4.

Geb. te Amsterdam 18 Nov. 1635, Jes. gew. 28 Sept. 1655, pr. gew. 20 Sept. 1669. Hij stierf 13 Jan, 1680 op den „Kolk" in Zalland en is begraven in het familiegraf der van „Oldeneelen." in de dorpskerk van Heino.

Vroeg in het voorjaar van 1674 begon Lodewijk XIV, daartoe door den gelukkigen veldtocht van den prins van Oranje en den afval zijner bondgenooten genoodzaakt, zijne troepen terug te trekken uit de veroverde provinciën Gelderland, Utrecht en Overijssel. Den 30 April verliet de commandant van Zutphen markies de Montauban de la Tour met zijne troepen in de beste orde de stad, begeleid door de burgemeesters, gemeentslieden en burgers. Bij de overeenkomst tusschen Montauban en de magistraat der stad, den 26 April gesloten, verbond zich de laatste, onder meer geheele amnestie te zullen verleenen voor alles wat gedurende de Fransche bezetting was gedaan of gezegd. Dat de huwelijken door de Roomsch Katholieke priesters gedurende dien tijd gesloten, voor wettig zouden worden gehouden; dat aan de Roomsch Katholieken geene hoogere belastingen zouden worden opgelegd, dan aan die van andere gezindheden, en dat hun de vrijheid van godsdienstoefening zoude worden gewaarborgd, op dien voet als te Amsterdam en elders in Holland plaats vond, enz. (Tadama 257 en 258.)

Ten gevolge der Fransche bezetting en deze over-

eenkomst werd de toestand der Katholieken in Zutphen aanmerkelijk verbeterd. In het verslag van de „Missio S. J. Gallo-Hollandica" anni 1672. (*Arch.* D. I. blz. 262) lezen wij:

„Vele of afgedwaalde of koude Katholieken, die, uit vrees voor de vroegere vervolging hun geloof hadden verloren, vertoonden zich uu openlijk als ijverige Katholieken. De belijdenis der zonden, sinds vele jaren uitgesteld, werd weder moedig afgelegd. Vele huwelijken volgens den ketterschen ritus aangegaan, werden afzonderlijk volgens den Katholieken ritus opnieuw ingezegend. Door twist gescheiden bloedverwanten werden verzoend. Zelfs enkelen die van het geloof waren afgevallen keerden tot den schoot der Kerk terug; ofschoon nog velen in de dwaling bleven volharden uit vrees voor de Joden."

Nog wordt door Tadama blz. 257 verhaald, dat Montauban de capitulatie handhaafde en als bewijs voert hij aan dat in 1678 een pastoor, twee Roomsch gezinde jonkers, en een doctor, die zich opwierpen als gedeputeerde der graafschap, door tusschenkomst der Fransche autoriteiten werden afgezet. Of deze pastoor Adr. van Heulen is geweest, is mij niet gebleken, maar zeker is het, dat hij in dat jaar is vervangen door

ENGELBERTUS BERNAERTS 1673—1676.

Geb. te Brussel 27 Dec. 1636, Jes. gew. 27 Sept. 1653, pr. gew. 24 Sept. 1667, † te Vianen 18 Mei 1693.

Of onder de voorwaarden der overeenkomst, den 26 April bij het vertrek der Franschen gesloten, ook behoorde dat de Katholieken wederom de Groote Kerk moesten verlaten, is mij evenmin gebleken, maar ik voelde mij geneigd, dit aan te nemen bij het lezen van het volgende huurcontract (waarvan het origineel in ons archief berust) dat den daaraanvolgenden dag werd gesloten.

Op heden dato onderschreven heeft Lodewijk Berchius als last ende machthebbende van Burgemeister Hendrik Johan de Ruiter verhuirt als hij verhuirt mits desen an Jr. Willem Veer, doctor Johan Vos, Hendrik Backer Jurriën Sluiter, als macht ende ordre hebbende van de Catholijcke gemeente deser stadt Zutphen sijn Ed. behuisinghe ende woninghe alhier in de Beukerstraete gelegen op 't hoeck van 't Hackforts steechjen, naest het huis daer tegenwoordich vrou Willinx in woont. Ende sulx om het selve huis to gebruicken tot den godtsdienst ende vergaderinghe van de Catholijcke gemeinte, ende dat voor den tijt van een jaer, beginnende op den 1 Meij 1674 ende eindigende op den 1 Meij 1675. Waerinne den voorn. custer Berckhuis het achtercamertjen ende daerboven sijnde opcamertjen sal gebruicken tot sijn woninghe om het voors. huis ofte karcke te bewaeren, te reinighen ende te bedienen, voor welcke woninghe ofte behuisinghe de Catholijcke gemeente sal betalen een somme van seventich caroli gulden. End' 't selve huis van inquartijronghe end' andere lasten bevrijden. End' sal d'heer Burgemeister Ruiter hetselve huis dack glas end' venster dichte leveren, ofte hetselve bij de huirders gemaeckt ende gecort worden an de huirpenn. die 't selve huis bij verlatinghe sullen restituijren in sodanighe forme als het haer gelevert is.

In oircunde der waerheit hebben contrahenten qq. deze huircedule geteeckent binnen Zutphen den 27 April 1674.

WILLEM VEER TOT BRAMLL.
JOHANN VOS. qq.
HENDRICK BACKER.
JURIAEN SLUITER.

HENDRIK JOHAN DE RUITER.
LODEWIJK BERCKHUIJS.
Dese huijs cuedele heeft mij mr. Sluijter toe dancke voldaan en betaeldt.
L. BERCKHUIJS.

Na het kortstondig bezit der Groote Kerk, tijdens de Fransche bezetting, schijnt dit huis van den burgemeester de Ruiter wel de eerste vaste openbare bidplaats of, zoo men wil, kerk te zijn geweest, welke de katholieken, na de Reformatie in gebruik hadden. Dit was echter van korten duur, zooals blijkt uit de volgende afschriften uit de Resolutieboeken der stad Zutphen:

„25 October 1674. Op ingekoomene brief van sijn Eccell. d'heer Graef van Styrum over het verbieden van d'excercitie der Catho-

lijcke religie in deze stadt, is daarop versocht d'heer Hoochschout Schimmelp. van der Oye om het selve te doen aenseggen aen die Papen en Jr. Veer dat zij zullen hebben te vertrecken en hij geen excercitie in sijn huijs meer sal toe laeten.

26 Octob. 1674. D'heer Hoochschout refereert dat volgens resolutie van gisteren aan Jr. Veer en die Papen verbodt gedaen heeft.

4 November 1874. De scholtis Bolderen is gelast alsoo de Catholijcke sich verstouten malkaren dienst in dese stadt te continueeren tegens het verbodt dat haer door d'heer Hoochschout gedaen is, daer op te passen en haer te versturen

5 Dec. 1674. Op het voordraegen van Dr. Johannes Vlack en Gerhardt Engelen Kerckm. als gecommitteerdens uijtten Kerckenraedt alhier, is goed gevonden die twee paepsche bijscholen soo als hier in die Beuckerstraete en Lombert steghe souden geholden sijn, van nu af te verbieden en sulx op die boeten, daertoe staende.

Uit deze laatste resolutie valt op te maken dat in hetzelfde huis dat tot kerk diende, ook school werd gehouden. Dit huis toch, hier aangewezen in de Beukerstraat en Lombertsteeg, (ook nu nog zoo genoemd) wordt, in het huurcontract geplaatst in de Beukerstraat op 't hoek van 't Hackfortsteegje, in *De Nieuwe Zutph. Courant* 11 Juni 1890 genoemd Kerke of Hackfortsgang.

Ik meen ook te mogen aannemen, dat de missionarii, die vroeger om de vervolgingen zich moesten schuilhouden, en vooral bij de adelijke families in en buiten de stad huisvesting vonden, omtrent dezen tijd, in de stad eene vaste woonplaats hebben verkregen en wel in de Kuiperstraat.

In het „Memorieboek G Pastorij" geschreven door Mr. W. van Eyll vinden we fol. 4.

„De behuisinge in de Kuiperstraat binnen de stad van Zutphen tussen de huijsen van mevrouw de weduwe van wijlen den heer secretaris G. J. Coelman en mevr. de wed. Sluiter staande, en in de Bakkerstraat met sijn stal uitkomende is eertijds, en gelijk vermeine, ingekogt voor omtrent eene somme van twee of drije en twintig hondert guldens van wijlen mr. Johan Veldhoen en

desselfs huijsvrouw Joanna ter Clocken door wijlen de HoogWel-Gebooren Vrouwe Bernardina van Hoen wed. Doetinchem tot het Medler, waarvan dan ook en wel van 't grote huijs met de stal de cessie is gedaan den 23 Maart 1659, en 't daar naast staande huijs alsnu aan de voorn. grote behuising aangetrocken en schietende aan de voorzegde behuising van mevrouw de wedue Coelman overgedragen aan Wolgte wedue van Dotinchem tot 't Medler off desselfs Eheheer Engelbert van Dotinchem tot het Medler van Jan Tijmussen en Reintjen Morgenster op den 8 Februari 1667.

E dog zijn deze beijde huijsen tegens refusie van voorn. coopspenningen (ut puto) ter gelegenheijd van sekere storinge van de Godsdienst, en daarvoor betaalde boeten. van den doenmaligen seer Eerwaarden Pastor S. J. als Pastoor der Rooms Katholijke gemeente Zutphen ten dien tijde bedienende door wijlen den Hoogwelgeboren heer G. W. van Dorth tot 't Medler als Erfgenaem van Welgte heer en vrouwe van Dotichem aan Welgte seer Eerwaarde Pater S. J. onder de hand gecedeert en overgegeven in gevolge verklaringe van den 8 November 1697, in verbis: *so ist nogtans* (na voorens genoemde cessien te hebben aangehaalt) *dat ik Erfgename van de boven geschreven H.W.geb. Heene en vrouwe verklare en bekenne dat zij dien aangaande alleen waar hunnen naam geleent hebben, en deselve huijse niet mij maar de Eerwaardige Paters.* N.B. hier eenige woorden uijtgedaen *zijn toebehorende*: alles breeder bij voornoemd renversaal te sien.

Dus zijn de behuisingen blijven staan op de naam van wijlen den HoogWelgeb. Heer G. W. van Dorth tot het Medler en na desselfs doode op die van desselfs oudsten zoon wijlen den HoogW.Geb. Heer Rudolf van Dorth tot 't Medler, na welkers doode (ter occasie dat tussen desselfs erfgenamen enig verschil voorviel met wijlen des overleden broeder Henrik van Dorth) door wijlen de HoogW.Geb. vrouwe Judith Maria Ignatia van Dorth tot Boslo als testamentaire Executrice en Erfuijterse van de nalatenschap van voorn. heer Rudolf van Dorth haaren Broeder, request is gepresenteert geworden aan de EdelMogende Heeren Gedeputeerde Staten deser Graefschap Zutphen op den 4 Maart 1755 waarbij Haar HoogW.geb. vertoonde dat die voorens aangehaalde behuisingen door de Priesters van de Roomsch Catholijke Gemeente bewoond wordende zijn gestelt op den naam van wijlen haaren broeder Rudolf van Dorth (sonder dat denselven daaraan ooijt enigen eijgendom heeft gehad, nademaal 't selve voor omtrent hondert jaeren door desselfs voorouderen ten nutte en met *penningen der gemeente* is ingekogt) waarvan ook de geseide Priesters ten allen tijden de lasten, so van verpondingen uijtgangen vrij-

willige ofte nodige reparatiën en kortelings gedane melioratien hebben gedragen en uijtgeschoten, zonder dat des suppliantes Broeder sig aan 't selve anderzijnts had bekreunt, daarbij overleggende een eijgenhandige verklaringe door haaren Broeder Rudolf van Dorth den 1 Febr. 1763 afgegeven, met verder verzoek dat deze behuisinge wederom gestelt mogten worden op den naam van gaaren Oudsten Zoon F. Z. van Dorth, 'twelk dan ook bij een goedgunstig appoinctement op dato voorn. is geaccordeert, met bijvoeging, dat na doode van den selven weder op de naam van een bequaam persoon moet overgeschreven worden en sulks bij ijder sterffal, ten eijnde 's lands impost van den 50sten penning daarvan konde worden betaalt.

Zo als dit parceel dan ook bij een resolutie van den 3 April 1755 in den collateralen Impost is aangeslagen op eene somma van drije en dertig guldens negen stuivers, welke op den 17 daaraan eerstvolgende aan den Ontfanger J. van Eijs is betaalt geworden, luit quit. Van dese beijde huijsen, waarvan 't grote met de stal altoos door de Heeren Pastors is bewoont geworden, en alvorens 't kleine ten profiten van Welgt. Heeren verhuurt, totdat die beijde huijsen in den jaare 1752 onder eene nieuw gemaekte fraije gevel zijn gestelt, en voor een groot gedeelte mede van binnen vernieuwt en tot fraije camers so onder als boven geappropieert hebbende, respective Heeren Pastors S. J. alle de lasten, verpondingen en reparatien betaalt, gelijk ook in den jaare 1748 de vrijwillige gijften door wijlen de Heer Rudolf van Dorth wel uijtgeschoten, dog ook wederom gerefuedeert, so ende als mede de kosten van de voorn. melioratien in den /aare 1753, welke sig al een merkelijke som hebben belopen en wel van haare propre gelden, terwiel 't aan mijn nergens is gebleken dat tot 't een of 't andere enige penningen van de gemeente sijn gegeven geworden, dus moet die gesubvisquleerde periode in 't request van Mevrouwe van Dorth van Boslo aangehaalt, namentlijk met *penningen der gemeente* alleenlijk aangemerkt worden aldus gestelt te zijn, omdat men aldaar niet durfde poseeren, sulks met penningen der Heeren Pastors S. J. geschied te zijn, en vervolgens dat die behuisinge aan deselve privative waren toestendig.

Alleenlijk vinde een memorie van wijlen de Heeren J. Haack en O. Ranwers getekent, en aan wijlen Mr. Theodorus van Eijll geadresseert, waarbij denselven wordt versogt bij de Heer Emonij te vernemen na de 2000 gulden, die aan onse kerk en armen door Juffer Emonij souden gegeven zijn, sonder dat daarvan sich etders ijets bevind, off met volle sekerheijd consteert, sijnde die

misschien in eene verbeelding geweest, als.off die gelden daartoe geemploijeert mogten zijn geweest.

Tot opheldering en bevestiging van het voorgaande schijnt het dienstig hier nog het volgende in te lasschen: „Renversael wegens het huis in de Kuiperstraet van wege onze Heeren Pastoors. Dient tot narigt van de teijdelike heeren Kerckmesters van de Caetolike Kerke van Zutphen ad perpetuam rei memoriam 1753 den 1 Februari.

Dit stuk is te vinden in het archief en luidt als volgt:

Verclare ick ondergeschreven Rudolf van Dorth heer van 't Medler tot naeright van meijne erfgenamen welke nogh niet moghten of willen weten, dat de behuijsinge en were in de Kuperstraet en Backerstraet uijtcomende alhier binnen Zutphen kennelick staende quod ad dominium utile niet aan mijn is competerende, maar dat het selve in soverre is toestendigh aan de priesters van de romsche Caetolike gemeenten van Zutphen, welke dat selve als nabewonen en de timeraesien op hunen kosten uijtgevoert, siende het selve als van meijne voorouderen ten dien eijnde gedestineert, maer allenteijt op meijn naeme als eijgenaer verbleven in welker sin ick ook de schuldige lasten so vreijwillige gifte of als anders edoch met refusie hebbe voldaen, moetende daarom bij meijn afsterven door meijn geinstitueerde erfgenaemen het collaeterael daervan worden gegeven, en weder op hunne naeme geplaets. Ter waerheijts orkunde hebbe dese eijgenhandigh getekent en mijn pitschap bekragtight. Zutphen den 1 Februarie 1700 drie en viftig.

R. N. Dorth.

Overeenkomstig deze verklaring en het verlangen van Rudolf van Dorth, is door zijne erfgenamen gehandeld, eerst door Theodorus Zeno van Dorth, den 10 Jan. 1789 overleden, en toen door Reinier Engelberth van Dorth, den 2 Sept. 1847 overleden. (88$^1/_2$ jaren oud).

Extract uit het Memorien en Resolutienboek van hun Edele Mogende, de Heeren Gedeputeerde Staaten des graavschaps Zutphen.

Dingsdag den 1 November 1791.

Op requeste en verzoek van Reinier Engelberth van Dorth tot Medler hebben Haar Ed. mogt ter gevolge van Derzelver Resolutie van den 4 Maart 1755 goedgevonden en verstaan, dat de behuizinge binnen Zutphen in de Kuijperstraat staande, en door de Priesters van de Roomsche gemeente aldaar bewoond wordende, voor zooveel de betalinge van den collateralen Impost betreft, zal worden overgeteekend, gelijk geschied bij dezen, op de naam van den suppliant, in plaats en vermits het overlijden van deszelvs Vader Theodorus Zeno van Dorth tot 't Medler, op wiens naam de overschrijvinge daarvan, uitwijsens de vooraangetogene Resolutie nae doode van Rudolf van Dorth tot 't Medler geschied is.

Pro vero Extractu,

X. B. G. Sloet.

Dit stuk met de kwitantie van den betaalden collateralen impost van den 16 November 1791 berust in ons archief.

De opvolger van Eng. Bernaerts was:

ADRIANUS DE BONT 1676—1693.

Geb. te Geertruidenberg 14 Dec. 1642, Jes. gew. 28 Sept, 1662; p. gew. 20 Sept. 1674; † 21 Oct. 1715 te Tongeren.

Waarschijnlijk is, bij het verlaten van het eerste bedehuis op den hoek van de Hackfortsteeg, in de Beukerstraat, reeds onder dezen pastoor gehuurd of hoe dan ook verkregen de schuur op den Apenstert, welke later is aangekocht. In deze schuur werden eerst in stilte en als tersluiks de godsdienstoefeningen gehouden.

Naarmate de vervolgingen verminderden, werd dit nederige godshuis verbouwd, opgesierd, zelfs van een torentje voorzien, en het bleef gedurende meer dan ééne eeuw de bedeplaats, de kerkschuur van Zutphens getrouwe geloovigen.

De opvolger van pater de Bont was:

FRANCISCUS DE HAZE 1693—1522.

Geb. te Lede bij Aalst in Oostvlaanderen 18 Sept. 1652, Jes. gew. 29 Sept. 1679, pr. gew. 23 Sept. 1690, † 15 April 1723 te Halle.

Onder dezen pastoor zien wij eenige der aanzienlijke Katholieken meer openlijk optreden om de belangen der kerk en van de armen te behartigen, en leveren ons de door deze gemaakte aanteekeningen, bewaarde officieele acten, rekeningen en verantwoordingen, meerdere gelegenheid om inzage te bekomen van den toestand der gemeente en van het katholieke leven dier dagen.

Bleven de H. vaten, de misgewaden, beelden enz. tot dusverre onder bewaring van een of anderen vertrouwden leek, om confiscatie te voorkomen, thans schijnt de pastorie als eene veilige bewaarplaats te worden beschouwd. — Zoo meen ik te mogen besluiten uit de volgende „annotitie van eenige kerkelijke ornamenten, soo op den 18 April 1694 ten huijze van den heer Valk zijn bevonden ende ten huijze van de pater sijn gebracht."

een altaerstuk met twee deuren
een oude reliquie kasse
een groot houwten krusefix, met een kleijnder
een kasse van sint Anne
2 koperen, 2 tinnen en 6 holten kandeleren
1 exse hoomo
verscheijden ouwde beelden
1 kooperen wijkeetel
sint Cristoffel
sint Ignatius
een trappe van 3 treeden
een banke gemarkt k: een keersen laede

een zwarte lakense karsuffel met den stoel
een manipel, waervan 't antipendium bij de paeter is berustende
4 swarte olde bankiens tot den zwarten ouwtaer
een corsufel met een wit cruijs met den stoel en corsufel
noch een corsufel
noch 5 verscheijden coeleurde stoelen
een fruweelen rock van Onse Lifvrouwe
en eene voor 't kindeken
een rooden sijden rock van Onse Livrou
ook eene voor 't kindeken
een hoogrooden fruwelen rok voor Onse Livrouw
4 kleijne antipendia van diversse coeleuren
voor eenige beelden
een antipendium van een pellicaen
3 korpralen doosen
1 blikken telisor
1 linnen rockgelijn, noch eenig kleijn linnen tot den altaer
een vergulden remonstranse
een dosien met eenige olde penningen
met een silveren crusien
2 bloem bakiens
2 schellekens

In hetzelfde boekje P. 13 vinden we nog: Anotitie van eenige ornamenten en silverwark soo de Katholijke gemeente toekoomt 1722
een groote silver vergulden remonstranse
een kleijn silververgulden remonstranse

Deze groote zilver-vergulde monstrans zal wel dezelfde zijn als de bovenvermelde en ongetwijfeld geen ander dan het prachtwerk van goudsmeekunst uit de veertiende of het begin der vijftiende eeuw, dat de kerk van Zutphen nog bezit en dat in 1886 door den heer J. Brom te Utrecht werd gerestaureerd.

Het bovengenoemd zilveren kruisje kan wel hetzelfde zijn, dat ook nu nog, als eigendom der kerk, wordt bewaard. Op de achterzijde van den kruisbalk staat gegraveerd: J. Persijn — Jhesu fili Dei miserere mei. A. 1625.

Een 16s blaadje met het opschrift: „Een register van eenigh silver ende ander ornamenten soo onder pater de Haasbent berustende", behelst de volgende overeenkomst:

Ick Andreas a Dieren bekenne in 't gebruijck te hebben eenen silveren vergulden kelck ende sodaenige ciborie, neffens eenige casuiffels met nog andere kerckelijke gereetschap, 'twelcke van 't kerckelijck gelt van de stadt Zutphen versekert wordt gemaeckt te zijn, ende beloove den voornoemden kelck met ciborie voor mijn vertreck oft afgaen van mijn gemeente in handen van den eerw. P. Franciscus de Haese ofte die alsdan in sijne plaetse sal wesen, oprecgtelk te restitueren; twelcke, oft dergeln, den voornoemden Pater belooft alsdan, met het goetvinden van sijne gemeente seer geerne tot dienst van mijn gemeente te willen leene. Oorcondt ons handtschrift den 24 Septembris 1691, ende was onderteeckent Franciscus de Haese, ende Andreas a Dieren miss. in Hengeleen.

Mogelijk zijn bovengenoemde kelk en ciborie dezelfde, welke in 1886, met goedkeuring van den aartsbisschop, ter versmelting werden verkocht, voor de restauratie der monstrans.

Eindelijk vinden wij in bovengenoemd notitieboekje nog vermeld:

Den 20 Mei 1697 is een kaste waer in misse plagt gecelebreert te worden, van het feerhuijs gehaelt en verkoft voor 24 gl. waer van 16 gul. sijn vereert aen een persoon tot securiteijt van onse kerk, en de resterende 8 gl. sijn gelankt aan pater de Hase in voldoeninge van de wijn in het jaer 1698 tot het celebreren van de misse.

Volgen thans eenige stukken betrekkelijk de kerkschuur op den Apenstert gelegen:

Copij van Harmen tol.

1698 den 26 April is eene vergaderinge geholden in de schure, alwaer present sijn geweest den Erwer. paster de Haese, de Heer

van Eijl Otto Rauwers, Garhart van de Velde en Harmen Tol, alwaer verhandelt wiert en naergesijn de cataloge van den armen en eenige dewelke bevonden wierden het wekelijke armengelt niet van nooden te hebben, sijn voor dien tijt daervan gesuspendeert tot naeder order. Soo is doenmaels door Monsr. van de Velde bekent gemaekt aan de boovengenoemde persoonen als dat de Heer Jan Baptista Haak soodanige twee hondert guldens als sijn Ed. van de kinderen Lansink hadde ontfangen en de katolijke gemeente toebehoorden op rente hadde gedaen tegens 4 percent, sonder te seggen waer ofte aan wien, maer sijn Ed. Garret van de Velde caveerende daer voor als sijn eijgen propre schult. Actum als booven.

Copije van de coopsel van de schure.

Op conditie hier naer bescreven heeft Arentien Starken wedu. Kocx, als eijgenaeres en haer dochter Fenneken Kocx wed. Brants, soo haer tússen haer mede arfgenamen, van haer voornoemde en nogh levende moeder is toegedijlt, verkoft gelijk sij verkoopen cragt deses, aen de weduw. van doctr. van Eijl, de schure met huer plaetsken, met allen sijn geregtigheijt en toebehoor op den apenstart binnen dese stadt Zutphen kennelijk geleegen sijnde vrij en allodijael sonder eenig beswaer, als heeren lasten, ende sulks voor een somma van acht hondert en vijf en twintig carlij guldens, die de kooperse nae doode van de gemelde wed. Cocx eerst sal betaelen soo nochtans dat copersse middeler tijt en soo lange de voorgemelde wed. Cocx sal leven in plaets van intresse, jaerlijs en alle jaer aen haer sal geven de som van vijftig gul., verkopersse sal geholden sijn bij erlegginge der koopspen. behoorlike sessij en opdragt doen, daervoor sij contrahenten verbinden haere persoonen goederen, onder submisse van allen heeren hooven en gezigten, met renuntiatie van alle exceptien den inhouwt deser enig sints contrarijerende. — Acta Zutphen den laesten Desember 1699.

Dat ik dese boovenstaende koop ratificeere verklare ik bij desen

FENNEKEN KOCK WD. BRANTS
THEODORUS VAN EIJL, HARMEN TOL
G. BRANT B. BRANT.
ARENTIEN STARKEN.

Copije.

De schuere op den apenstart is door har Tol betaelt met een som van 500 gl. den armen toekomende. waervan de weduw. Lohofs jaerlijcx den intresse trekt, tegens 5 van t'100, als noch met een som van 100 gl. uijt de kasse van den Catolijken armen,

de resterende pennin. sijn betaelt uijt de pennin. de katolijke gemeente toebehoorende.

En schoon dese schure aen Mons. Tol en sijn huijsvrouw is gecedeert en opgedragen, soo bekent voornoemde Tol dat deselve alleen op sijn naem gestelt is, echter deselve de Catolijke gemeente toebehoort, waer tegens wij ondergeschreven qq als volmacht van de gemeente voornoemde Tol, in alle voorval soo deselve eenige schade of ongeval hier door wocht aenkoomen, beloven te indemniseren, den 7 Meij 1706.

HARMEN TOL S. NOORTWIJK
T. VAN EIJL O. RAUWERS
G. VAN DE VELDE.

In hetzelfde boekje, waarin de afschriften van voorstaande acten zijn opgenomen, staat blz. 9:

Onse kerk of gemeente is aen den armen schuldigh (soo tot het timmeren van onse kerk gebrukt is) de somma van drie hondert guldens, waervan de obligatie tegens 4 percent onder onsen boekholder Monsr. Brouwer is berustend, waer van het eerste jaer intresse sal verschienen op den 1 Nov. 1722.

In het grootkerkenboek A. lezen wij:

Dit Kerkenhuis is eertijds geweest een schuer met een plaatsje schietende tegens den thoren toebehoort hebbende aan de stad van Zutphen dog naderhand door de gemeente gekogt en tot een Costershuijs geapproprieert als volgt fol. seq. waarin sedert seventien hondert den Roomsen Godsdienst is geoefent; Deze schuur is in den jaare 1721 enigsints vertimmert en tot een Kerkenhuijs geapproprieert waarvan de kosten sig hebben belopen omtrent vijf hondert guldens welke uit penningen ten behoeven van de Kerk geprovenieert zijn betaalt geworden.

In het Memorienboek G. vinden we fol. 1 hierover nog verder aangeteekend:

Na doode van Mr. Aelbert Toll zoon van voorn. Harmen Toll het Collaterael moetende betaalt worden is door de respective kerkmeesters Mr. W. van Eijll en Dr. A. van de Veld daarover request gepræsenteert aan de Ed. Mog. Heeren Gedeputeerde Staten deser Graefschap Zutphen en bij een gunstig appoinctement van den vierden Maart 1755 verstaan geworden dat die

schuir nu 't kerkenhuijs als nu weder op den naam van den oudsten Kerkmeester W. van Eijll voornoemt geplaats soude worden, en na versterf op eene andre hier bekende naam en dat daarvan bij een ijders overlijden der geene welke zijn naam sal hebben geleent den Impost van den 50sten penning voldaan sal worden so als dan ook deselve bij taxatie van haar Ed. Mog. de dato den 11 April 1755 ad sess guldens seven stuivers sess deniers op den 17 daaraanvolgende tegens quitantie is betaalt geworden.

Na doode van de Hr. Dr. W. van Eijll is door de respective kerkmeesters Dr. A. van de Veld en W. E. Christiaens een Request als boven ingegeven en door de Ed. Mog. Heeren Gedeputeerde staten der Graefschap Zutphen verstaan geworden, dat Kerk en Kostershuis weder op de naam van den oudste Kerkmeester A. van de Veld geplaets soude worden, en een gunstige taxatie van den 5 August. 1773 is den impost van den 50 penning met 46-7-6 betaelt geworden.

In dit nederig gebouw, met zooveel moeite en opoffering verkregen, mocht pater de Haze, gedurende eenige jaren, in betrekkelijke rust het H. dienstwerk verrichten. In 1719 stak echter wederom een storm op, die deze rust kwam verstoren.

Vgl. *Arch.* D. III. blz. 350.

Het bisdom van Munster was door aankoop in het bezit gekomen van de vroeger aan het graafschap Culenborg verbonden vrije heerlijkheid Weert. Clemens August, die in 1719 den bisschoppelijken zetel van Munster beklom, achtte het dienstig tegenover de aanmatigingen der Calvinisten eenige maatregelen te nemen. Dit wekte een verzet, dat met kracht werd onderdrukt.

De Weertsche predikant ijlde in September naar Zutphen, waar een zijner verwanten aan het hoofd van het stadsbestuur stond, en wist zijn vermeend ongelijk onder zulke kleuren voor te stellen, dat het daar ingang vond niet alleen bij de stedelijke regeering, maar ook bij die van het Kwartier. In overijling

werd aanstonds besloten tot maatregelen van wederwraak. De stallen en schuren, waar onze voorouders destijds in diep geheim hunne godsdienstige vergaderingen moesten houden, zagen op den 20^{en} Zondag na Pinksteren de wapenen van het Kwartier binnendringen en de viering der H. Geheimen verstoren.

Het kerkeboek van het St. Elisabethsklooster te Huissen, geeft, bij den aanvang van jaar 1723, over den loop dezer zaak nog deze ophelderingen:

Het is een jaar of twee te voren geschiet dat . . . de Heeren Staaten van Gelderland hebben in haere provincie oock represaille genomen tegen de geordende, religieuse Priesters, dat se geene functien moghten doen, maer niet tegen de wereltsche Priesters; want zij lieten toe, dat wereltsche Priesters in de plaetsen der Religieusen quamen, om de gemeentens der catholijcken te bedienen . . . Te Zutphen moest de Pater Jesuit ook vertrecken, en in de plaets quam een werelts Priester; maer na een jaer omtrent is er wederom een Pater Jesuit gekomen, die er nog is.

De Z.Ew. pater van Lommel vermeldt in zijne lijst der pastoors van Zutphen: „Pr. Haze had in het najaar van 1720 een seculieren priester als assistent, die tegenover de stedelijke overheid als pastoor optrad; langs dien weg gelukte het verbanning te voorkomen."

In een stuk met het opschrift: „Eenige oude rekeningen" vinden we in uitgave geboekt: „1721 den 27 October aan pater de Bonte voor de kerk gelanckt 11-0-0."

Mocht deze soms de bovenbedoelde plaatsvervanger of assistent zijn geweest, wat ons niet onwaarschijnlijk voorkomt, dan moeten we aannemen, wat trouwens meer gebeurde, zooals wij later zullen zien, dat hij om de noodige admissie te verkrijgen bij den „Weledele groot achtbare magistraet der stad" als wereldsch priester werd aangegeven. Of pater Bonte, na een jaar assistentie te hebben verleend, Zutphen weer heeft

verlaten, is mij niet gebleken. Maar zeker is het, dat hij in 1722 optrad als opvolger van pater de Haze, die in dat jaar, na 29 jaren in Zutphen met veel vrucht gearbeid te hebben, zijne beminde kudde verliet en reeds den 15en April 1723 te Halle overleed.

JOANNES BAPTISTA BONTE.

21 Dec. 1675 geb. te Kortrijk, Jes. gew. 4 Oct. 1695, pr. gew. 24 Sept. 1707, alhier 1722, † 10 Oct. 1725.

Bij de weinige goederen en gelden, welke van de vroegere rijke bezittingen voor kerk en armen door tusschenkomst van de oud-adellijke families Grootenhuijs van Dorth, Lamsweerde en andere behouden bleven, werden omtrent dezen tijd wederom eenige nieuwe bezittingen en kapitalen verkregen, welke echter nog steeds op naam van de aanzienlijkste Katholieken werden overgeschreven of aan hunne zorgen bleven toevertrouwd.

Bl. 8. 18 Jan. 1722 Jan Reijnders brouwer heeft aen den armen gegeven 125 gl. dewelke sijn Ed. Broeder barent Reijnders op intresse heeft genoomen tegens 3½ percent waervan de oobligatie in het kisien leijt.

Bl. 9. Noch heeft den armen een oobligatie staen, op Harmen Arensen en Fenneken Albers ehel. die van de heer van Dort op de heer van Eijll (T. van Eijll) is opgedragen, om reden halven, groot van 555 gl. tegens 4 percent en staet gevestight in het plaesien daer voornoemde Harmen Arensen opwoont genaemt Ribbers Maetien gelegen in 't kerspel Warnsvelt, boerschap Vieracker, siet het kerkenboeck fol. 8. An. 1718 den 4 X ber.

Bl. 10." Daer staet in de wildeman gevestigt 200 gl. tegens 4 percent soo de Katolijke gemeente toebehoort.

Bl. 11. Daer staet een huijs op den apenstardt tegens oover de manistenkerk daer tegenwoordig Hendrik Hunteler in woont — dat hoort onsen armen toe, doet 35 gl. huer. Het huijsien op de plaese voor onse kerk koomt onse gemeente toe.

Bl. 12 Mevrouw van Markst heeft overgemaekt, weegens mevrouw van de Heest saliger, 160 gl. welk gelt wij aan de boekholder Brouwer gelankt, tot dienst van den armen ....

Bl. 13. Mejuffr. Himonij heeft jaerlijks aan de Katolijke armen gemaekt, een intresse van guldens welke in Mert 1723 verschienen sal en door onse pater sal betaelt worden.

Bl. 14. Het huijsken aen de Laerpoort verhuert aen van Elten voor een jaer voor 18 gl. neemt anvank op Mei 1728.

Ten profite van den armen.

Een obligatie ten laste van de heer Doct. van Eijl, groot 687 gl. a 4 perc. waervan 't eerste jaer intresse verschienen sal op den 20 Febr. 1729.

1728 heeft de deer van Dustervoorde aen den armen overgegeven, twee huijskens op den armen hagen het eene aen het poortien en het ander het 2 huis daer naest, hiervan bennen 2 brieven van de heer van Dustervoorde bij de boekholder Te Winkel berustende, waerin de overgave van de huijskens staet.

Een obligatie tot laste van de heer doct. Haak a 100 gld. ad 4 perc. waervan 't eerste jaer intresse verschienen sal op den 10 Sept. 1724.

Een obligatie tot laste van Mons. Reijnders Brouwer groot 125 gl. a 3½ perc., waarvan 't eerste verschienen sal op den 28 Jan. 1723.

Een obligatie tot laste van Mons. Harmen Noortwijk groot 300 gl. a 3½ perc., waervan 't eerste jaer verschienen sal op den 31 Juni 1728.

1728 den 22 Julij heeft Mons. Noortwijk dit capitael van 300 gl. afgeleijt en heeft neef Goetink op dato voornoemt 't selve weer op intresse genoomen tegens 3½ percent.

Gaet de gemeente aen, soo voor 60, 80 of 100 jaer gecolecteert is, ofter waer stooringe quam.

Een obligatie tot laste van N. N. Ockhorst soo de heer doc. Haak of Mons. Hendrik Haek onder sig heeft groot 200 gl. a 4 perc., waervan drie jaer intresse ten achteren is soo verschenen is geweest op den 4 Juli 1727 ter somma van 24 gl. dewclke bij voornoemde Haken sijn berustende.

Pater J. B. Bonte mocht slechts drie jaren het bestuur der Katholieke gemeente in handen houden. Hij werd opgevolgd door

FRANCISCUS L'ANNÉE 1725 † 26 Nov. 1740.

Geboren te Brussel 22 Jan. 1676, Jes. gew. 5 Oct. 1696, pr. gew. 21 Sept. 1709.

Zijn vijftienjarig verblijf in Zutphen schijnt rustig te zijn geweest. In het beheer der tijdelijke goederen van kerk en armen vond deze pastoor vooral steun bij den voortreffelijker docter van Eijll en diens vertrouwden medehelper Mons. Gotinck, maar vooral bij des doctors nog voortreffelijker zoon Wessel van Eijll, Mr. in de beide rechten. (Zie hierover onze geschiedenis van het Roordink). Overigens vonden wij tot dusverre van Pastoor L'Année niets der bijzondere vermelding waardig. In zijne laatste levensdagen werd hij geassisteerd door Fredericus de Pas.

Zoo meenen wij te mogen besluiten uit eene „notitie der H. Secretarien tot Zutphen nopens onze pastors 1767", den heer van Eijll zelf ter hand gesteld.

Op dit blaadje staat vermeld:

F. ten Pas geexhibeert zijn doopsedel, en daarop gepermitteerd 11 Nov. 1740. Communicatie aan 't gerigte gegeven, van 't overlijden van L'Anné, F. ten Pas gepermitteert de continuatie 25 Novbr. 1740 Joh. Vos aan ten Pas geadjungeerd 16 Maart 1742. Item aan Vos die van C. v. Baarle 9 December 1747. Item loco v. Baarle Scholten 21 Septb. 1754.

Volgens aanteekening van Mr. W. v. Eijll is F. de Pas reeds den 8 Nov. 1740 in deze statie gekomen. In allen geval achten wij, volgens bovenstaande notitie der H. Secretarien, het besluit gewettigd, dat F. L'Année stierf niet den 26 Nov., zooals wij boven volgens pater van Lommel aangaven, maar den 25 Nov. 1740 en dat op dienzelfden dag F. de Pas door het stedelijk bestuur als zijn opvolger werd toegelaten. Te meer omdat dit overeenstemt met hetgeen wordt vermeld onder de „dubia circa catalogum S. J. missionariorum elucidata" (*Arch.* D. I, blz. 117):

„Pater Franciscus L'Année obiit missionarius Zutphaniae, cui successit P. Fredericus Pas 25 Nov. 1740,"

FREDERICUS DE PAS 25 Nov. 1740—† 6 Sept. 1747.

Geb. te Amsterdam 21 Sept. 1704, Jes. gew. 27 Sept. 1728, pr. gew. 24 Sept. 1740.

In „de verslagen door de kerkelijke overheid ten jare 1741 ingediend bij de nuntiatuur te Brussel" vinden we vermeld (*Arch.* D. I, bl. 116):

Zutphen. P. Fredericus de Pas Amstelodamensis stationem Zutphaniensem adiit Ao. 1740 succ. P. Francisco L'Année defuncto. Patentes ad omnia pastoralia habet ab Exc. Do. Luca Tempi. Binandi facultatem, a Vicariis Generalibus stationis Zutphaniensis missionariis a multis annis concessam neque ob necessitatem revocatam, habet eaque utitur singulis dominicis et festis."

Uit deze woorden en uit het bovenvermelde blijkt wel, dat de geestelijken, door de stedelijke regeering erkend en toegelaten, wederom ongemoeid de H. Sacramenten althans in stilte konden toedienen en dat de katholieke gemeente langzamerhand zoodanig was toegenomen, dat het lezen van twee H. Missen op Zon- en feestdagen zelfs sinds vele jaren reeds noodzakelijk was geworden. Een en ander kunnen wij eenigzins ophelderen uit hetgeen de volijverige en werkzame kerkmeester W. van Eijll onder pastoor F. de Pas en zijne opvolgers heeft aangeteekend.

Het belangrijkste vinden we in het „Kerck- en Armenboek", waarin door hem de bezittingen van kerk en armen worden vermeld, de inkomsten en uitgaven worden geboekt, eenige besluiten der kerkvergaderingen werden genoteerd en eenige andere aanteekeningen gemaakt gedurende de jaren 1747 tot 1772, dus tot kort voor zijn overlijden in 1773.

Op de eerste bladzijde schreef van Eijll dezen titel:

I. M. I.

Resolutieboek der respective Kerkmeesters van de Zutphensche Catholijcke Roomsche gemeente op den 8 Jan. deses jaers vernieuwt en uijt de voorgaende geextraheert, continerende 't geen van tijt tot tijt ten welweesen van dien is gestatueert en vastgestelt, onder express beding, dat 't selve alsnu ende door de successeurs in 't vervolg van tijden stiptelijk sal worden naar geleeft, met reserve egter van de genomene resolutien naar exigentie van saacken te kunnen veranderen, vermeerderen en verminderen, so ende als ter vergaderinge sal worden dienstig geoordeelt. Des ter oijrcond is deese als 't hooft van 't volgende door de gesamentlijcke Kerck- en Armenmeesters eijgenhandig geteeckent. Binnen Zutphen den 8 Januar. 1700 seven en veertigh.

Op de tweede bladzijde vinden we een lijst van de Pastoors, Kerk- en Armmeesters:

De kerkvergaderinge sal bestaan uijt de heeren Pastoors, twee Kerckmeesteren, een Armenmeester en een substituut-armenmeester als zijnde op heden. *(Deze lijst is later aangevuld als volgt):*

Pastores. Den Eerwaarden heer Fredericus de Pass gekomen in deese statie den 8 Nov. 1740, mortuus den 6 September 1747.

Den Eerwaarden heer Johannes de Voss gekomen in deese statie den 25 Meert 1742 obiit den 11 Novemb. 1766.

Den Eerwaarden heer Carolus van Baarle gekomen in deese statie den 30 Dec. 1747 mortuus den 21 November 1700 drije en vijfftigh. Vide folio seq.

Kerckmeesters. Mr. Willem Gotinck aangekomen 1721, gestorven in Augusto 1749.

Dr. Wessel van Eijll aangekomen 1728, gestorven in 1773.

Dr. Alard van de Veld door mr. W. Gotinck gesubstitueert en eenparig geaccepteert 1747 ende dus ingevallen in Augustus 1749.

De heer Willem Bakker in Oct. 1765 door mr. Wessel van Eijll aan hem gesubstitueert. Na doode van de heer W. van Eijll heeft de heer W. Backer aenstonds bedankt en in sijn plaets aengesteld de heer W. E. Christiaens.

Armenmeesters. Godefridus van Elten aangekomen als armenmeester 1745.

Johan de Haan substituut armenmeester 1745, mortuus Oct. 1759.

Bediende Winant Driessen custos van de Kerck aangenomen so lang sulx de vergaderinge goedtvint in 't jaer 1746.

Den Eerwaerde heer Hermannus Schouten Amstelodamensis is geadmitteert den 21 Sept. 1754 en aan 't gerigte verschenen den 28 dito.

Tot substituten armenmeester aangestelt Willem Schierlink en Bernardus van Delm aan te vangen met den 1 Januar. 1760.

Den 26 Nov. 1767 Schierlink bij Dr. van Eijll geweest en bedanckt voor 't omgaen met den armenbuijl in de kerk, seggende, sulx niet meerder te kunnen wachten, 't welk aangenomen.

1766 den 15 Dec. in desselfs plaets aangenomen Aalbert Reinders in 't Rad, welke die functie, (nadat Schierlink uijt name der kerkmeesters door den custos was bedankt) aangevangen den 21 Dec. 1766 den 3 Dec. door mijn heeren van de magistraet van Zutphen de heer Hermannus Schouten gestelt in plaets van wijlen de heer de Vos en aan sijn Eerw. geadjungeert op de vorige voet de heer Joannes Schade. N.B. hier is abuis in de voornaem welke is Cornelius, 't welk dus moet verandert worden in de resolutie'

Op deze naamlijst volgt een reglement voor kerk- en armbestuur. Ook dit nemen wij hierop, omdat het ons een niet onbelangrijk overzicht geeft van het destijds gevoerde geldelijk beheer door die beide lichamen.

De inkompsten van de kerck ende die van deesen Zutphenschen armen zijn ijder een separaet lighaem, ende moeten vervolgens mede separatelijk naar de intentie van de weldoenders worden geemploijeert. Ende dus wel de inkomsten van de kerck ten diensten en onderhout van de kerck. Ende de inkompsten van den armen ten diensten en behoeven van den armen, welcke laestgenoemde omme in 't vervolg van tijden te kunnen met effect assisteeren ende dat christelijcke werck in een eeuwigduurende goede ordre te kunnen behouden so zijn twee zedullen opgeregt, waarbij de weekelijcke uijtdeelinge aan den armen wordt gedaan. En eerstlijk eene vaste zedule waarop die alleenlijk worden geplaats, dewelcke uijt deze stade van Zutphen oorspronkelijk ofte ten minsten aldaar van insaten zijn gebooren. Dan eene losse zedulle op welcke word6n gestelt die geene dewelcke voor eenigen tijt des weecks eenigen bijstant genieten.

De vaste zedulle zal alle jaaren ten tijde van de ordinaire vergaderinge welcke alle jaar omtrent kersmis sal worden gehouden worden naagesien ende de plaetsen der afgestorvene worden

vervult. Op de losse zedulle sal nijmant worden gestelt dan met kennisse en goedvinden der kerckmeesters, sullende deese zedullen so veel mogelijk dusdanig worden gecalculeert dat der selven inhoud uijt de losse inkompsten sal kunnen worden voldaan. — Voor 't Extra ordinair kosten der begraefenissen als anders staturende dat geene uijt de vaste revenues sal komen te profluereren. Omtrent welcke beide naarstig dient worden in agt genomen, dat in ordinaire tijden des jaers ijets kome over te blijven, waervanne men sigh in extraordinaire tijden sal kunnen bedienen.

Geene goederen tot der armen behorende sullen mogen worden verkogt, nogte geene capitalen opgenomen tenzij deselven terstont wederom worden geemploijeert ende uijtgeseth.

De Chartres en papieren tot de kerck en armen gehorende sullen te samen in een kistje netjes worden geleijt en bij den oudsten der twee kerckmeesteren in verwaringe verblijven ende alle jaaren ter ordinaire vergaderinge worden vertoont offte oock so dickwils 't de kerckmeesteren sal nodig schijnen ende behaagen.

In welcke vergaderinge men gezamentlijk over den welstand van kerck en armen zal delibereeren, welcke deliberatien onder de kerckmeesteren alleen sullen verblijven, nemende een ijder van deese vergaderinge op zijn woordt aan daarvanne aan nijmand ijets te sullen melden off communiceeren, ten eijnde die 't effect mag genieten, dat ijder zijn gedagten nopens 't welzijn van deselve rondborstig sal durven en kunnen uijten.

Ter welcke meergenoemde vergaderinge de rekeningen sullen worden gedaen en gesloten ende well ten reguarde van de kerck door dien kerckmeester welcke voor dien tijd den ontfangs en de uijtgave der opkomsten van de kerck heeft gehad 't welk van drije jaaren tot drije jaaren onder de kerckmeesteren sel ommegaan. Ende ten opzigte van den armen door den armenmeester, sullende de boecken alvorens door kerckmeesteren kunnen worden naargesien en geexamineert.

De vacante plaetschen In de armenhuijsjes door doode offte anderzijnts komende te vaceeren sullen door de kerckmeesteren worden gesuppleert; doch in 't vervolg aan geene voor hun geheele leven maar alleen voor so lang 't de kerckmeesteren behaagt, omme also desto beter van 't goed gedragt der geene die deselve bewonen versekert te kunnen zijn.

Ende om de penningen tot den Catholijcken armen specterende naar order te besteeden, sullen de armen gehouden zijn aan de armenmeester aan te toonen dat zijlieden haar Paeschen behoorlijk hebben gehouden bij poene van ontstentenisse van allet genot, tgeen zij van den armen zijn genietende.

Den armenmeester sal ontfangen de losse interessen van den armen uijt 't sackje en collecte voortkomende, ende daarvanne de weeckelijcke distributie doen, gelijk mede begraefenissen als andere extraordinaire voorvallen tot welcke, so desclve te kort kome, 't nodige sal invorderen van den oudsten kerckmeester, welcke den last sal hebben bij de bewaringe der papieren den ontfangs der vaste revenues in 't eijschen.

Den armenmeester sal ter zijner dispositie behouden alle weecken eenen gulden, omme die buijten de zedullen te geven aan welke armen 't hem behaagt, en die alleen generalijk in rekeninge brengen, moetende van 't overige de uijtgave stiptelijk specificeeren. Deselve zal mede de dispositie hebben der gereede goederen van die geene, welcke in de armenhuijsjes sterven offte ten kosten van de armen hebben geleeft te distribueeren onder de Zutphensche armen, alwaar deselve 't nodig oordeelt, mits die opgevende aan kerckmeesters.

Edog so er sigh eenige ongereede off vaste goederen mogten bevinden, offte well enige gereede van merkelijk belang, sullen die door kerckmeesteren ten profijte van den armen worden aangelegt.

Den armenmeester sal mede besorgen de gemeene reparatiën aan de armenhuijsjes, edogh so er eenige van consequentie mogten zijn, sal denzelven daarvanne alvorens aan de kerckmeesteren kennisse moeten geven ende well aan den oudsten, dewelcke alsdan daarover met de medekerckmeester sal spreecken, gelijk oock van alle extraordinaire kosten en lasten, ten eijnden den armenmeester met dien last niet alleen worde gedruckt.

JOANNES ALBERTUS DE VOS.

Geb. te Brussel 15 April 1706, Jes. gew. 2 Oct. 1726. Den 16 Maart 1742 werd hij pastoor F. de Pas geadjungeerd en kwam den 25 Maart hier aan en bleef als kapelaan werkzaam tot 1747, volgde hem toen op als pastoor of primarius en bleef dit tot † 11 Nov. 1766.

Hij bewoonde evenals zijne voorgangers het huis in de Kuiperstraat.

In het Rekenboek van 't Roordink vinden wij daar-

omtrent: „Annotationes Joannis de Vos Missionarii cum potestate pastorali Zutphaniae."

Anno Domini 1750.

Annotationes pro successoribus.

Mense Junio heeft d'heer Burgemeester Coelman naast ons huijs laaten den put van sijn secreet ruijmen, denw. versleten sijnde, is ingevallen, waardoor den onsen communicatie hebbende to samen met den muur ende het oude kamerken oock is besweken. Den muur die de scheijdinge maackt tusschen onse achterkamer ende het nieuw cabinettien van d'heer Coelman is op wederseijts gemeijne kosten van d'heer Coelman en van mij van den gront van den put opgetrokken. Daarop hebbe ick voorts gedwongen geweest eene nieuwe achterkamer te bouwen op mijne eijgen kosten laatende de bovenkamer daar, omdat d'heer Coelman mij door den ingenieur Mr. Ravenschot liet te kennen geven, dat hij, alhoewel hij niet conde beletten het doch niet geerne soude gehadt hebben om vrijheijts 't wille ende dat het hem seer aangenaam soude hebben geweest, soo ick hem daar in voldede, ick hebbe het gedaan ende de onderkamer met een lichte solder gedekt. Den schoorsteen in de kamer verbeeldende onsen Salighmaker aan het cruijs is gemaackt anno 1751 mense Aprili door d'heer Soldatti Italiaan en heeft gekost 40 gulden Hollants.

In het jaar 1752 hebbe ick met toestemminge van den heer Proto P. Joannes Fraeijs den voorgevel van bijde de huijsen tot den grond toe afgesmeten ende in een getrocken, ende hebbe de groote kamer gemaackt.

Anna 1753 hebbe ick de groote kamer met nieuwe stoelen, cabinet en schilderijen verciert, de nieuwe kamer in het voorhuijs gebouwt, en twee schoone bovenkamers gemaeckt, het voorhuijs met groote steenen belegt, de solder en keucken vernieuwt, het huijs laaten verven binnen en buijten etc.

Den 8 Juli 1754.

Heden voor den middagh heeft d'heer Wessel van Eijll mij de eere aangedaan van in ons huijs mij te komen bezoeken, en declareerde mij, dat mevrouw Haack van Doesborgh sijn WelEdels schoonmoeder hadde gedeclareert, dat sij voor desen op het sterfbedde van sekere mevrouw Gentes hadde verstaan, dat sij aan de Societeijt wilde geven de somma van duijsent guldens eens, waerop mevr. Haack seker huijs van haar kocht met dien last, dat sij daar uijt de voornoemde 1000 guldens aan de Societeijt soude afleggen

Mevrouw Gentes seijde dat sij dit dede omdat zij veel vrintschap van onse heeren hadde genoten en aan ons verplicht was.

Mevr. Haack heeft d'heer van Eijll belooft dit capitaal per partes te sullen afleggen ten voordeele van de statie vau Zutphen, toebehoorende aan de selve Societijt, ende als de naaste daar toe sijnde, want daar geen hope is dat wij oijt de statie van Doesborgh zullen wederom krijgen. Van dat capitaal is maar overig de somma van 900 glns., want over een jaar 10 of 11 heeft dese statie en die van Arnhem te samen getrocken 100 glns.

In 1747, waarin pastoor de Vos in functie trad, ontving hij als kapelaan

CAROLUS VAN BAERLE

geboren te Utrecht 17 Jan. 1715; Jes. geworden 29 Sept. 1732, pr. gew. 21 Sept. 1743. Den 29 Oct. benoemd, kwam hij den 30 Dec. eerst hier in bediening en overleed den 21 Nov. 1753.

Ofschoon de pastoor thans een zeer geschikt en betrekkelijk schoon huis bewoonde, dat aan de gemeente toebehoorde, maar nog steeds op naam van een der kerkmeesters bleef gesteld; ofschoon het hem zelfs was toegestaan een kapelaan bij zich te huisvesten, en beiden in alle stilte in de kerkschuur de H. diensten ongehinderd konden verrichten, bleef het toch nog steeds noodzakelijk met de meeste omzichtigheid te werk te gaan. Dit blijkt uit een hier aanwezig gedeelte van de correspondentie, bij het afsterven van den kapelaan C. van Baerle tusschen den pastoor de Vos en den Proto P. Fraijs over een opvolger gevoerd.

Dit, mutatis mutandis, door de heer de Voss overgescreven aan de Heer Fraijs den 16 December 1753.

Ik heb niet nagelaten den brief van UApltdo terstond aan Dr. Van Eijll te communiceeren, dewelcke daaromtrent seer bedug was terweil vermeine van UApltdo (als wanneer laestlijk 't geluck hadde UApltdo alhier te spreecken) verstaen te hebben, dat UApltdo

dien heer tot vervullige van de plaets van wijlen den heer van Baerle die alsdan genoegsaem begon vacant te worden, soude gedestineert houden. De heer van Eijll betuigde mijn dat niets lievers wenste en oock wel geene moeijte soude willen sparen, om dat geene soecken uijt te wercken 't welck UApltdo 't aangenaemste en de gevoegelijckste soude kunnen zijn; edog denselven gaf mijn mede in consideratie, de swarigheden, gevolgens ende verdere inconvenienten, welcke somtijts daaruijt en wel principaliјk ter deser tijden souden kunnen resulteeren, welcke mede mijn niet kan onthouden UApltdo voor oogen te stellen ende well. Dat 't voor conservatie van dese statie en die daarbij opgemaeckte woning ter allergelegentheijt niet wenig soude contribueeren niet alleen alhier te hebben een inbooreling maar oock van een sodane familie waarop, gelijk men nu in de begraaffenisse als anders van den overledene heeft bespeurt, geen kleine acht wordt geslagen. — Dat 't vervolgens vele moeijtens soude kosten een heer geen inbooreling zijnde, alhier te kunnen erlangen, sonder dat men sigh selfs soude kunnen beloven in staet te sullen sijn 't selve te kunnen verwerven, aangesien de Doepcedulle altijt dat document is geweest waarmede men de intentie coloreerde. — Dat aleens veronderstelt sijnde dat die pogingeu geluckten, 't somtijts meerdere moeijtens en swarigheden souden wesen in plaetse van dien heer en ander inbooreling te plaetsen so ten reguarde van Mijn Heeren als ten opsigte van de gemeente, welcke nu in uijterste tranquilliteijt sijnde in so eenen vall somtijts tot haare vorige onrusten souden kunnen wederkeeren.

Dat 't oock mindere swarigheijt soude ontmoeten, bij aldien de heer van der Meer alhier geadmitteert sijnde na Gouda te verplaetsen, nootzackelijkheijt tot Gouda vereijste dien, om die statie, welcke met redenen dient te worden geconserveert, te behouden, alsdan de demissie voor dien heer te verwerven, en een andren inbooreling in sijne plaets te versoecken, waartoe alsdan te tijdens gelegentheijt om eene oulijk voorgestelt preter veel souden kunnen contribueeren. Dat het oock dien heer so voorquaeme, terweil de noitsackelijkheijt voor als nog tot Gouda niet vereijste, tegens dien tijt na Gouda soude kunnen gevoeglijk gedestineert worden den heer van Krimpen burger van Gouda, welcke aan de fatsoenelijckste borgers geparenteert sijnde sekerlijk de Gemeente en oock na alle gedagten de magistraet best soude behagen 't welck bij de magistraet meerdere ingressie soude geven, als de heer Spaen dood sijnde niemand der Catholijcken tot Gouda veel ingressie heeft.

Dat de heer van Eijll alles aan UApltdo goedvinden stelden, ende sigh in alle gelegentheden tot dienste en orders van UApltdo

offereerde, edoch sigh genoitsaeckt vonde sulx voor oogen te stellen, terweil denselveu eene sake entameerende niet gaerne soude hasardeeren daaromtrent voor de eerste reijs niet te slagen, 'twelck sijn credit so niet ten eenemael ten minste voor een groot gedeelte soude krenken, en somtijts vervolg doen komen aan saecken, so als op den laesten Landag ten regarde der Geestlijcke goederen met veele moeijtens geluckig slagende is gebleeven en door welchers regte men vele avantagiën sigh voorstelt.

Over den verderen loop dezer onderhandeling heb ik niet meer gevonden, maar uit het „Resolutie Boeck der Kerckmeesters" blijkt, dat tot opvolger van kapelaan van Baerle werd benoemd

HERMANUS SCHOUTEN,

geb. te Amsterdam 16 Sept. 1719, Jes. geworden 30 Sept. 1748. „Den 21 Sept. 1754 is door het stedelijk bestuur geadmiteerd en den 28 dito aan 't Gerigte verschenen, om de belofte van gehoorzaamheid af te leggen aan 't Landschaps placaten (vide infra)". Of Schouten eerst in Dec. 1755 in functie is getreden, zooals pater van Lommel aangeeft, blijft nog in onderzoek.

Bij het optreden van pastoor de Vos in 1747 was de toestand van de kerkekas nog hoogst ongunstig. Gedurende zijn bestuur bedroegen de gewone inkomstem gemiddeld ruim *f* 100 per jaar en tot die som werden ook de gewone uitgaven beperkt. De staat van de armenkas was gunstiger; de jaarlijksche rekening beliep in inkomsten en uitgaven gemiddeld acht à negen honderd gulden.

Een en ander blijkt uit de balans over de jaren 1747 tot 1773 in het kerk- en armenboeck te vinden.

10 Sept. 1747 moest, voor de begrafenis van pastoor de Pas, uit de armenkas aan den eerw. heer de Vos

een renteloos voorschot van ƒ 100 worden verstrekt. Uit de gewone middelen kon dus tot verbetering van kerk en pastorie niets worden ten koste gelegd. Door buitengewone middelen wist echter pastoor de Vos, zooals we reeds meldden, de pastorie te verbouwen en op passende wijze te bemeubelen. Nadat dit werk in 1753 was voltooid, bleef de schuurkerk nog steeds in treurigen toestand verkeeren.

Den 30 Nov. 1751 was in eene vereenigde vergadering van kerk- en armbestuur reeds geresolveerd en goedgevonden dat:

terweil alsnu de inkomsten van de Kerck niet so ver sijn strekkende, dat daaruijt de nodige lasten kunnen worden voldaan, des jaers uijt de revenues van de vaste goederen van den armen ten behoeve van de kerck sal worden gegeven de somma van dertigh guldens en well tot dien tijt dat de inkompsten van de kerck nader en beeter sullen worden gereguleert.

Den 11 Februarii 1755 ter ordinaire vergaderinge voorgedragen sijnde, dat ten opzigte van de plaetsen in de bancken in de Rooms-Catholijcke Bittplaetse sigh somtijts eenig misnoegen en moeijelijckheden quamen op te doen, so door die welcke aldaar waren geplaets als oock diegene, welcke tot nu toe geene vaste sittplaetse in bancken hadden kunnen magtig worden, so is daaromtrent na gehoudene deliberatie goedgevonden, en tot conservatie van de vriendschap, rust en vrede in eene gemeente ten uijttersten noitsakelijk, dienstig geoordeelt dat alle de bancken uijt 't midden van die Bittplaetse souden worden uijtgenomen en op kosten van de kerck eene nieuwe banck worden vervaerdigt strekkende van die agter in die vergaderplaetse staende tot aan de communiebanck en sulx ten dienste van de manspersonen, en vervolgens aan de andre sijde na de Molenbeeck schietende so veele bancken worden vervaardig als nodig souden worden bevonden en sulx ten nutte en gebruijckt der vrouwsperson, om aldus mede ter sijner tijt te kunnen oprechten eenen netten en egalen staet van de inkompsten voor 't genot der plaetsen ten voordeele van de kerck, en dus in 't geheel voor te komen alle verwijderingen, welke ten opzigte van een oft ander oijt mogten kunnen worden geboren.

1755 den 3 Meert hebben Dr. W. van Eijll en Dr. A. van de

Veld bij requeste aan mijn heeren de gedeputeerden versogt, dat bij dode van 't chijrurgijn Toll te collaterael van de Roomse kerckvergaderplaetse oft op de naam van een van hun offte alle 25 jaaren na 't voorbeelt der uijtheemse geestlijcken mogten worden betaelt, en is bij resolutie 't eerste toegestaen, en dus de kerck op de naem van Dr. W. van Eijll geplaets, welcke also bij nadre requeste van den eersten April 1755 met vertoninge van de Attestatie der verpondinge de taxatie heeft versogt, en volgens dien den 17 dito deselve betaelt L. Q.

Op denselfden tijt en manier is 't huijs der heeren Pastoren bij dode van den heer van 't Medler gestelt op de naam van den Hoogh.w. heer Theod. Zeno Baron van Dorth tot Bosloo, en oock den inpost betaelt.

Nadat deze aangelegenheid alzoo wederom was geregeld, werd in datzelfde jaar den 11 Juni, zoo schrijft de heer W. van Eijll, „van de WelEd. grootachtb. heeren den magistraat van Zutphen gekocht op mijnen naem ten diensten van de kerck, den thooren naast deselve staende met permissie 't plaetsje tussen denselven en de kerck te mogen betimmeren, en aan de kerck te maken voor de somma van ƒ 150, den 50 penning betaelt den 7 Juli 1755. L. Q.

„Gecedeert aan mijn voor den WelEd. Steed. gerigte van Zutphen den 18 Oct. 1755 door de heer Burgtr. Barthold van Hasselt als daartoe bij resolutie van den 13 September speciaal geauthoriseert voor heeren Rigteren Martinus de Leeuw van Coolwijk en Fhilip Carel Schomaker, volgens acte zigh daarvan bevindende."

Na dezen aankoop werden de middelen, noodig tot de voorgenomen verbouwing, op de volgende wijze gevonden,

Memorie rakende de timmeragie van de Roomscatholijcke vergaderinge oft Kerck-huijs in den jaare 1756.

1756 den 12 Februarii Berent Reinders Brouwer aan mijn gesonden tot de te doene reparatie van de Roomscatholijcke vergader off kerckhuijs bij eene genereuse gijffte de somma van

een duisent guldes segge *f* 1000.— : — onder dit beding dat 's jaerlixs en alle jaaren publijk in ons kerckhuijs en wel in beijde de diensten een jaargetijt sal worden gehouden ten eeuwigen dage tot laefenisse der zijelen van geseiden Bernt Reinders Brouwer, sijn huijsvrouwe, sijner broeders en verders van die van sijne familie, waarvoor de kerckmeesters hebben belooft en aangenomen 's jaerlixs aan de tijdelijcke heeren Pastores te sullen geven uijt de inkompsten van de kerck sess guldns.

1758 den 29 Sept. op gelijke wijse, volgens rapport van den seerEerwaerden heer Pastor I. de Voss, Mr. Reinders Brouwer ten profijte van de Zutphensche armen gegeven de aght hondert guldens welcke Dr. van Eijll van hem hat ontfangen en met sijn wille provisioneel besteed tot betalingen der rekeningen van de de kerck; dus dat na doode van ges. Mr. Reinders Brouwer vier lijffdiensten alle jaaren in perpetuum moeten worden gedaan so als vorens vermelt, daarvoor worden verstreckt half uijt de inkompsten van de kerck en den armen aan de heeren pastores 's jaars twaelf guldens, te weten, voor 't eene jaargetije en twee diensten wegens de duisent guldens tot lasten der kerck en 't andre wegens 't jaargetije en twee diensten ten reguarde van de aght hondert guldens tot lasten van den armen.

Notitie van 't geen daartoe van de gemeente is gegeven:

Philip gewesen ruijter . . . . *f*	2 — : —
eenige soldaten samen. . . . . -	3 — : —
Willem Bakker . . . . -	105 — : —
Juffr. Rauwers . . . . -	50 — : —
Wighman . . . . -	18 — : —
Jan van der Podt . . . . -	3 — 18 —
Aelbert Harmsen. . . . . -	5 — : —
Mulder . . . , ... -	31 — 10 —
Willem Jansens . . . . -	6 — : —
Nolle Harmsen . . . . -	6 — : —
Dr. van de Veld . . . . -	105 — : —
De wedue Bakkers . . . . -	105 — : —
Evert van de Veld . . . . -	105 — : —
Willem Bakker, Junior . . . . -	10 — 10 —
Theod. Christiaens . . . . -	131 — 5 —
Den smit van Gorsel . . . . -	6 — : —
Van Elten en Margareta . . . . -	30 — : —
Hendrica van Elten. . . . . -	7 — : —
Derk Neuenhuijs. . . . . -	1 — : —
	f 731 — 3 —

	f 731 — 3 —
Jan Metze	10 — 10 —
Vrouw Scheerders	3 — 8 —
Juff. Roelofsen	15 — 15 —
Mijken Driessens.	1 — 8 —
Juffr. Rosenbos en toe Winkel	5 — : —
de heer Bunink	70 — 12 — 8
Toe Winkel.	7 — 10 —
Richarda Schutte	14 — : —
Gosen Noortwijk.	100 — : —
Vrouw Mosselmans.	3 — : —
H. Helmich	5 — : —
De wed. Noortwijk	110 — : —
Hendrik van Elten, Junior	3 — : —
Willem Schierlink	5 — 5 —
Jan Jansens	2 — : —
Jan Horstock	5 — 19 —
Anthoni Noortwijk	105 — : —
Caspar Schutte	42 — : —
Meester Victor	9 — 10 —
Jan Hulshof	1 — 10 —
Vrouw Woninck.	30 — : —
Jan Bosch	1 — 2 —
Van Hagen.	: — 11 —
De meid van Burgtr. Arn. Wentbold	: — 11 —
Den smit van Vierakker	1 — 13 —
Bernard van Elten	2 — : —
Den Bouwman op de Mars.	31 — 10 —
Croes	5 — 5 —
Schutte uit den Bruinvis.	10 — 10 —
Ebel ?	7 — : —
Clopje Cuijpers	3 — : —
Een metselaars vrouw.	1 = 4 —
Peters.	6 — : —
Jan van Elten.	1 — 5 —
Nog van vrouw Wonink	2 — 16 —
Van Delm	1 — 13 —
	f 1357 — 10 — 8
Dr. W. van Eijll hierbij gevoegt de halfscheid van al 't geen deze bovengemelte sommen bedragen ad	678 — 15 — 4
	f 2036 — 5 — 12

Bovengenoemde gelden bleken echter nog niet toereikend tot voltooiing van het voorgenomen werk.

Ter voldoeninge der kosten wegens de reparaties in den jaare 1756 aan 't Kerckhuijs voorgevallen genegotieert op den 4 Oct. 1756 van de Freülen Aletta Theodora van der Borch eene somma van twee duisent guldens tegens twee en een halve gulden per cent, mits op te seggen en af te leggen met denunciatie van drije maanden volgens afgegevene en door Dr. W. van Eijll en Dr. Allard 'van de Veld onderteekende obligatie van den 4 Octob. deses jaars 1756.

Dese obligatie afgelegt aan den heer T. Z. van Dorth volgens cessie van den 4 Oct. 1757 aan S.H.W.geb. door den heer A. W. Hackfort tot de Hont gedaan.

1759 den 12 Febr. dese twee duisent guldens opgeschoten ten diensten deser gemeente door juffrouw Margareta van de Veld wedue van wijlen den heer Willem Bakker en wel uijt consideratie tegens twee ten 't hondert waarvan de heer Dr. A. van de Veld en Dr. W. van Eijll in qualiteijt als Kerckmeesters obligatie aan juffr. Bakker hebben gepasseert en overgegeven.

1762 den 13 Maart hierop in mindering betaelt de vijff honderd guldens van de freulen Veer.

1768 den 12 Febr. nog in mindering van dien betaelt vijff hondert guldens — de oude obligatie ingetrokken en van 't restant ad *f* 1000 — : — eene nieuwe obligatie gemaeckt en overgegeven.

Den 5 Aug. 1771 werden oock dese duisent gulden afgelegt.

Den 10 November 1766 stierf pastoor de Vos en werd opgevolgd door Hermanus Schouten, die sedert den 21 Sept. 1754 hem reeds als kapelaan had ter zijde gestaan. Dat voor den nienwen pastoor eene aanstelling van de stedelijke Regeering werd gevorderd, hoe die werd verkregen en hoe hem tevens een kapelaan werd toegevoegd, blijkt uit deze aanteekening in het Resolutieboek: „1766 den 3 Dec. door mijn heeren van de magistraat van Zutphen de heer Hermanus Schouten gestelt in plaets van wijlen de heer de Vos en aan sijn Eerw. geadjungeert op de vorige voet de heer Cornelius Schade." Maar duidelijker nog uit het volgend stuk, dat in ons archief berust:

Request in causa Capellani 1766 et praeteritorum annorum.

„*Aan een WelEdele groot achtbare*
Magistraat der stad Zutphen.

Groot achtbare Heeren.

Geeft met een diepe eerbied in alle schuldige onderdanigheijd aan uw Ed. Groot Achtbare te kennen Hermanus Schouten (als bij eene gratieuse resolutie van den 21 September 1754 door uw Ed. Groot Achtbare tot de bediening van de Rooms catholijke Gemeente binnen Zutphen aan wijlen Joannes de Vos geadjungeert) hoedat hij suppliant door 't overlijden van voorn. Joannes de Vos sig alsnu in die functie bevindende, so wegens de menigvuldige diensten in een uijtgestrecktheijd van de communiteijt rondom de stad van Zutphen, alsmede van zijne swakke lighaemsgesteltenis sig niet in staet kent na order en tot een behoorlijk genoegen zijner Rooms gesinden sonder assistentie in alle voorvallen van siecktens als anders zijne pligten te volbrengen om welke redenen hij suppliant in een demoedig vertrouwen op uw Ed. Groot Achtb. aan hem alvorens bewesene goedgunstigheijd, de vrijmoedigheijd neemt in dese zijne verlegentheijd sig aan uw Ed. Groot Achtb. seer nedrig 't adresseeren en uw Ed. Groot Achtbare op 't demoedigste te smeken dat 't uw Ed. Groot Achtbares goede geliefte mag zijn aan hem supplt. na 't voorbeeld van zijne voorsaten onder een gunstige toestemming van uw Ed. Groot Achtb. in de plaets van den overledenen Joannes de Vos tredende mede gelijk voorheen, eenen medehulper 't accordeeren en gratieuslijk te permitteeren den persoon van Cornelis Schade zijnde een inboorling van desen staet, en uijt een oude voorname Rooms Catholijke familie in de stad van Utrecht wonende voortgesproten, vervolgens een wereld priester gelijk den supplt. en dusdanig in dien selfden staet den teneur van 't placaet in den jaare 1731 gemaneert te kunnnn voldoen, onder solemnele belofte dat hij supplt. dese uw Ed. Groot Achtb. gunst en gratie na zijn schuldige pligt ten allen tijde met 't diepste respect en onderdanigheijd sal tragten te beantwoorden en sig bij een verpligte continuatie so ten opzigte van uw Ed. Groot Acht. als zijne wettige overigheid, gelijk dan ook ten reguarde van de leere aan zijne gemeente dusdanig te gedragen, so en als een goed en getrouw ingesetenen en onderdaaa in allen deelen betaemt, verhopende en nogmaels demoedig biddende hierop van uw Ed. Groot Achtb. een goedgunstig appoinctement.

Twelk doende.

onderstond.

HERMANUS SCHOUTEN.

Receptum den 29 Novemb. 1766. Hierop gedelibereert zijnde hebben Haar Edele Achtbare den suppliant zijn gedaan versoek en over sulxs d'admissie van den voorgeslagen persoon van Cornelis Schade geaccordeert, gelijk geschied bij desen, en de sulxs op dien voet bij de aangetogene resolutie van den 21 September 1754 aan gemelte Joannes de Vos is geadjungeert geworden, mits nogtans dat voorn. Cornelis Schade alvorens op desselfs Priesterlijk woord in heedes plaetse aan een Edele Gerigte belove en aanneme den inhoud van 't vierde, vijffde en sesde artikel van 's Landschapsplacaet in dato den 19 October, nadat die selve aan hem sullen zijn voorgelesen, te sullen agtervolgen en naleven.

Actum in senatu den 29 Novemb. 1766. Ter ordonnantie van haar Edele en achtbare,

Onderstond

E. OPGELDER

Op den 19 Decemb. 1766.

Jud. Sloet loco B. van Hasselt Hunink Erschenen Cornelius Schade en heeft na aangehoorde prelexie van de hier boven vermelde vierde vijffde en sesde articulen van 't aangetogene Landschapsplacaet de belofte tot agtervolginge van dien bij handtastinge op zijn Priesterlijk woord gedaen en afgelegd. S. A, L.

in fidem.

onderstond,

H. A. TOE WATER, *secr.*

HERMANUS SCHOUTEN

bleef aan het hoofd der katholieke gemeente te Zutphen van November 1766 tot den 14 October 1783. Reeds spoedig na zijn optreden als pastoor besloot hij het door zijn voorganger begonnen werk der restauratie en versiering der kerk voort te zetten.

Een stuk grond, Averdickermaet geheeten en bij Doesburg gelegen, bleef tijdens de Reformatie voor de kerk van Zutphen behouden, en werd later verkocht aan den heer Willem Baerken en diens echtgenoote Cunera Kanis (uit het geslacht, waaruit ook de H. Petrus Canisius ontsproot), wier erfgenamen den 26 Januari 1768 de daarvoor nog schuldige *f* 1500 aan pastoor Schouten afbetaalden.

Behalve deze *f* 1500 aan pastoor Schouten overhandigd, werden in dezen tijd nog eenige schenkingen gedaan aan kerk en armen en enkele fundaties gemaakt. In het „Resolutieboeck der Kerckmeesters" vinden we het volgende opgeteekend:

1769 den 13 Sept. De Heer Willem Henrik Bakker en Juffr. Maria Rauwers Eheluiden aan mijn overgegeven een obligatie op den naam van de Hoogh.W.gb. heer en vrouwe van 't Medler staande gedateert van den 3 Meij 1769, waarvan door W.gbn. heer en vrouwe een renversaal gegeven om te strekken na hun leeden doode als volgt:

Groot eene somma van twee duisent gulden = *f* 2000 — : — Dat uijt die penningen den Roomskatholijken armen sal profiteeren eene somma van sestien hondert guldens welke na doode van gemelte heer en juffr. Bakker aan de respective kerkmeesters dier gemeente uijtgetelt sullen worden, en wel na doode van een van die Eheluiden eene somma van aght hondert guldens en na 't afsterven der laetste de resteerende aght hondert guldens, te vinden uijt de separate nalatenschap van een van die echtgenooten. Vervolgens sullen de overige vier honderd guldens wesen ten profijte van de Roomse kerk te Zutphen, mede te betalen als voren gestelt.

NB. Also eerst na doode sullen worden betaelt, hierna daarvan geen rente worden gevordert, niettegenstaande sulks in de obligatie om redenen vermelt.

1769 den 21 Sept. door de heer Willem Bakker voor zijn privative rekening en lasten aan Mr. W. van Eijll in qualiteijt als kerkmeester van de Zutphense Rooms catholijke gemeente overgegeven een obligatie off schultbekentenis aan de Hoogw. heer T. Z. Baron van Dorth en desselfs Ehevrouw Elisabeth Maria Baronnesse Hacfort groot een duisent guldens en wel tegens een renversael dat die penningen niet aan hun lieden maar aan de Roomscatholijke Pastori van Zutphen gehoren en die obligatie alleen in securitatem op hun liedens name is geplaets *f* 1000 — : — en wel op die conditien:

Dat de somma na doode van de heer Henrik Backer uijt zijn privative en niet uijt de gemeene goederen sal worden betaelt, dus daarvan geen renten alvorens so als wel in de obligatie vermelt, sullen kunnen worden geeijst, waarvan de renten sullen profiteeren, na doode van de heer Backer de Roomscatholijke

tijdelijke Pastoren der Zutphense gemeente, en daarvoor sullen verpligt zijn 's jaarlijks en alle jaare te doen twaalf zijelmissen in de Roomse Kerk aldaar voor de familie en ter intentie welke den geever daaromtrent heeft gehad, en in val die twaalf missen niet van de tijdelijke heeren pastors van Zutphen gedaan mogten worden, oft sulks onvermoedelijk mogten declineeren, dat die als dan elders eu wel tot Vaasen gelesen souden worden, als wanneer den pastor van Vaasen voor dien tijd, en so lang die tot Zutphen niet gedaan mogten worden, mede de rente van voorn. duisent guldens soude genieten.

1769 in Januar. na de begrafenis van Anneken Wanders geestelijke Dogter gewoont hebbende in een huisje van de Heeren Buinink en Lamsweerde van Eertbeek in den Baggeroort tot Zutphen. dog van den armen niets genoten hebben is afgetrocken de kosten omtrent overgebleven de som van *f* 50 — : — welke aan desen Roomsen armen zijn gegeven. Voor rente van dien, so lang 't klopje op de zedul staat aan onse Heeren voor een jaargetijd door den armen gegeven worden twee guldens, en naderhand alle jaar een misse doen lesen volgens 't ordinair van tien stuivers, alwaar sulks best sig sal voegen.

Deze en nog eenige andere schenkingen en fundaties stelden, zooals blijkt, wel eenig uitzicht op verbetering van het onderhoud der dienstdoende geestelijken en van de armenverzorging, maar de betaling der restauratie van kerk en kosterswoning [1]) moest wederom bijna geheel uit vrijwillige bijdragen der gemeentenaren geschieden. Duidelijk blijkt uit de rekening en verantwoording daaromtrent door Dr. W. van Eijll afgelegd. Wij laten deze hier in haar geheel volgen.

Specificatie der penningen door de seer Eerwaarde heeren Schouten en Schade wegens eene door Haar seer Eerwaardens gedane collecte tot voltrekking van 't Rooms catholijke kerk en costershuijs, mitsgaders nodige repartiën aan een beer ende stadsmuer aan de Beek, nevens herstelling van de Remonstrantie aan Mr. Wessel van Eijll in qualiteijt als oudsten kerkmeester ter handen gestelt, om daarmede te voldoen de kosten daarover gevallen volgens Rekeningen daarvan ingekomen.

---

[1]) Groot kerkenboek A fol. 3. „Een camer boven 't huis van de koster dienende tot een vergaderplaats van de heeren kerkmeesters."

COLLECTE.

Wijnkoper Backer	*f*	26 — 5 —
Anthonie Noortwijk van Neuenbeeks erfgenamen.	-	26 — 5 —
Dr. van de Veld	-	25 — : —
Apothequer van de Veld	-	25 — : —
Wedue Rauwers	-	25 — : —
Wedue Backers	-	25 — : —
Juffr. Rauwers	-	25 — : —
Heer Bulninck	-	21 — : —
Gooswijn Noortwijk.	?	21 — : —
Anth. Harmen Noortwijk	-	21 — : —
Chyrurgijn Schutte	-	15 — 15 —
Oversten Ottho	-	10 — 10 —
Wedue Mulders	-	10 — 10 —
Wedue van den major Backer	-	10 — : —
Oude juffr. Wilbrennincks	-	9 — 18 —
Bouwman op de Mars.	-	7 — : —
Juff. Roelofsens	-	5 — : —
Een constapel	-	5 — : —
Wighman	-	3 — : —
Vrouw Wonincks	-	3 — : —
Schierlink	-	3 — : —
Jan Berend Willems	-	3 — : —
Godefrid van Elten	-	2 — 10 —
Smit van Gorsel	-	2 — : —
Henrica van Elten.	-	1 — 10 —
Jan van Elten in de Laarpoort	-	1 — 10 —
Vrouw Bosch in de Laarpoort	-	1 — 10 —
	f	335 — 3 —
N.B. Den wijnkoper Cristiaans heeft hiertoe niets gecontribueert, waarbij door Mr. W. van Eijll gevoegt en gegeven, gelijk de vorige reijs de geregte halfscheijd van al 't geen door de gemeente daartoe was verstrekt dus.	-	167 — 11 —
makende de geheele collecte uit	*f*	502 — 14 —
Zijnd uit de revenues der kerk en armegoedere, gelijk op de rekening genoteert, tot afbetaling der kosten van dien gesuppleert eene somma van	-	184 — 13 —
Renderende te samen de nodige somma tot voldoening der navolgende rekeningen ad.	*f*	687 — 7 —

Voldane Rekeningen Z. Q.

1769. Den 20 October den metselaar Lobry Z. R. en Q.	ƒ 332 — 18 —
Den 23 dito den timmerman van der Dussen Z. R. en Q.	- 140 — : —
Op dato den verver Mulder Z. R. en Q.	- 57 — 9 —
Den smit Roeterink Z. R. en Q.	- 24 — 14 —
Den steenkoper Lulofs Z, R. en Q.	- 24 — : —
Jan Razijn Z. R. en Q.	- 23 — 4 —
Akkerman wegens steen en puin vaaren Z. R. en Q.	- 5 — 2 —
Jan Berend Willems voor 't wegmaken van puin en steenen aan de Beek	- 1 — : —
	ƒ 608 — 7 —
Wegens onkosten tot herstelling van 't Venerabile.	- 79 — : —
	ƒ 687 — 7 —
Uijtmakende de ontfangene en gezamentlijk ingekomene penningen ad	ƒ

Dese rekening van ontfangs et uijtgave door ons ondergeschreven nagesien zijnde is deselve conform bevonden weshalve Mr. van Eijll voor zijne moeijtens bedanken bij deesen.

Actum Zutphen den 4 Maart 1700 twee en seventig.

H. Schouten, Pr.
C. Schadè, S. J.
A. van de Veld.

De herkomst eener antieke kast, thans geplaatst in de sacristie aan de noordzijde der S. Janskerk en gebruikt tot berging der misgewaden, schijnt mij aangegeven in eene aanteekening van Mr. W. van Eijll, in het meergenoemd Resolutieboek, en deze wordt daarom hier opgenomen:

1771 den 19 April. De heer Egbert Christiaens mijn gecommuniceert dat in 't schip van schipper van Gelder ware een cabinet tot Amsterdam door de heer Willem Henrik Backer gekogt en aan hem geadresseert, doch dat die hadde gedestineert voor onsen armen en deselve ten dien profite te doen verkopen, edog door mijn voorgeslagen zijnde, dat 't om redenen beter soude wesen dit cabinet vooreerst op de camer in ons kerkenhuijs te plaatsen, heeft de heer Christiaens dit aan mijn goedvinden en dispositie

overgelaten, om die oft ten voordeele van onsen armen te verkopen oft ten diensten van den armen en kerk te gebruiken. Welk cabinet van notenboomenhout met twee egale sleutels voor de laden en twee voor 't cabinet den 22 uit 't schip heb laeten afhalen en op geseide camer door Jan Cronenborg doen plaetsen.

Sedert 1772 tot 1813 ontbreken de notulen der in dien tusschentijd gehouden vergaderingen. Het is mij mogen gelukken, uit dat tijdperk te vinden hetgeen hier volgt:

De teruggave van de St. Janskerk voor den katholieken eeredienst is zeker een der gewichtigste gebeurtenissen uit dien tijd en verdient daarom in de eerste plaats onze aandacht.

Bij T. Salmon *(Staat der volken,* Amsterdam bij Isaäk Tirion 1741) lezen we in het XIII deel *(Staat der Vereenigde Nederlanden)* blz. 361.

De nieuwe stadskerk werdt bij haare eerste stigting aan St. Nicolaas toegewijd. Zij staat gelijk haar naam uitwijst in de nieuwe stad. Zij is niet groot en heeft eenen ronden tooren, die van eene tamelijke spits voorzien is. Het is ongetwijfeld dezen toren welke, volgens Tadama Pag. 246, in 1607, door het inslaan van den bliksem, is afgebrand. De tegenwoordige slanke en hooge toren werd in 't begin der 17e eeuw gebouwd.

De kerk zelf was, gelijk boven vermeld is, vroeger niet groot en bestond ongetwijfeld oorspronkelijk alleen uit het tegenwoordige middenschip. De inwendige bouw der kerk wettigt de veronderstelling, dat de beide zijschepen later zijn aangebouwd; eerst het smalste aan de zuidzijde, en toen het later bleek, dat ook deze beuk met de oude kerk te klein was voor het steeds toenemend getal van geloovigen, is de beuk aan de noordzijde aangetrokken, in aanmerkelijk grootere

afmetingen, om voor de toekomst gerust te kunnen zijn. De buitenmate zware kolommen zijn gedeelten der muren van de oude kerk, die werden uitgebroken om de zijschepen met het middenschip te verbinden. De verschillende omvang en vorm der kolommen, maar vooral de onregelmatige lijnen in de gewelven, en de vreemde verbindingen met de bogen tusschen de kolommen leveren genoegzamen grond voor bovenstaande veronderstelling.

Nog zij hier opgemerkt, dat de gewelven der Nieuwstadskerk opvallend laag zijn. Dit is zeker oorspronkelijk, toen de kerk alleen bestond uit het tegenwoordig middenschip, minder en zelfs in het geheel niet het geval geweest. Toen was de verhouding van de hoogte in overeenstemming met de breedte. Dit wordt nog waarschijnlijker, wanneer wij eene bestaande overlevering mogen aannemen, dat de straten om de kerk aanmerkelijk zijn verhoogd en daarmede ook de vloer der kerk, thans met de straat gelijk. Hiervoor schijnt te pleiten een post in bovengenoemd rekenboek, loopende van 1740 tot 1809. Op bldz. 26 wordt vermeld:

1742. Met request versoght een ordonantie tot betaelinge van eenige reparatiën, soo door het hooge water in den jaere 1741 waeren veroorsaekt door invallen en sinken van de vloere in de Nuijwstadskerk als andere noodsaekelijke reparatien soo aen kerk en thoren, hetwelke van den overrentm. G. J. van Sandbergen 9 Julij 1842 ontfangen hebbe de som van 300 = : =.

Sinds de kerk aan de Katholieken werd ontnomen, schijnt zij, vooral in lateren tijd, niet veel meer voor godsdienstoefeningen gebruikt te zijn. Salmon l.c. schrijft: „Over de nieuwe stadskerk hebben twee kerkmeesters het opzicht." Uit eenige gevonden rekeningen blijkt, dat dezen aan de stedelijke regeering rekening aflegden

van hun beheer, geld aanvroegen voor noodzakelijke herstellingen en deze ook lieten uitvoeren.

In een boek van inkomsten en uitgaven van de Nieuwstadskerk staat fol. 1:

Namen der kerkmeesteren van de Nuijwstadskerk: Lambert Verbeek obiit den 24 Februar. 1745. Jan Gijse obiit 1745, Maij. Jan Christiaens electus est 1 Meert 1745 obiit 17 Nov. 1753. Derk Abbing electus est 1 Maart 1746 obiit 27 December 1791. Stoffel Winkler electus est 15 Jan. 1754 obiit 1799. Johannes Fredrick Colenbrander electus est 9 Febr. 1792. Hendrik Faas electus est 1 Maart 1794 obiit 13 Apr. 1796. A. Ringel. kerkmeester tot den 31 Decemb. 1809.

In 1795 werd de kerk ingericht tot broodbakkerij voor de armée en later tot magazijn. Volgens schrijven van ooggetuigen werden orgel, predikstoel, banken en al het andere hout en ijzerwerk uit de kerk verwijderd, en zijn daarin vijf bakovens geplaatst. Toen de bakkerij later naar elders was overgebracht, diende het gebouw nog eenigen tijd tot magazijn.

Toen het door koning Lodewijk aan de Katholieken werd toegewezen, was het zonder dak, zonder glas en vloer; met een woord in den meest vervallen staat. Bij koninklijk besluit van den 22en van Lentemaand 1809 werd aan de Roomsche gemeente te Zutphen de Nieuwstads- of St. Janskerk gegeven en tevens toegezegd, dat de benoodigde som tot het in bruikbaren staat brengen van de kerk voor den R. K. eeredienst, nader zoude bepaald worden.

En de Burgemeester èn het kerkbestuur werden nu door de Regeering uitgenoodigd eene begrooting op te zenden van de kosten voor de restauratie der kerk, om ze voor den R. K. eeredienst bruikbaar te maken. Door den Burgemeester van Zutphen werd de hiervoor benoodigde som geraamd op *f* 3235. De raming van

het kerkbestuur, door deskundigen opgemaakt, beliep de som van *f* 23.000. Bij Koninklijk besluit werd niet meer verleend dan door den Burgemeester was opgegeven.

Door nood gedwongen, werd deze som aangenomen in de hoop op eene latere gunstiger beschikking. Er werd echter geen begin gemaakt met de restauratie, niet uit onwil, maar omdat het onmogelijk was, met dat geld aan de intentie des Konings en aan het vurig verlangen der Katholieken naar een geschikt kerkgebouw te voldoen. Verschillende verzoekschriften om vermeerdering van toelage of om een ander bruikbaar kerkgebouw werden bij den Koning en later bij het toenmalige Fransche gouvernement ingediend, maar immer zonder gunstig gevolg.

Daar de inkomsten der kerk op hoogstens *f* 40 konden berekend worden, besloot het kerkbestuur de vijf bakovens te laten afbreken en te verkoopen om in het allernoodzakelijkst onderhoud van het gebouw te voorzien en de ook nog opgelegde belasting te kunnen voldoen. Na den val van Napoleon in 1813 werd het door de Regeering wederom noodig geoordeeld in de kerk eene veldbakkerij te plaatsen; en dit geschiedde zonder toestemming en zelfs buiten voorkennis van het kerkbestuur. Maar al spoedig werd ook deze oven wederom afgebroken en met alles wat nog in de kerk aanwezig was verkocht.

Ruim vijf jaren lang bleef deze treurige toestand voortduren.

Intusschen was aan de nog altijd in gebruik zijnde kerk op den Apenstaart de hand niet gehouden en deze was langzamerhand zoo vervallen, dat het kerkbestuur, na een onderzoek te hebben ingesteld, in de

vergadering van den 5en Sept. 1814 moest besluiten de dringend noodig geworden herstellingen aan dak en fundamenten te doen, de muren te laten witten en houtwerk in en buiten de kerk te laten verven. (cf. Not. blz. 66.)

Bij de voortdurende afwisseling der zich snel opvolgende groote gebeurtenissen dier dagen scheen alle uitzicht op meerdere hulp van de Regeering voor de restauratie der St. Janskerk benomen, en daar de inkomsten der oude kerk niet voldoende waren om de gewone uitgaven te dekken, werd in eene algemeene vergadering van kerk- en armbestuur den 19en Oct. 1814 besloten, alle stoelen uit de kerk te verwijderen, deze door banken te vervangen en die den 1en Dec. voor drie jaren aan de meestbiedenden publiek te verpachten. (cf. Notul. blz. 78). Dienovereenkomstig werd den 23en Dec. 1814 door den notaris Mr. Jacob Joan Schluiter die verpachting gehouden. (cf. Not. blz. 86).

De som der verhuurde banken bedroeg ongeveer *ƒ* 1000. In de kerkvergadering van den 9en Jan. 1815 wordt ter tafel gebracht een request van den koster en schoolmeester J. Colson, verzoekende dat hij de toelage van *ƒ* 15, welke hem in 1809 was verleend, mocht blijven genieten, en dat hem een ander schoollokaal zou worden aangewezen, omdat het huis, waarvan hij tot dusverre een gedeelte voor het geven van onderwijs gebruikte, was verkocht. Het kerkbestuur wenschende zooveel mogelijk het onderwijs der jeugd, vooral ook der arme kinderen, te bevorderen, besloot beide verzoeken in te willigen en wees eene geschikte woning aan tegenover de kerk, den 1en Februari 1815 te aanvaarden.

Den 24^{en} Februari 1815 werd door den Burgemeester van Zutphen aan het kerkbestuur eene aanschrijving gericht van den volgenden inhoud:

De heeren leden van de R. K. Gemeente te Zutphen.

Daar wij, bij inspectie, de Nieuwstadskerk in een staat van verval hebben gevonden die doet vermoeden dat de R. K. Gemeente daarvan geen gebruik wenscht te maken tot het celebreeren van hunnen godsdienst, zoo verzoeken wij UEd. ingevolge hoogere orders, ons, en wel voor den 10^{en} Maart, bepaald te verklaren of de R. K. Gemeente dat gebouw wenscht te gebruiken tot uitoefening van hunnen godsdienst, waartoe het in der tijd is gegeven; en zoo ja of zij zich dan wil verbinden het dadelijk zoodanig te doen repareeren dat het daartoe geschikt wordt. Mocht de gemeente daartoe niet genegen zijn dan zal ik eene voordracht doen aan het gouvernement om op stadskosten de kerk tot eene caserne in te richten, waardoor zij tot groot nut kan strekken voor de stad en de burgerij, en tevens verhoed zal worden dat zij niet tot eene ruïne vervalle.

Wat de goederen of voordeelen betreft welken door den koning van Holland, bij de gift dier kerk werden gevoegd, deze blijven in alle geval ten voordeele der Gemeente. Wij wenschen slechts een gebouw dat thans tot niets dient en de stad ontsiert wederom nuttig te maken en vertrouwen dat UEd. ons hierin zoo veel mogelijk behulpzaam zult willen zijn enz.

De Vice-Burgemeester van Zutphen.

(was geteekend) I. DE BRUIJN.

Hierop zond het kerkbestuur het volgend antwoord:

Zutphen den 10^{en} Maart 1815.

De kerkeraad aan den Burgemeester der stad Zutphen.

De kerkeraad der R. Gemeente haast zich ter voldoening aan UEgb. Missive van den 24^{en} Febr. ll. omtrent de Nieuwstadkerk te elucideeren. Dat de R. C. Gemeente wel bepaaldelijk wenscht die kerk tot het uitoefenen van hunnen godsdienst te gebruiken en daartoe geschikt te maken. Doch daar het fonds hiervoor op verre na niet toereikend is, zoo hebben de leden der gemeente hunne Reclame tot vermeerdering van toelage aan het voorheen Fransche gouvernement opgezonden, edoch vruchteloos op dispositie gewacht. Daar echter de gift van den koning van Holland tevens bepaalde dat het benoodigde fonds tot in order brenging

in dien staat dat de R. godsdienst decentelijk kon worden uitgeoefend, van Landswege zou worden verschaft, zoo is de kerkeraad van voornemen deswegens nader bij onzen Doorluchtigen Souverein te reclameeren.

De Kerkeraad echter genegen alles in het werk te stellen om UEdg. zeer nuttige bedoelingen voor de stad en burgerij te onderschragen aarselt geenzins van die kerk afstand te doen, echter zonder dat hierin eenig prejudice voor de gemeente gelegen zij; Oversulks onder voorbehoud dat het zij van Lands of van Stadswege een geschikt locaal met een benoodigd fonds tot bouwing van eene kerk aangewezen wordt. De kerkeraad gaarne in UEdg. oogmerk behulpzaam willende zijn proponeerd tevens hunne thans gebruikte kerk naast de Ruiters stallinge tot caserne over te geven, terwijl op stads of 's landskosten de Nieuwstadskerk tot het uitoefenen van den godsdienst geschikt gemaakt worde, waardoor dan onze gemeente van een geschikt locaal voorzien en de stad met eene geschikte en met weinig kosten geapproprieerde caserne begeven wordt.

Het zal den kerkeraad aangenaam zijn dat UEdg. deze gevoelens aan het gouvernement bekend maakt en recomandeeren hunl. gemeente in UEdg. zeer gunstige productie enz.

Den 27en September 1814 heeft pastoor H. Heijmerikx voor het laatst de kerkvergadering bijgewoond en mede de notulen onderteekend. Ook was ZijnEerw. den 23en December nog bij de verpachting der banken tegenwoordig, † 1815 Febr.

Den 9en Maart 1815 hebben de kerkmeesters een onderzoek ingesteld in de pastorie, in de Kuiperstraat, door pastoor Heijmerikx verlaten. Zij vonden het huis en ook de nog aanwezige meubels in zeer vervallen toestand en in eene vergadering, dienzelfden dag belegd, werd besloten het huis en de meubels te laten herstellen, de muren te witten, kortom het huis wederom in bewoonbaren staat te brengen, alles voor rekening van de kerkekas.

De opvolger van pastoor Heijmerikx was de HoogEerw. heer

JOANNES GERRITSEN,

aartspriester van Gelderland.

In de gewone kerkvergadering van 28 April 1815 worden de besluiten omtrent de levering der medicijnen beurtelings door de apothekers Gijsen en Heukelman enz. voor het eerst mede onderteekend door pastoor J. Gerritsen.

De gelegenheid schijnt hier gunstig om in herinnering te brengen de benoeming tot kerkmeester van den HoogWgeb. heer Th. Baron van Lamsweerde, aan wien wij het bovenvermelde en ook het volgende grootendeels te danken hebben (vide infra). Vooraf echter voegen wij hierin de naamlijst der pastoors en kapelaans, die na de paters S. J. H. Schouten en C. J. Schade in Zutphen werkzaam zijn geweest.

PASTOORS.

Reinerus Jansen na eerst pastoor te zijn geweest te Drempt en Olburgen 1768—1780, te Baak 1780—1783 kwam te Zutphen 21 Oct. 1783 als eerste saeculiere pastoor † alhier den 27 Mei 1797.

Joannes Gerritsen, eerst pastoor te Heeteren, Indoornik, Lakemond, Gronsfort en Randwijk 1783-1797 komt in Zutphen 1797 en † 4 Nov. 1800.

Hermanus Heijmerikx, eerst pastoor de Vaassen en Epe (Kannenborg) 1789—1800 in Zutphen van 1800 tot † 1815.

Joannes Gerritsen, eerst pastoor te Harderwijk 1806—10, te Nijkerk 1810—15, te Zutphen 1815—18, te Duiven 1818— † 24 Mei 1843. Was aartspriester 1814—34.

Wilhelmus Dibbets 1818 of 1817.

ARNOLDUS FRANCISCUS HUBERTS, geb. te Harderwijk, priester gewijd 1813. Eerst kap. te Oosterholt toen te Huissen, pastoor te Zutphen 1818—38, van 1 Dec. 1837 waarop ZEw. naar Wehl vertrok, tot 1 April 1838 werd voor hem, op last van hooger hand, de pastoreele bediening waargenomen door den kapelaan Joannes Wilh. te Boschker, te Wehl 1838—46, te Duiven 1846— † 30 Sept. 1848.

HUBERTUS RUTGERUS HUBERTS, geb. te Huissen 26 April 1802, pr. gewijd 1824, van 18 Dec. 1824 kap. en van 1830—38 vicarius te Huissen, aan welke benaming destijds de pastoreele bediening van Angeren was verbonden. Den 3en April 1838 werd ZEw. bevorderd tot pastoor te Zutphen en 1853 tot landdeken van het district. Op zijn verzoek werd ZEw. eervol ontslagen den 1en Oct. 1876. Hij stierf in het S. Hubertusgesticht den 19en Jan. 1877 en werd op het R. K. kerkhof te Vierakker begraven.

JOANNES MATTHEUS VAN OPPENRAAY, geboren te Bemmel den 9en Januari 1828, priester gewijd te Warmond den 15en Augustus 1852, benoemd tot kapelaan te Eibergen den 17en September 1852, tot kap. te Terborg den 31en Aug. 1853, te Utrecht den 20en October 1855, te Arnhem den 14en Dec. 1859, tot pastoor te Winterswijk den 30en Septemb. 1863, tot pastoor en deken te Zutphen den 20en Sept. 1876. Den 13en Sept. 1896 werd ZEw. op zijne aanvraag eervol ontslag verleend als pastoor, met verzoek de pastoreele zorg te willen behouden tot den 13en October. Met goedkeuring van den aartsbisschop bleef ZEw. deken van het district Zutphen, en vestigde zich metterwoon te Velp bij Arnhem. Den 6en Juni 1899 door Z.H. Paus Leo XIII benoemd tot Kanunnik van het Metropoli-

taan kapittel van Utrecht, werd ZHEerw. als dusdanig den 14en Juni geïnstalleerd.

JOANNES BERNARDUS GUITING werd tot zijn opvolger benoemd den 29en September 1896, met ingang op den 13en October.

KAPELAANS.

BRUIJNEN van 17 Dec. 1780 tot 16 Octob. 1786.

ANTONIE BRINK van 27 Octob. 1786.

ADRIANUS JANSEN van 13 Octob. 1792.

C. MAAS van 12 Juni 1797.

JOANNES GERRITSEN, later pastoor, was kapelaan in 1798 en nog in 1804.

J. G. KLÜSENER 11 Jan. 1809 en nog in 1813.

FREDERICUS JOANNES HOOGVELD Mei 1814 tot 1815.

JOANNES FRANCISCUS VOS 1815 tot 1817.

ADRIANUS HUBERTS in 1817. Hier overleden 1818.

JOANNES HUBERTUS CLERX 1 Sept. 1819 tot 1824 10 Jan. 1825 pastoor te Harderwijk.

GERARDUS DE REUVER in 1827 tot 1830.

LEONARDUS FRANCISCUS HUBERTS 10 Juli 1830 tot Oct. 1834.

JOANNES WILHELMUS TE BOSCHKER, van Mei 1835 tot Sept. 1839.

THEODORUS STAAL, geb. te Velp 1813, te Zutphen van 18 Sept. 1839 tot 17 Juli 1841 vertrok in 1841 naar Oost-Indië en werd daar vermoord door zijn knecht den 24 April 1847.

AUGUSTINUS TE WELSCHER 29 Oct. 1841—28 Oct. 1842.

LUDOV. GER. ANT. JANSEN 28 Oct. 1842 tot 1 Juni 1845.

HENRICUS HERMANUS NIEUWENHUIS geb. te Ulft

1822 Kap. te Wijnbergen Dec. 1844 in Zutphen 17 Maart 1845 tot 1 Sept. 1854.

HENRICUS JOANNES DE JONG geb. te Amersfoort 23 Febr. 1828, pr. gewijd 15 Aug. 1852, kap. te Laren 26 Sept. 1852, te Zutphen assistent 29 April 1854, kap. 1 Sept. 54 tot 20 Nov. 1863, pastoor te Vriezenveen 20 Nov. 1863, te Delden 3 Nov. 1869, Deken van Oldenzaal 15 April 1891, gestorven te Delden 30 Jan. 1897.

ANTONIUS FRANCISCUS LOUWERENS geb. te Zwolle 31 Mei 1831, pr. gewijd 15 Aug. 1854, kap. te Zutphen 25 Aug. 1854 en aldaar overleden 7 Nov. 1867.

JOANNES GEORGIUS PETRUS VAN GROENINGEN geb. te Utrecht 25 Jan. 1839, pr. gewijd 10 Aug. 1863, kap. te Zutphen 20 Nov. 1863. Redemptorist geworden 12 Nov. 1868.

LAMBERTUS JOANNES VAN DEN BOSCH geb. te Utrecht 12 Sept. 1835, pr. gew. 10 Aug. 1863, kap. te Groenlo Oct. 1863, te Zutphen 23 Sept. 1866, te Zwolle (S. Mich.) 7 Nov. 1869 te Huissen 10 Sept. 1872, pastoor te Hasselt 31 Maart 1876 te Amersfoort (Fr. Xav.) 22 Maart 1884 † 21 April 1891.

FREDERICUS CAROLUS DE HOSSON geb. te Groningen 24 Jan. 1840 pr. gewijd 15 Aug. 1866, kap. te Laren 31 Dec. 1866 te Zutphen 12 Nov. 1868 te Zwolle (S. Mich.) 22 Febr. 1874 † 28 Oct. 1875.

JOANNES GERARDUS TEN BOKUM geb. te Ootmarsum 28 April 1840, pr. gewijd 10 Aug. 1867, kap. te Delden, te Groesen en te Zutphen van 7 Nov. 1869 tot 14 Sept. 1882. Past. te Roodhuis 14 Sept. 1882. Pastoor te Delden en deken van het dekenaat Oldenzaal sedert Febr. 1897, overl. te Delden 4 Juli 1900.

BARTHOLOMEUS JOANNES MARTINUS DE CRUIJFF

geb. te Utrecht 10 Nov. 1843 pr. gewijd 15 Aug. 1870, kap. te Doetinchem 24 Maart 1871, te Zutphen 22 Febr. 1874 te Amersfoort (O. L. V.) 30 Sept. 1875, pastoor te Dieren 14 Maart 1886, gest. 8 April 1890.

HENRICUS VAN DE WETERING geboren te Hoogland 26 Nov. 1850, priester gewijd te Utrecht 15 Augustus 1874, assistent te Zutphen van 10 Jan. tot 30 Sept. 1875 en kap. van 30 Sept. 1875 tot 31 Dec. 1881, secretaris van het Aartsbisdom van 31 December 1881 tot 3 Juni 1892. Pastoor te Hilversum van 3 Juni 1892 tot 7 Augustus 1895. Door Z. H. den Paus benoemd tot titulair-Bisschop van Gaza en Coadjutor van Monseigneur P. M. Snickers bij breve van 8 Februari 1895. Bisschop gewijd te Hilversum door Monseigneur Bottemanne 24 Maart 1895. Door Z. H. den Paus verheven tot Aartsbisschop van Utrecht bij breve van 11 Juli 1895. Heeft bezit genomen van den Aartsbisschoppelijken Stoel op 7 Augustus 1895 en is als zoodanig gepreconiseerd in het Consistorie van 2 December 1895.

JACOBUS MATHIAS NAGELS van 31 Dec. 1881 tot 17 Nov. 1889.

RUDOLPHUS JOANNES JOSEPHUS TER HORST van 26 Sept. 1882 tot 10 Oct. 1885.

GEORGIUS STEPHANUS KRONABEL van 12 Octob. 1885 tot 29 Juli 1895.

HENRICUS MECHTILDIS REMMERS van 24 Nov. 1889 tot 16 Febr. 1894.

CAROLUS FRED. THEOD. LAARHOVEN van 21 Febr. 1894 tot Febr. 1897.

FRANCISCUS JOANNES BOSSELAAR van 5 Aug. 1895 tot 24 Maart 1899.

JABOB JACOBUS VAN DER MAAT van 16 Febr, 1897.

GERARDUS BERNARDUS TEN HOVE van 24 Maart 1899.

Den 17en Februari 1813 werd tot kerkmeester gekozen door kerk- en armbestuur en eenigen der voornaamste Katholieken de H.W.geb. heer Th. van Lamsweerde, avoué bij het tribunaal van eerste instantie van het arrondissement Zutphen. Den 25en April 1813 werd hij benoemd tot secretaris van den kerkeraad. Het is vooral door zijn toedoen dat in de behandeling der kerk- en armen-aangelegenheden en ook in de administratie der gelden belangrijke verbeteringen werden aangebracht. Eenige reglementen, door hem opgemaakt, geven daarvan bewijs, alsmede een verslag van den 4en Juni 1815 over de administratie van de goederen der armen van kerk en pastorie over het jaar Mei 1814 tot Mei 1815.

Bij een ontvangst van ƒ 5323.10 en eene uitgaaf van ƒ 4186, leverde de armenverzorging een voordeelig slot van ƒ 1137.10, ondanks de moeilijkheden waarmede het bestuur te kampen had. Daarbij werden nog ƒ 1500 afgelost, waardoor het batig slot klimt tot de som van ƒ 4637.10

Minder gunstig schijnt de rekening van het kerkbestuur. Zij bedraagt in ontvangsten ƒ 546,13, in uitgaven ƒ 1664, en heeft dus een nadeelig slot van ƒ 1117,87. Wanneer wij echter nagaan, wat in dit jaar is tot stand gebracht, dan vertoont zich de toestand in werkelijkheid veel gunstiger.

Sinds bijna twintig jaren was aan het onderhoud van kerk en pastorie niets gedaan. Niet alleen het dak, maar ook de fundamenten van beide behoefden noodzakelijke herstellingen. Deze zijn gedaan, de gebouwen werden gereinigd, gewit en in- en uitwendig

geverfd, ook de meubelen van de pastorie werden hersteld en verbeterd. De ruime uitgaven, hiervoor vereischt, werden met te meer liefde gedaan, omdat aan de gemeente de lang gewenschte Herder werd geschonken.

De voornaamste oorzaak van het deficit ligt echter hierin, dat volgens een vroeger genomen besluit de stoelen in de kerk tegen banken zijn verwisseld; dit alleen heeft eene uitgaaf van ongeveer *f* 1000 gevorderd. Hierdoor echter zijn de jaarlijksche inkomsten der kerk, die slechts *f* 180 bedroegen, thans tot *f* 1000 gestegen. In dit verslag is ook nog opgenomen de rekening van de Nieuwstadskerk.

De ontvangsten bedroegen	*f* 236.—
De uitgaven bedroegen	- 87.—
Het batig slot . . .	*f* 149.—

Zie verder het verslag van 1815 blz. 117 Not,

In de gewone vergadering van het kerkbestuur den 22en Mei 1815 werd ter tafel gebracht een verzoek van de heeren Lijse en Ringel, stadstimmerlieden, om te mogen gebruiken de Nieuwstads- of St. Janskerk tot het vervaardigen van schilderhuizen, eene lands-aanneming, waartoe een ruim locaal benoodigd was; „en zulks òf om niet òf ook desverkiezende tegen een huurprijs van 't weeks 30 st., vertrouwende zijl. dat de kerkeraad om de noodzakelijkheid van het werk en ook wijl de kerk tot geen gebruik van iets strekt, hierin niet zal difficulteeren.

„Na rijp beraad werd besloten in het gedane verzoek niet te treden, maar dit te wijzen van de hand op grond de vergadering vermeent:

„1°. Hiertoe geen regt of magt te hebben;

„2⁰. Om reflectiën in de gemeente, waaraan zij toch verantwoordelijk zijn voor te komen;

„3⁰. Omdat zij van oordeel zijn dat geene finale aanvaarding geschieden, nog eenige administratie door hunl. gepleegt moet worden voor en aleer bovengezegde kerk teruggebracht zij in dien staat, waarin dezelve zich in het voorwinter des gepasseerden jaars bevond, aangemerkt sedert dien tijd de kerk door den Burgemeester tot Landsmagazijn en broodbakkerij buiten voorkennis van den Kerkenraad gebruikt is; daarna steenen en ovens weder verkocht, bij dien verkoop al het houtwerk gebroken zelver tot de voordeur inclusive genomen zijnde; zoo maakt de Kerkenraad zwarigheid die kerk in dusdanigen staat, zonder schadeloosstelling, of weder terugbrengen in den vorigen staat te aanvaarden, en op dezen grond speciaal zich met geene administratiën wil inlaten, maar het gedane verzoek *moet* wijzen van de hand.

„In de vergadering van den 6 October 1815 is overeenkomstig het op den 2en Sept. garresteerd nieuw choorreglement benoemd en aangesteld tot organist J. Doorneweerd en zulks op een jaarlijks emolument van *vier ducaten* ingaande op primo November, en tot orgeltreder op deszelfs verzoek en aanvrage Jan Hommelet en zulks op een jaarlijks emolument van *tien gld.* te voldoen op primo October."

Den 17en Aug. 1815 werd wederom een request tot Z. M. den Koning gericht. Hierin wordt medegedeeld dat Koning Lodewijk in 1809 te Nieuwstadskerk aan de R. K. gemeente van Zutphen toewees met toezegging der benoodigde som om de kerk in bruikbaren staat te brengen tot het houden der godsdienstoefeningen; dat deze som door den Burgemeester werd

begroot op *ƒ* 3235, en door het kerkbestuur op *ƒ* 23.000, Dat slechts de som van *ƒ* 3235 werd verleend en door het kerkbestuur ontvangen, maar ongebruikt gelaten als onvoldoende; dat vervolgens verschillende verzoeken werden gericht tot de regeering en tot het stedelijk bestuur om verhooging dier som; doch steeds zonder gevolg. Nog wordt de toestand der kerk beschreven en ten slotte een subsidie gevraagd voor de restauratie der St. Janskerk of de noodige fondsen voor den bouw eener kerk geschikt om te voldoen aan de tegenwoordige behoeften der gemeente van 1700 zielen en aan de R. K. soldaten de gelegenheid te kunnen verschaffen om hunne kerkelijke plichten waar te nemen.

Het antwoord luidt als volgt:

De Minister van Binnenlandsche Zaken geeft bij dezen kennis aan de Kerkeraad der Roomsche gemeentc van Zutphen dat Z. M. bij besluit van den 15 Sept. ll. No. 37 heeft goedgevonden te verklaren dat om der gevolgen wille aan hunne verzoeken ter vermeerdering van de toegestane fondsen tot herstel der St. Jans- of Nieuwstadskerk te Zutphen of aanwijzing van eene andere niet kan worden voldaan.

Zullende een afschrift enz.

'sGravenhage, 20 Sept. 1815.

De Minister voornoemd,
Bij afwezigheid van Z. Excell.
De Secretaris bij het Ministerie,
(was geteekend) WENCKEBACH.

Vergadering van den breeden kerkeraad den 21 Oct. 1815.

De secretaris deelt aan de leden, allen aanwezig, mede dat de Kerkmeesters op eene uitnoodiging van den Burgemeester den 13en Oct. zich naar het raadhuis der gemeente hebben begeven en daar tot hunne groote verwondering vonden twee leden van de Gedeputeerde Staten van Gelderland, afgevaardigd

om, volgens verlangen en wil van Z. M. den Koning ingevolge ingediend request van den 17 Aug. ll., met het kerkbestuur in minnelijke schikking te treden over den afstand der Nieuwstadskerk aan de stad om die te kunnen inrichten tot eene kaserne voor 7 à 800 man. — De kerkmeesters gaven te kennen dat hun dit voorstel zeer had verrast en dat zij daarop niet konden beslissen, te minder daar een der Kerkmeesters afwezig was en daarenboven in zulke gewichtige aangelegenheden geen besluit werd genomen dan na den breeden kerkeraad, bestaande uit 10 leden, gehoord te hebben. Deze 10 leden waren destijds behalve pastoor J. Gerritsen en kapelaan J. F. Vos de volgenden: Th. van Lamsweerde, J. Morkes, L. Beck, J. H. Heuzels, J. W. Kronenburg, J. A. Dellemijn, T. J. Dellemijn, J. Holtman, J. Ganseboom,

Daarom verzochten zij Heeren gecommitteerden schriftelijk hunne voorstellen te willen opgeven en acht dagen tot beraad te willen toestaan. Dit werd goedgekeurd. Hierna werden de in schrift ontvangen voorstellen voorgelezen, hierop neerkomende: Dat aan vier deskundigen, 2 aan weerszijde te benoemen, zal worden opgedragen de Nieuwstadskerk te taxeeren en die dan tegen taxatie over te nemen, terwijl tegen overgave der thans in gebruik zijnde kerk aan de R. K. gemeente een terrein zal worden afgestaan in de Hospitaalstraat, waarop reeds de fundamenten voor eene kazerne zijn gelegd, om daarop eene nieuwe kerk te bouwen.

Na aldus al het gebeurde te hebben medegedeeld, verzocht de secretaris de leden daarover te beraadslagen en hun gevoelen te zeggen. Bij de gevoerde discussie bleken de meeningen zeer te verschillen. Na

voor en tegen gehoord te hebben stelt de secretaris van Lamsweerde voor aan heeren Ged. Staten in hoofdzaak het volgende te antwoorden:

Dat de R. K. gemeente van Zutphen, steunende op haar goed recht omtrent het bezit van de Nieuwstadskerk en tot het verkrijgen der noodige fondsen om deze in bruikbaren staat te brengen, in de voorstellen van heeren Ged. Staten meer nadeel dan voordeel ziet. Dat door eene subsidie van *f* 3235 niet aan den wil des Konings van Holland was voldaan, zooals heeren gecommiteerden zich hebben kunnen overtuigen. Dat het de wil is van Z. M. den Koning dat ook aan de Roomsche gemeente, in plaats van hunne tegenwoordige kerk, tusschen ros en volmolens en ruiterstallen gelegen, en veel te klein voor het reeds bestaande en nog steeds toenemend getal ledematen, eene geschikte kerk zal worden gegeven, zooals Z. M. volgens de grondwet, welke gelijke bescherming en rechten aan alle gezindheden verleend, ook door daden reeds heeft getoond. Immers aan de hervormden en andere gezindheden zijn kerken geschonken en geschikt gemaakt voor hunne godsdienstoefeningen. Zoo vertrouwen zij dat heeren Ged. Staten aan Z. M. den waren toestand waarin de R. K. gemeente zich bevindt, zullen blootleggen, opdat alsnog aan de gunstige beschikking van den Koning van Holland moge worden voldaan.

Op al deze gronden meent het kerkbestuur de gedane voorstellen niet te mogen aannemen, maar neemt hierbij tevens de vrijheid de navolgende tegenvoorstellen aan te bieden:

1°. Dat heeren Ged. Staten den waren toestand der R. K. gemeente aan den Koning bekend makende

Z. M. zullen trachten te bewegen een suppletoir subsidie van *f* 12.000, deels door het land, deels door de stad te dragen, te verleenen: waartegen de R. K. gemeente de thans in gebruik zijnde kerk in vollen eigendom aan de stad zal afstaan, of

2⁰. Dat de R. K. gemeente afstand doe aan de stad van de Nieuwstadskerk en mede van de thans in gebruik zijnde kerk en daarvoor ontvange het aangeboden terrein in de Hospitaalspoort met eene toelage van *f* 20.000 om daarmede den bouw eener nieuwe kerk te kunnen beginnen, of

3⁰. Dat de stad of het land zich belaste met den bouw eener kerk met het dubbel getal plaatsen van de tegenwoordige, op eene geschikte plaats, alles ter beoordeeling van den Directeur voor de zaken van den R. K. eeredienst.

Dit antwoord werd goedgekeurd en den seeretaris werd opgedragen het over te schrijven en dag en uur voor de onderteekening te bepalen, doch voor het uiteengaan der vergadering opperden eenige leden de navolgende bezwaren. Te oordeelen naar de voorstellen die waren gedaan en naar hetgeen zij gehoord hadden, scheen het hun toe dat de drijfveer van alles was niet zoozeer het belang der stad in het bezit eener kazerne, maar meer de afgunst van andersdenkende geloofsgenooten, dat de Roomschen in het bezit zouden blijven van eene der groote aloude parochiekerken, dat zij daarom vreesden dat de *f* 20.000 met het aangeboden terrein zouden worden verleend, maar dat daardoor dan ook voor de Katholieken de hoop was vervlogen van ooit eene groote kerk te verkrijgen, een misstap die hun ook door het verre nageslacht nog zou worden verweten. Dat de St. Janskerk voor

hen veel meer waarde had dan *f* 20.000 met het aangeboden terrein. Dit gevoelen meer en meer ingang vindende, werd er bezwaar gemaakt tegen het concept-antwoord, en verzocht de verzending nog uit te stellen.

Terwijl het kerkbestuur nog weifelde, gaf de heer van Lamsweerde te kennen dat hij van een ander gevoelen was en meende dat met *f* 20.000 en de *f* 4000 thans in kas, en *f* 4000, de vermoedelijke opbrengst van den verkoop der thans in gebruik zijnde kerk voor den bouw eener nieuwe kerk, de R. K. gemeente meer gebaat zou zijn dan met de geheel verwaarloosde en uiterst vervallen Nieuwstadskerk. Dat door de weigering om toe te geven aan den wensch der Regeering de hoop op eene landssubsidie voor altijd verloren was, en van die zijde veel meer tegenwerking dan hulp zou te wachten zijn. Dat het hem onmogelijk scheen, de benoodigde som, voor de restauratie der Nieuwstadskerk, op meer dan *f* 20.000 begroot, uit de gemeente en mede uit de omstreken bijeen te verzamelen, en mocht dit gelukken dan nog zou voor het onderhoud op de kerk een last blijven kleven, welke op den duur zou blijken onhoudbaar te zijn, dat hij zich daarom in gemoede verplicht acht tegen des breeden kerkeraads wil en wensch te stemmen, zooals hij doet bij deze. De aanwezigen, ofschoon het gewicht dezer bezwaren gevoelende en de reden van dit protest begrijpende, bleven bij hun wensch de oude groote parochiale kerk te behouden en verlangden, dat de voorstellen van de Ged. Staten zouden worden gewezen van de hand, De heer van Lamsweerde herhaalde dat hij bij zijn gevoelen bleef, indien echter met algemeene stemmen tot het behoud de St. Janskerk werd besloten, hij zich dan niet tegen den

wensch der gemeente zou verzetten, maar integendeel tot de vervulling daarvan zooveel mogelijk zou medewerken. Daar er echter nog eenig verschil van zienswijze scheen te bestaan, stelde hij voor den 23en Oct. des avonds ten 6 uur opnieuw eene vergadering te houden en daarbij ook de voornaamsten der gemeente uit te noodigen, om dan, na ook die mede gehoord te hebben, eene eindbeslissing te nemen. Dit voorstel werd met eenparige stemmen aangenomen.

Op den bepaalden dag en het aangegeven uur waren al de genoodigden aanwezig en werd door den secretaris herinnerd en waar noodig verklaard, alles wat tot dusverre was geschied, en tot allen het verzoek gericht hun gevoelen uit te brengen om tot een eindbesluit te komen. Na eenige discussie werd eenparig verklaard dat men nimmer in den afstand der Nieuwstadskerk zou toestemmen en verder besloten op de voorstellen van heeren Ged. Staten afwijzend te beschikken, en, om de gelegenheid zelfs tot verdere onderhandelingen te benemen, terstond met de restauratie der kerk te beginnen en daartoe de voorspraak en hulp van heeren Ged. Staten in te roepen tot het verkrijgen van een suppletoir subsidie van *f* 10.000 van de stad of van het land tegen overgave der thans gebruikte kerk voor eene kazerne; terwijl verder, met bijdragen uit de gemeente en uit andere provincies, de kerk zoo spoedig mogelijk voor het houden der godsdienstoefeningen bruikbaar zal worden gemaakt.

Reeds den volgenden dag kwam de breede kerkeraad wederom bijeen en besloot aan alle gemeentenaren en aan de bewoners der omstreken eene lijst ter teekening aan te bieden voor eene wekelijksche bijdrage gedurende acht jaren, te beginnen den 5en Nov.

Het aanbieden dezer lijsten, het bevorderen der inschrijvingen en het geregeld inzamelen der gelden werd toevertrouwd aan de fungeerende diakens, die hunne ontvangsten zullen afdragen aan den daarvoor benoemden penningmeester J. Morkes.

In eene vergadering van den 17^{en} Dec. besloot de breede kerkeraad de restauratie der kerk toe te vertrouwen aan den bejaarden, kundigen en beroemden ingenieur en architect Franken, die zich welwillend had aangeboden om de voor den bouw noodzakelijke teekeningen en bestekken gratis te leveren. Eene commissie van drie leden, pastoor J. Gerritsen, Th. van Lamsweerde en Th. Dellemijn, werd benoemd om alles met den architect te regelen en de belangen der gemeente te behartigen. Deze commissie zal in twijfelachtige gevallen en bij verschil van meening den gewonen kerkeraad raadplegen en elke maand aan den breeden kerkeraad verslag geven van de genomen maatregelen en de vorderingen van den bouw.

Met het teekenen der lijsten en het regelen der inzameling van het ingeteekende en andere werkzaamheden waren eenige dagen verloopen, zoodat de breede kerkeraad eerst den 27^{en} Dec. 1815 weder bijeenkwam. In deze vergadering begon de secretaris met de klachten te weêrleggen die waren gerezen, alsof met het werk geen voortgang werd gemaakt; als reden der vertraging werden opgegeven 1^{0}. dat de architect Franken ongesteld was geweest; 2^{0}. dat de eerste inschrijving op verre na niet aan de verwachting had voldaan en 3^{0}. dat acht à negen duizend gulden worden gevorderd om met gerustheid het werk te kunnen beginnen, en dat deze niet verzekerd zijn. Hij raadt daarom aan den 7^{en} Januari 1816 wederom

bijeen te komen met de voornaamsten uit de gemeente, dan den toestand bloot te leggen, en, daar het schijnt dat velen zich niet voor 8 jaren willen verbinden, dan voor te stellen lijsten te laten circuleeren, waarop eenieder zal kunnen teekenen voor eene vaste som in twee termijnen, 1 Mei en 1 November te betalen, en verders ook een tiental lijsten naar de omliggende plaatsen te verzenden en verschillende personen te verzoeken daarop inschrijvingen te verzamelen, om aldus ten minste zooveel bijeen te krijgen dat de bouw met gerustheid kan worden ondernomen. Dienovereenkomstig wordt besloten en op de daarvoor bepaalde vergadering ook voorgedragen en vastgesteld.

Omstreeks dien zelfden tijd is ook nog een request aan Z. M. den Koning verzonden, waarin werd medegedeeld dat de Nieuwstadskerk in 1814 en 1815 door Pruisische en andere vreemde troepen is gebruikt en door Z. M. gouvernement tot magazijn en broodbakkerij is gerequireerd. Dat hierdoor veel schade is veroorzaakt, zooals blijkt uit bijgaande bewijzen van deskundigen, zonder dat daarvoor eenige huur of schadevergoeding is gegeven. Dat in gelijke omstandigheden op verzoek der Luthersche gemeente te Arnhem op dezelfde gronden een aanzienlijke som ter vergoeding is toegestaan. Daarom meent de kerkeraad met vol vertrouwen ook eene gunstige beschikking van Z. M. te mogen inwachten. Daarna werd nog een verzoekschrift tot Z. M. den Koning gericht om voor de restauratie der Nieuwstadskerk eene collecte te mogen houden door het geheele Koninkrijk der Nederlanden. Ook werd nog aan heeren Burgemeesteren van Zutphen verlof gevraagd om aan alle ingezetenen der stad eene lijst ter inschrijving te mogen aanbieden.

Na al deze maatregelen te hebben genomen werd nu ook spoedig met de restauratie der kerk begonnen.

Den 11[en] Maart 1816 werd aan den president Burgemeester permissie verzocht om van de stadsweide, de Marsch, metselzand te mogen halen om den bouw te kunnen voortzetten. Omstreeks dienzelfden tijd werd ook aan heeren Burgemeesteren teruggevraagd het orgel en den predikstoel, vroeger in de N.-S. kerk staande en door het stadsbestuur daaruit genomen, bewaard en verzorgd; en wel zoo mogelijk diezelfde week, omdat de bouw thans met allen spoed wordt voortgezet.

Den 17[en] Sept. 1816 werd de oude kerk op den Apenstert, met de kosterswoning, in publieke veiling gebracht en ingezet op *f* 2100,—. Den 1[en] Oct. werd bij 2[e] veiling niet hooger afgemijnd en werd dit perceel niet gegund.

Den 12[en] Dec. 1816 mocht pastoor Joannes Gerritsen, als Aatspriester daartoe gemachtigd, de St. Janskerk reeds inwijden.

Den 28[en] Dec. 1816 werden de oude kerk en de kosterswoning, bij onderhandschen koop, overgedaan aan de wijnhandelaars C[ie] P. B. H. Hoffman, W. F. Hesselink en P. van der Meulen, voor de som van *f* 2600,

Den 6[en] Nov. 1817 wordt de pastorie in de Kuiperstraat met stal, tuin en een achteruitgang in de Bakkerstraat, verkocht voor *f* 5000,— aan den heer Th. M. Mispelblom Beijer J[r]., handelaar in brandewijn.

Den 13[en] Juni 1818 werd aan 't kerkbestuur uitbetaald, door het Ministerie van R. K. Eeredienst, *f* 7200,— tot herstel der kerk, geaccordeerd bij Koninklijk

Besluit van 20 Maart 1818 — waarschijnlijk op het laatst bovenvermeld verzoekschrift.

In 1818 vertrekt de Aartspriester Gerritsen naar Duiven en wordt opgevolgd door den Z.Eerw. heer Arnoldus Franciscus Huberts. Onder dezen pastoor was, in het begin, de verhouding tusschen Z.Ew. en Kerk- en Armbestuur zeer goed. De pastoor woonde geregeld de vergaderingen bij en onderteekende mede de notulen. Langzamerhand begon echter die goede stemming te verminderen en in de laatste jaren bestond er eene vrij hevige spanning, welke aanleiding gaf tot menige onaangenaamheid.

Het komt mij voor dat het hier de geschikte plaats is om in te lasschen een:

Overzicht van de geschillen tusschen de Pastoors en de Kerk- en Armbesturen, vooral over de invoering van het Kerkelijk Reglement.

Dergelijke oneenigheden tusschen den pastoor en kerk- en armbesturen zijn reeds van veel ouder dagteekening en schijnen mij een eenigzins verklaarbaar gevolg van vroegere toestanden.

Zoolang de vervolgingen voortduurden en de Katholieken bleven onder den druk der placcaten, nam gewoonlijk een der voornaamsten onder hen, met goedkeuring der missionarii, de belangen der gemeente ter harte. Deze administratie moest vanzelf geheim blijven, en het onbeperkt vertrouwen, dat men in den beheerder stelde, vorderde geene rekening en verantwoording van zijn beheer.

Naarmate aan de Katholieken meer vrijheid werd geschonken en gemeenten zich vormden met pastoors, die eerst in stilte, maar later, met goedkeuring van

het stedelijk bestuur, meer in het openbaar optraden, deed zich vanzelf de behoefte aan een geregeld Kerk- en Armbestuur gevoelen. De leden dezer besturen, door de omstandigheden of door eenige gemeentenaren aangewezen, voerden een grootendeels onafhankelijk beheer over inkomsten en uitgaven, wezen den pastoor een woonhuis aan, bezorgden hem een jaarlijksch inkomen ontvingen ook gelden voor fundaties, betaalden de interesten voor H. Missen, doch hielden verder alles onder zich.

Ook deze verhouding gaf niet zelden aanleiding tot moeilijkheden en onaangenaamheden.

Maar geheel anders werd de toestand, toen krachtens het tractaat door het gouvernement met Rome gesloten, de Nederlanden werden gesteld onder het bestuur van een Vice-Superior, de Paterstaties werden opgeheven, de Missie in verschillende Aartspriesterschappen verdeeld, en seculiere pastoors werden aangesteld. Deze vonden de oude toestanden nog terug en de fungeerende kerk- en armbesturen maar weinig geneigd hunne vermeende rechten af te staan. In verloop van tijd, naarmate de oudere leden aftraden of stierven, nieuwe leden werden aangesteld, en hun getal, naar de behoefte der toenemende gemeenten, werd vermeerderd, kwam hierin allengs veel verbetering, totdat eindelijk na de zegenrijke herstelling der kerkelijke hiërarchie in Nederland, door de invoering der nieuwe reglementen voor kerk- en armbesturen, de rechten en plichten der leden duidelijk werden omschreven en vastgesteld.

Daar deze aangelegenheid in de geschiedenis van de kerk van Zutphen eene niet onbelangrijke, ofschoon niet altijd verkwikkelijke plaats inneemt, zal het mis-

schien dienstig zijn om hetgeen we opgeteekend vonden bijeen te zamelen en om een beter overzicht te verkrijgen van het geheel schijnt het raadzaam dit punt ineens af te handelen.

Het eerste, maar nogal belangrijk verschil van meening omtrent de benoeming, rechten en de administratie van kerk- en armmeesters, tusschen den pastoor en de leden van genoemde besturen, vinden we vermeld onder den Z.Ew. heer J. Gerritsen, den tweeden seculieren pastoor te Zutphen (1797 tot 1800), en wel in een breed uitgewerkt request aan het burgerlijk bestuur der stad.

De twee destijds fungeerende kerkmeesters komen hierin op tegen den pastoor die, volgens hen, op hunne rechten inbreuk had gemaakt door des Zondags in de kerk af te kondigen dat bij hem, als hoofd van het kerkbestuur, de gelden der bankenpacht enz. ook konden worden gestort. Dit request, berustende in het archief, ofschoon met zorg geschreven, is niet onderteekend. Of een afschrift aan het stedelijk bestuur is opgezonden, en met welk gevolg, is mij niet gebleken; maar het concept leert ons, welke meeningen destijds nog golden.

De supplianten, ofschoon erkennende dat de scheiding van Kerk en Staat was geproclameerd, beroepen zich op van oudsher bestaande gebruiken en op steeds erkende rechten, ook onder pastoor Schouten (S. J.), en beweren, dat bij het Roomsch kerkgenootschap eene kerkvergadering bestaat, waarvan leden zijn de tijdelijke pastoors, twee kerkmeesters en twee armmeesters. Dat de administratie van de bezittingen van kerk en pastorie en van de armen wordt opgedragen aan *twee kerkmeesters*, waarvan de oudste de charters, papieren

boeken en gelden onder zijne berusting heeft. Dat deze kerkmeesters *alleen*, onder geheimhouding, beraadslagen en besluiten over de belangen van kerk en armen, en dat door dezen, mede onder geheimhouding, jaarlijks aan bovengenoemde vergadering verantwoording wordt gedaan. Zij verzoeken ten slotte het stedelijk bestuur hen in deze hunne rechten te willen handhaven.

Volslagen gemis van bescheiden uit dit en de volgende jaren belet ons na te gaan, tot welke schikking men gekomen is, en hoe het beheer door kerk- en armmeesters gevoerd is, totdat in 1813 de H.W.geb. heer Th. baron van Lamsweerde tot kerkmeester werd gekozen.

Met jeugdig vuur werd door dezen de administratie in handen genomen, belangrijke verbeteringen werden aangebracht, en den 4en Juni 1815 werd over het voorgaande jaar eene volledige rekening en verantwoording afgelegd voor de beide besturen, wier ledental behalve den pastoor en den kapelaan tot tien was geklommen. (Zie boven blz. 414 en 418).

Uit hetgeen de heer van Lamsweerde bij de restauratie der St. Janskerk heeft gedaan (zie blz. 416 tot 426) en uit de door hem verleende hulp bij de tallooze quaesties, welke voor de armbesturen ontstonden over de alimentatie der armen, sinds bij de wet (van 1854) de geboorteplaats als domicilie van onderstand was vastgesteld, blijkt ten duidelijkste, dat hij voor beide besturen zich hoogst verdienstelijk had gemaakt, en het zal indertijd niemand hebben verwonderd, dat een onbeperkt vertrouwen in hem werd gesteld en dat de administratie zoowel van kerk- als armbestuur geheel in zijne handen overging.

Dit schijnt in de twee laatste jaren van pastoor Heymerikx, en ook onder 't driejarig bestuur van den aartspriester J. Gerritsen (1815—1818) geene bijzondere moeilijkheden te hebben veroorzaakt. Ook in de eerste jaren onder partoor A. F. Huberts (1818 tot 1838) was alles in goede harmonie. De pastoor woonde geregeld de vergaderingen bij en de notulen werden mede door hem onderteekend.

Langzamerhand begon echter die goede stemming te verminderen. Een meer willekeurig optreden van enkele leden van het bestuur, onregelmatigheden in de geldelijke administratie en andere onaangenaamheden werden oorzaak, dat de pastoor daarmede niet langer vrede kon hebben. De pastoor wenschte in het reglement, in 1815 opgemaakt, eenige veranderingen te brengen, en drong er wederom ten sterkste op aan, dat de quaestie omtrent het onderhoud der pastorie zou worden uitgemaakt (over dit onderhoud zie notulen van 5 en 12 Oct. 1825 en 17 Aug. en 2 Nov. 1827).

Om hierin tot eene beslissing te komen werd door tusschenkomst van den aartspriester eene commissie benoemd welke, na onderzoek, in de vergadering van den 17en Maart 1829 rapporteerde:

Dat deze pastorij vroeger eene Jesuitenstatie zijnde, met eigen fondsen en middelen het onderhoud der pastorij niet de gemeente incumbeerde, doch thans dit veranderd zijnde dit onderhoud natuurlijk op de gemeente moest terugkomen. Dat volgens burgerlijke in overeenstemming met canonique wetten een verhuurder voor het onderhoud van het pand, de bewoner voor de goede bewoning moet zorgen. Dat er alzoo, naar het gevoelen der commissie, geen termen bestaan om den tijdelijken pastoor duurzaam met dit onderhoud te belasten. Dat in aanmerking genomen het instantelijk verzoek van den heer Aartspriester om deze zaak te schikken, waarbij *niets* geen gewetensbezwaar gelegen is, wordt geproponeerd dit onderhoud voortaan voor de gemeente over te

nemen. Voorts op diezelfde gronden aan den Eerw. heer pastoor te restitueeren de voorgeschoten verponding en canonsgelden voor de verlopene jaren. Terwijl eindelijk alle amelioratie of ook reparatie, buiten toestemming van het bestuur gedaan, zullen zijn en blijven ten laste van den tijdelijken heer pastoor.

Mocht dit al een stap tot den vrede heeten, niet alle bezwaren waren daarmede opgeheven. Nog in hetzelfde jaar kwam het zoover, dat de pastoor besloot de hulp in te roepen van den aartspriester van Utrecht G. van Noy, destijds vice-superior missionis Holl. subdelegatus. Den 4[en] Sept. 1829 zond Z.H.Ew. eene ernstige vermaning aan kerk- en armbestuur om de bestaande grieven uit den weg te ruimen en den pastoor voldoening te geven; terwijl de aartspriester Gerritsen werd gelast daartoe de noodige maatregelen te nemen. In het antwoord aan den vice-superior van den 11[en] Nov. 1829 verzoeken de besturen Z.H.Eerw. de grieven te willen noemen, zij verklaren zich bereid deze, indien ze gegrond zijn, weg te nemen, en houden vol, dat J. Morkes in strijd met het reglement ontslag is gegeven.

Dat ondanks dit alles de ongunstige verhouding bleef voortbestaan, blijkt uit brieven in het volgend jaar door pastoor Huberts aan den H.W.geb. heer Th. van Lamsweerde geschreven. 6 Juni 1831:

Amice! Onlangs heb ik u te kennen gegeven dat eene bemiddeling tusschen Morkes en mij zoude kunnen plaats hebben mits hij zich vernedert, zoo moet echter deze satisfactie onder getuigen plaats hebben niet alleen, doch ook moet Morkes onder getuigen afstand doen vaa zijn titel als president. De stellige resolutie van onzen Doorlucbtigen Heer Superior, alsmede de voorkoming van alle verdere onaangenaamheden, doen mij deze voorwaarden eischen Reeds zoo lang de restitutie der verpondingsgelden vruchteloos tegemoet gezien hebbend, is ook mijn verlangen dat dezelve, benevens de voorschot op uw verzoek, indertijd aan eenige armen

gedaan, mij in den loop dezer maand ter hand gesteld worden. En hoe zal 't ook met de rekening der pastorij gaan? Op den 10 der volgende maand is de acceptatie ten voordeele van J. A. Dellemijn geteekend. Wederom vervallen de prolongaties; kost mij te minste weer ƒ 3.— en zoo heb ik dan alleen dit jaar ƒ 12.— porto betaald. Dewijl u zelf de verplichting erkend heeft dat de administratie om bekende redenen die reparatiën voldoen moet. Is het dan geen verplichting om het damnum emergens voor te komen? Thans alle middelen en pogingen tot toetreding beproefd en voorgesteld hebbende, is nu mijn ernstig verlangen dat in den loop dezer maand door het bestuur de wenschelijke maatregelen tot vereffening der bestaande onaangenaamheden genomen worden. Mogt zulks onverhoopt niet gebeuren, zal ik mij gedwongen zien om tot een maatregel over te gaan die voor de leden van het bestuur zeker hoogst onaangenaam zal zijn, doch welke plicht en geweten mij gebieden te moeten bezigen. Ik vertrouw inmiddels dat aan mijn zoo dikwijls geuit verlangen eindelijk zal voldaan worden, terwijl ik mij met ware hoogachting noem

T.T. A. F. HUBERTS.

Den 11en Juli 1831 schreef de pastoor nogmaals aan Baron van Lamsweerde:

Hoogwelgeboren Heer en Vriend!

Gisteren, aanstonds na uwe afwezigheid, deed ik den heer W. Vos de vraag, of hij met het voorstel door U gedaan zich kon vereenigen, om de administratie der kerk- en armenbelangen dezer gemeente op zich te nemen. Hierop gaf Z.Ed. ten antwoord: alhoewel ik het in het geheel niet gaarne doe zou ik er toe kunnen overgaan, mits onder deze uitdrukkelijke voorwaarden, dat alle oorzaken, die aanleiding tot zoovele onaangenaamheden tusschen het bestuur en de tijdelijke pastoors tot hiertoe gegeven hebben, uit den weg worden geruimd, en er iets vast worde gesteld, dat dit in de toekomst geen plaats meer zal hebben — en zonder dit neem ik het voorstel van den heer Lamsweerde niet aan. Voor eenigen tijd den heer Brepoels over hetzelfde onderwerp sprekende, zeide ZEd.: Nooit zal ik zoo iets aannemen, tenzij het bestuur den tijdelijken pastoor als het hoofd der administratie erkent, zooals overal plaats heeft en zijn moet. Wanneer men slechts een vluchtig oog slaat op de gebeurtenissen die in de R. K. gemeente alhier tusschen de tijdelijke pastoors en respective kerk- of armbestuur hebben plaats gehad, kan men

zich zeer gemakkelijk overtuigen dat juist de breking der orde, welke dienaangaande in geheel de katholieke Kerk gevestigd is, de oorzaak is van alle rampen welke sedert vele jaren de tijdelijke pastoors en de gemeente zelve geteisterd hebben en waarvan de gevolgen tot op dit tijdstip zich hebben doen voortduren. Ik heb zulks in den jare 1837 aan de toenmalige kerk- en armmeesters duidelijk aangetoond en betoogd, edoch het tijdstip was nog niet geboren, dat het destijds den wenschelijken invloed uitoefende. Intusschen vertrouw ik dat thans na eene zoo lange wenteling, de strijd geëindigd, en de grond zal gelegd worden tot een duurzame rust, zoowel voor de gemeente zelve, als voor de tijdelijke pastoors, aan wie de zorg over deze gemeente zal zijn of worden toebetrouwd, en alzoo de schandvlek zal uitgewischt worden, welke deze gemeente door al te bekende oorzaken op zich heeft geladen. Maar hierover genoeg. Hoe zal men nu dit doel bereiken? Hierop antwoordde ik dat het bestuur voor de kerk-, armen- en pastorie-administratie, volgens de bepalingen van het kanonieke recht geregeld worde hetgeen zoowel aan pastoor als leek, voor iederen katholiek tot gids in dezen opzichten moet strekken, hetgeen op de instellingen der apostelen gegrond en door eene bestendige praktijk door de gansche Katholieke Kerk gedurende alle eeuwen gevestigd is, en de wond zal in deze gemeente genezen zijn; en ik zal mij met het kerk- en armbestuur wederom kunnen vereenigen. Doordien nu het kerkelijk recht den tijdelijken pastoor als het hoofd der administratie van de geestelijke goederen eener gemeente erkent en hij *jure divino* aan zijne geestelijke respective overheid hieromtrent verantwoordelijk is, verlangt de ondergeteekende, krachtens zijn onvervreembaar recht, aan zijne wettige zending verbonden, dat de leden van het kerk- en armbestuur dezer gemeente, den ondergeteekende, in zijne hoedanigheid als tijdelijken pastoor verklaren en erkennen als het hoofd van meergemelde besturen, dat deze verklaring schriftelijk geschiede, door de leden van het bestuur onderteekend, en door de in het vervolg aangenomen leden insgelijks zal onderteekend worden, terwijl de titel van president, als zijnde tegen het algemeen gebruik. niet meer zal worden gegeven.

Wijders verlangt de ondergeteekende dat binnen den tijd van 3 maanden de gelden der verponding wegens de pastorij door hem betaald of voorgeschoten, aan hem gerestitueerd, en de rekeningen wegens de reparatien aan de pastorij, *stante lite* van een te zeer bekend besluit gedaan, door de administratie binnen het zoo even genoemd tijdsbestek voldaan, en zulks door de leden

des bestuurs geaccepteerd worde. Ik voeg hierbij den wensch dat de administratie der armen ter eener en die van kerk en pastorij ter andere zijde aan twee onderscheidene leden worde opgedragen. Zulks zou, mijns inziens de administratie veel gemakkelijker maken. Ten aanzien van de bewaring der archieven tot den armen, kerk en pastorie behorende, schrijft het jus canonicum voor dat dezelve in een kist of kistje, voorzien van twee onderscheidene sleutels, gelegd en in eene verzekerde plaats moeten bewaard worden; terwijl een dier sleutels de tijdelijke pastoor, en de andere de administreerende kerk- en armenmeester moet hebben.

Op deze voorstellen welke alleen de herstelling van de orde van de rust en vrede voor deze gemeente en derzelver tijdelijke Herders ten doel hebben, wensch ik heden of uiterlijk morgen antwoord van UEd. te ontvangen, of zoo UEd. verlangt mij voor Woensdag mondeling te spreken, laat mij zulks dan tijdig weten, terwijl ik hierop vertrouwende met ware achting blijf.

Uw H.Geb. Dw. Dn. en Vriend,
A. F. HUBERTS.

Zutphen, den 11en Julij 1831.

In de gewone vergadering van den 1 Aug. 1831 worden gelezen en goedgekeurd de notulen der buitengewone vergadering van den vorigen dag, waarop aan den heer J. Morkes eervol ontslag werd verleend en tot nieuwe leden van kerk- en armbestuur werden gekozen de heeren M. J, Brepoels en W. F. van Crimpen.

Dezen, thans aanwezig, nemen op de daartoe gestelde vraag hunne benoeming aan, Brepoels echter onder beding, dat de administratie der kerk- en armengoederen aan twee personen zal worden toevertrouwd. Dit voorstel met algemeene stemmen aangenomen zijnde, worden hiertoe gekozen M. J. Brepoels en E. W. Voss, die tevens worden gemachtigd van J. Morkes de boeken, charters, papieren enz. over te nemen.

Verder zegt de heer v. Lamsweerde, dat hij bij afwezigheid aan den pastoor en als oudste lid het

præsidium had waargenomen, maar meent, dat in eene wettig geconstitueerde en goedgeordende vergadering, zooals deze, de leiding aan den tijdelijken pastoor dient te worden opgedragen. Dit voorstel algemeen geapprobeerd zijnde, wordt het voorzitterschap door pastoor Huberts overgenomen.

Nog wordt door den heer v. Lamsweerde voorgesteld en door allen goedgekeurd, dat een reglement van orde zou worden geconcipieerd. Tot commissie hiertoe werden gekozen pastoor A. F. Huberts en de heeren Brepoels en v. Lamsweerde. Eindelijk wordt nog toestemming verleend tot noodzakelijk geworden herstellingen van de pastorie, het dak der kerk enz.

In de vergadering van 7 Mei 1832 wordt medegedeeld, dat (eindelijk) aan den pastoor is gerestitueerd *f* 7,— verponding over 7 jaren = *f* 49,— de voorgeschoten Martinigelden ad *f* 1,50 7 jaren *f* 10,50 en voor Zondagsdiensten *f* 73,—.

De vier afschriften van het geconcipieerde reglement worden rondgedeeld één aan den pastoor, de andere aan de kerkmeesters. Daar ik nog geen dezer afschriften heb gevonden, is mij de inhoud onbekend gebleven.

3 Dec. 1832. De pastoor verzoekt dat de gemeente betale de personeele belasting-huurwaarde, deuren, vensters en haardsteden met de opcenten 1°. omdat deze last rust op het gebouw, eigendom der gemeente 2°. omdat dit bijna overal wordt gedaan, 3°. omdat ook de aartspriester van gevoelen is, dat die verplichting op de kerk rust, 4°. omdat hij vroeger die belasting nooit heeft betaald. Dit verzoek, den 3en Sept. afgeslagen, wordt nu aangenomen te beginnen met 1832.

7 Juli 1834. De pastoor dient eenige bezwaren in tegen het reglement van orde. De vergadering acht

de voorgestelde veranderingen niet doelmatig en weigert.

In eene buitengewone vergadering, door den Z.Ew. heer pastoor als voorzitter bijeengeroepen den 23^en^ Nov. 1834, werd door Z.Ew. aangeboden eene circulaire van den Aartspriester met een Reglement voor de Kerkbesturen in de *zeven* provinciën van het rijk, ten einde dit in te voeren, indien er geen mocht bestaan of het bestaande naar dit te wijzigen, met opgave der bezwaren hiertegen in te brengen, en met het verzoek om voor 1 December op te zenden afschriften 1⁰. van bestaande Reglementen, 2⁰, van den inventaris van kerk- en pastoriegoederen, en 3⁰. van de lijsten der fundatiën. Hierover gedelibereerd zijnde, wordt besloten de gevraagde stukken op te zenden met de volgende conductieve missive.

Zutphen den 28 November 1834.

Tengevolge UH.Ew. circulaire aanschrijving heeft de Eerw. heer pastoor, als president van het kerkbestuur, de leden opgeroepen tot eene vergadering op den 23 dezer, waarin de opgemelde circulaire en het concept reglement is voorgelezen. Wij hebben vermeend onmiddellijk te moeten voldoen en gehoorzamen aan *datgene* wat daarbij wordt verlangd en voorgeschreven met betref tot opzending van afschriften van het *bestaande* en in vigueur zijnde reglement, zoomede van den inventaris der Mobilia der kerk en zoo verre mogelijk der pastorij en van de lijst der fundatiën, welke wij de eer hebben bij deze aan te bieden, behoorlijk geauthentiseerd; doch met betref van het concept reglement deswegens hebben wij vermeend onze beoordeeling provisioneel te moeten surseëeren, totdat door de geestelijke overheid het *bestaande* en bij ons *in vigueur* zijnde reglement eerst zal zijn onderzocht. Wij achten ons echter verplicht te moeten observeeren dat ons bestuur, gelijk in de premissen van het reglement voorkomt, is genoemd *vereenigd*, wijl hetzelve ex facto is *onafscheidbaar; niet* omdat de comptabele administratie gemengd en door elkander gehouden wordt. *Neen* voor elke administratie bestaan bijzondere rekeningen en boeken, maar zij is onafscheidbaar, omdat de admi-

nistratie van kerk en pastorij buiten die der *armen* niet *subsisteeren* kan. Want de kerk en pastorij komt 's jaars te kort en de armen houdt *over*, waardoor *den armenstaat* reeds *bij voorschot* eene niet onaanzienlijke vordering op de *kerk* en *pastorij* heeft. Deze laatstgenoemde administratiën bezitten *onroerende goederen* niets anders dan: *a* eene pastorij met fraaije tuinen ten genotte van den tijdelijken pastoor en geven geen rendement, maar vereischen jaarlijkse uitgaven van *onderhoud* van *verponding* zelve van betaling van *personeele* belasting, van huurwaarde van deuren en venster en schoorsteengelden; *b. Eene kerk* waarvan de banken verpacht zijn en 's jaars rendeeren *f* 1175, doch waaruit gevonden moeten worden het onderhoud der pastorij en der kerk, de betaling der fundatiegelden, den organist, de custores, licht, het kerkameublement, versieringen enz., eene uitgaaf die in *gewone* gevallen het inkomen ver overtreft, en voor de *buitengewone* gevallen, die echter mogelijk zijn, geene resources heeft. Wij moeten al verder observeeren dat de fnndatiën ten behoeve van de pastorij in vroegere jaren gsconstitueerd, bestaan hebben in kapitalen welke voor veelvuldige jaren, anterieur van onzen tijd, zijn verloren gegaan, zoodat bij eene scheiding *zoodanig* als bij het concept reglement wordt voorgedragen *niet* zal kunnen worden voorzien en hetgeen den Eerw. heer pastoor 's jaars billijk en regtmatig aankomt; waardoor reeds een geheel articul van het concept reglement door de *omstandigheden* gedwongen kragt en werkeloos wordt gemaakt. Verder geenzins zal kunnen worden voorzien in het onderhoud der kerk en andere noodwendige uitgaven, waardoor het concept reglement *doelloos* en nadeelig zoude worden, en eindelijk door het *armbestuur* opgevraagd worden hare pretensie ten laste der kerk, waartoe zij ten allen tijde regt heeft, alsdan de eventueele kerkmeesters in de grootste verlegenheid zouden geraken en de geheele administratie aan de grootste ongelegenheid zoude blootgesteld worden. Alle redenen en omstandigheden, HoogEerw. Heer, hebben de opstellers van ons reglement bewogen dit bestuur *zoodanig* vereenigd in te richten, hetwelk dit gewenschte effect heeft gesorteerd dat geene stagnatie in de finantieele administratie is veroorzaakt geworden. Wij hebben het van onzen plicht geacht deze hoofdbedenkingen en bezwaren te moeten aangeven en hebben de eer ons met eerbied te noemen.

Het antwoord op deze missive heeft zich zeker niet lang laten wachten. In de buitengewone vergadering van 25 Maart 1835 werd voorgebracht de correspon-

dentie (niet aanwezig) wegens het Kerkelijk Reglement en is na gehouden beraadslagingen bepaald om vooraf de correspondentie naar 's Hage te zenden en bij antwoord nader te bepalen.

Kort daarop wordt de komst van den Aartspriester aangekondigd en een voorstel verwacht tot wijziging van het Kerk. Reglement. Vooraf werd nu reeds vastgesteld, dat men zich bereid zou verklaren te handelen gelijk het kerkbestuur te Arnhem. Daarna kwam het in die vergadering zoover dat, met algemeene stemmen, werd besloten, dat Kerk- en Armbestuur zich officieel zouden adresseeren tot herstel der Jesuïeten-statie en tot verval der wereldsche geestelijken.

Den 1en Juni 1833 wordt in de vergadering van Kerk- en Armbestuur rapport uitgebracht (maar niet genotuleerd) over de conferentie met den Aartspriester en besloten het bestaande Reglement te mainteneeren als zijnde in possessie en zich passief te houden. In de vergadering van 10 Augustus wordt wederom verslag gegeven (maar ook niet genotuleerd) van de onderhandelingen over het kerk. regl. en besloten te adresseeren en om in dien geest te werken, dat zoowel *deze* als *andere* gemeenten worden bevrijd van de invoering van het kerk. regl., zonder iets anders in te roepen, en dan afwachten.

Op de lijst der agenda voor de vergadering van den 4en Jan. 1836 staat 1°. communiceeren 't antwoord van den Ew. heer pastoor van 19 Dec. jl. op onzen brief van 14 Dec. te voren. Voorts mededeelen het getroffen concordaat met den H. Stoel en den brief van den ouden heer pater Hasque over ons rekwest. 2°. Lezen den brief geschreven naar Culenborg aan de Societeit over deze pastorie en de daarop 1 Januari

1836 gegeven rescriptie. Hiertegenover staat: Onder aanbeveling der stilzwijgendheid is besloten om vooraf eerst informatie te nemen omtrent de inrichting der statie vóór de suppressie en dan afwachten de decisie van Z. M. den Koning.

Het schijnt mij toe, dat de laatste grond van het onverzettelijk vasthouden van den heer v. Lamsweerde aan zijn regl. en van den daar tegenoverstaanden voortdurenden aandrang der geestelijke overheid tot het invoeren van het kerk. regl. of ten minste tot wijziging van het in Zutphen bestaande, is de onzuivere toestand der finantiën, ontstaan door de vereeniging en vermenging van de bezittingen der kerk en van de armen. Eene volledige rekening en verantwoording bleef dientengevolge achterwege en dit werd wederom oorzaak van tekortkomingen bij het betalen der schulden.

Van Lamsweerde wilde de koorden der beide geldbeurzen in handen houden om het kerkbestuur door het armbestuur te redden, terwijl de geestelijke overheid daarmee niet langer vrede kon hebben. Den 20en April 1886 schreef pastoor A. F. Huberts aan den heer v. Lamsweerde:

Amice! De veranderingen in het ontwerp der gewijzigde artikelen mij door UEd. voorgesteld, welke door mij met overtuiging als overeenkomende met mijn plicht gemaakt zijn, door UEd. niet kunnende aangenomen worden, zooals UEd. in uwe letteren van gisteren te kennen geeft, strekt deze ter uwer kennisgeving dat het mijn wensch is dat UEd. zich dienaangaande met de geestelijke overheid zelve tracht te verstaan. De pastoor verzoekt verder betaling der fundatiegelden den 1en der maand verscheenen en der personeele belasting ad *f* 34.—.

Den 9en Mei schrijft de pastoor wederom:

Amice! Hoe gaarne ook om den vredes wille van mijne zijde alle toegevendheid willende gebruiken, wanneer dezelve niet tegen mijn plicht en overtuiging mijns gewetens strijdig is, kan ik om

laatstgenoemde reden aan uw verlangen, in uwe letteren van den 7en dezer, niet voldoen, doordien ik van de geestelijke overheid het stellige gebod heb ontvangen om mij zoolang de stand der zaken met het kerkbestuur alhier zoo blijft van alle medewerking in de administratie der kerkelijke zaken, van de kerkmeesters te verwijderen en te onthouden. Het mij eenmaal ten grondregel gesteld hebbende, van de gehoorzaamheid aan het geestelijk gezag niet in het minst af te wijken, zal het mij aangenaam zijn dat UEd. de zaak met de geestelijke overheid overlegt en schikt, terwijl ik met derzelver beslissing gaarne genoegen zal nemen. Overigens houd ik mij permissive ten aanzien van alle aanmerkingen en beoordeelingen. Want het geldt ook hier den stelregel: Non licet facere malum ut eveniat bonum. Ontvang inmiddels de verzekering mijner hoogachting, waarmede blijft.

T. T. A. F. HUBERTS.

Het schijnt dat de heer v. Lamsweerde, na ontvangst dezer brieven, zich tot de geestelijke overheid heeft gewend. In de vergadering van kerk- en armbestuur den 10en Oct. 1836 wordt, bij absentie van den pastoor, door den fungeerenden præses v. Lamsweerde ter tafel gebracht eene missive van den Z.Ew. heer Aartspriester van Gelderland houdende autorisatie, om met overleg van den heer pastoor het algemeen kerkl. regl. zoodanig te wijzigen als naar bevind voor Zutphens gemeente noodig zal worden geoordeeld, en het alsdan gewijzigde aan Z. H. Ew. op te zenden. Voorts wordt door denzelfden verslag gedaan van Z.Hwg. bevind en ontmoeting te 's-Hage zoo bij Z. D. H. den heer Vice-Superior als bij den heer Directeur-Generaal voor den R. K. Eeredienst, over welk een en ander gedelibereerd zijnde, *besloten* is om tot de voormelde wijzigingen over te gaan en alsdan den Eerw. heer pastoor ter dier vergadering te noodigen tegen Zondag den 23en Oct. des middags ten 12 uren, als wanneer alle de leden verzocht worden *present* te zijn; die dit ook hebben aangenomen.

Het is mij niet gelukt te vinden, welke veranderingen in het reglement zijn aangebracht, of de vergadering op 23 Oct. is gehouden en wat toen is beslist. Dat echter alles geen bevredigend resultaat heeft opgeleverd, meen ik hieruit te mogen opmaken, dat in eene buitengewone vergadering van den 7en Mei 1837 werd voorgelezen eene missive van den *Vice-Superior* in d.d. 17 Januari houdende verzoek om een nieuw regl. met wijzigingen in werking te brengen *binnen het iaar*, en *is* besloten in de maand Augustus dit punt in overweging te nemen en *eens* wordende, dan ook de rekening onder handen te nemen om af te doen. Op die vergadering werd nog over het voorstel om de pastorie te vernieuwen of te laten restaureeren besloten om vooraf eene opname te laten doen door ingenieur Dibbits.

Den 1en December 1837 vertrok pastoor A. F. Huberts naar Wehl en den 1en April 1838 kwam de nieuwe pastoor H. R. Huberts in Zutphen.

In dien tusschentijd en wel den 5en Maart wordt door Baron Th. van Lamsweerde, in eene vergadering van kerk- en armbestuur, de vraag gesteld: „of het ook raadzaam zoude zijn den Aartspriester toe te schrijven, dat wij ons bij herhaling hebben geadresseerd tot het herstel der Jesuitenstaatsie, doch dat wij *bepaald* zijn om zoodra dit ons verzoek door de hooge geestelijkheid finaal zal zijn afgeslagen om dan allen als kerkmeesters te *bedanken* na alvorens onze rekening te hebben afgelegd; wiens volgens daardoor geen *hinder* zal zijn om den nieuw benoemden pastoor naar deszelfs pastorie te doen vertrekken, als geene moeilijkhepen onzentwegen zullende ontmoeten."

Tegen dit voorstel wordt algemeen bezwaar gemaakt,

doch is goedgevonden om pater Hasque nader te raadplegen en te schrijven, dat de kapelaan eene zoo groote gemeente met zieken als andersins niet alleen kan waarnemen, doch dat wordt gevraagd de bepaling om finaal den Superior nader deswegen te rappeleeren.

In die vergadering werd nog besloten zoo mogelijk *f* 5000.— te negotieeren en daarvoor hypotheek te verleenen, om de loopende schulden van kerk en pastorie af te doen.

Dit alles beloofde al weinig goeds ook tegenover den nieuwen pastoor. Om de verhouding van de besturen tegenover Z.Ew. te leeren kennen, weet ik niet beter te doen dan een afschrift te geven van het genotuleerde in de vergadering van den 5en Augustus 1838.

De vergadering buitengewoon door den heer presideerende samengeroepen heeft ten oogmerk om, aangezien op *morgen* volgens kennisgeving van den geachten voorzitter den Eerw. heer pastoor, dat alsdan Z.H.Ew. den aartspriester van Gelderland, in deze gemeente kwam om kerkelijke visitatie te houden, tevens met het bestuur delibereeren over het samenstellen van het kerkelijke reglement en zoo mogelijk te verevenen de punten des geschils deswegens ontstaan. Om diensvolgens te beraadslagen wat in deze *zal* of behooren gedaan te worden, zoo heeft de vergadering *na* rijpelijk deswegens gedelibereert en het advijs van den heer van Lamsweerde, die te Arnhem eene conferentie met het kerkbestuur aldaar gehouden heeft, ingewonnen te hebben *besloten:*

1°. Om zich gunstig voor de daarstelling van een nieuw kerk. regl. te verklaren en tot principe aan te nemen om bijzondere gevoelens te offeren, zoo indien aan de zijde van de geestelijke overheid inwilligen en *noodwendige* veranderingen in het belang van Zutphense kerk-administratie toegestaan wordt; zijnde het oogmerk van het bestuur om in ooghouding van Zutphens kerkenbelang, gegrond op bestaande fundatiën, alles zooveel mogelijk in te willigen, teneinde alle botsingen en onaangename wrijvingen te voorkomen, waarvan steeds de gemeente en de administratie het noodwendig ongelukkig slagtoffer worden. Welks vermijding den hartelijken wensch des bestuurs is. Nu te meer na dien deze

gemeente het geluk en den zegen heeft van eenen Herder te bezitten, wiens wensch niets anders is dan *vrede*, *rust*, *eensgezindheid*, godsvrucht en zielenheijl en die ook het vertrouwen de achting en genegenheid der gemeente in de ruimste mate bezit en alzoo te regt aanspraak *kan* en *mag* maken op wederkeerige behandeling tot toegeeflijkheid, en

2⁰. Om als grondslagen tot een nieuw reglement aan te nemen het concept door den heer van Lamsweerde met het arm- en kerkbestuur opgestelt en aan den heer aartspriester ten fine van beoordeeling opgezonden. En is daarop door de vergadering eenparig besloten om op dien voorgestelden voet met den heer aartspriester te handelen, reseveerende het later statueeren onderling, zoodra het ingezonden concept van wegen den heer aartspriester zal zijn geretourneerd.

In diezelfde vergadering werd door den heer v. Lamsweerde voorgedragen, dat de tegenwoordige pastorie te klein is en in zeer bouwvalligen staat verkeert, dat het bestuur echter van het eerste voornemen om eene nieuwe pastorie te bouwen had afgezien. Dit plan toch, waarvoor teekening en bestek aanwezig waren, was begroot op minstens *ƒ* 15,000. Deze som scheen te bezwarend voor de gemeente en dit plan zou ongetwijfeld door het gouvernement niet worden goedgekeurd en dus ook niet gesubsidieerd. Nu werd besloten te bouwen eene groote benedenkamer, daarboven twee kamers, deze onder één dak te verbinden met het oude gebouw en dit te laten herstellen. Daarop wordt de architect Rauwer binnengelaten. Het genomen besluit wordt hem medegedeeld en de uitvoering daarvan aan hem opgedragen.

Hierna wordt door den heer van Lamsweerde nog geproponeerd:

Dat aangezien de bezondere zorg en godsdienstijver van den tegenwoordigen pastoor, de veelvuldige werkzaamheden aan Z.Ew. betrekking verbonden, eene hogere en meer billijke toelage Z.Ew.

wegens het gouvernement behoorende toe te komen en de plicht van het kerkbestuur om daartoe bij het gouvernement alle mogelijke moeitens, ijver en vlijt aan te wenden, zoo heeft de vergadering met liefde en vreugde dit allesints billijk en regtmatig voorstel omhelsende *besloten* om zoodra de mutatielijsten zullen zijn ingekomen en de Eerw. heer pastoor in het genot zal zijn gesteld van de tegenswoordig genoten wordende *toelage* en gratificatie, om alsdan een nader adres zeer gemotiveerd aan het gouvernement op te zenden aanvrage doende tot eene verhooging (kan het zijn van 200 G.) of zooveel minder als het Z. M. zal behagen vast te stellen; daarbij opgevende ten einde de werkzaamheden met eenigen grond te beoordeelen dat het zielental dezer gemeente bedraagt 2070, waarvan communicanten 1453, behalve de militairen die hun Paaschplichten volbrachten 190 = 1643.

Het medelid de heer van Lamsweerde wordt verzocht zich alsdan met deze werkzaamheden te willen belasten. Deze notulen werden geteekend door H. R. Huberts, Th. van Lamsweerde, Joh. Slegten, J. W. Wielick, F. C. Dees, J. .T Steegeman en W. F. van Crimpen.

Wanneer wij nu hierbij nog herinneren, dat bovengenoemde kerkmeesters plus F. H. van Ginkel, maar zonder den pastoor, den 17[en] Mei 1838 bij notarieele acte à 5 % *f* 5000, hypotheek hebben genomen op de pastorie in den Geweldigershoek, en dat de heer v. Lamsweerde den 8[en] Juni daaraanvolgende verslag heeft gegeven van betalingen van rekeningen van vroeger en later tijd ad *f* 5079.— dan zal men wel willen toegeven, dat Z.Hwgeb. geene moeite heeft gespaard om de welwillendheid en genegenheid van den nieuwen pastoor te winnen en zijne gebrekkige administratie nog door eenig vertoon te dekken.

In zijn onverzettelijken onwil om het reglement voor het kerkbestuur te wijzigen bleef v. Lamsweerde ook tot 't laatste toe volharden.

In de vergadering van den 8[en] October 1838 moest de pastoor hem nogmaals verzoeken het reglement

op te maken, volgens belofte aan den Aartspriester, maar wordt hem nog toegestaan eerst te Arnhem te onderzoeken en dan een concept te ontwerpen.

In Nov. 1838 trad de Hwgeb. heer Th. v. Lamsweerde als kerkmeester af. Benoemd tot raadsheer bij het Provinciaal gerechtshof te Arnhem, ging hij daar wonen.

Ongetwijfeld was het toen voor eenieder duidelijk geworden, dat de kassen zoowel van kerk- als armbestuur in een tamelijk ongunstigen toestand verkeerden. De besturen hadden dus geen redenen om over zijn heengaan te treuren, maar ontsloegen hem niet van de verplichting om rekening en verantwoording af te leggen.

In een verdedigingschrift van 1849, omtrent het gebruik eener bank in de St. Janskerk te Zutphen, aan de familie van Lamsweerde afgestaan uit dankbaarheid voor de weldaden door die familie aan kerk en armen bewezen, deelt de H.W.geb. heer Joseph van Lamsweerde mede, dat hij in 1839 de administratie in de plaats van zijn broeder heeft aanvaard, doch zonder van hem bescheiden, notulen, boeken enz. noch ook eenige afrekening te ontvangen. In bovengenoemd verdedigingschrift beweert ook de heer J. van Lamsweerde, dat hij bij zijn in functie treden, blijkens de eerste notulen door hem geredigeerd, bij de besturen er wel degelijk op aan heeft gedrongen om afrekening te vragen; doch dat de besturen alles lieten rusten, alhoewel onder de hand gewaarschuwd, dat de zaken van den raadsheer niet volkomen goed stonden.

Ofschoon deze zaak hangende bleef, schijnt toch de daarmede zoo nauw in verband staande questie van de invoering van een nieuw kerkelijk reglement geen

verdere moeilijkheden te hebben opgeleverd. Ik heb hiervan althans geen bewijs gevonden. Integendeel blijkt uit de jaarlijksche rekening, welke door het kerkbestuur werd afgelegd en van 1845 tot 1851 door den aartspriester van Gelderland J. Willemsen werd goedgekeurd, dat tusschen het kerkbestuur en de geestelijke overheid volkomene overeenstemming bestond.

Zeker zijn, na het aftreden van den raadsheer, nog vele pogingen door kerk- en armbestuur gedaan om hem tot het doen van rekening en verantwoording te bewegen. Toen echter alles vruchteloos bleef, zagen de besturen zich wel genoodzaakt hem in rechten te vervolgen en den 19en November 1846 werd hij tot het doen van rekening en verantwoording veroordeeld. Dit werd nu in 1848 in Judicio over de jaren 1832 tot 1838, waarin hij de administratie geheel in handen had, beproefd; doch zijne ingediende rekening en verantwoording was zeer onvolledig en onvoldoende, zooals uit de voorhanden zijnde boeken en geschriften, ook van zijne eigen hand, duidelijk bleek, en zijne krachtelooze bewijsstukken duidelijk aantoonden.

De notulen van de kerkvergaderingen over de jaren 1838 tot 1852 zijn niet door mij gevonden. Ik weet deze geschiedenis niet passender af te sluiten dan door het verhaal eener gewichtige gebeurtenis, welke den 25en Juni 1854 in Zutphen plaats vond.

Nadat in den jare 1853 de gezegende kerkelijke hiërarchie in Nederland was hersteld, werd het Aartsbisdom in 16 Dekenaten verdeeld (Sneek is later opgericht) en werden voor de dienstdoende geestelijken, voor de kerk- en armbesturen enz. nieuwe voorschriften

geschonken. Den 25^{en} Juni 1854 gewaardigde zich Z. D. H. de Aartsbisschop J. Zwijsen den vroeger reeds benoemden Deken H. R. Huberts plechtig als parochus te installeeren, en kon goedvinden, op dien dag eene vergadering van het kerkbestuur bij te wonen. Z. D. H. gaf daarin te kennen dat, tengevolge van de herstelling der kerkelijke hiërarchie, aan de kerkbesturen een nieuw reglement was gegeven, bij besluit van 31 Mei 1854 n⁰. 64, ook koninklijk goedgekeurd, en dat daardoor de oude besturen waren vervallen. Z. D. H. wenschte nu een bestuur aan te stellen, en benoemde tot voorzitter den ZeerEerw. heer H. R. Huberts en tot leden de destijds fungeerende kerkmeesters (die tegenwoordig waren en reeds vooraf het reglement ter inzage en ter overweging hadden ontvangen) C. L. Beck, J. W. Steenkamp, Mr. F. Lindeboom en J. H. Kronenburg.

Dezen de benoeming aannemende, verzocht hen de Aartsbisschop een secretaris en een penningmeester te verkiezen. Alsnu worden gekozen en door Zijne D. H. aangesteld H. F. Lindeboom tot secretaris en J. H. Kronenburg tot penningmeester.

De Aartsbisschop maakt nu de leden opmerkzaam op de plichten, welke zij zullen hebben te vervullen, en bepaalt dat, voor de eerste maal op den tweeden Zondag na Paschen des jaars 1856, twee leden door het lot aan te wijzen, zullen aftreden, en geeft ten slotte aan het bestuur zijn bisschoppelijken zegen.

De notulen dezer buitengewone vergadering, den 25^{en} Juni 1854 gehouden, werden, op eerbiedig verzoek, mede door den Aartsbisschop onderteekend.

Keeren we thans terug tot het bestuur der Zutphen-

sche gemeente door den ZeerEerw. heer pastoor A. F. Huberts van 1818 tot 1838.

In den beginne, zooals we reeds zeiden. bestond er eendracht en vrede. De kerk- en armbesturen en de gemeentenaren hadden den pastoor met bewijzen van eerbied en hoogachting ontvangen, en in de eerste jaren bestond er welgemeende samenwerking om het goede te bevorderen, om aan het kerkgebouw verbeteringen aan te brengen en het ook inwendig te versieren; en ondanks de later ontstane geschillen werd veel goeds tot stand gebracht.

In 1818 werd eene belangrijke herstelling aan het orgel opgedragen aan J. W. Timpe en den 5^{en} September werd hem, volgens overeenkomst, daarvoor uitbetaald de som van *f* 2400.—. Den 17^{en} December werd het orgel plechtig ingewijd.

Den 6^{en} Januari 1820 werd aangekocht, voor pastorie, een huis en erf staande en gelegen in den Geweldigershoek, met twee annexe tuinen, de eene voor- en ter linkerzijde van het huis, en de andere, zijnde een benedentuin, achter het huis langs de binnengracht, voor de som van *f* 6400.—.

De hypothecaire schuld, waarmede dit perceel bezwaard was, groot *f* 5000.— werd afgelost in 1840 met gelden, onder zekere voorwaarden, verstrekt door Mej. W. H. Christiaans. (Zie memoriale biz. 10.)

In 1825 wordt in de vergadering van den 10^{en} April medegedeeld, dat de St. Janskerk zonder schuld is en goedgevonden voor het onderhoud der kerk een fonds te creëeren door den verkoop van graven in de kerk. Aan dit besluit kon echter geen gevolg worden gegeven, omdat na een langdurig en veelzijdig onderzoek den 7^{en} Augustus 1827, bij eene finale koninklijke

beschikking het begraven in de kerken werd verboden. *(Handboekje voor de zaken van de R. K. eeredienst)* 2de jaargang 1848, blz. 57).

Den 4en Maart 1827 wordt besloten, van het O. en N. Gasthuis te koopen voor *f* 1600 een huis met tuin in den Geweldigershoek in huur bij Vethake. Na hiertoe den 7en Aug. 1827 koninklijke goedkeuring te hebben verkregen, werd den 18en Oct. het contract gesloten en had den 1en April de overdracht plaats.

In de vergadering van den 16en Oct. 1827 werd afgesproken, dat de kerkmeesters den 18en des namiddags te $4^1/_2$ uur in den tuin van Vethake in den Geweldigershoek zouden bijeenkomen met den timmerman Ossenweijer èn den metselaar Stegeman om een plan te ontwerpen voor een algemeen armenhuis. Den 18en Nov. 1827 werd een plan voor den bouw van Armenhuizen in den tuin van het gasthuis aangeboden en goedgekeurd. Den 3en Febr. 1829 werd nader besloten al de huizen en tuingronden van kerk- en armbestuur 24 perceelen te verkoopen en dan 36 woningen voor de armen te bouwen.

In 1830 kwam nu door gedeeltelijken aanbouw van huisjes een gesticht tot stand tot huisvesting van R. K. armen, bestaande uit 29 woningen, een portiershuis en eene kapel, waarin de bewoners te zamen het avondgebed kwamen verrichten en die tevens diende tot het geven van onderricht in den catechismus. Voor de zieken was ook eene afzonderlijk gebouwde zaal.

Op een voorstel omtrent het onderhoud van het uurwerk op den Nieuwstadstoren, door den H.W.Geb. heer Th. van Lamsweerde, als lid van den stedelijken Raad van Zutphen, den 19en Nov. 1829 bij dien raad schriftelijk ingediend, werd in de vergadering van den

20en Nov. door den Raad besloten dat onderhoud voor rekening van de stad te houden.

Den 10en Jan, 1819 werd aan kapelaan Adrianus Huberts uit de kerkekas toegelegd ƒ 100, voor hem *persoonlijk*. Den 26en Sept. 1819 wederom aan kapelaan Joannes Hubertus Clerx; maar in 1831, om den slechten toestand der kas, geweigerd aan kapelaan Leon. F. Huberts.

Den 4en Febr. 1833 werd besloten tot aankoop van eene zilveren ciborie voor ƒ 300. Ongetwijfeld is deze dezelfde, welke thans nog in gebruik is.

In 1834 werd uit bijdragen van de gemeentenaren een nieuw altaar gebouwd, naar het model van Huissen begroot op ƒ 2500, maar betaald met circa ƒ 3000. Den 7en 1834 werd van dezen bouw rekening gedaan en in April 1835 werd het altaar feestelijk ingewijd.

Den 4en December 1834 werd goedgevonden eene doornhaag te planten rondom het kerkhof, dat toen nog de kerk omringde en als bleek was aangelegd. Vroeger was het met latten afgerikt en en men hoopte door deze beplanting een later nieuw afrikken te besparen. Tegelijkertijd werden toen 13 lindeboomen voor ƒ 10 verkocht.

Den 10en Juni 1835 wordt vermeld, dat bij Koninklijk Besluit van 7 October 1833 een Rijkssubsidie is verleend van ƒ 1250 tot herstel van het dak der kerk. Dit witwerk werd aanbesteed den 9en Juni 1835 voor de som van ƒ 2557.11

Eene gewichtige gebeurtenis, welke in dezen tijd plaats greep en waarin pastoor A. F. Huberts een belangrijk aandeel had, mag hier niet onvermeld blijven. In de geschiedenis van de erven Gurstink en Drietelaar is daarvan reeds een uitgebreid verhaal gegeven,

dat ook grootendeels werd opgenomen in het eerste jaarverslag van het Leogesticht bij Borculo. Wij kunnen dus volstaan met een kort overzicht daarvan hierbij in te lasschen.

In het jaar 1763 heeft Mr. W. J. G. van Eijll, met volkomen goedkeuring van zijne echtgenoote, eene verandering gebracht in zijn vroeger gemaakt testament, in hoofdzaak hierop neerkomende: Dat het erf en goed 't Garstink cum annexis en het erf en goed Drietelaar cum annexis zullen bestemd zijn en blijven ad pias causas; en wel het eerste ten dienste van den pastoor, de kerk en de armen van Zutphen, en het tweede ten bate van de pastoors en de armen der heerlijkheid Borculo, van Vorden waaronder Roderlo en van Baak, waaronder Wichmond.

Deze beschikking zou eerst in werking treden na doode van beide testateurs. Volgens nadere bepaling moest de langst levende tijdig een administrateur benoemen. In 1783 stelde Mevr. de wed. van Eijll als dusdanig aan den H.W.geb. heer Olivier Theodoor Petrus Paulus baron Hackfort van Oosterholt. Na het overlijden van Mevr. van Eijll in 1784, nam deze de administratie in handen en begon de jaarlijksehe bepaalde uitkeeringen aan bovengenoemden te doen.

In het algemeen verslag aangaande de rekening van Th. baron van Lamsweerde (archief-kerk) lezen we: dat Baron Olivier Hackfort tot 1792 getrouw aan de door van Eijll gestelde voorwaarden, omtrent het Garstink heeft voldaan, maar dat zijn erfgenaam Casper Floris Hackfort niet alleen de uitkeeringen staakte, maar zelfs vele der hem ter beheering toegedeelde goederen veraliëneerde.

De erfgenamen van hem, op wiens naam het Gar-

stink en Drietelaar waren blijven staan, erkenden dat de ontvangen gelden niet volgens de bepalingen van het testament van Van Eijll, aan de rechthebbenden te Zutphen, Borculo, Vorden en Baak, waren uitbetaald. Zij boden nu aan elk een gedeelte der schuld, met de daarop verloopen rente ad 4 % te restitueeren en de goederen op andere administrateurs over te dragen. Dienovereenkomstig werd den 25en Oct. 1832 eene transactie gesloten, waarbij de Z.Ew. heer A. F. Huberts, pastoor te Zutphen, door zijne kerkelijke overheid, den HoogEerw. heer aartspriester van Nooij, ad hoc gequalificeerd, ter eene, en de heeren Leopold Sasse van IJsselt, nomine uxoris, en J. L. M. Cavellier van Adrichem ter andere zijde, overeenkomen de onder het beheer dezer laatste heeren staande goederen enz. door Mr. W. van Eijll ad pias causas vermaakt, te transporteeren op naam van zoodanige persoon of personen als de hooge geestelijkheid door derzelver mandataris, tempore opportuno hun daartoe zal designeeren.

Bij de verdere onderhandelingen kwam het kerk- en armbestuur in het bezit van het Garstink en ging het beheer mede in hunne handen over. De administratie van Drietelaar werd toevertrouwd aan den H.W.g. heer Zeno Theod. Joannes Hermanus van Dorth van 't Medler.

Eene acte van overdracht van het Garstink op het R. K. kerk- en armbestuur werd destijds niet gemaakt. Den H.W.g. heer Mr. Th. M. J. A. baron van Lamsweerde, als kerkmeester en deskundige, was dit opgedragen; maar hij bleef in verzuim. Bij het voeren der procedure tegen hemzelf, waarbij hij den 19en Nov. 1846 dcor de arrondissementsrechtbank te Arnhem

werd veroordeeld tot het doen van rekening en verantwoording van zijn beheer over kerk- en armengoederen en het overleggen der stukken en papieren onder zijne berusting, bleek het dat zoodanige acte niet bestond en toch noodzakelijk was. Nu werd alles in het werk gesteld om nog aan de wettelijke voorschriften te voldoen en den 27en Augustus 1847 werd de acte door den notaris Mr. W. J. C. Putman Cramer te Zutphen verleden. — Afschrift dezer acte berust in het archief van het armbestuur No. 3.

Den 1en December 1837 vertrok pastoor A. F. Huberts naar Wehl. Van dien dag tot 1 April 1838 werd, op last der hoogere geestelijkheid, de pastoreele bediening waargenomen door den kapelaan J. W. te Boschker. Den 3en April 1838 werd tot pastoor te Zutphen bevorderd de Z.Eerwaarde heer

HUBERTUS RUTGERUS HUBERTS.

Met bijzondere onderscheiding en met veel liefde werd de nieuwe pastoor door zijne gemeentenaren ontvangen en onder zijn bestuur is veel goeds tot stand gekomen. Op de eerste plaats dient te worden vermeld de aankoop op 15 Aug. 1839 van de tegenwoordige pastorie, zijnde een huis en erf staande en gelegen in Tengnagelshoek, met voorplein en twee tuinen voor de som van ƒ 10.700.

Dit perceel is belast met eene stedigheid ad ƒ 8.05 ten behoeve van het oude- en nieuwe gasthuis alhier, verschijnende jaarlijks op Petri, alsmede met eene jaarlijksche thins ad ƒ 2.80, ten behoeve der stad Zutphen, verschijnende op Martini. De gelden voor aankoop en kosten, ten bedrage van ƒ 12.000, zijn indertijd op lijfrente verstrekt door Mej. W. H. Christiaans.

Nadat pastoor Huberts deze nieuwe pastorie had betrokken, werd de zoogenaamde oude pastorie, met de twee annexe tuinen, verhuurd. Het kerkbestuur mocht erin slagen, van 1839 tot 1879 daarvoor steeds huurders te vinden. Een dezer heeft met goedvinden van het kerkbestuur, onder zekere voorwaarden, het huis met eene ruime benedenkamer en twee bovenkamers vergroot. Den 1en Mei 1879 werd het huis, met de tuinen aangekocht van het kerkbestuur ten bate van het Weezenfonds voor de som van *f* 10,500.

Niet even gelukkig was het armbestuur in het gebruik der met de beste bedoeling gebouwde armenhuizen. De voortdurende ontevredenheid en eindelooze klachten der verpleegden, de aanhoudende afwisseling van bewoners, de lasten der administratie enz. deden het bestuur weldra inzien, dat die toestand onhoudbaar was. In het jaar 1853 besloot men het gesticht zoodanig in te richten, dat onder de leiding van Liefdezusters behoeftigen daar gratis of ook tegen eenige vergoeding konden worden opgenomen en verpleegd. Achtereenvolgens werden nu de huizen afgebroken en voor de bewoners, door het armbestuur, in de stad woningen gehuurd. De kosten der eerste verbouwing bedroegen ongeveer *f* 9,300.— waarvan circa *f* 2,200.— aan bijdragen werden geschonken. In 1855 kon het nieuwe gesticht door zes personen worden betrokken.

Den 19en Nov. 1849 werd, door den W.Ed.gestr. heer Lux, president van den Hoofdraad te 's Hage, eene conferentie van den H. Vincentius a Paulo in Zutphen geïnstalleerd. In Nov. 1874 herdacht de vereeniging haar 25-jarig bestaan, en mocht toen met dankbaarheid en vreugde terugzien op het vele goede dat zij, met Gods hulp, had verricht. In 1853 werd

het liefdewerk der spijskokerij opgericht, dat ten doel heeft, gedurende den winter, tweemaal per week aan de behoeftigen warme spijzen te verstrekken. In 1861 werd onder den toenmaligen president, den W.Ed. heer J. H. Weevers, de grondslag gelegd voor eene leesbibliotheek, waarvan nog steeds een nuttig gebruik wordt gemaakt; terwijl ook nog het trouw schoolbezoek krachtig werd bevorderd. Maar met buitengewonen luister en met een alle verwachting overtreffend succès, had de nog steeds bloeiende vereeniging het geluk den 24[en] Nov. 1899 haar gouden jubelfeest te vieren. Z. D. H. de Aartsbisschop van Utrecht Monseigneur H. van de Wetering, vroeger kapelaan te Zutphen, gewaardigde zich dit feest met zijne tegenwoordigheid te vereeren.

In 1851 werd door het kerkbestuur besloten, ten noorden der kerk, op het terrein, dat vroeger tot kerkhof had gediend, een gesticht te bouwen, waarin door de Zusters van Liefde van O. L. V. Moeder van Barmhartigheid, gevestigd te Tilburg, bewaar-, naai- en breischolen zouden worden gehouden voor kinderen, zoowel uit den gegoeden als uit den minderen stand. De gelden voor den bouw werden grootendeels verstrekt door Mej. de Wed. Jacobus van Ginkel en den heer Theodorus van Ginkel terwijl het ontbrekende werd gesuppleerd door den Z.Ew. heer pastoor. Aan het nieuwe gebouw werd de naam gegeven van St. Hubertusgesticht. Het werd in 1853 door de Zusters betrokken.

In 1859 werd aan het gesticht een belangrijke uitbreiding gegeven. Reeds meermalen had zich de behoefte doen gevoelen aan een huis voor verpleging van weezen enz. In Sept. 1859 deed zich nu het geval voor, dat eene vrouw overleed, vier katholiek gedoopte

kinderen achterlatende, welke de protestantsche vader, die op het punt stond wederom met eene onkatholieke vrouw te huwen, echter bereid was af te staan, mits ze door de Zusters werden opgevoed. Na een nauwkeurig onderzoek te hebben ingesteld, kwamen kerk- en armbestuur den 25[en] Sept. bijeen en werd besloten den grondslag voor een weeshuis te leggen. Hiertoe zou van den Aartsbisschop machtiging worden verzocht om aan het St. Hubertusgesticht eene uitbreiding te mogen geven, welke op *f* 2200,— begroot was, en waartoe door een onbekenden weldoener reeds *f* 1000,— waren geschonken; zoodat het armbestuur dus nog slechts *f* 1200,— behoefde bij te passen.

De Eerw. Zusters verbonden zich de meisjes te verplegen, met inbegrip van alles, behalve doctor en apotheker, voor *f* 70,— per hoofd en per jaar, en, zoo mogelijk, later nog minder. Een en ander werd door de besturen aangenomen, onder voorwaarde echter, dat legaten of schenkingen voor de weezen in de toekomst aan het armbestuur zouden vervallen, terwijl dat bestuur dit weezenfonds afzonderlijk zal blijven administreeren. Aan kerk- en armbestuur werd door den Aartsbisschop de gewenschte machtiging verleend.

Toen in 1878 de Eerw. Zusters van het St. Hubertusgesticht met die van het St. Elisabethsgesticht tot ééne communeauteit werden vereenigd, en in het eerstgenoemde de scholen voor lager en meer uitgebreid lager onderwijs werden geopend, gingen ook de weeskinderen mede over naar het St. Elisabethsgesticht. Na hier enkele jaren te zijn verzorgd, werden ze overgebracht in het huis der Vincentiusvereeniging, dat aan het gesticht was aangebouwd, door het armbestuur, tot dat einde, van de vereeniging was

overgenomen en waarin de kinderen een allezins geschikt verblijf vonden en op heden nog bezitten.

Nog dient te worden vermeld, dat zich in 1867 hier eene commissie vormde, bestaande uit den pastoor en leden ven kerk- en ambestuur, met het doel om een weezenfonds te stichten, waaruit kon worden voorzien in de verpleging der weezen, zooals die destijds reeds geschiedde, voor meisjes door de Eerw. Zusters en voor de jongens door uitbesteding, en waaruit later zoo mogelijk, een R. K. Weeshuis zou worden gebouwd. Deze commissie is, met dat doel, nog voortdurend werkzaam,

Den 27^{en} Januari 1868 werd Gorsel afgescheiden van Zutphen en tot eene zelfstandige gemeente verheven. (Zie Memoriale blz. 5.)

Gedurende het herderlijk bestuur van den Z.Ew. heer pastoor en deken H. R. Huberts werd ook veel gedaan voor de versiering der kerk. Om dit te bewijzen, zal het voldoende zijn de kostbare geschenken te noemen, welke tusschen 1838 en 1876 werden gegeven (Mem. blz. 21—22).

Uit milde bijdragen der gemeentenaren werd in 1834 een nieuw hoogaltaar gebouwd, dat in 1868 werd vervangen door een ander in Gothischen stijl, een geschenk van den HoogW.geb. heer jhr. F. X. J. van Nispen en echtgenoote, destijds wonende op den huize de Voorst, onder Gorsel. Tot dankbare herinnering werden door het kerkbestuur, naast het altaar de beelden geplaatst van de beide Patronen der schenkers, de H. Franciscus Xaverius en de H. Ernestine.

Door de gebroeders Braakman werden geschonken de communiebank, de beelden bij het Missiekruis en de beelden van den H. Vincentius a Paulo en van de H. Elisabeth.

In 1849, ter gelegenheid van zijn 25-jarig priesterfeest werden door den Z.Ew. heer pastoor H. R. Huberts en de gemeentenaren gegeven eene prachtige choorkap met kasuifel en twee dalmatieken.

De staties van den Kruisweg, opgericht in 1854, zijn betaald uit bijdragen van de gemeentenaren en den pastoor.

Den 3^{en} April 1863, den 25^{en} verjaardag der pastoreele bediening van den Z.Ew. heer H. R. Huberts, werden door de gemeentenaren, uit dankbaarheid en ter herinnering aan deze gewichtige gebeurtenis, geschonken de preekstoel en de doopvont, beide vervaardigd door de gebroeders Goossens te 's-Hertogenbosch.

Eene nieuwe vloer, in de kerk gelegd in 1868, is bekostigd uit bijdragen der gemeentenaren, doch voor het grootste gedeelte van den pastoor.

In 1870 zijn vijf geschilderde ramen achter het hoofdaltaar geplaatst door den Hoogwelgeboren heer C. baron van Hövell op 't Joppe, den WelEerw. heer L. H. Huberts en den pastoor.

De beide kleine altaren zijn geschonken door de HoogWelgeb. Freule de Bellefroid en den WelEd. heer F. Mähler.

In 1873 zijn de altaren, het presbyterium, communiebank, preekstoel, doopvont, de beelden en de staties van den Kruisweg gepolychromeerd, ten koste van den pastoor en uit bijdragen der gemeentenaren.

Verdere geschenken:

Een prachtig missaal van den WelEd. heer Fredericus Mähler. De fraaie lessenaar hiervoor van den heer J. W. Steenkamp.

Bij gelegenheid van het gouden priesterfeest van

den ZeerEerwaarden heer pastoor en deken H. R. Huberts den 28^{en} October 1874:

Zes groote en twee kleine verzilverde kandelaars door de gemeentenaren.

Een kostbaar verguld ciborium door freule de Bellefroid.

Een klein missaal met zilveren klamp van de kinderen van Jan ten Holt.

Een altaardwaal door de dames der Elisabethsvereeniging.

Hiermede acht ik mijne taak volbracht, het aan anderen overlatende deze geschiedenis, zoo het dienstig mocht schijnen, te vervolgen.

VELP bij Arnhem, 15 Augustus 1902.

J. M. VAN OPPENRAAIJ.

NASCHRIFT. Den HoogEerw. schrijver van deze verdienstelijke monografie hebben wij gaarne onbeperkte gastvrijheid toegestaan en brengen wij thans voor zijn ruime medewerking oprechten dank. Doch hoezeer wij ook hopen, dat vele Eerw. pastoors of kapelaans, op het loffelijk voorbeeld van Zutphen's grijzen Kanunnik-Deken, eene geschiedenis hunner gemeente voor het *Archief* zullen samenstellen, zoo kunnen wij toch niet ontveinzen, dat minder uitvoerigheid, minder afdaling in details ten hoogste wenschelijk is.

Zorg voor de beschikbare plaatsruimte noopt ons tot deze bescheiden en welmeenende opmerking.

REDACTIE.

VAN DE LEESTAFEL.

Blok, P. J. Geschiedenis van het Nederlandsche Volk. Vijfde deel. (Groningen, I. B. Wolters 1902.)

Dit deel behandelt in twee boeken de Republiek tijdens Johan de Witt en onder prins Willem III. Over den toestand der Katholieken hier te lande bepaalt de schrijver zich tot nogal weinige, korte en zakelijke mededeelingen, ofschoon hun aantal destijds veilig op een ½ millioen, ongeveer $^1/_8$ der toenmalige bevolking, mag worden gesteld (blz. 154 en 268). Het alphabetisch register wijst naar deze soms interessante mededeelingen gemakkelijk den weg.

Bijdragen tot de geschiedenis van Overijssel, 2e Serie, Deel III.

Mr. J. Nanninga Uitterdijk publiceert blz. 97 vv. het necrologium der St. Nicolaaskerk te Kampen, loopende over de 13—16e eeuw.

Bijdragen voor vaderlandsche gesch, en oudheidk. ('s Gravenhage, M. Nijhoff 1902). Vierde Reeks, Deel II, Afl. 4.

Prof. Dr. P. J. Blok geeft blz. 300—366 eenige beschouwingen over: *de(n) schrijver der Apotheosis Ruardi.* Het tegen den bekenden inquisiteur Ruurd Tapper gerichte pamflet is hoogst waarschijnlijk geschreven in de lente of den voorzomer van 1559 en wel, ofschoon dit niet zeker blijkt, door den humanist Henricus Geldorpius.

Bijdragen voor de geschiedenis van het bisdom van Haarlem. Deel XXVI. Afl. 3. (Haarlem W. Küppers 1901.)

Dr. A. H. L. Hensen vervolgt blz. 391—434 zijn levensschets

van bisschop Nicolaas van Nieuwland, nu wat betreft diens bestuur over de Egmonder abdij, zooals de achteruitgaande inkomsten en klimmende schulden bewijzen, een echt wanbeheer. — Pastoor A. Driessen illustreert met eenige historische, in Zuid-Holland voorgekomen staaltjes de middeleeuwsche gebruiken van het voór-offeren en het voór-paisnemen (blz. 435—448). — H. E. van Gelder teekent de verhouding van Karel den Stoute tot de geestelijke goederen (vooral kloostergoederen), een welkome prooi voor zijn Bourgondische heersch- en hebzucht (blz. 449—464).

Bijdragen voor de geschiedenis van het bisdom van Haarlem. Deel XXVII. Afl. 1 en 2. (Leiden, G. F. Théonville 1902.)

Dr. A. H. L. Hensen vervolgt blz. 1—30 en blz. 194—228 zijne levensbeschrijving van Nicolaas van Nieuwland als bisschop van Haarlem, in de troebele jaren 1564—1567, toen vruchteloos werd gepoogd, maatregelen tot hervorming der kerkelijke tucht, met name van het Trentsche Concilie, practisch door te voeren en de opkomende „Hervorming" te wederstaan. Eenige nog onbekende bijlagen volgen telkens aan het slot.

Pater J. van Heel begint blz. 70—107 een uitvoerige biographie van Nicolaas Wiggers Cousebant, den verdienstelijken stichter van het Hollandsche Seminarie te Keulen.

Pastoor A. Driessen verhaalt blz. 229—258 de treurige lotgevallen van Arend Dirkszoon Vos, pastoor van de Lier bij Delft, die wegens hardnekkige ketterij a⁰. 1566 in den Haag om hals werd gebracht.

Centrum, Het n⁰. 5375. (17 Februari 1902.)

In het Zondagsblad een populair geschiedkundig overzicht der parochiekerk van Oud-Zevenaar, door pastoor J. H. Hofman.

In het Zondagsblad n⁰. 5543 (8 Sept. 1902) een vluchtig overzicht der geschiedenis van de parochie Terborg, door W. H. Bruyns.

Dito in *De Post* n⁰. 1932 (6 Sept.)

Coppens, H. J. Algemeen overzicht der Kerkgeschiedenis van Noord-Nederland, van de vroegste tijden tot het jaar 1581. Tweede vermeerderde uitgaaf. (Utrecht, Wed. J. R. van Rossum 1902.)

Anderhalf jaar na de eerste uitgave verscheen reeds de tweede. Wèl een bewijs, hoe dringend en algemeen de behoefte was aan

zulk een overzicht. De tweede editie is onder vele opzichten gewijzigd en verbeterd, en met ruim 100 bladzijden druks vermeerderd. Vereenvoudigd werd de indeeling der hoofdstukken; sommige belangrijke onderwerpen zijn breeder behandeld, en aan den voet der bladzijden staan nu, gelijk behoort, de geraadpleegde bronnen vermeld. Het onderscheid komt allersprekendst uit in deze bronnenopgave, die in de eerste editie nauwelijks 1 pagina en in de tweede ruim 7 bladzijden druks beslaat.

Wie de eerste uitgave reeds bezit, doet volstrekt geen overbodig werk, door ook de tweede aan te koopen.

Corten, Dr. R. en A. H. M. Ruyten. Rolduc in Woord en Beeld. (N. Alberts, Kerkrade 1902.)

In dit prachtwerk is voor onze kerkgeschiedenis vooral merkwaardig de blz. 107 medegedeelde en dikwijls vergeten bijzonderheid, dat de abdij van Rolduc het moederklooster was der Augustijnerconventen in Friesland, te Ludingakerke, Haske, Aningen en Bergum.

Feith, Mr. J. A. Uit Groningens verleden. (Groningen, J. B. Wolters 1902.) 270 blz. 8⁰.

In deze reeks populaire opstellen zijn onder kerkhistorisch opzicht vooral merkwaardig blz. 165—213, waar gehandeld wordt over: „De geestelijke ontwikkeling der Ommelanden in de dertiende eeuw," vooral wat betreft de talrijke kloosters aldaar.

Fruin, Mr. R. Het archief der O. L. V. abdij te Middelburg. ('s Gravenhage, M. Nijhoff 1901.) 463 blz. 4⁰.

Op den systematisch bewerkten inventaris van het archief dezer eertijds zoo invloedrijke abdij volgt de chronologische regestenlijst, die 1594 (+ 36 in Bijl. II) nummers bevat, te beginnen met a⁰. 1150 tot 1578. Hieronder zijn natuurlijk verschillende stukken, uitgegaan van of gericht tot vooral kerkelijke personen te Utrecht, zooals afdoende blijkt uit het zeer uitvoerig register (III, ambten en waardigheden) dat i. v. *Utrecht* blz. 623—624 drie kolommen druks biedt.

Geschiedkundige Opstellen, aangeboden aan Prof. Dr. H. C. Rogge, door zijn vrienden en oud-leerlingen. (A. W. Sythoff, Leiden 1902.)

In dezen bundel met historische opstellen van allerlei soort

handelt E. W. Moes blz. 59—65 over „de Portretten in Opmeers Opus Chronographicum", met name over die portretten in het werk van den Amsterdamschen katholieken geschiedschrijver Pieter Opmeer, die voor de Nederlandscbe kerkgeschiedenis van belang zijn. Een reproductie van het portret van Balthasar Gerards is aan deze bijdrage toegevoegd.

Gids, De, December 1901. Serie IV, Jaarg. 19. (Amsterdam, P. N. van Kampen en Zoon.)

Mr. S. Muller Fz. geeft blz. 421—451 een aanschouwelijk overzicht van de zeer verschillende soorten van inrichtingen, die zich in de Middeleeuwen tooiden met den naam van *gasthuis* en die alle in de stad Utrecht waren vertegenwoordigd.

Groningsche Volksalmanak voor het jaar 1902. (Groningen, Erven B. van der Kamp.)

In een degelijk opstel: „De rijkdom der kloosters van Stad en Lande," (blz. 1—36) komt Mr. J. A. Feith tot de slotsom, dat omstreeks 1594 in de provincie Groningen ongeveer ¼, zoo niet een nog grooter deel van het in cultuur gebrachte land eigendom der geestelijkheid (reguliere en seculiere) was.

Dr. H. Brugmans doet eenige bibliographische mededeelingen over twee boeken uit Groninger kloosters, Ter Apel en St. Maria ten Hoorn (blz. 37—50).

Dr. L. Knappert geeft blz. 112—136 een beschrijving van „zeden en gebruiken in Stad en Ommelanden," waaruit blijkt, hoe menig roomsch gebruik tot diep in de 17e eeuw nog het volksleven beheerschte.

Hartelust, Janus De dictione Georgii Macropedii. (Utrecht, J. van Boekhoven, 1902.)

Een dissertatie voor het doctoraat der klassieke letteren, voornamelijk dus philologisch bewerkt, over den vermaarden humanist en latijnschen dichter George van Langhvelt (1475—1558), die jarenlang rector was der Sint-Hieronymusschool te Utrecht.

Historisch Genootschap (gev. te Utrecht), Werken uitgegeven door het, Derde serie, n⁰. 16.

Collectanea van Gerardus Geldenhauer Noviomagus, gevolgd door

den herdruk van eenige zijner werken, door dr. J. Prinsen J. Lz. (Amsterdam Johannes Muller 1901).

Gerardus Geldenhauer, de bekende humanist en secretaris van den Utrechtschen bisschop Philips van Bourgondië (1517—1524), liet verschillende geschriften na, die meerendeels vroeger reeds uitgegeven zijn. Zijn *Collectanea* zagen echter tot dusverre niet het licht en bleven in een Ms. der Bourgondische Bibliotheek te Brussel verborgen. Ze bestaan uit een bonte verzameling losse aanteekeningen over de meest verschillende zaken, die waarschijnlijk moest dienen voor eene geschiedenis van zijn tijd, die Geldenhauer voornemens was te schrijven. Er is nogal belangrijks onder voor de kennis dier veelbewogen dagen. Van de vijf andere geschriften, hier opnieuw uitgegeven, is het meest gewichtig de *Vita Philippi a Burgundia*, die evenwel om den lichtzinnigen geest van den auteur voorzichtig dient te worden gebruikt.

Bijdragen en Mededeelingen, Deel XXIII. (Amsterdam, J. Müller 1902.)

Dr. H. Brugmans publiceert blz. 1—188 naar de beste nog aanwezige handschriften de reeds vroeger uitgegeven Kroniek van het klooster Aduard, waaraan hij als bijlagen den tekst van eenige die abdij betreffende oorkonden toevoegt.

Katholiek, De. Deel CXXI, blz. 357—382.

Dr. C. G. N. de Vooys doet belangrijke bibliographische mededeelingen over de Dietsche vertalingen der „Imitatio Christi". Bij de reeds bekende voegt hij, door buitenlandsche nasporingen, zes nieuwe. Hun aantal pleit sterk voor de groote populariteit van de *Imitatio*, spoedig na haar verschijnen, in de Nederlandsche gewesten. Twee bijlagen geven 13 varianten van het vertaalde Hoofdstuk I.

Koninklijke Academie van Wetenschappen. Afdeeling Letterkunde. Vergadering van Maandag 13 Januari 1902.

Prof. Fockema Andreae hield toen een voordracht over kerkelijke rechtspraak in de middeleeuwen. Hij besprak de bisschoppelijke seend (die ook door de aartsdiakens en later door de dekens werd gehouden, als vertegenwoordigers van den bisschop) meer in 't bizonder met het oog op Friesland. De bisschopsseend werd slechts in de schrikkeljaren gehouden.

Kronenburg, J. A. F. Neerlands Heiligen in later eeuwen. (Amsterdam, F. H. J. Bekker 1902.

In dit laatste deel zijner verdienstelijke serie verhaalt de geleerde en godvruchtige schrijver de levensgeschiedenis van Cornelius Musius, den Zaligen Petrus Canisius en Maria Margaretha der Engelen.

Maatschappij der Nederl. Letterkunde, Handelingen en Mededeelingen. Leiden, J. W. Brill 1902.)

In het verslag der commissie voor geschied- en oudheidkunde blz. 1—19 merkt prof. Dr. P. J. Blok een en ander op over Wilhelmus Procurator en diens voor de jaren 1322—1332 belangrijke voortzetting der Annalen van de Egmondsche abten, waarvan het éénige handschrift in de stadsbibliotheek te Hamburg wordt bewaard.

Meinsma, Dr. K. O. Middeleeuwsche Bibliotheken. (Zutphen 1903.)

Na een overzicht der middeleeuwsche bibliotheken en eene algemeene beschouwing der plichten van den bibliothecaris in het buitenland, volgt een speciale beschrijving der middeleeuwsche bibliotheken en der plichten van den bibliothecaris in Nederland. Een afzonderlijk hoofdstuk is gewijd aan de hoogst merkwaardige librye te Zutphen. Uitvoerige bijlagen, o. a. bevattende eenige oude catalogi van onze middeleeuwsche boekerijen, besluiten dit zorgvuldig bewerkt en met aardige gravures geïllustreerd boek. Aan wijlen professor Moll's klacht: „De geschiedenis der bibliotheken van Nederland, ofschoon een hoofdbestanddeel der algemeene geschiedenis onzer beschaving, wacht nog altijd op haren bewerker," is nu behoorlijk voldaan.

Nanninga Uitterdijk, Mr. J. Register van charters en bescheiden in het oude archief van Kampen. Archief der Armenkamer. (Kampen, J. H. Kok 1902.)

Hierin staan de regesten der losse stukken, die behooren tot het archief der Armenkamer a°. 1338—1801. De inleiding geeft talrijke mededeelingen omtrant de armenzorg te Kampen van weleer.

Nederlandsch archief voor Kerkgeschiedenis, door H. C. Rogge en F. Pijper. ('s Hage, Martinus Nijhoff. Nieuwe serie, Deel II Afl. 1.

Dr. J. de Hullu gaat blz. 36—77 voort met „Bijzonderheden uit de Hervormingsgeschiedenis van Overijssel", en blz. 78—97 deelt dr. C. G. N. de Vooys mede „den Dietsen tekst van Hendrik Mande's *Apocalipsis*", waarvan tot dusverre alleen de Latijnsche tekst bekend was.

Overijsselsch Regt en Geschiedenis, Vereeniging tot beoefening van, Verslagen en Mededeelingen, 22e Stuk. (Zwolle, Erven J. Tyl 1901.)

Mr. R. E. Hattink doet blz. 1—8 in een opstel: „De buurbank en buurkerk te Albergen", eenige mededeelingen over de aldaar in 1371 opgerichte buurkerk of kapel, en publiceert blz. 102—106 een interressant rapport, door den Deventer predikant Groothuis omstreeks 1618 uitgebracht over „de Kerkreformatie in Twenthe".

Peters, L. Het laatste woord (?) over Thomas van Kempen. (Leiden, J. W. van Leeuwen 1901.)

Een populaire en beknopte samenvatting der haast eindelooze polemiek over den auteur, het boekje, de germanismen der *Imitatio Christi*, natuurlijk ten gunste van onzen landgenoot.

Peters, L. Musica Ecclesiastica (ibidem).

De geleerde Kempist heeft een groot aantal plaatsen uit de *Imitatio* saamgelezen en stelt ze, zonder commentaar, naast parallelplaatsen uit andere geschriften van Thomas a Kempis. De overeenkomst is menigmaal treffend.

Röring, W. G. A. J. Thomas a Kempis, zijne voorgangers en tijdgenooten. (Utrecht, Dekker en v. d. Vegt 1902.)

Op niet minder populaire dan degelijke wijze behandelt de schr. de geschiedenis van Geert Groote, van de Broeders van 't Gemeene Leven, van de kloosters te Windesheim en op den St. Agnietenberg te Zwolle, om in deze omgeving het beeld van Thomas a Kempis en de beteekenis van zijn „Navolging Christi" volledig te schetsen. Een verdienstelijk boek, dat in ruimen kring zijn weg moge vinden.

Studiën. (Utrecht, P. W. van de Weijer 1902.) Deel 57—58.

Blz. 1—54. 427—486, 137—190, 441—494 schrijft pater P. Albers S. J. een zakelijke geschiedenis van het herstel der Hiërarchie in de Nederlanden. Hij begint met de eerste pogingen in 't begin der 17e eeuw, die nog herhaaldelijk, maar te vergeefs werden hervat, bijv. in 1810, 1824 en 1827, doch eindelijk slaagden in 1853, zoodat het eerste halve eeuwfeest van dit heugelijk feit ons binnenkort te wachten staat. Voltooid, zal deze belangrijke studie ook nog afzonderlijk het licht zien.

Blz. 103—110 geeft pater H. Allard S. J. een levensschets van zijn ordesgenoot Gijsbert van Schevichoven, die 1558 te Arnhem werd geboren en na jarenlang verdienstelijk, vooral in Duitschland, te hebben gewerkt, te Mentz overleed 20 Mei 1622.

Tielemans, L. J. Thans en vroeger. Schets der vaderlandsche geschiedenis van de hoogste klas der katholieke school. (G. Borg, Amsterdam 1902.) 192 blz. 8°.

Een voortreffelijk leesboekje, zoowel om den juisten toon, die voortdurend wordt aangeslagen, als om den welgeordenden inhoud. In deze vluchtige schets krijgt de geschiedenis van den katholieken voortijd, onder wereldlijk en kerkelijk opzicht, haar rechtmatig aandeel. Om onder de jeugd belangstelling aan te kweeken ook voor onze kerkhistorie, is dit leesboekje zeer geschikt. Het *Imprimatur* is meer dan verdiend.

Vereeniging tot uitgave der bronnen van het Oude Vaderlandsche Recht, Verslagen en Mededeelingen van de, Vijfde deel. No. V.

Mr. S. Muller Fz. publiceert twee belangrijke stukken, uit de 2e helft der 14e eeuw, over de verplichtingen van den proost van het kapittel van Oudmunster te Utrecht, wat betreft zijn verplichte uitdeelingen (vroeger dagelijks in spijs en drank, later in geld) aan de kanunniken.

Vrije Fries, De. (Deel IV IIe Reeks, afl. 1.)

Mr. P. C. J. A. Boeles: „Armengoederen en Armbestuur in Friesland, van de veertiende eeuw tot heden." Een belangrijk overzicht van de wijze, waarop in de middeleeuwen de armenzorg

werd uitgeoefend, en van de omwenteling, welke de Hervorming op dit gebied heeft teweeggebracht.

Dr. M. Schoengen beschrijft blz. 5—56 de geschiedenis van het Minderbroedersklooster te Bolsward, dat omstreeks 1281 gesticht, in 1575 aan de Reguliere Kanunniken overgedaan en in 1850 verwoest werd.

Voor welwillende toezending van geschriften en overdrukjes, die in deze rubriek (vgl. *Archief* XXIV : 449) behooren te worden besproken, houden de Redactie en met name ondergeteekende zich beleefd aanbevolen.

UTRECHT. Dr. G. BROM.

Alphabetische Registers.

PERSONEN.

PLAATSEN.

ZAKEN.

INHOUD.

Digitized by Google